

ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

mál nr. 2/2005,
Jökuldalur norðan og vestan
Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð

29. maí 2007

EFNISYFIRLIT

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	4
2. MÁLSMEDFERÐ	5
2.1. Hlutverk óbyggðanefndar.....	5
2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar.....	5
2.3. Lýstar kröfur og kynning.....	6
2.4. Mál nr. 2/2005, Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð.....	7
3. KRÖFUGERÐ	9
3.1. Kröfur íslenska ríkisins.....	9
3.1.1. Þjóðlenda.....	9
3.1.2. Hofteigur.....	10
3.1.3. Möðrudalur.....	10
3.2. Kröfur Bjargar Runólfsdóttur vegna Hlíðarhúsa.....	10
3.3. Kröfur Svavars Björnssonar og fleiri vegna Sleðbrjótssels.....	11
3.4. Kröfur Lífsvals ehf. vegna Sleðbrjóts og Stefáns Sigurðssonar vegna Breiðumarkar.....	11
3.5. Kröfur Veturliða Kristjánssonar og Ragnheiðar Haraldsdóttur vegna Surtsstaða.....	12
3.6. Kröfur Benedikts Hrafnkelssonar og Þórarins Hrafnkelssonar vegna Hallgeirsstaða og Lárusar Dvalínssonar vegna Vörðubrúnar.....	12
3.7. Kröfur Helgu Hallgrímsdóttur og fleiri vegna Hrafnabjarga.....	12
3.8. Kröfur Önnu Einarsdóttur og Ragnheiðar Ragnarsdóttur vegna Fossvalla.....	13
3.9. Kröfur Páls Hjarðar vegna Hjarðarhaga og Guðgeirs Ragnarssonar vegna Hjarðargrundar.....	13
3.10. Kröfur Þorsteins Snædal og Vilhjálms Snædal vegna Skjöldólfsstaða I.....	14
3.11. Kröfur Eiríks Skjaldarsonar vegna Skjöldólfsstaða II.....	14
3.12. Kröfur Sesselju Níelsdóttur vegna Háreksstaða.....	14
3.13. Kröfur Eiríks Skjaldarsonar vegna Gilsár.....	15
3.14. Kröfur Vernharðs Vilhjálmssonar, ábúanda, vegna Möðrudals.....	15
3.15. Kröfur Þorsteins Snædal og Guðrúnar Rögnu Einarsdóttur vegna Ármótasels.....	16
3.16. Kröfur Málfríðar Þorvaldsdóttur og fleiri vegna Rangárlóns.....	16
3.17. Kröfur sveitarfélagsins Fljótaldalshéraðs vegna Sænautasels.....	16
3.18. Kröfur Sigvalda Ragnarssonar og fleiri vegna Veturhúsa.....	17
3.19. Kröfur Sigvalda Ragnarssonar og fleiri vegna Víðirhóla.....	17
3.20. Kröfur Önnu Aðalsteinsdóttur og fleiri vegna Víðirhóla.....	18
3.21. Kröfur Stefáns Halldórssonar og Sigvarðar Halldórssonar vegna Brúar.....	18
3.22. Kröfur Páls Hjarðar og fleiri vegna Laugarvalla.....	18
3.23. Kröfur sveitarfélagsins Fljótaldalshéraðs vegna Heiðarsels.....	19
3.24. Kröfur sveitarfélagsins Fljótaldalshéraðs vegna Grunnavatns.....	19
4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN	21
4.1. Inngangur.....	21
4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar.....	21
4.3. Vettvangsferð.....	22
4.4. Skýrslutökur.....	23
5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	24
5.1. Landnám.....	24
5.2. Fagrahlíð og Hlíðarhús.....	24
5.3. Sleðbrjótssel.....	29
5.4. Sleðbrjótur / Breiðamörk.....	31
5.5. Surtsstaðir.....	34
5.6. Hallgeirsstaðir.....	36
5.7. Hrafnabjörg.....	39
5.8. Fossvellir.....	41
5.9. Hjarðarhagi.....	43
5.10. Skjöldólfsstaðir.....	45
5.11. Háreksstaðir.....	51

5.12.	Gilsá	60
5.13.	Möðrudalur og Víðidalur.....	61
5.14.	Ármótasel	80
5.14.1.	Árnórsstaðir.....	80
5.14.2.	Ármótasel.....	83
5.15.	Rangárlón	84
5.15.1.	Hákonarstaðir.....	84
5.15.2.	Rangárlón	88
5.16.	Sænautasel.....	90
5.17.	Veturhús	92
5.18.	Víðirhólar	94
5.19.	Brú.....	95
5.20.	Laugarvellir.....	99
5.21.	Heiðarsel.....	100
5.22.	Grunnavatn.....	102
5.23.	Afréttarnot	103
6.	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	111
6.1.	Almenn atriði og dómafordæmi í Þjóðlendumálum	111
6.1.1.	Gildi landamerkjabréfa jarða	112
6.1.2.	Heiðarbýli á Norðausturlandi.....	114
6.2.	Landnám.....	116
6.3.	Jarðir í Jökulsárhlíð	116
6.3.1.	Inngangur.....	116
6.3.2.	Sjónarmið aðila.....	117
6.3.3.	Niðurstaða	118
6.4.	Hjarðarhagi.....	121
6.4.1.	Inngangur.....	121
6.4.2.	Sjónarmið aðila.....	122
6.4.3.	Niðurstaða	123
6.5.	Skjöldófsstaðir, Háreksstaðir og Gilsá	126
6.5.1.	Inngangur.....	126
6.5.2.	Sjónarmið aðila.....	127
6.5.3.	Niðurstaða	129
6.6.	Landsvæði norðan Þjóðfells (Möðrudalur og Víðidalur)	135
6.6.1.	Inngangur.....	135
6.6.2.	Sjónarmið aðila.....	136
6.6.3.	Niðurstaða	136
6.7.	Ármótasel	140
6.7.1.	Inngangur.....	140
6.7.2.	Sjónarmið aðila.....	140
6.7.3.	Niðurstaða	141
6.8.	Rangárlón, eystri hluti (Hákonarstaðarpartur).....	144
6.8.1.	Inngangur.....	144
6.8.2.	Sjónarmið aðila.....	145
6.8.3.	Niðurstaða	146
6.9.	Rangárlón, vestari hluti (Möðrudalspartur)	150
6.9.1.	Inngangur.....	150
6.9.2.	Sjónarmið aðila.....	150
6.9.3.	Niðurstaða	152
6.10.	Sænautasel.....	155
6.10.1.	Inngangur.....	155
6.10.2.	Sjónarmið aðila.....	156
6.10.3.	Niðurstaða	157
6.11.	Veturhús	160
6.11.1.	Inngangur.....	160
6.11.2.	Sjónarmið aðila.....	161
6.11.3.	Niðurstaða	162
6.12.	Víðirhólar	165
6.12.1.	Inngangur.....	165

6.12.2. Sjóarmið aðila.....	165
6.12.3. Niðurstaða	166
6.13. Brú.....	169
6.13.1. Inngangur.....	169
6.13.2. Sjóarmið aðila.....	170
6.13.3. Niðurstaða	172
6.14. Laugarvellir	177
6.14.1. Inngangur.....	177
6.14.2. Sjóarmið aðila.....	178
6.14.3. Niðurstaða	179
6.15. Heiðarsel.....	180
6.15.1. Inngangur.....	180
6.15.2. Sjóarmið aðila.....	180
6.15.3. Niðurstaða	181
6.16. Grunnavatn.....	184
6.16.1. Inngangur.....	184
6.16.2. Sjóarmið aðila.....	184
6.16.3. Niðurstaða	185
6.17. Hluti Vatnajökuls	188
6.18. Um málskostnað.....	189
7. ÚRSKURÐARORÐ.....	190

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1. ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Þriðjudaginn 29. maí 2007 er tekið fyrir mál nr. 2/2005, Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Kristján Torfason, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Allan V. Magnússon og Sif Guðjónsdóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna og jarðanna Hofteigs og Möðrudals.

(Andri Árnason hrl.)

Þorsteinn Snædal og Guðrún Ragna Einarsdóttir vegna Ármótasels.

Stefán Sigurðsson vegna Breiðumarkar.

Stefán Halldórsson og Sigvarður Halldórsson vegna Brúar.

Anna Einarsdóttir og Ragnheiður Ragnarsdóttir vegna Fossvalla.

Fljótsdalshérað vegna Grunnvatns, Heiðarsels og Sænautasels.

Benedikt Hrafnkelsson og Þórarinn Hrafnkelsson vegna Hallgeirsstaða.

Guðgeir Ragnarsson vegna Hjarðargrundar.

Páll Hjarðar vegna Hjarðarhaga.

Björg Runólfsdóttir vegna Hlíðarhúsa.

Helga Hallgrímsdóttir og fleiri vegna Hrafnabjarga I-IV.

Páll Hjarðar og Guðgeir Ragnarsson vegna Laugavalla.

Vernharð Vilhjálmsson (ábúandi) vegna Möðrudals.

Málfríður Þorvaldsdóttir og fleiri vegna Rangalóns.

Þorsteinn Snædal og Vilhjálmur Snædal vegna Skjöldólfsstaða I.

Svavar Björnsson og fleiri vegna Sleðbrjótssels.

Lífsvall ehf. vegna Sleðbrjótis.

Veturliði Kristjánsson og Ragnheiður Haraldsdóttir vegna Surtsstaða.

Sigvaldi Ragnarsson og fleiri vegna Veturhúsa.

Sigvaldi H. Ragnarsson og fleiri vegna Víðihóla.

(Friðbjörn Garðarsson hdl.)

Eiríkur S. Skjaldarson vegna Gilsár og Skjöldólfsstaða II.

Sesselja Níelsdóttir vegna Háreksstaða.

(Bjarni G. Björgvinsson hdl.)

Gunnhildur Þ. Hjarðar vegna Laugavalla.

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

(Friðjón Örn Friðjónsson hrl.)
Þorvaldur H. Benediktsson vegna Laugavalla.
(Kristinn Bjarnason hrl.)
Anna Aðalsteinsdóttir og fleiri vegna Víðihóla.
(Óskar Sigurðsson hrl.)

2. MÁLSMEÐFERÐ

2.1. Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2. Norðausturland tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 1. mars 2004, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á Norðausturlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið fimmta í röðinni hjá óbyggðanefnd, var að vestanverðu afmarkað af meginfarvegi Jökulsár á Fjöllum allt frá Jökulsárósi í Öxarfirði og að aðalupptökum árinna í Dyngjujökli. Þaðan er jaðri Dyngjujökuls fylgt þar til komið er vestur undir Kverkfjöll í Hveradal og þaðan er dregin lína áfram í suður, til skurðar við línu þá á Vatnajökli sem afmarkar svæðið til suðurs.

Hér ber þess að geta að framangreindum vesturmörkum var síðar breytt að því leyti að svokölluð Krepputunga, austan Jökulsár á Fjöllum og vestan Kreppuár, var skilin undan svæðinu, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998.²

Að austan afmarkast svæðið af farvegi Lagarfljóts allt frá ósum þess á Héraðssandi þangað sem Gilsá rennur í það. Síðan fylgja mörk svæðisins Gilsá og austurmörkum Fljótsdalshrepps við Austur-Hérað, Djúpavogshrepp og Sveitarfélagið Hornafjörð.

² Sjá bókun í fundargerð 2. fyrirtöku í máli nr. 2/2005.

Framangreind afmörkun til austurs endar í Geldingafelli. Þaðan er dregin lína til suðvesturs inn á Vatnajökul, yfir hnjúk í 1438 m hæð og áfram í Grendil, þaðan í nafnlausan hnjúk skammt sunnan Grendils, áfram yfir Goðahnjúka og í miðja Breiðabungu og loks í stefnu á Svíahnjúk eystri til skurðar við framangreind vesturmörk. Afmörkun á Vatnajökli byggir á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína.

Að norðan afmarkast svæðið af hafi.

Fjármálaráðherra var veittur frestur til 1. ágúst 2004 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Öxarfjarðarhrepps, Raufarhafnarhrepps, Svalbarðshrepps, Þórshafnarhrepps, Skeggjastaðahrepps, Vopnafjarðarhrepps, Norður-Héraðs, Fellahrepps og Fljótaldalshrepps var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 15. október 2004 og síðar til 12. nóvember sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3. Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á Norðausturlandi bárust 11. nóvember 2004. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 28. desember 2004, Fréttablaðinu 7. janúar 2005 og Morgunblaðinu 9. janúar, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 31. mars 2005. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og á Húsavík, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Frestur annarra til að lýsa kröfum á kröfusvæði ríkisins var framlengdur lítillega í þeim tilvikum að leitað var eftir slíku með rökstuddum hætti og bárust síðustu kröfulýsingar í maí 2005.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Seyðisfirði og á Húsavík, frá 25. maí til og með 30. júní 2005, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 11. júlí 2005. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga,

skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Vakin var athygli á kynningunni í fjölmiðlum. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í 6 hlutum og 9 kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti barst 101 kröfulýsing ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4. Mál nr. 2/2005, Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð

Í júlí 2005 var lögmonnum aðila tilkynnt að óbyggðanefnd hefði ákveðið að skipta þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2005, Fljótsdal og Jökuldal austan Jökulsár á Jökuldal; mál nr. 2/2005, Jökuldal norðan og vestan Jökulsár á Jökuldal ásamt Jökulsárhlíð; mál nr. 3/2005, Vopnafjarðarhrepp; mál nr. 4/2005, Svalbarðshrepp, Þórshafnarhrepp og Skeggjastaðahrepp, og mál nr. 5/2005, Öxarfjarðarhrepp.

Mál nr. 2/2005 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 17. ágúst 2005. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Kristján Torfason formaður, Allan Vagn Magnússon og Halldór Jónsson. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun. Skorað var á lögmennt að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Þá var athygli vakin á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmennt gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir þessu. Einnig var óskað eftir því að lögmennt skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmennt og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr. þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmennt að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Jafnframt kom fram að í lok september væri fyrirhugað að skoða vettvang, en þess ber að geta að sú ferð var síðar felld niður vegna óhagstæðs veðurs.

Við aðra fyrirtöku málsins, 20. desember 2005, var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins og fleiri gögn. Þá var öðrum málsaðilum veittur frestur til 1. mars 2006 til skila á greinargerðum. Loks var fært til bókar að svokölluð Krepputungu yrði skilin frá málinu, sbr. 8. gr. laga nr. 58/1998. Í fundargerð segir svo: „Krepputunga er landsvæði á milli Jökulsár á Fjöllum og Kreppuár. Auk eigenda Brúar á Jökuldal gera eigendur jarðarinnar Reykjahlíðar í Suður-Þingeyjarsýslu kröfu til landsvæðisins. Síðarnefnda jörðin er á aðliggjandi svæði sem ekki er til umfjöllunar í málinu. Verður því fjallað um Krepputungu þegar Suður-Þingeyjarsýsla

verður tekin til meðferðar. Sá háttur einfaldar gagnaöflun og kemur í veg fyrir tvíverknað hjá Þjóðskjalasafni Íslands.“ Lögmenn aðila gerðu engar athugasemdir við þetta.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 9. mars, voru síðan lagðar fram greinargerðir vegna fjölda jarða og fleiri gögn.

Aðalmeðferð fór fram dagana 21. og 23. júní 2006. Við upphaf hennar kom fram að Sif Guðjónsdóttir hefði tekið sæti Halldórs Jónssonar í málinu, vegna búsetu hans erlendis. Þessi breytta skipan óbyggðanefndar hafði verið kynnt lögmönnum fyrir aðalmeðferð og engar athugasemdir verið gerðar af því tilefni.

Fyrri dagur aðalmeðferðar hófst með skoðun vettvangs og að henni lokinni voru teknar skýrslur, sjá nánar í köflum 4.3 og 4.4. Föstudaginn 23. júní fór síðan fram munnlegur málflutningur í fundarsal Hótels Héraðs, Egilstöðum. Við það tækifæri kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Við aðalmeðferð var einnig fært til bókar að þeim hluta Vatnajökuls sem til meðferðar væri í málum á svæði 5 hefði verið skipt á milli mála nr. 1/2005 og 2/2005. Sú skipting hefði verið kynnt lögmönnum, þeim gefinn frestur til athugasemda en engar slíkar komið fram. Sá hluti sem fjallað er um í máli þessu afmarkast svo: Að austan er miðað við línu sem dregin er frá upptökum Jökulsár á Jökuldal við jaðar Brúarjökuls til suðvesturs í miðja Breiðubungu. Að vestan er miðað við línu sem dregin er frá upptökum Kverkár við Brúarjökul og til suðvesturs inn á Vatnajökul, til skurðar við línu þá sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark. Að sunnan er miðað við línu sem liggur frá miðri Breiðubungu og til vesturs í stefnu á Svíahnjúk eystri, þar til kemur að hornmarki við vesturmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Miðhálandisskipulags og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri. Suðurmerki byggja á markalínum þeim sem samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands hefur notað við vinnu sína. Þetta á m.a. við um framangreint hornmark suður- og vesturmerkja, en tekið skal fram að vesturmerki eru hér að öðru leyti dregin nokkru austar en lína sú á korti Svæðisskipulags fyrir miðhálandi Íslands, staðfest 10. maí 1999, sem liggur frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul og í umrætt hornmark.“

Var málið tekið til úrskurðar að málflutningi loknum.

Loks var málið endurupptekið 17. ágúst 2006 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3. KRÖFUGERÐ³

3.1. Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfur vegna ríkisjarðanna Hofteigs og Möðrudals. Hinar síðarnefndu miða við að eignarland umræddra jarða nái ekki lengra en að þjóðlendukröfulínu.

3.1.1. Þjóðlenda

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að eftirfarandi lína verði úrskurðuð þjóðlendumörk gagnvart Brú: „Þar sem Kreppa fellur í Jökulsá á Fjöllum (A), þaðan í toppinn á Bíldufelli (B) og svo beina línu í Jökulsá (C). Gerð er krafa til þess að land sunnan þessarar kröfulínu verði úrskurðað þjóðlenda.“

Gagnvart jörðum á Jökuldal og Hlíð eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að eftirfarandi lína verði úrskurðuð þjóðlendumörk: Fyrsti punktur í Jökulsárhlíð (1) er þar sem lína milli 882 m hæðarpunkts í Frakkafjalli og 863 m hæðarpunkts fyrir ofan Urðarhjalla sker hreppamörkin. Þaðan er dregin lína í 863 m hæðarpunkt fyrir ofan Urðarhjalla (2), svo í Háöxl (3), þaðan í Lágöxl (4). Fara svo í Kaldárgil á mörkum Surtsstaða og Mássels (5) og fylgja svo Kaldá og enda línuna á sveitarfélagamörkum á Miðheiði í 744 m hæðarpunkti(6). Frá punktinum á Miðheiði er fylgt landamörkum Hauksstaða, Hvannár og Hofteigs allt að hornmarki við Hjarðarhaga (7). Frá því hornmarki er línan dregin í sneið niður eftir Hjarðarhagalandi í neðri brún á Sandafelli (8), þaðan í Skjöldólfsstaðahnjúk (9) og haldið áfram þaðan beina sjónhendingu að Gilsá þar sem Víðidalsá rennur í ána (10), þar sem er hornmark milli Ármótasels og Arnórsstaða. Næst er fylgt Víðidalsá allt í Gripdeild (11), þá yfir Gripdeild í Buskós (12), þaðan beint í vestur í Digranes við Ánavatn (13). Síðan er Ánavatni fylgt og haldið áfram á þann stað, sem er hornmark Heiðarsels og Brúar við landamerkjalinu Eiríksstaða (14). Er nú komið að landamörkum við Brú og þeim fylgt að hornmarki við Möðrudal, sem er bein lína í ysta Þríhyrninginn (15). Frá þessu hornmarki við Möðrudalsland er dregin lína út Þríhyrningsfjallgarð að gili vestur að Háfsvatnsöldu (16), þaðan út á móts við Einbúa (17), þaðan austur í Eyktarnýpu (18), þaðan í gróf þá er fellur í Hölkná framanvert við Súlendur (19), þaðan beint vestur á Þjóðfell (20), frá Þjóðfelli að upptökum Skarðsár í Langadal (21) og þaðan beint að Svartfelli á sýslumörkum (22).

Af hálfu íslenska ríkisins eru gerðar tvær varakröfur og tekur hin fyrri til lands Laugarvalla og er svo: „Varakröfulína yrði svo dregin úr þeirri línu á móts við

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna jarðarinnar Eiríksstaða. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að hún fellur nú utan þjóðlendukröfusvæðis og kemur því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar.

vesturmarkalínu Laugarvalla, og í hana og eftir henni og fylgja svo útmörkum Laugarvallalands allt að syðri mörkum merkjalýsingar Laugarvalla hjá Jökulsá. Þannig er gerð varakrafa til Laugarvallalandsins, ef verið gæti að skilja bæri Hæstaréttardóminn um Laugarvelli á þá lund að búið væri með bindandi hætti fyrir ríkið að dæma land eyðibýlisins eignarland.“ Síðari varakrafa ríkisins tekur til Kaldártungna og er svo: „Verði ekki fallist á að öll Kaldártunga liggja í þjóðlendu er gerð sú varakrafa að sneið upp í tunguna eingöngu verði utan þjóðlendu. Sneið þessi afmarkast af þremur punktum frá aðalkröfulínu. Sá fyrsti er í Háöxl, þaðan í upptök Litla Þvergils og þaðan að aðalkröfulínunni við Kaplatungu.“

3.1.2. Hofteigur

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins vegna Jarðeigna ríkisins til þess lands Hofteigs, samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra ná jörðin ekki til óbyggða.

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.1.3. Möðrudalur

Þær kröfur eru gerðar til óbyggðanefndar að viðurkenndur verði beinn eignarréttur íslenska ríkisins vegna Fjárslu ríkisins til þess lands Möðrudals, samkvæmt landamerkjabréfi, sem dregið er upp á meðfylgjandi kröfukorti upp að hinni rauðu kröfulínu ríkisins, en lengra ná jörðin ekki til óbyggða.

Við aðalmeðferð málsins var því lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu fælist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð væru til grundvallar um annað eignarland.

3.2. Kröfur Bjargar Runólfsdóttur vegna Hlíðarhúsa

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Hlíðarhúsa innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Hróaldsstaðalækur (1) í Fossinn (2) þaðan í vörðu við Fögruhlíðará (3) þaðan ræður áin í Miðdegiskeldur (4) þaðan í Vörðuhraun (5) þaðan í fremra horn á Fögruhlíðarhólma (6) síðan ræður Kaldá upp að Hálsenda, þar er varða, þaðan í Steinboga við Fögruhlíðará síðan í Hróaldsstaðará og þaðan ræður Hróaldsstaðará á fjall upp (7). Vatnaskil að ofan.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3. Kröfur Svavars Björnssonar og fleiri vegna Sleðbrjótssels

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Sleðbrjótssels innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Sauðá af fjalli til Kaldár (1) síðan ræður Kaldá að Melkollu (2) af Melkollu (3) í Hróaldsstaðaárós í Fögruhlíðará (4) síðan Hróaldsstaðaá á fjall upp (5). Að ofan vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4. Kröfur Lífsvals ehf. vegna Sleðbrjótssels og Stefáns Sigurðssonar vegna Breiðumarkar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi jarðanna innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr vörðu við Jökulsá (1) í Há-Merkiöxl (2) þaðan í Kambinn (3) og þaðan í vörðu við Mársvað (4) þaðan í framanverða Háöxl og þaðan í Þvergilsárós (6). Eftir vatnaskilum að upptökum Sauðár. Frá upptökum Sauðár (6b) í Sauðárós við Kaldá (7) þaðan í Hálsendavað (8) og þaðan í vörðu við Jökulsá. Að ofan ráði vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5. Kröfur Veturliða Kristjánssonar og Ragnheiðar Haraldsdóttur vegna Surtssstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Surtssstaða innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Frá Merkilág við Jökulsá (1) í vörðu á stórum steini (2) í Merargilsá sem ræður í Kaldá (3) þaðan í vatnaskilapunkt á Smjörfjöllum (4) síðan eftir vatnaskilum í vatnaskilapunkt á Smjörfjöllum (5) þaðan í Þvergilsá sem ræður í Ásdalsá (6), Þvergilsárós (7) í Grundarlæk ofan af Lágöxl (8) þaðan í Kamb á móts við Melrakkaárós (9) þaðan í Há-Merkiöxl og þaðan beint í Jökulsá (11). Að ofan ráða vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6. Kröfur Benedikts Hrafnkelssonar og Þórarins Hrafnkelssonar vegna Hallgeirsstaða og Lárusar Dvalinssonar vegna Vörðubrúnar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Ytri-Steinhöfða við Jökulsá (1) í vörðu á Stóranúp (2) þaðan í Þormóðará (3) þaðan í Klapparará (4) þaðan í punkt á vatnaskilum á Smjörfjöllum (5) þaðan eftir vatnaskilum (6) og í Merargilsá sem ræður í Kaldá (7) þaðan í vörðu á stórum steini (8) og síðan í Merkilág við Jökulsá (9). Að ofan ráða vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7. Kröfur Helgu Hallgrímsdóttur og fleiri vegna Hrafnabjarga

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Hrafnabjarga innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Frá Laxá sem ræður í Jökulsá (1) þaðan í Skollagrenisás (2) þaðan í

Fossárdrög (3) þaðan ræður Kaplagilsá í Kaldá (4) þaðan í Smjörfjallaenda utan við skarðið (5) þaðan í punkt á vatnaskilum á Smjörfjöllum (6) þaðan í Klappará sem ræður í Kaldá (7) síðan yfir fjallið og í Þormóðará (8) þaðan í vörðu á Stóranúp (9) og síðan í Ytri-Steinhöfða við Jökulsá (10). Að ofan ráða vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.8. Kröfur Önnu Einarsdóttur og Ragnheiðar Ragnarsdóttur vegna Fossvalla

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Fossvalla innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Illalækjarós við Jökulsá (1) í mitt Búrfell (2) þaðan í Há-Laxárdalshnúk (3) þaðan í Miðheiði (Beinavörðu) (4) þaðan í Smjörfjallaenda utan við skarðið (5) þaðan ræður Kaplagilsá í Kaldá (6) þaðan í Fossárdrög (7) þaðan í Skollagrenisás (8) og þaðan í Laxá sem ræður í Jökulsá (9). Að ofan ráða vatnaskil.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.9. Kröfur Páls Hjarðar vegna Hjarðarhaga og Guðgeirs Ragnarssonar vegna Hjarðargrundar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi jarðanna innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Á móti Skjöldólfsstöðum I frá punkti S10 í Jökulsá í punkt S9 í punkt S8 í punkt S7 þaðan í Tröllkarl (4) þaðan í upptök Teigarár sem ræður í Jökulsá (5).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan lýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.10. Kröfur Þorsteins Snædal og Vilhjálms Snædal vegna Skjöldólfsstaða I

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Skjöldólfsstaða innan þeirra merkja sem lýst er í framlagðri landskiptagerð, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Á móti Skjöldólfsstöðum II frá punkti L1 í punkt L2 í punkt L3 í punkt L4 í punkt L5 í punkt L6 í punkt L7 í punkt L8 í punkt L9 í punkt L10 í Jökulsá. Á móti Hjarðarhaga og Hjarðargrund úr punkti S10 í Jökulsá í punkt S9 þaðan í punkt S8, þaðan í punkt S7 og þaðan í punkt L1. Á móti Vopnafjarðarjörðum frá punkti S7 í punkt L1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.11. Kröfur Eiríks Skjaldarsonar vegna Skjöldólfsstaða II

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi jarðarinnar innan þeirra merkja sem lýst er í framlagðri landskiptagerð, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Á móti Skjöldólfsstöðum I frá punkti L1 í punkt L2 í punkt L3 í punkt L4 í punkt L5 í punkt L6 í punkt L7 í punkt L8 í punkt L9 í punkt L10 í Jökulsá. Á móti Gilsá og Háreksstöðum úr punkti S0 við Jökulsá í punkt S1 í punkt S2 í punkt S3 um farveg Stóralækjar í punkt S4 í punkt S5 og þaðan í punkt S24 þaðan í punkt S23 og þaðan í punkt S22 og í punkt S21. Á móti Vopnfirðingum frá punkti S21 í punkt L1.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.12. Kröfur Sesselju Níelsdóttur vegna Háreksstaða

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi jarðarinnar innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Skjaldklofahorni fremra (1) sjónhending í Eyktanýpu þar sem línan sker Gestreiðarstaðakvísl (2) Gestreiðarstaðakvísl og Hofsá ráða merkjum í Ytri-Ármót (3) þaðan um Kolfinnulind í Geldingalæk þar sem hann fellur úr vatninu (4) þaðan í

punkt S21, sbr. lýsingu Skjöldólfsstaða II og merki hennar ráða merkjum Háreksstaða að austan og endar í Skjaldklofahorni fremra.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.13. Kröfur Eiríks Skjaldarsonar vegna Gilsár

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Gilsár innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Gilsárós við Jökulsá (1) í níunda (sjöunda) Gilsárbug (2) þaðan í Skjaldklofahorn fremra (3) í Lindarselveg á Fellahlíð (4) þaðan í Stóralækjarós við Gilsá (5) síðan Stórilækur í Hnúksvatn (6) þaðan í Landmælingarvörðu á Skjöldólfsstaðahnúk (7) þaðan eftir hrygg í Jöklu (8).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.14. Kröfur Vernharðs Vilhjálmssonar, ábúanda, vegna Möðrudals

Krafa ábúanda er, að viðurkenndur verði réttur hans til nýtingar lands Möðrudals í samræmi við ábúðarsamning, eins og að land Möðrudals sé eignarland innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land, innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Að sunnan úr Arnardalsárós (1) í Há-Þríhyrning (2) þaðan á móts við klettagil á móti Háfsvatnaölduenda ytri (3) þaðan á móts við Einbúa (4) þaðan í Einbúa (5) og þaðan í Eyktagnípu (6) þaðan í Stóralækjar-vatn (7) þaðan í Hölknárkrók (8) þaðan í Selárbotna við Þjóðfell (9) þaðan í Svartfell (10).

Til vara krefst ábúandi þess að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt hans að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda, og felst í ábúðarrétti. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum, með takmörkunum sem felast í ábúðarsamningi.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.15. Kröfur Þorsteins Snædal og Guðrúnar Rögnu Einarsdóttur vegna Ármótasels

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Ármótasels innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Frá ármótum Gilsár og Víðidalsár (1) í níunda (sjöunda) Gilsárbug (2) þaðan í Skjaldklofahorn fremra (3) þaðan í Eyktagnípu (4) þaðan í Arnórsstaðasel (5) þaðan í Bjallkollu (6) þaðan í Botnahraun (7) þaðan í Lönguhlíðarenda fremri (8) þaðan Hnauslækur í Víðidalsá (9) síðan ræður Víðidalsá í ármót (10).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.16. Kröfur Málfríðar Þorvaldsdóttur og fleiri vegna Rangárlóns

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Rangárlóns innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Hákonarstaðapartur: Frá Bjallkollu (1) þaðan í Arnórsstaðasel (2) þaðan í Marköldu (3) og þaðan í Kvíslarós (4) og þaðan í Bjallkollu. Möðrudalspartur: Frá Rúnasteini (1) í Klettagil (2) á Möðrudalsfjallgarð gegnt Einbúa (3) þaðan í Einbúa (4) þaðan í Eyktargnípu (5) þaðan í Arnórsstaðasel (6) þaðan í Marköldu (7) og þaðan í Rúnastein.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.17. Kröfur sveitarfélagsins Fljótaldalshéraðs vegna Sænautasels

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Sænautasels innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Botnahraun (1) í Bjallkollu (2) þaðan í Kvíslarós (3) þaðan í Marköldu (4)

þaðan í Rúnastein (5) þaðan í Skotmannsvík (6) þaðan ræður Botnalækur (7) úr Ánavatni í Botnahraun.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.18. Kröfur Sigvalda Ragnarssonar og fleiri vegna Veturhúsa

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Veturhúsa innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdraetti: Lönguhlíðarenda fremri (1) þaðan í Botnahraun (2) þaðan Botnalækur í Ánavatn (3) þaðan í Digranes (4) þaðan í Buskutjarnarós (5) þaðan í Víðidalsárós (6) og þaðan í Há-Stórasvalbarð.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.19. Kröfur Sigvalda Ragnarssonar og fleiri vegna Víðirhóla

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Víðirhóla innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdraetti: Ytri-Hnauslækur (1) í Lönguhlíðarenda fremri (2) þaðan í Há-Svalbarð (3) þaðan í Gripdeild (4) þaðan í Víðidalsárós (5) þaðan í Búðarháls á Eiríksstaðavegi (6) og Eiríksstaðavegur í Víðidalsá (7).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.20. Kröfur Önnu Aðalsteinsdóttur og fleiri vegna Víðirhóla

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Víðirhóla innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Ytri-Hnauslækur (1) í Lönguhlíðarenda fremri (2) þaðan í Há-Svalbarð (3) þaðan í Gripdeild (4) þaðan í Víðidalsárós (5) þaðan í Búðarháls á Eiríksstaðavegi (6) og Eiríksstaðavegur í Víðidalsá (7).

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.21. Kröfur Stefáns Halldórssonar og Sigvarðar Halldórssonar vegna Brúar

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Brúar innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðum landamerkjabréfum, þ.e. allt land, fyrir utan Laugarvallaland, innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Bein lína úr Arnardalsárós (1) í Ysta-Þrírhyrninginn (2) þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn (3) þaðan í Svínabúðarlæk (krókinn) (4), Kíllinn fram í Þvérárvatn (5), Merkilækur (6) þaðan í fremstu Hnefilöxl (7), Grafningur utan við Orustustaði í Jökulsá á Dal (8). Að sunnan ræður Vatnajökull og að austan Jökulsá á Dal og Jökulsá á Fjöllum að vestan.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.22. Kröfur Páls Hjarðar og fleiri vegna Laugarvalla

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Laugarvalla innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinnna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: Úr Forvaðagili (1) í ármót Laugarvallaár og Vesturdalsár (2) þá ræður Laugarvallaá að norðan þangað til áin er á móts við Fremsta-Mógil (3) þaðan meðfram fjallgarðinum norðan við Vesturdal síðan yfir dalinn og meðfram Hvannstöðsfjöllum inn á móts við ármót Stóra-Lækjar og Sauðár (4) síðan ræður Sauðá í Jökulsá (5).

Þá er þess krafist að beitarréttur verði viðurkenndur í Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum. Þá er þess krafist að beitarréttur eigenda jarðarinnar verði viðurkenndur á Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.23. Kröfur sveitarfélagsins Fljótsdalshéraðs vegna Heiðarsels

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Heiðarsels innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi upprætti: Svínabúðarlækur (1) þaðan í lágan mel utan við Fiskidalsháls (2) þaðan í Ysta-Þríhyrninginn (3) þaðan út fjallgarðinn í Svartagil (4) þaðan í Búrfellshorn ytra (5) þaðan í krókinn á Netselslæk (6) síðan ræður Netselslækur í Ánavatn (7). Þá er þess krafist að beitarréttur verði viðurkenndur í Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur auk veiða í vötnum. Þá er þess krafist að beitarréttur verði viðurkenndur í Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.24. Kröfur sveitarfélagsins Fljótsdalshéraðs vegna Grunnavatns

Gerð er sú aðalkrafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á landi Grunnavatns innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi upprætti: Úr Skotmannsvík (Skollavík) (1) í Rúnastein á Urðarhlíð (2) þaðan í klettagil í Þríhyrningsfjallgarði (3) þaðan inn fjallgarðinn í Svartagil (4) þaðan í Búrfellshorn ytra (5) þaðan í krókinn á Netselslæk (6) síðan ræður Netselslækur í Ánavatn (7). Þá er þess krafist að beitarréttur verði viðurkenndur í Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi, innan lýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-,

og námuréttur auk veiða í vötnum. Þá er þess og krafist að beitarréttur verði viðurkenndur í Arnardal, fari svo að hluti dalsins verði úrskurðaður þjóðlenda.

Loks er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

4. GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1. Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-32 ásamt undirskjölum eða samtals 653 skjöl, auk 38 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fái stöð um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Verkið var unnið á hlutlausan og fræðilegan hátt. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess hefur óbyggðanefnd notið ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands, Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna. eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3. Vettvangsferð

Haldið var af stað í vettvangsferð frá Hótel Héraði miðvikudaginn 21. júní kl. 9.15. Auk óbyggðanefndar, starfsmanna nefndarinnar og lögmanna málsaðila, voru þeir Hjörleifur Guttormsson náttúrufræðingur, Páll Pálsson frá Aðalbóli með í för.

Ekið var sem leið liggur frá Egilsstöðum eftir þjóðvegi nr. 1 þar til komið var að jörðinni Sellandi en þar var beygt til norðausturs inn á veg nr. 917, Hlíðarveg, og keyrt inn Jökulsárhlíð. Beygt var inn á veg nr. 922, Másselsveg, og hann ekinn áleiðis að Másseli. Gert var stutt stopp á Másselsvegi og litið upp að Háöxl en við hana er miðað í kröfulýsingu íslenska ríkisins um þjóðlendu. Haldið var til baka eftir þjóðvegi nr. 1 inn Jökuldalinn. Þegar komið var að Skjöldólfsstöðum kom inn í bifreiðina Eiríkur Skjaldarson, bóndi á Skjöldólfstöðum II. Áfram var haldið þar til staðnæmst var við tóftir Ármótasels sem er eitt heiðarbýla á Jökuldalsheiði. Ekið var áfram eftir þjóðvegi nr. 1 en beygt til vesturs þegar komið var að vegi nr. 901, Möðrudalsleið. Það var haldið að Þrívörðuhálsi þar sem stöðvað var og staðhættir skoðaðir. Af Þrívörðuhálsi sást til Sænautafells og í Ánavatn til suðurs. Til norðurs sást í Bjallkolla en til vesturs í Grjótgarðsháls. Hjörleifur greindi frá staðhátum og áhrifum vatnsfalla og jökla á landslagið. Áfram var ekið þar til beygt var til suðurs inn á vegarslóða inn að Skessugarði. Þegar komið var að Skessugarði kleif hluti hópsins garðinn en þar sást yfir syðsta hluta Rangalóns og yfir að eyðibýlinu Grunnavatni. Haldið var frá Skessugarði og beygt inn á veg nr. 901, Möðrudalsleið, og síðan suður veg nr. 907, Brúarveg, þar til komið var að Sænautaseli.

Því næst var ferðinni fram haldið og ekið eftir Brúarvegi. Til austurs liggur Ánavatn og Veturhúsatjörn ásamt tóftum býlisins Veturhúsa sem standa við vatnið. Til vesturs sáust tóftir býlisins Grunnavatns en til suðurs Nónhnjúkur. Þegar sunnar dró mátti sjá tóftir býlisins Heiðarsels sunnan Ánavatns. Þegar Brúarvegi slepti var farið inn á veg nr. F910, Austurleið. Beygt var suður við afleggjarann að Kárahnjúkum við Fiskidalsháls og ekið áleiðis inn í Laugarvalladal. Gert var stutt stopp við tóftir býlisins Múlakots sem staðsett er vestan vegarins, undir Bíldufelli. Haldið var áfram suður og heim að gamla bæjarstæði Laugarvalla. Þar var staðnæmst en haldið sömu leið til baka eftir áðurnefndri Austurleið og þá eftir Kverkfjallaslóð sem leið liggur inn í Arndardal en þar var áð.

Haldið var til baka úr Arnardal og ekið suður með Austurleiðarvegi. Staðnæmst var milli Álftadalsár og Þríhyrningsár, rétt sunnan við þann stað þar sem þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins er staðsett á korti. Horft var til vesturs yfir í Arnardalsfjöll. Þegar hér var komið við sögu var ekið til baka og farin svokölluð Möðrudalsleið að þjóðvegi nr. 1. Þegar komið var að Skjöldólfsstöðum kvaddi Eiríkur Skjaldarson hópinn og steig út úr bifreiðinni. Þaðan var ekið sem leið lá til Egilsstaða þar sem vettvangsferð að kvöldi dags.

4.4. Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Páll Pálsson, fræðimaður á Aðalbóli; Sigvarður Halldórsson, bóndi á Brú; Stefán Halldórsson, bóndi á Brú.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5. SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á því svæði sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um landsvæði þau sem Þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu nær til, að því leyti sem þær varða afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Fyrirnefndar upplýsingar fylgja að mestu efnisþáttum og síðan tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarnotum á svæðinu almennt.⁴

5.1. Landnám

Landnáma segir:

Þorsteinn torfi ok Lýtingr bræðr fóru til Íslands. ...⁵

Þorsteinn torfi nam Hlíð alla útan frá Ósfjöllum ok upp til Hvannár ok bjó á Forsvelli. ...

Hákon hét maðr, er nam Jökulsdal allan fyrir vestan Jökulsá ok fyrir ofan Teigará ok bjó á Hákonarstöðum. ... Teigr lá ónuminn millum Þorsteins torfa ok Hákonar; þann lögðu þeir til hofs, ok heitir sá nú Hofsteigr.

Skjöldólfr Vémundarson, bróðir Berðlu-Kára, nam Jökulsdal fyrir austan Jökulsá upp frá Knepildalsá ok bjó á Skjöldólfsstöðum. ...⁶

Landnám Skjöldólfs er austan Jökulsár, en Skjöldólfsstaðir norðan ár, í landnámi Hákonar. Jakob Benediktsson, útgefandi Landnámu, segir fleiri dæmi um slíkt í Landnámu.⁷ Nefna má svokallaðan Arnórsstaðapart, sem er austan Jökulsár, en tilheyrði fram til 1918 Arnórsstöðum, sem eru norðan Jökulsár.⁸

5.2. Fagrahlíð og Hlíðarhús

Þar sem Hlíðarhús voru fyrrum hjáleiga frá Fögruhlíð, verður fjallað hér um báðar þessar jarðir, en ekki Hlíðarhús ein.

Í Sveitum og jörðum í Múlaþingi segir um Fögruhlíð:

Jarðarinnar er eigi getið í Íslendingasögum, en í Biskupasögum og Sturlungu er bærinn nefndur Hlíð, er þar gisti Guðmundur góði og dreymdi fyrir biskupsdómi sínum haustið 1201.

Fagrahlíð er móðurjörð Hlíðarhúsa, Hnitbjarga, Sleðbrjótssels hálfis (sjá þar) og þessari öld Árteigs (reyndar úr Hnitbjargalandi) og Hlíðargarðs.⁹

⁴Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 32. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁵Skjal nr. 4 (93).

⁶Skjal nr. 4 (93).

⁷Skjal nr. 4 (93).

⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi. Seltjarnarnes 1974, bls. 265, 295-296.

⁹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 211.

Um Hlíðarhús er sagt í sömu bók:

Hlíðarhús> eru upphaflega byggð úr Fögruhlíðarlandi og talin hjáleiga þaðan (J 47, F 61). ...

Landamörk við Fögruhlíð eru úr Vörðuhrauni frammi og niðri í Fögruhlíðarblá, þaðan austur í Jökulsá og norður í Fögruhlíðará í stefnu á Fögruhlíðarbæinn. Áin deilir löndum milli bæjanna út og upp fyrir H, en síðan eiga H um 1000-1100 m breiða spildu af sunnanverðu Skallahrauni og mjóa ræmu til fjalls upp með Hróaldsstaðaá. Suðurmörk eru við Hróaldsstaðaá og inni undir Kaldá (sjá Sleðbrjót og Sleðbrjótssel).¹⁰

Fögruhlíðar, 10 hundruð að dýrleika, er getið í skýrslu sem tekin var saman vegna stríðshjálparskattsins árið 1681.¹¹

Hlíðarhúsa er getið í manntalinu 1703.¹²

Jörðina Hlíðarhús, 2 ½ hundruð að dýrleika, er að finna á lista yfir eyðijarðir í fjórum þingsóknum Norður-Múlasýslu sem sýslumaður tók saman og birti á þingi 23. febrúar 1759. Fram kemur að flestar jarðir á listanum höfðu farið í eyði á hallærisárum sem hófust árið 1750.¹³

Þorleifur Magnússon á Hrafnabjörgum kom fyrir réttinn á þingi við trébrúna [Fossvallaþing] hinn 3. maí 1775 og framlagði m.a. lögfestu frá 18. apríl 1775 fyrir jörðinni Fögruhlíð undir nafni Solveigar Eiríksdóttur í Böðvarsdal. Innihald lögfestunnar er ekki getið en að loknum upplestri var hún árituð af sýslumanni og fengin Þorleifi aftur í hendur.¹⁴

Lögfesta fyrir jörðina Fögruhlíð var útbúin 6. maí 1833:

I fylgi af óátalinni Lögfestu frá 1775 lögfesti eg hérmed Eignarjörd mína Fögruhlíð liggjandi i Jökulsárhlíð og Kirkiubæar Kirkiu sókn innan Nordmúla Syslu, lögfesti eg Tödr og Eingiar, Skóg, Holt og Haga, Vötn og Veidistadi og allar Landsnytiar, hvöriu Nafni sem heita er tédri Jördu fylgt hafa og fylgia éga med réttu, til þessara Landamerkia [yfirstrikað: Um]: Ad utan úr efsta Geitararfossi réttisynis ofann i Sandborg er stendr á Eynni út af Hnytbiargabæ, og svo úr Sandborg beint ofaní Jökulsá. Sídan frammi Kalda og frá Háls múla út og upp í Selás, eptir gömlum Landamerkium Jardarinnar. - Innan hvörra Takmarka er óskipt Land Afbylisins Hlíðarhúsa og Hnytbiarga.¹⁵

¹⁰Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 214.

¹¹Skjal nr. 2 (252).

¹²Manntal á Íslandi árið 1703, bls. 384.

¹³Skjal nr. 2 (149) a-b.

¹⁴Skjal nr. 2 (151) a-b.

¹⁵Skjal nr. 2 (209) a-b, skjal nr. 2 (203) a-b og skjal nr. 2 (157) a-b.

Undir lögfestuna skrifaði B. Thorarensson. Hún var þinglesin 1. júní 1833. Nýr eigandi, Þ. Jónsson, lét þinglýsa lögfestunni á sínu nafni hinn 28. maí 1845. Lögfestunnar er einnig getið í þingbók frá sama ári.¹⁶

Hinn 28. júní 1876 á manntalsþingi að Fossvöllum var þinglýst lögfestu dagsettri 21. sama mánaðar fyrir Fögruhlíð og Hlíðarhúsum. Ekki er getið um innihald lögfestunnar.¹⁷

Á manntalsþingi sem haldið var 9. júní 1890 var landamerkjabréfi fyrir jarðirnar Fögruhlíð og Hlíðarhús þinglýst. Í því stendur eftirfarandi:

Landamerki umhverfis jarðirnar Fögruhlíð og Hlíðarhús, sem eru óskipt land. Að utan milli Hnitbjarga og Fögruhlíðar ræður Hnausalækur af fjallsbrún í háan foss í læknum, þar sem hann fellur ofan af svo kölluðum Hnausum, neðan til í fjallinu; úr þeim lækjarfossi ræður sjónhending í Halaklett hinn yzta; úr Halakletti ræður sjónhending í Hnitbjargarhala hinn fremri við Jökulsá, ræður þá áin landamerkjum fram í Kaldá, síðan ræður Kaldá beina stefnu í vörðu þá sem hlaðin er yzt á Hálsmúla, sem er melsendi yzt á Sleðbrjótshálsinum norður við Kaldána. Þaðan liggja landamerkin út og upp í stóran stein á neðri Selás eptir vörðum þeim er nú eru hlaðnar til að sýna landamerkin; svo ræður neðri Selásinn út á enda, þaðan beint í Steinboga, þaðan ræður Fögruhlíðará út í Hróaldsstaðaár ós og þaðan ræður Hróaldsstaðaá á fjall upp.¹⁸

Magnús Jónsson skrifaði undir bréfið fyrir hönd eiganda Hlíðarhúsa, Ragnildar Vigfúsdóttur. Einnig skrifuðu undir það: Guðbjörg Einarsdóttir eigandi Fögruhlíðar, Margrét Jónsdóttir eigandi að ½ Hnitbjörgum, Eiríkur Hallsson eigandi Sleðbrjóts og Katrín Einarsdóttir eigandi Sleðbrjótssels. Undir bréfið skrifaði líka Eiríkur Magnússon fyrir hönd hreppsnefndarinnar í Hlíðarhreppi sem umráðanda hálftrar jarðarinnar Hnitbjarga.

Önnur landamerkjaskrá var útbúin vegna marka jarðanna Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa 30. júní 1899 og þinglesin 29. maí 1901:

Landamerki milli jarðanna Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa í Hlíðarhreppi eru þessi:

Af fjallsbrúninni í Hróaldsstaðaskarði ræður Hróaldsstaðalækur ofanað fossi þeim, sem efstur sjest í læknum, þegar miðað er af norðanverðu Skallahrauni rjett framan við Rjúpugil. Frá þessum nefnda Fossi í Hróaldsstaðalæk liggja mörkin beint í vörðu sem stendur á norðan verðu Skallahrauni framan við Rjúpugil. Frá þeirri vörðu liggja mörkin ofan yfir Skallahraun þvert í hvamm, sem er milli Háa-ennis og Rjúpugils og úr þeim hvammi í vörðu (gamla beitarhúsleiðarvörðu) við Fögruhlíðará, neðan við Sljettamel. Þaðan ræður

¹⁶Skjal nr. 2 (160) a-b.

¹⁷Skjal nr. 2 (161).

¹⁸Skjal nr. 2 (41).

Fögruhlíðará mörkum ofan í Miðdegis keldur, sem liggja í Fögruhlíðará, beint í suðvestur frá bænum Fögruhlíð. Þaðan í yztu klöpp á Vörðuhrauni neðan verðu og úr þeirri klöpp í fremra horn á Fögruhlíðarhólma, sem er í Jökulsá, yfir vörðu sem hlaðin er neðarlega í blánni. - Þessi landamerki eru sett og samþykkt af undirrituðum eigendum hinna áður nefndu jarða.¹⁹

Fögruhlíð 30. júní 1899. Fögruhlíð og Galtastöðum 29. maí 1901.

Undir landamerkjaskrána skrifuðu Guðjón Einarsson og Magnús Jónasson.

Enn eitt landamerkjabréfið fyrir jörðina Fögruhlíð var útbúið 17. október 1921. Því var þinglýst 21. júlí 1922:

...

Milli Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa ræður af fjallsbrún í Hróaldsstaðaskarði, Hróaldsstaðalækur ofan að fossi þeim sem efstur sést, þegar maður er á norðanverðu Skallahrauni rétt framan við Rjúpnagil. Frá þessum nefnda fossi í Hróaldsstaðalæk liggja mörkin beint í vörðu, sem stendur á norðanverðu Skallahrauni framan við Rjúpnagil. Frá þeirri vörðu liggja mörkin ofan yfir Skallahraun þvert á hvamm, sem er milli Háaennis og Rjúpugils og úr þeim hvamm í vörðu (gamla beitarhúsavörðu) við Fögruhlíðará neðan við Sléttamel. Þaðan ræður Fögruhlíðará mörkum ofan í Miðdegiskeldur, sem liggja í Fögruhlíðará beint í suðvestur frá bænum í Fögruhlíð. Þaðan í yztu klöpp á Vörðuhrauni neðanverðu, og úr þeirri klöpp í fremra horn á Fögruhlíðarhólma yfir vörðu sem hlaðin er neðarlega í blánni.²⁰

Guðjón Einarsson, eigandi Fögruhlíðar, skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af Kristjáni Gíslasyni, eiganda Hnitbjarga og Einari Sv. Einarssyni í Hlíðarhúsum.

Hinn 24. júlí 1922 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Hlíðarhús. Það var þinglesið 19. júlí 1923:

Milli Hlíðarhúsa og Fögruhlíðar ræður af fjallsbrún í Hróaldsstaðaskarði Hróaldsstaðalækur ofan að fossi þeim, sem efstur sést, þegar maður er á norðanverðu Skallahrauni rétt framan við Rjúpugil. Frá þessum nefnda fossi í Hróaldsstaðalæk liggja merkin beint í vörðu, sem er á norðanverðu Skallahrauni framan við Rjúpugil. Frá þeirri vörðu liggja merkin ofan yfir Skallahraun þvert í hvamm sem er milli Háaennis og Rjúpnagils og úr þeim hvamm í vörðu (gamla beitarhúsavörðu) við Fögruhlíðará neðan við svokallaðan Sléttamel, þaðan ræður Fögruhlíðará merkjum ofan í Miðdegiskeldur, sem liggja í Fögruhlíðará beint í suðvestur frá bænum í Fögruhlíð. Þaðan í yztu klöpp í Vörðuhrauni neðanverðu, úr þeirri klöpp í fremra horn á Fögruhlíðarhólma og beint austur í Jökulsá.

¹⁹Skjal nr. 2 (42).

²⁰Skjal nr. 2 (127).

Milli Sleðbrjótssels og Hlíðarhúsa liggja merkin þannig: Úr Steinboga inn austan á Selás við ytri enda Neðraáss þaðan í Sandavörðumel við Kaldá.

Milli Sleðbrjóts og Hlíðarhúsa eru merkin þannig: Úr Hálsendavaði á Kaldá við Hásenda bein lína í vörðu er stendur utan við farveg, sem er utan við svokallaðan Sleðbrjótshólma. Þaðan bein lína á aðra vörðu, er stendur við Jökulsá, utan við áður nefndan farveg.²¹

Einar Sv. Einarsson, eigandi Hlíðarhúsa, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það gerðu einnig Stefán Sigurðsson (Sleðbrjóti), Sigurbjörg Magnúsdóttir, (Sleðbrjótsseli) og Guðjón Einarsson (Fögruhlíð).²²

Hinn 30. júlí 1974 gerðu eigendur jarðanna Hlíðarhúsa, Sleðbrjóts I og II og Breiðumerkur I og II með sér samkomulag um landamerki og veiðiréttindi. Það er svohljóðandi:

Landamerki:

Þar sem komið hefur í ljós, að landamerki milli Hlíðarhúsa og Sleðbrjóts samkvæmt landamerkjaskrá, dags. 24. júlí 1922, eru nú orðin mjög óljós. Þar eru mörkin miðuð við tvær vörður, aðra á Kaldáreyrum og hina í bakka Jökulsár. Báðar þessar vörður eru nú horfnar með öllu og veit enginn núlifandi maður með vissu, hvar þær hafa verið.

Hafa því undirritaðir núverandi eigendur að Hlíðarhúsum annars vegar og eigendur Sleðbrjóts I, Sleðbrjóts II, Breiðamerkur I og Breiðamerkur II hins vegar komið sér saman um ný landamerki, en þau eru sem hér segir:

Á nyrðri bakka Kaldár, aðeins framar en áin beygir niður í Hálsendahyl, stendur varða á litlum mel. Miðað við þessa vörðu ræður Kaldá merkjum niður í miðjan farveg árinna um Hálsendahyl, þaðan ræður bein lína um miðjan Einbúa í Jökulsá. Einbúi er stakur klettur á Kaldáreyrum út af horni Dysjamels.

Þess skal einnig getið til frekari skýringar að í áðurnefnda vörðu á bakka Kaldár liggja landamerki Sleðbrjótssels og Hlíðarhúsa.

[Síðan kemur kafli um Kaldá, breytingar á farvegi hennar og skiptingu veiðiréttinda].²³

Undir landamerkjabréfið skrifuðu Björgvin V. Geirsson á Sleðbrjóti II, Geir Stefánsson á Sleðbrjóti I, Sigurður Stefánsson í Breiðumörk I, Stefán Sigurðsson í Breiðumörk II og Eiríkur Einarsson í Hlíðarhúsum.

²¹Skjal nr. 2 (43).

²²Heimilisföng, sem sett eru innan sviga í þessari greinargerð, eru fyrst og fremst höfð eftir öðrum landamerkjabréfum og ábúendatölum í Sveitum og jörðum í Múlaþingi.

²³Skjal 2 (44).

Sjálfseignarjörðin Fagrahlíð, sem metin er til 10 hundraða, hefur eyðihjáleiguna Hlíðarhús samkvæmt jarðamatinu 1804.²⁴

Fagrahlíð hefur hjáleigurnar Hnitbjörg og Hlíðarhús sem hvor um sig er talin 2 ½ hundruð samkvæmt jarðamatinu 1849. Þar stendur einnig:

... óskipt landi að eingjum og hagbeit. - Tún heimajardarinnar ... landid er lítid og hálendi blásid útigangur nokkur í fjallinu [Hlíðarfjöllum]...

Túnid í Hlíðarhúsum ... land lítid, fénadargeimsla allgód; útigangur nokkur í fjallinu; ... hálendi blásid²⁵

Jarðatal Johnsens segir Hlíðarhús og Hnitbjörg hjáleigur frá Fögruhlíð og Hlíðarhús fjórðung jarðarinnar allrar.²⁶ Ný jarðabók 1861 nefnir sömu hjáleigurnar.²⁷ Johnsen telur Hlíðarhús fjórðung jarðarinnar allrar.²⁸

Fasteignamat 1916-1918 segir Hlíðarhús hafa upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.²⁹

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Fögruhlíð og Hlíðarhúsum frá því að þeirra er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin Hlíðarhús framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.3. Sleðbrjótssel

Um Sleðbrjótssel segja Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

Auðsætt er af nafni býlisins, að það hefur verið sel undan Sleðbrjót á fyrri öldum, en engar heimildir eru þó fyrir því. ... Munnmæli herma, að byggð í S hafi orðið með þeim hætti, að bóndasonur og heimasæta festu ráð sitt og feður þeirra, bændur á Sleðbrjót og Fögruhlíð, gæfu þeim land úr báðum jörðum í brúðkaupsgjöf. Staðhættir og lega jarðarinnar styðja þessa sögu, því að spildan milli Hróaldsstaðaár og Fögruhlíðarár fellur á eðlilegri hátt að Fögruhlíðarlandi en að Sleðbrjót.

S<leðbrjótssel> er nálægt miðju sveitarinnar og yst jarða í breiðum dal milli Sleðbrjótsháls og Hlíðarfjalla. Innar í dalnum eru Grófarsel og Mássel. Sauða er á landamörkum við Sleðbrjót og Hróaldsstaðaá á Hlíðarhúsa- (áður Fögruhlíðar-) mörkum. Að austan er markalínan frá ármótum Hróaldsstaðaár og Fögruhlíðarár fram og upp af Hlíðarhúsum ...³⁰

²⁴Skjal nr. 2 (207) a-b.

²⁵Skjal nr. 2 (146) a-b.

²⁶Skjal nr. 4 (1).

²⁷Skjal nr. 4 (2).

²⁸Skjöl nr. 4 (1 og 2).

²⁹Skjal nr. 2 (94).

³⁰Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 215-216.

Sleðbrjótssels er getið í manntalinu 1703.³¹

Ef til vill er Sleðbrjótssel sama og Sleðbrjótshjáleiga, 5 hundruð að dýrleika, sem er á lista yfir eyðijarðir í fjórum þingsóknum Norður-Múlasýslu sem sýslumaður tók saman og birti á þingi 23. febrúar 1759. Flestar jarðirnar á listanum munu hafa farið í eyði á hallærisárum sem hófust árið 1750.³²

Landamerki jarðarinnar Sleðbrjótssels í Jökulsárhlíð voru skráð 28. apríl 1890. Þau voru þinglesin 9. júní sama ár:

Að framan ræður Sauðá af fjalli ofan, þangað til hún fellur í Kaldá.

Að austan ræður Kaldá, þar til að kemur út á mots við melkoll þann, er yzt verður á hálsmúlanum austan megin árinna, og verður þar hlaðin varða á hámelnum. Þá liggja merkin úr þeirri vörðu beina stefnu í vörðu á holtinu fyrir neðan Selás hinn neðri, þaðan í stóran stein á þeim ás. Þá liggja merkin eptir þeim ás á enda og svo út í „Steinboga“ í Fögruhlíðará. Þá ræður Fögruhlíðará, þangað til Hróaldsstaðaá fellur í hana. Að utan ræður Hróaldsstaðaá á fjall upp.³³

Katrín Einarsdóttir handsalaði nafn sitt undir landamerkjabréfið. Þrír aðrir aðilar gáfu samþykki sitt fyrir því. Einn þeirra var Magnús Jónsson fyrir hönd eiganda Hlíðarhúsa, Ragnhildar Vigfúsdóttur á Galtastöðum ytri. Landamerkjabréfið var einnig samþykkt af Guðbjörgu Einarsdóttur eiganda Fögruhlíðar og Eiríki Hallssyni eiganda Sleðbrjóts. Sá síðastnefndi handsalaði nafn sitt undir landamerkjabréfið.

Hinn 30. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir Sleðbrjótssel og þinglesið 21. júlí 1922:

Að utan milli Hlíðarhúsa og Sleðbrjótssels ræður Hróaldsstaðará ofan af fjallsbrún og niður í Fögruhlíðará við svonefndan Ármótatanga, þaðan ræður Fögruhlíðará í Steinbogaklett, frá honum inn Selás austanverðan og um ytri enda Neðra áss, en þaðan beina stefnu í Landavörðumel við Kaldá, norðanvert við hálsenda. Að framan milli Sleðbrjóts og Sleðbrjótssels ræður Sauðá ofan af fjallsbrún úr Sauðárskarði og alla leið til Sauðárósa utanvert við Kaldárbrún, þaðan ræður Kaldá út að Landavörðumel.³⁴

Sigurbjörg S. Magnúsdóttir skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Stefáni Sigurðssyni eiganda Sleðbrjóts og Einari Sv. Einarssyni í Hlíðarhúsum.

Meðfylgjandi er útdráttur úr landskiptagerð fyrir jörðina Sleðbrjótssel II sem var gerð 26. apríl 1963:

Landamerki milli heimajarðarinnar og nýbýlisins eru sem hér greinir:

³¹Manntal á Íslandi árið 1703. Reykjavík, 1924-1947, bls. 385.

³²Skjal nr. 2 (149) a-b.

³³Skjal nr. 2 (45).

³⁴Skjal 2 (46) a-b.

Að vestan ræður bæjarlækur landamerkjum niður að Þjóðvegi en sunnan og austan Þjóðvegurinn. Að norðan Stekkjarhlíð og Ytri-Hlíðarlækur. Auk þessa lands legg ég til nýbýlisins spildu úr framlandi Sleðbrjótssels með eftirgreindum landamerkjum. Sauða Stekkjarlækur og neðri lína hagagirðingar. Upprekstrarland og beutiland verður óskipt milli heimajarðarinnar og nýbýlisins.³⁵

Undir þetta ritar Björn Guðmundsson nafn sitt að Sleðbrjótsseli hinn 26. apríl 1963.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er Sleðbrjótssel sérstök jörð, metin 6 hundruð. Eigandinn er annar en að Sleðbrjóti.³⁶

Jarðatal Johnsens segir jarðamatið 1804 og sýslumann segja Sleðbrjótssel 6 hundruð úr allri jörðinni Sleðbrjóti.³⁷

Sleðbrjótssel, metið til 6 hundraða, er sagt afbýli undan Sleðbrjóti í jarðamatinu 1849, hálendi blásið en beutiland gott á vetrum er næst í það.³⁸

Samkvæmt fasteignamati 1916-1918 fylgir Sleðbrjótsseli upprekstrarland.³⁹

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Sleðbrjótsseli frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún fór í eyði árið 1981. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.4. Sleðbrjótur / Breiðamörk

Eftirfarandi segir í bókinni Sveitir og jarðir í Múlaþingi um Sleðbrjót:

Jörðin hefur verið bændaeygn frá fornu fari, stór jörð í miðri sveit, og byggðust úr henni hjáleigur: Sleðbrjótssel og Mássel taldar hjáleigur 1847 (J '47) og 1861 (F '61) og Grófarsel, byggt á 19. öld (sjá þar) yngst Sleðbrjóttsbýla.

Sleðbrjótur er 16 km frá Jökulsárbrú og á aðallega land milli Jökulsár og Kaldár, og auk þess afréttarland hátt í Hlíðarfjöllum, Ásdal og Grjóttungu, niður af Smjörfjöllum miðjum, og upp á fjöllin. Mörk við Surtsstaði eru frá Jökulsá, um tvo km fram og niður af bæ, og nv. í Kaldá, skammt utan við ós Melrakkaár (300-400 m sunnan við beitarhúsin Gerði, sem sjást á korti). Mörk við Hlíðarhús eru frá Hálsendahl (sjá Hálsendavað á korti) og niður í Jökulsá um 500 m norðan við Kaldárós. Milli S og Sleðbrjótssels ræður Sauða merkjum, frá Kaldá að fjallsbrún, og á S mjóa spildu til fjalls innan við Sauða (sjá Grófarsel).⁴⁰

³⁵Skjal nr. 2 (47) a-b.

³⁶Skjal nr. 2 (207).

³⁷Skjal nr. 4 (1).

³⁸Skjal nr. 2 (169) a-b.

³⁹Skjal nr. 2 (94).

⁴⁰Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 218.

Um Breiðumörk segir sama bók:

Breiðamörk er nýbýli í Sleðbrjótlandi, stofnað 1936. Skipt var til helminga landi öllu, ræktuðu og óræktuðu, veiðiréttindum, reka og öðrum hlunnindum. Aðeins túni var skipt með merkjum⁴¹

...

Nýbýli, Breiðamörk II, var stofnað 1965 og kom í hlut þess Breiðamörk hálf, land og önnur gögn og gæði.⁴²

Sleðbrjót er getið í máldaga Vallaneskirkju árið 1270, en kirkjan á þá helming viðreka við Sleðbrjótsmenn.⁴³

Hinn 15. apríl 1812 á manntalsþingi við trébrúna á Fossvöllum var lesin upp lögfesta Sigurðar Hallssonar og Ragnheiðar Björnsdóttur fyrir jörðinni Sleðbrjót með þeim merkjum sem hún með sér færir óátöluð. Innihald lögfestunnar er ekki tilgreint.⁴⁴

Hinn 21. júní 1884 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Sleðbrjót og hjáleiguna Mássel. Það var þinglesið samdægurs:

Að utan ræður Sauða af fjalli til Kaldár, þaðan ræður Kaldá til Hálsenda og eptir gömlum farveg árinna til Jökulsár, framan við svo kallaðan Fögruhlíðarhólma. Að framan úr Jökulsá í Landavörðu, svo í stóran stein, er stendur á hlóðum utan við Merkiöxl; þaðan beina stefnu í mitt axarhraun, svo í Kamb; þaðan beint í fremri Grundarlæk á fjallsbrún, síðan beint í Þvergilsá.
_45

Undir bréfið ritaði Eiríkur Hallsson eigandi Sleðbrjóts. Björn Jónsson eigandi Sleðbrjótssels, Magnús Jónsson og Sigurbjörn Björnsson á Surtsstöðum voru samþykkir landamerkjunum. Einnig skrifaði Sigurður Sigurðsson undir bréfið fyrir hönd Guðbjargar Einarsdóttur í Fögruhlíð

Landamerkjabréf fyrir jörðina Sleðbrjót var útbúið 24. júlí 1922. Það var þinglesið tæpu ári síðar eða 19. júlí 1923:

Milli Sleðbrjóts og Surtsstaða eru merki þannig: Úr vörðu við Jökulsá skamt fyrir framan Bæjargerðisdal bein lína í Landavörðu neðan við Miðdal. Þaðan bein lína í stein, er stendur á hlóðum utan við há-Merkiöxl. Þaðan bein lína í mosapúfu á há-Axarhrauni. Þaðan í Kamb, sem er hár klettur ofan við Kaldá á móti Melrakkaárós.

Milli Sleðbrjóts og Mársels ræður Kaldá merkjum frá áðurnefndum Kambi og að vörðu er stendur við Kaldá, utanvert við svokallað Mársvað. Þaðan bein

⁴¹Sveitir og jarðir í Múlapingi I. bindi, bls. 219.

⁴²Sveitir og jarðir í Múlapingi I. bindi, bls. 220.

⁴³Skjal nr. 4 (60)

⁴⁴Skjal nr. 2 (154) a-b.

⁴⁵Skjal nr. 2 (48).

lína upp framan á svokölluðu Stekkjarhrauni og í vörðu úr hnausum, er stendur mitt á milli bæjanna Grófarsels og Mársels. Þaðan bein lína í vörðu á fremra Svartagilsbarmi. Þaðan áframhaldandi bein lína á framanverða Háöxl á fjallsbrún. Þaðan bein lína í Þvergilsárós.

Milli Sleðbrjóts og Sleðbrjótssels ræður Sauða merkjum af fjalli og í Kaldá. Þaðan ræður Kaldá merkjum út hjá Hásenda. Milli Sleðbrjóts og Hlíðarhúsa eru merki þannig: Úr Hásendavaði á Kaldá við hásenda bein lína í vörðu, er stendur utan við farveg, sem er utan við svokallaðan Sleðbrjótshólma og þaðan bein lína í aðra vörðu, er stendur við Jökulsá utan við áður nefndan farveg.⁴⁶

Stefán Sigurðsson eigandi Sleðbrjóts skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Sigurbjörgu Magnúsdóttur, eiganda Sleðbrjótssels, Einari Sv. Einarssyni, eiganda Hlíðarhúsa, Magnúsi Kristjánssyni, eiganda Mársels og eigendum Surtsstaða þeim Birni Sigbjörnssyni og Eiríki Arngrímssyni.

Hinn 10. júlí 1965 afsalaði Sigurður Stefánsson, bóndi á Breiðumörk, syni sínum, Stefáni Sigurðssyni, hálfri jörðinni þannig að hann gæti stofnað þar nýbýli. Í afsalsbréfinu stendur eftirfarandi:

Stefán fær úrskipt ræktanlegt land og eru takmörk þess þessi:

Að norðvestan og og suðvestan úr Miðdegishrauni í klettshorn rétt ofan við vað á Miðdalslæk, þaðan bein lína í vörðu á Fremstu-Klöpp við Jökulsá.

Að norðaustan úr Miðdegishrauni í Tjarnarklöpp og þaðan í ytri enda á Krókavatni. Þaðan bein lína í miðja Þvottatjörn. Úr miðri Þvottatjörn bein lína með stefnu á Dyrfjallaskarð.

Að suðaustan ræður Jökulsá mörkum.

Innan landamerkja þessa standa fjárhús og hlaða, sem Stefán hefur byggt og eru hans eign.

Hlunnindi jarðarinnar skiptast að jöfnu.⁴⁷

Hinn 30. júlí 1974 gerðu eigendur jarðanna Hlíðarhúsa, Sleðbrjóts I og II og Breiðumerkur I og II með sér samkomulag um landamerki og veiðiréttindi. Nánar er sagt frá þessu samkomulagi í kaflanum um Hlíðarhús hér að framan.⁴⁸

Sjálfs eignarjörðin Sleðbrjótur er metin á 24 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Hún hefur sama útigang og Saurstaðir/ [Surtsstaðir].⁴⁹

Í jarðamatinu 1849 kemur fram að Sleðbrjótur hafi afbýlið Mássel sem metið sé á 2 hundruð.⁵⁰

⁴⁶Skjal nr. 2 (49) a-b.

⁴⁷Skjal nr. 2 (50).

⁴⁸Skjal nr. 2 (44).

Samkvæmt Jarðatali Johnsens og Nýrri jarðabók 1861 á jörðin Sleðbrjótur afbýlin Mássel⁵¹ og Sleðbrjótssel.⁵²

Fasteignamatið 1916-1918 segir Sleðbrjótssjörð fylgja upprekstrarland fyrir afréttarfé, en hjáleigan Grófarsel hefði ekkert slíkt.⁵³

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Sleðbrjóti og Breiðumörk frá því að þeirra er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hafa jarðirnar framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsettar.

5.5. Surtstaðir

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Surtstaði:

Jörðin er einnig nefnd Saurstaðir í J 47. Hún er ein af 8 elstu jörðum í Hlíð ...

Jörðin nær neðan frá Jökulsá og upp á Smjörfjöll, þar sem vörðu danska herforingjaráðsins ber við loft í 1251 m hæð. Norðurmörkunum við Breiðumörk (áður Sleðbrjót) er lýst þar, en við Hallgeirsstaði liggja mörk úr Merkilág í Jökulsárbakka, yfir Háahraun (129 m) og nokkurn veginn beint upp að mótum Merargils og Kaldár handan Fjallsenda (664 m). Ennfremur eiga S Surtstaðatungu handan Kaldár milli Merargils og Litlaþvergils og dálitla hlíðarsneið frá Kambi utan við Melrakkaárós yfir Lágöxl og að gljúframótum við Grjóttunguoddan.

... Hátt í fjalli er gróður lítill og grýtt, en ofan Kaldár kostaland til beitar í Surtstaðatungu. ... Hlunnindi voru mótekja, grasatekja í Kaldártungum, ...⁵⁴

Hinn 1. ágúst 1647 á Egilsstöðum fóru fram jarðakaup á milli Auðbjargar Einarsdóttur og Sigurðar Þorleifssonar. Í þeim lét Auðbjörg Hræreklæk af hendi við Sigurð en fékk m.a. í staðinn hálfu Saurstaði, sex hundruð að dýrleika, með öllum þeim gögnum og gæðum sem jörðunni höfðu fylgt að fornu og nýju. Landamerki eru ekki tilgreind en í staðinn er vísað á bréf jarðarinnar sem fylgja þó ekki með.⁵⁵

Hinn 4. júní 1832 á manntalsþingi að Fossvöllum var lesin upp lögfesta fyrir Surtstöðum sem dagsett var 6. júní 1811 og Árni prófastur Þorsteinsson í Kirkjubæ hafði skrifað undir. Innihalds lögfestunnar er ekki getið.⁵⁶

⁴⁹Skjal nr. 2 (207) a-b.

⁵⁰Skjal nr. 2 (146) a-b.

⁵¹Jarðabókin 1861 segir Mássel metið með heimajörðinni.

⁵²Skjöl nr. 4 (1) og 4 (2).

⁵³Skjal nr. 2 (94).

⁵⁴Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 225-226.

⁵⁵Skjal nr. 2 (202). Bréfið var uppleið og endurnýjað við Brú, (væntanlega Fossvallabrá) ekki er getið hvenær, en eftir því var afrit tekið af Árna Magnússyni handritasafnara og Þórði Þórðarsyni í Skálholti 17. maí 1712.

⁵⁶Skjal nr. 2 (156) a-b. Um Árna Þorsteinsson, sjá Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófesta*, bls. 8.

Landamerkjabréf fyrir jörðina Surtsstaði var undirritað og þinglesið hinn 21. júní 1884:

Landamerki fyrir Surtsstaðalandi eru þessi: að utan úr Jökulsá í Landavörðu, svo í stóran stein, er stendur á hlóðum utan við Merkiöxl, þaðan beina stefnu í mitt Axarhraun, svo í Kamb, þaðan beint í fremri Grundarlæk á fjallsbrún, síðan af fjallsbrún beint í Þvergilsá að ofan. Að framan úr Jökulsá í garðsenda neðan við hálsinn, þaðan beint í Heiðartjörn, síðan í Melrakkahraun og úr Melrakkahrauni í stein utan á fjallshorni; þaðan beina leið í Merargilsárós; eptir það Merargilsá.⁵⁷

Sigbjörn Björnsson eigandi Surtsstaða skrifaði undir bréfið. Það gerðu einnig Þórarinn Þorkelsson eigandi Hallgeirsstaða og Eiríkur Hallsson eigandi Sleðbrjóts.

Hinn 29. september 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Surtsstaði. Það var þinglesið 21. júlí 1922:

Á milli Hallgeirsstaða og Surtsstaða eru landamerki þannig: Úr svokallaðri Merkilág við Jökulsá bein lína í stein, er stendur yzt á Háahrauni, þaðan bein lína í vörðu neðan við fremri enda á Heiðartjörn. Þaðan bein lína í há-Melrakkahraun (yzt). Þaðan bein lína í vörðu á eystri Neðrihlíðarbrún. Þaðan bein lína í stóran stein, sem varða er á uppi á fjallsbrún (utarlega). Þaðan bein lína í Merargilsárós framan við Surtsstaðatungu. Síðan ræður Merargilsá merkjum norður í Smjörfjöll.

Á milli Surtsstaða Sleðbrjóts og Mársels eru landamerki þessi: Úr Jökulsá skamt fyrir innan Bæjargerðisdal, bein lína í Landavörðu neðan við Miðdal, þaðan bein lína í stóran stein, er stendur á hlóðum utan við há-Merkiöxl. Þaðan bein lína í mosapúfu á Axarhrauni. Þaðan í svokallaðan Kamb, (sem er hár klettur ofan við Kaldá á móti Melrakkaárósi), þá tekur við Márselsland. Síðan eru mörkin úr áðurnefndum Kambi bein lína í fremri Grundarlæk, þar sem hann fellur ofan af Lágöxl. Þaðan bein lína í Þvergilsárós. Eftir það ræður Þvergilsá norður í Smjörfjöll.⁵⁸

Undir landamerkjabréfið skrifuðu eigendur Surtsstaða þeir Björn Sigbjörnsson og Eiríkur Arngrímsson. Það var samþykkt af Elíasi Jónssyni, eiganda Hallgeirsstaða, Magnúsi L. Kristjánssyni, eiganda Mássels og Stefáni Sigurðssyni eiganda Sleðbrjóts.

Hinn 13. mars 1961 samdi Sigbjörn Björnsson, eigandi og ábúandi Surtsstaða I, við Braga Björnsson, eiganda og ábúanda Surtsstaða II, um landskipti á því landsvæði sem lá neðan Surtsstaðaháls og framan heimreiðarinnar frá þjóðveginum. Landskiptagerðin fer hér á eftir:

1. Í hlut Surtsstaða I kemur heimatún allt og ræktunarland það, sem takmarkast að ofan (NV) af Surtsstaðahálsi, að utan (NA) af heimreiðinni, sem liggur heim að Surtsstaðahálsi [svo] frá þjóðveginum, að neðan (SA) af

⁵⁷Skjal nr. 2 (51).

línu, sem dregin er beint frá heimreiðinni um vesturhorn girðingar, sem liggur um eldri hluta nýræktar í merkjavörðu við merkjagirðingu Surtsstaða og Hallgeirsstaða, sem er miðja vegu milli þjóðvegarins og hallabrigðanna [?] við Surtsstaðaháls. Að framan takmarkast það af merkjagirðingu Surtsstaða og Hallgeirsstaða.

2. Í hlut Surtsstaða II kemur tón það og ræktunarland, sem takmarkast að ofan af úrskiptu landi Surtsstaða I, að utan af heimreið, að neðan af Jökulsá og að framan af merkjagirðingu Surtsstaða og Hallgeirsstaða.

3. Öllu öðru landi jarðarinnar er óskipt, ennfremur hlunnindum, og njóta jarðirnar þess að jöfnu (1:1) þar til frekari skipti verða gerð.⁵⁹

Sjálfs eignarjörðin Saurstaðir [Surtsstaðir] er metin á 12 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804.⁶⁰

Samkvæmt jarðamatinu frá 1849 eiga Surtsstaðir „afrétt“ fyrir sjálfa sig. Þar kemur einnig fram að hálendið sé blásið.⁶¹

Fasteignamat 1916-1918 segir jörðinni fylgja upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.⁶²

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Surtsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.6. Hallgeirsstaðir

Þessi umsögn er í bókinni Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

Jörðin er eitt af elstu lögbýlum sveitarinnar. Hún er kölluð Hallgilsstaðir í manntalinu 1703 og J '47 ...

Landamörkum við Surtsstaði er lýst þar, en mörk við Hrafnabjörg eru þvert frá Jökulsá og upp skammt innan við Þormóðará vestan Grenishnúks og síðan nv. í Klapparárós. Milli Klapparár og Merargils eiga H Hallgeirsstaðatungu upp á Smjörfjöll.

... Hærra í fjalli þverr gróður mjög og heldur hrjóstugt upp að Kaldá, en handan árinna er Hallgeirsstaðatunga grösug og afréttarland ágætt.⁶³

Minnst er á Hallgeirsstaði í kaupbréfi í bréfabók Brynjólfs Sveinssonar biskups frá árinu 1669.⁶⁴

⁵⁸Skjal nr. 2 (52) a-b.

⁵⁹Skjal nr. 2 (53).

⁶⁰Skjal nr. 2 (207) a-b.

⁶¹Skjal nr. 2 (146) a-b.

⁶²Skjal nr. 2 (94).

⁶³Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 227-228.

Hinn 11. júní 1819 setti Páll Melsteð sýslumaður aukarétt að Fossvöllum. Þangað var mættur Jón Jónsson í Bót, hreppstjóri í Tunguhreppi, vegna ekkjunnar Hallfríðar Eiríksdóttur eiganda og ábúanda á Hallgeirsstöðum. Vegna Guðrúnar Skaftadóttur eiganda Hrafnabjarga mætti Sigurður Jónsson í Hólshjáleigu og sjálfs síns vegna ábúandinn á Hrafnabjörgum Magnús Jónsson. Tvö vitni voru kölluð fyrir réttinn, þeir Magnús Runólfsson í Teigi og Eiríkur Hermannsson í Torfastaðaseli, og voru þau í eið tekin og yfirheyrð um hvað þau vissu um landamerki á milli Hrafnabjarga og Hallgeirsstaða sem ábúendur og eigendur deila um. Jón Jónsson hreppstjóri lagði, ekkjunnar Hallfríðar vegna, skriflegar spurningar sem leggja átti fyrir vitnin. Spurningarnar fylgja ekki með en af svörunum má engu að síður gera sér í hugarlund um hvað var spurt. Magnús Runólfsson svaraði spurningunum þannig:

... ad 1. Já, herum 40 ár. ad 2. Ekki allan þann tíma buande enn þó var hann Lifis þar og var fyrir buinu þau seinustu 4 eða 5 ÁR, eg man ekki hvört var. ad 3. Ad nedanverdu í Dómhól, þadan í Stora foss og þadan í Ynguklett. ad 4. Svo heyrði eg talad. ad 5. Þad minnir mig, ad 6tta Jeg man ecki hvad langt hann var leyfdur út, ad 7. mig minnir þar læe Lögfesta fyrir Jördum hiá Födr mínum, ad 8. Heyrði eg þad; 9 Vitnid eptir producentens Begiæríngu adspurt: hvört þad vissi nockud frekara Sökinni til Upplýsingar? Svarar ney; Vitninu voru upplesin Spursmál og Andsvör og játar hann rett innfært epter sér.⁶⁵

Eiríkur Hermannsson var næst yfirheyrður og voru svör hans á þessa leið:

... ad 1. 17 ár, ad 2. Já, frammi Dómhól þadann i Stóra foss, og þadan i Ynguklett ad 3. Alljafnt i ein 5 ár eptir því sem jeg hef heyr; ad 4. Þad var víst; eptir því sem hann sagde mér. ad 5. sem ad 2ad Spursmál. ad 6. Runólfr Magnusson og Magnús í Tegi Son hans, svo Petur Biarnason á Gilium ad 7. Jú. Ad 8. Runólfr og Magnus ad 9. Þad var víst. Próducenten bidr Vitnid adspurt hvört þad viti meira Sökinni til Upplýsingar? Svarar ney; Vitninu lesin Spursmál og Andsvör og játar rett innfært epter sér og þar næst dimitterad.⁶⁶

Fleira var ekki tekið fyrir og rétti því slitið. Málsskjöl finnast ekki og munu glötuð.

Hinn 29. maí 1834 á manntalsþingi að Fossvöllum var þinglýst lögfestu fyrir Hallgeirsstöðum og er tekið fram að ábúendur þeirra jarða sem land áttu á móti henni hafi ekki hreyft mótmælum gegn henni. Annars er innihalds lögfestunnar ekki getið.⁶⁷

Hinn 21. júní 1884 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Hallgeirsstaði. Það var þinglesið samdægurs:

⁶⁴Skjal nr. 2 (197).

⁶⁵Skjal nr. 2 (155) a-b.

⁶⁶Skjal nr. 2 (155) a-b.

⁶⁷Skjal nr. 2 (158) a-b.

Landamerki Hallgeirsstaða eru þessi: Að framan milli Hallgeirsstaða og Hrafnabjarga úr steini á ytri Steinhöfða og þaðan beint í vörðu á utanverðum Stóranúp, þaðan beint í Þormóðará og ræður hún svo upp á fjall, þaðan eru mörkin í Klapparará, er skilur Hrafnabjarga- og Hallgeirsstaðatungu; ræður hún síðan til Smjörfjalla; Síðan ráða Smjörfjöll eptir sem vötnum hallar út að norðan allt út að Merargilsá, síðan ræður hún ofan í Kaldá, úr Kaldá eru mörkin á móts við Merargilsárós í stein utan á fjallshorninu, þaðan beint ofan í Melrakkahraun, þaðan beint í Heiðartjörn, þaðan í fremri garðsenda neðan við hálsinn og þaðan beint í Jökulsá; síðan ræður hún að austan.⁶⁸

Undir bréfið skrifaði Þórarinn Þorkelsson eigandi Hallgeirsstaða. Eftirfarandi aðilar lýstu sig samþykka landamerkjunum; eigendur Hrafnabjarga þeir Sigurður Sigurðsson og Þorst. Guðmundsson og Sigbjörn Björnsson eigandi Surtsstaða.

Landamerkjabréf fyrir Hallgeirsstaði var gert 29. september 1921 og þinglesið 21. júlí 1922:

Milli Hallgeirsstaða og Hrafnabjarga eru landamerki þessi: Úr steini á ytri Steinhöfða (við Jökulsá) bein lína í vörðu á utanverðum Stóranúp. Þaðan beint í Þormóðará og ræður hún svo merkjum upp á fjall. Þaðan eru mörkin þvert yfir fjallið í Hrutagil. Þaðan í Klapparárós eftir það ræður Klapparará norður í Smjörfjöll.

Á milli Hallgeirsstaða og Surtsstaða eru landamerki þannig: Úr svokallaðri Merkilág (við Jökulsá) bein lína í stein er stendur yzt á Háahrauni. Þaðan bein lína í vörðu neðan við fremri enda á Heiðartjörn. Þaðan bein lína í há-Melrakkahraun (yzt). Þaðan bein lína í vörðu á eystri Neðrihlíðarbrún. Þaðan bein lína í stóran stein (sem varða er hlaðin á) uppi á fjallsbrún (utarlega). Þaðan bein lína í Merargilsárós utan við Hallgeirsstaðatungu, eftir það ræður Merargilsá merkjum norður í Smjörfjöll.⁶⁹

Elías Jónsson, eigandi Hallgeirsstaða, skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af eigendum Hrafnabjarga þeim Þórunni Þorkelsdóttur og Jóni Eiríkssyni og eigendum Surtsstaða þeim Birni Sigbjörnssyni og Eiríki Arngrímssyni.

Sjálfs eignarjörðin Hallgilsstaðir er metin á 18 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804.⁷⁰

Ekkert markvert er að finna um Hallgeirsstaði í jarðamati 1849.⁷¹

Í fasteignamati 1916-1918 segir að helmingur útengja sé til fjalls og jörðinni fylgi upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.⁷²

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Hallgeirsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum

⁶⁸Skjal nr. 2 (54).

⁶⁹Skjal nr. 2 (55) a-b.

⁷⁰Skjal nr. 2 (207) a-b.

⁷¹Skjal nr. 2 (146).

⁷²Skjal nr. 2 (94).

kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.7. Hrafnabjörg

Eftirfarandi umsögn um Hrafnabjörg er í bókinni Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

Jörðin er bændaeygn frá fornu fari. Hún virðist koma lítt eða ekki við fornar heimildir, ...

H<rafnabjörg> er hið næstsyðsta af fyrri tíma lögbýlum í Hlíð, og landið nær neðan frá Jökulsá og upp á suðurenda Smjörfjalla, og eru 13,5 km frá ánni um bæinn og nv. í Smjörfjallaskarð (kort). Mörk við Hallgeirsstaði eru úr steini á Ytri-Steinhöfða við Jökulsá rétt utan við vík, þar sem Jökulsá er breiðust. (Sjá annars Hallgeirsst.). Fossvallamörk eru við Laxárós og fylgja ánni fyrst vestur og síðan spöl suður á móts við Götuhraun skammt utan við sláturhúsin, liggja þaðan um fremri Mjóavatnsenda ofan Hrafnabjarga (sýnt ónefnt á korti) á Skollagrenisás, þaðan í Fossá á fjallsbrún og síðan nv. í Stórapvergil handan Kaldár. Ofan við Kaldá eiga H Kaplatungu og Hrafnabjargatungu í Kaldártungum og sem horfir á háfjöll.

... Kirkjubæjarkirkja átti sjö nauta beit í Hrafnabjargatungu. Seltættur eru á Bugaseli norðan Selbjarga, síðar beitarhús til 1890 ...⁷³

Hrafnabjarga, 18 hundruð að dýrleika, er getið í skýrslu sem samin var vegna stríðshjálparskattsins árið 1681.⁷⁴

Hinn 3. maí 1775 á þingi við trébrúna kom Þorleifur Magnússon á Hrafnabjörgum fyrir réttinn og framlagði m.a. lögfestu Björns Björnssonar í Böðvarsdal frá 15. apríl síðastliðnum fyrir Hrafnabjörgum í Jökulsárhlíð. Innihald lögfestunnar er ekki getið en að loknum upplestri var hún árituð af sýslumanni og fengin Þorleifi aftur í hendur.⁷⁵

Á manntalsþingi við trébrúna að Fossvöllum hinn 16. nóvember 1799 var lesin upp lögfesta Guðrúnar Skaftadóttur fyrir Hrafnabjörgum, sem dagsett var að Sleðbrjóti 16. nóvember 1799, eftir þar tilgreindum landamerkjum. Innihaldsins er að engu getið en að upplestri loknum var hún árituð af sýslumanni og skilað aftur.⁷⁶

Hinn 11. júní 1819 setti Páll Melsteð sýslumaður aukarétt að Fossvöllum vegna landamerkjadeilu Hrafnabjarga og Hallgilsstaða/Hallgeirsstaði. Nánar er fjallað um málið í kaflanum um Hallgeirsstaði.⁷⁷

Á manntalsþingi að Fossvöllum hinn 29. maí 1834 var þinglýst lögfestu fyrir jörðinni Hrafnabjörgum. Bóndinn á Fossvöllum, sem átti land á móti Hrafnabjörgum,

⁷³Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 230.

⁷⁴Skjal nr. 2 (252).

⁷⁵Skjal nr. 2 (150) a-b.

⁷⁶Skjal nr. 2 (152) a-b.

⁷⁷Skjal nr. 2 (155) a-b.

var ósáttur við innihald lögfestunnar, sem ekki er getið, og því var ákveðið að skera úr um málið með áreið.⁷⁸ Ekki hafa fundist upplýsingar um þá áreið.

Landamerkjabréf fyrir Hrafnabjörg var útbúið og þinglesið hinn 21. júní 1884.

Landamerki Hrafnabjarga eru þessi: Að framan ræður Laxá fram á móts við stóran stein á utanverðu Götuhrauni, úr þeim steini í Uppgöngu á Hrafnabjörgunum þvert upp af steininum, þaðan beina stefnu í Mjóavatnsenda fremri, og Skollagrenisásenda ytri á fjall upp, í lægð á fjallinu, í svo nefndum Fossárdrögum, þaðan beina stefnu til Kaldár; fyrir norðan Kaldá ræður Merargilsá fyrir utan Kaplatungu og þaðan beint í Smörfjöll; að norðan ráða Smjörfjöll eptir sem vötnum hallar; að utan ræður Klappará í Kaldá, þaðan beint í Þormóðará á fjallsbrún, þaðan ofan í vörðu á utanverðum Stóranúp og þaðan í stein á ytri Steinhöfða við Jökulsá; að austan ræður Jökulsá.⁷⁹

Eigendur Hrafnabjarga þeir Sigurður Sigurðsson og Þorst. Guðmundsson skrifuðu undir bréfið. Þórarinn Þorkelsson eigandi Hallgeirsstaða og G. Snædal, í umboði hreppsnefndarinnar í Jökuldals- og Hlíðarhreppi (vegna Fossvalla), samþykktu landamerkjalyfinguna.

Landamerki Hrafnabjarga I og IV voru skráð á 20. öld, líklega á sjötta áratugnum. Þau voru eftirfarandi:

Útskift land Hrafnabjarga IV takmarkast þannig. Að sunnan landamerkjálína Fossvalla og Hrafnabjarga frá Laxárós að Hrafnabjörgum. Að vestan Hrafnabjörg að fremri Klauf í Hrafnabjörgum. Að norðan lína hugsuð dregin beint um fremri Klauf á Kelduklett í Stóra Stein í Háholti í Bakkahvammi fremri við Jökulsá á Brú.

Öll ónefnd hlunnindi eru óskift og njóta jarðirnar þeirra hlunninda í samræmi við eignarhlutföll sín.⁸⁰

Undir skjalið skrifuðu Ragnar Jónasson, Guðmundur Björnsson og Jónas G. Þórarinsson.

Sjálfs eignarjörðin Hrafnabjörg er metin á 18 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Hún hefur skóg.⁸¹

Samkvæmt jarðamatinu frá 1849 á jörðin Hrafnabjörg „afrétt“ fyrir sig og getur léð öðrum fyrir 100 fjár. Hálendi er sagt blásið og í flög fallið.⁸²

Í fasteignamatinu 1916-1918 segir að engjar séu á víð og dreif um allt landið, innan um bithaga, og jörðinni fylgi upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.⁸³

⁷⁸Skjal nr. 2 (159) a-b.

⁷⁹Skjal nr. 2 (56).

⁸⁰Skjal nr. 2 (57).

⁸¹Skjal nr. 2 (207) a-b.

⁸²Skjal nr. 2 (146) a-b.

⁸³Skjal nr. 2 (94).

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Hrafnabjörgum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.8. Fossvellir

Í Sveitum og jörðum í Múlaþingi er þetta sagt um Fossvelli m.a.:

F eru landnámsjörð ... Síðar varð jörðin Kristfjáreign og hreppseign Jökuldalshrepps til 1942, ...

Afbýli í Fossvallalandi voru ... Fossvallasel, síðar Bugsel á Laxárdal, sem aflagðist sem býli 1746. Þar var síðar haft í seli. Nýbýlið Selland (sjá þar) var byggt úr landi F.

F voru áður en Selland kom til sögu, innsti bær í Hlíð, og nær land frá Jökulsá upp á miðja Smjörvatnsheiði á Vopnafjarðarmörk. Þar er Beinavarða, ... Innri mörk (hreppamörk) við Hauksstaði liggja úr Illagilsósi við Jökulsá um Deild (smálæk), í línu um Búrfell (369 m) og Laxárdal þveran á Laxárdalshnúk (761 m), yfir Hnúksvatn, Fjórðungsöldu og nv. á heiðina (hæðartala á korti 744). Síðan nna. yfir Smjörfjallaskarð og upp á fjöllin. Mörkum við Hrafnabjörg er lýst þar.

... Laxárdalur þykir kostaafrétt og var raunar byggður að fornu (sjá Jökuldalsjarðir).⁸⁴

Fossvellir eru að sögn Landnámu landnámsjörð Þorsteins torfa, sem nam Jökulsárhlíð alla frá Ósfjöllum og upp til Hvannár.⁸⁵

Fossvellir voru orðnir Kristfjárjörð árið 1367 samkvæmt Hítardalsbók.⁸⁶

Fossvallasels er getið í manntalinu 1703.⁸⁷

Fossvallasel, 4 hundruð að dýrleika, er að finna á lista yfir eyðjarðir í fjórum þingsóknum Norður-Múlasýslu sem sýslumaður tók saman og birti á þingi 23. febrúar 1759. Fram kemur að flestar jarðir á listanum höfðu farið í eyði á hallærisárum sem hófust árið 1750.⁸⁸

Á manntalsþingi við trébrúna á Fossvöllum 11. júlí 1808 var upplesin lögfesta Rustikusar Björnssonar sem dagsett var samdægurs fyrir kristfjár- og ábýlisjörð sinni Fossvöllum. Innihaldið er ekki tíundað en að upplestri loknum var lögfestan árituð og afhent Rustikusi.⁸⁹

⁸⁴Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 234.

⁸⁵Skjal nr. 4 (93).

⁸⁶Skjal nr. 4 (62). Fossvöllum bregður einnig fyrir í Vilchinsmáldaga frá 1397, sbr. skjal nr. 4 (67) og máldaga Gísla Jónssonar biskups frá um 1570, sbr. 4 (88).

⁸⁷Manntal á Íslandi árið 1703, bls. 385.

⁸⁸Skjal nr. 2 (149) a-b.

⁸⁹Skjal nr. 2 (153) a-b.

Hinn 29. maí 1834, á manntalsþingi að Fossvöllum, var þinglýst lögfestu fyrir jörðinni Hrafnabjörgum. Bóndinn á Fossvöllum, sem átti land á móti Hrafnabjörgun, var ósáttur við innihald lögfestunnar, sem ekki er getið, og því var ákveðið að skera úr um málið með áreið.⁹⁰ Upplýsingar um þá áreið hafa ekki fundist.

Hinn 21. júní 1884 var skrifað undir landamerkjabréf fyrir jörðina Fossvelli. Bréfið var þinglesið samdægurs:

Landamerki fyrir Fossvöllum eru þessi:

Að utan úr stórum steini utanvert á Götuhrauni í Laxá; síðan ræður hún til Jökulsár; en úr þeim sama steini í Uppgöngu á [á, tvítekið] Hrafnabjörgunum þvert upp af steininum. Þaðan beina stefnu í Mjóavatnsenda fremri og Skollagrenisásenda ytri á fjall upp í lægð á fjallinu í svo nefndum Fossárdrögum. Þaðan beina stefnu til Kaldár. Síðan fyrir norðan Kaldá: Úr Merargilsá fyrir utan Kaplatungu beint norður á Smjörfjöll, síðan inn fjöllin, eptir sem vötn falla til Beinavörðu. Að framan úr Illalækjarós á mitt Búrfell, þaðan í há Laxárdalshnúk, þaðan í Beinavörðu.⁹¹

G.J. Snædal, p.t. (pro tempora) oddviti, skrifaði undir í umboði hreppsnefndarinnar en Fossvellir voru Kristfjárjörð í umsjá hreppsins. Einnig skrifuðu undir Sigurður Sigurðsson eigandi Hrafnabjarga og Guðmundur Pétursson bóndi á Hauksstöðum.

Landamerkjabréf Fossvalla var útbúið 28. október 1921 og þinglesið hinn 21. júlí 1922:

Landamerki Fossvalla, sem er eign Jökuldalshrepps, eru að innan úr Illalækjargilsós við Jökulsá í mitt Búrfell, þaðan í beinni línu í vörðu á Laxárdalshæðum, og frá henni í há-Laxárdalshnúk og beint til Miðheiðar.

Að utan ræður Laxá úr ósnum inn á móts við stein yzt á Götuhrauni, þaðan eru merkin um Háhlíð, Urðargrenisás og Skollagrenisás í Fossárdrög, þaðan beint í Kaplagilsá.⁹²

Undir bréfið skrifuðu Jón Jónsson, oddviti Jökuldalshrepps (Jökuldalshreppur átti þá Fossvelli), Gunnar Jónsson, ábúandi Fossvalla og Pétur Guðmundsson (bóndi á Hauksstöðum). Það var samþykkt af Þórunni Þorkelsdóttur og Jóni Eiríkssyni (báðum á Hrafnabjörgum).

Fossvellir, sem eru metnir til 12 hundraða, nýta eyðijörðina Fossvallasel samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin gefur tunnu af fjallagrösum, sem metin er á 30 álnir og hún hefur skóg til umráða.⁹³

⁹⁰Skjal nr. 2 (159) a-b.

⁹¹Skjal nr. 2 (58).

⁹²Skjal nr. 2 (59) a-b.

⁹³Skjal nr. 2 (207) a-b.

Jarðatal Johnsens getur um eyðihjáleiguna Fossvallasel.⁹⁴ Í jarðamatinu frá 1849 kemur fram að jörðin Fossvellir eigi eyðibýlið Fossvallasel. Þar stendur einnig að jörðin eigi mikið land og „afrétt“ fyrir sjálfa sig sem hún geti miðlað öðrum af.⁹⁵

Um Fossvelli segir í fasteignamati 1916-1918 að engjar séu sumpart langsóttar ef heyjað er í fjallinu og jörðinni fylgi upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.⁹⁶

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Fossvöllum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.9. Hjarðarhagi

Hjarðarhaga er svo lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi.

Land H<jarðarhaga> eru um 8 km meðfram Jökulsá milli Teigarár skammt utan við bæinn og Ystu-Rjúkandi. Mörk við Skjöldólfsstaði liggja með síðarnefndu ánni í foss á heiðarbrún og þaðan nv. um Sandfellsklauf í Helluhraunsöxl. Þaðan ráða hreppamörk við Vopnafjörð í Tröllkarl 1½ km sv. af Grjótárvatni og þaðan við Hofteig sjónhending í Teigará og með henni í Jöklu niður.

Að baki Bæjarfjalls er Hjarðarhagaheiði ... Sunnan hennar eru flóar inn af Háfjalli og slægjulönd fyrr.⁹⁷

Í sömu bók er lýsing á Hjarðargrund.:

H er nýbýli á einum þriðja hluta Hjarðarhagalands, stofnað 1957. Býli er í útlandinu, ... Auk þess tilheyrir land til heiðar.⁹⁸

Hjarðarhaga er getið í Droplaugarsona sögu, sem ætluð hefur verið rituð á fjórum fyrstu áratugum 13. aldar.⁹⁹

Hinn 16. febrúar 1546 seldi Ólafur Styrbjarnarson Bjarna Erlendssyni jörðina Hjarðarhaga í Hofteigskirkjusókn.¹⁰⁰

Á manntalsþingi við trébrúna að Fossvöllum 11. júlí 1808 var lögfesta Eyjólf Arnasonar fyrir eignar- og ábýlisjörð jörð sinni Hjarðarhaga framlögð til birtingar í réttinum. Innihald téðrar lögfestu er ekki fært til bókar.¹⁰¹

Hinn 7. september 1844 var réttað í máli vegna nýbýlisins á Háreksstöðum: Vitnin, sex að tölu, höfðu öll dvalið langdvölum á Jökuldal. Bar þeim saman um að

⁹⁴Skjal nr. 4 (1).

⁹⁵Skjal nr. 2 (146) a-b.

⁹⁶Skjal nr. 2 (94).

⁹⁷Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 259.

⁹⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 260.

⁹⁹Íslensk fornrit XI. bindi. Reykjavík 1950, bls. 168 og LXXXI.

¹⁰⁰Skjal nr. 4 (79). Bréfið er skrifað ári síðar, þ.e. 1547.

¹⁰¹Skjal nr. 2 (168) a-b.

hafa heyrt að Skjöldófsstaðir ættu land á móti Hjarðarhaga, Hofskirkju, Möðrudal og Arnórsstöðum. Fjórum bar saman um, að mörk milli Hjarðarhaga og Skjöldófsstaða væru úr Jökulsá í ysta Rjúkindafoss. Þaðan í Fremstuklauf á Saudafelli/Sandfelli, þaðan undir eða að Hellisöxl og þaðan í Geldingalæk. Önnur mörk vissu þau ekki eða voru ekki spurð.¹⁰²

Hinn 30. október 1856 tók Þorsteinn Jónsson sýslumaður Háreksstaðamálið til dóms á ný fyrir aukarétti að Ketilsstöðum á Völlum. Þar lögsótti séra Einar Hjörleifsson í Vallanesi þá Jón Sölvason og Vigfús Pétursson á Háreksstöðum til þess annað hvort að greiða sér hæfilega árlega landskuld eftir nýbýlið Háreksstaði sem hann taldi liggja í landeign eignarjarðar sinnar Skjöldófsstaða eða að rýma jörðina á næstu fardögum eftir að dómur hefði fallið. Í málinu var m.a. borið vitni um að landamerki Skjöldófsstaða, Arnórsstaða, Möðrudals, Hofskirkju (Steinvarartunga) og Hjarðarhaga ættu að liggja saman. Háreksstaðir lögju hins vegar mitt á milli þessara landeigna ef þeir tilheyrðu ekki einhverri þeirra en af þeim hefðu einungis Skjöldófsstaðir gert tilkall til Háreksstaðalands. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Háreksstaði.¹⁰³

Um Hjarðarhaga segir m.a. í lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1874:

Í þurrkasumrum er heyskapur talsverður í heiðinni en fjarska erfiður sökum bratta og grófa.¹⁰⁴

Landamerki fyrir Hjarðarhagalandi voru skráð 19. júní 1884. Tveimur dögum síðar var þeim þinglýst:

Að utan milli Hjarðarhaga og Hofteigs ræður Teigará og síðan sjónhending í ytra Sandfellshorn; að framan úr Jökulsá í yzta Rjúkindarfoss, þaðan réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli.¹⁰⁵

Sólveig Þórðardóttir eigandi Hjarðarhaga skrifaði undir bréfið. Það gerðu einnig Stefán Halldórsson prestur í Hofteigi og Jón Jónsson bóndi á Skjöldófsstöðum.

Hinn 24. október 1921 var útbúið nýtt landamerkjabréf fyrir Hjarðarhaga. Því var þinglýst 27. júlí 1922:

Að vestan úr Rjúkindarós í Rjúkindarfoss á brún. Þaðan beint í fremstu Sandfellsklauf.

Að austan ræður Teigará frá Jökulsá til upptaka. Þaðan sjónhending í ystra Sandfellshorn.

Að norðan ræður Miðheiði.¹⁰⁶

¹⁰²Skjal nr. 2 (175).

¹⁰³Skjal nr. 2 (92) a-b.

¹⁰⁴Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 91.

¹⁰⁵Skjal nr. 2 (1) a-b.

Þorvaldur Benediktsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það gerðu einnig Haraldur Þórarinnsson, prestur í Hofteigi og Eiríkur Sigfússon á Skjöldólfsstöðum.

Hinn 10. nóvember 1958 seldi Páll Hjarðar Benedikt Þ. Hjarðar ca. 1/3 hluta úr jörðinni Hjarðarhaga sem fengið hafði nafnið Hjarðargrund. Um var að ræða úthluta jarðarinnar og voru landamerki hans sem hér segir:

Úr Sandvík við Jökulsá fyrir utan og neðan Hjarðarhagabæ upp fyrir utan tún í stein utan við botn upp af bænum í Hjarðarhaga og svo í Sauðárkrók og þaðan í Sandfellsgreni. Úr Sandfellsgreni þvert á Sandfell. Að utan ráða núverandi landamerki Hjarðarhaga gagnvart Hofteigi, en þau eru þessi: Teigará ræður frá Jökulsá til upptaka. Þaðan sjónhending í yzta Sandfellshorn. Að norðan ræður Miðheiði.

Jarðarparti þessum fylgja beitarhúsin, Dísastaðir og túnbali.¹⁰⁷

Hjarðarhagi, sem metinn er á 10 hundruð, er bændaeign samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin gefur fimm tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 1 hundruð og 30 álnir.¹⁰⁸

Jarðamat 1849 segir Hjarðarhaga hafa langsóttan heyskap uppi í heiði.¹⁰⁹

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 stendur að nokkurn hluta heyskapar í Hjarðarhaga sé í fjall að sækja, sumarhagar séu góðir til fjalls og heiðar og nægilegt upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda.¹¹⁰

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Hjarðarhaga frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.10. Skjöldólfsstaðir

Umsögn um Skjöldólfsstaði í bókinni Sveitir og jarðir í Múlaþingi er á þessa leið:

S eru norðan Jökulsár, og nær landið milli Ystu-Rjúkandi og Gilsár, um 16 km löng og mjó spilda eftir undirlendinu. Landamörk við Arnórsstaði fylgja Gilsá upp á móts við Skjaldklofahorn fremra og áfram nv. í Eyktagnípu. Þaðan með hreppamörkum Jökuldalshrepps og Vopnafjarðar norður með Gestreiðarstaðakvísl langt til norðurs undir Kollseyruós í Hofsa. Síðan na. í norðurfót Geldingavatns og þá sa. á Helluhraunsöxl og sjónhending um Sandfellsklauf í efsta foss Ystu-Rjúkandi í heiðarbrún. Þessi landamörk eru samkvæmt korti, en ekki allra hyggju, t.d. er land Einarsstaða í Vopnafirði talið ná að Pyttá og munar þar 4-5 km frá því, sem hér er greint. Svipuðu máli

¹⁰⁶Skjal nr. 2 (2).

¹⁰⁷Skjal nr. 2 (3).

¹⁰⁸Skjal nr. 2 (207) a-b.

¹⁰⁹Skjal nr. 2 (147).

¹¹⁰Skjal nr. 2 (93).

gegnir um Hraunfell í Vopnafirði. Á 19. öld urðu landamerkjadeilur um heiðina í sambandi við byggðina þar. Þá er talið, að S hafi misst stykki til Hofs (býlið Mel), en hafa unnið spildu af Möðrudal, ef rétt er, að áreiðarmenn hafi „fært“ nafn Eyktagnípu af Þrívörðuhálsi þangað sem hún er nú sýnd.

... Vestan Fellahlíðar voru þrjú heiðarbýli í landi S, Háreksstaðir, Hólmavatn norður við Langhólmavatn, byggt 1861-’62, og Lindasel vestur af Háfsvatni, byggt síðast heiðarbýlanna 1862-’63. Niðri á dal er býlið Gilsá, nú í eyði. Sigurðarsel er na. við Hnúk ofan brúna, selstöð og síðar beitarhús.¹¹¹

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja einnig eftirfarandi um mörk Einarsstaða og Hraunfells í Vopnafirði og Skjöldófsstaða:

Innsti hluti Einarsstaða- og Hraunfellslands liggur 4-5 km suður fyrir Jökuldalsmörk, þar sem þau eru sýnd á korti og „skara“ því lönd þessara jarða og Skjöldófsstaða sem því nemur.¹¹²

Skjöldófsstaðir, sem Landnáma getur um, eru austan Jökulsár, í landnámi Skjöldófs Vémundarsonar.¹¹³

Jón Guðmundsson minnst á Skjöldófsstaðaveg og Skjöldófsstaðamenn í vitnisburðarbréfi frá 6. desember 1532 um landamerki Möðrudals á Fjalli. Hann segir að þeir hafi verið ósammála landamerkjum þeim sem faðir hans hélt fram sem voru:

... að þeim læk sem fellur undan Sulundum ofan í Haulkná. sem rided er ofan í Vopnafiaurd. ok svo langt austur í heidina under þrívardna háls a Skioldolfstada veg. ok halft Seningarvatn. ok oll griotgardzvoðn. ok framm a þrívardna fiallgard er stendur a hestleid.¹¹⁴

Jón segir að Skjöldófsstaðamenn hafi verið ósáttir við að miðað væri við Þrívörðnaháls en þeir hafi aldrei gert neitt í því.

Eigandi Skjöldófsstaða höfðaði mál gegn nýbýlingnum á Háreksstöðum árið 1844 fyrir að hafa leyfislaut tekið upp byggð þar. Stóð það mál heima í héraði með hléi til 1856 og endaði að lokum fyrir hæstarétti í Danmörku árið 1868. Rekur Halldór Stefánsson gang málsins heima í héraði stuttlega í *Austurlandi* I. bindi,¹¹⁵ en nánari grein fyrir málarekstrinum verður gerð í sérstökum kafla um Háreksstaði. Þó verður eftirfarandi tekið upp úr réttarhöldum á árunum 1844 og 1845:

Eftir að Jón Sölvason byggði Háreksstaði kom upp ágreiningur milli hans og eiganda Skjöldófsstaða um rétt til landsins. Rak séra Einar Hjörleifsson málið fyrir hönd stjúpmóður sinnar, Margrétar Jónsdóttur, og síðar fyrir sjálfan sig sem eiganda Skjöldófsstaða. Var þetta mál tekið nokkrum sinnum fyrir og hófst árið 1844.

¹¹¹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 261 og 262.

¹¹²Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 146.

¹¹³Skjal nr. 4 (93).

¹¹⁴Skjal nr. 4 (77).

¹¹⁵Halldór Stefánsson: Jökuldalsheiðin og byggðin þar. Austurland I. bindi. Akureyri 1947, bls. 238-243.

Sýslumaður J. C. Voigt hélt aukarétt að Fossvöllum 7. september 1844.¹¹⁶ Þar lagði Einar Hjörleifsson fram eftirfarandi spurningar fyrir vitnin:

3. Witid þer Landamerki Jardarinar Skjoldofsstada a Jokuldal?
4. Hvorra Jarda Land tekur vid umhverfis Skjoldofsstada Land?
5. Hafid þer nockurntíma heyrnt ad a milli þessara Landeigna lægi nockurt plats nordur i Heidinni, sem enginn hefði eignad sér, eda væri álitinn sem almenningur?
6. Hafid þer heyrnt nockurn vafa á því ad gamla Eydibílid Harekstadir lægi i SkjoldofsstadaLandi, fyrrenn Jon Sölvason og Solveig Huskona hans foru ad bera brygdur a það?
7. hafid þer nockurntíma heyrnt ad Harekstadir hafi verid jörd utaf fyrri sig, sem ekki hafi heyrnt til Skjoldofsstöðum?
8. hafid þer ecki heyrnt ad Skjoldofsstada Egendur eda abúendur hafi notad sér það Land sem tilheyrir [ofan línu, strikað yfir: liggur nærst] Eydibýlinu Harekstöðum, og til hvors hafa þeir notad það?¹¹⁷

Vitnin, sex að tölu, höfðu öll dvalið langdvölum á Jökuldal. Bar þeim saman um að hafa heyrnt að Skjöldófsstaðir ættu land á móti Hjarðarhaga, Hofskirkju, Möðrudal og Arnórsstöðum. Fjórum bar saman um að mörk milli Hjarðarhaga og Skjöldófsstaða væru úr Jökulsá í ysta Rjúkindafoss. Þaðan í Fremstuklauf á Sauðafelli/Sandfelli, þaðan undir eða að Hellisöxl og þaðan í Geldingalæk. Önnur mörk vissu þau ekki eða voru ekki spurð. - Milli Hofskirkjulands og Skjöldófsstaða sögðu þrjú vitni nokkurn veginn samhljóða merkin vera: Úr Geldingalæk í Kolfinnulind undir Bruna og til vesturs frá Kolfinnulind í Sauðafellshorn og allan Háreksstaðaháls. Fjórða vitnið sagðist hafa heyrnt, að allur Vatnaflói lægi undir Skjöldófsstaði. - Þeir, sem nefndu mörk móti Möðrudal, voru ekki fyllilega samhljóða: Einn sagði Háreksstaðaháls mörkin, annar að þau tækju við fyrir vestan Háreksstaðaháls og Skjöldófsstaðir ættu allan hálsinn. - Hvar Arnórsstaðaland tæki við voru svörin óljós: Tvö virðast miða mörkin við beina stefnu frá Háreksstaðahálsi, uns Arnórsstaðamörk tækju við, þriðji benti á Hofteigsmáldaga frá 1454. Fjórði sagði þau frá Háreksstaðahálsi. Sá fyrsti sagði þau þá þaðan, sem Lönguhlíðarlækur kæmi í önnur vötn (Lönguhlíðarlækur væri lækur, sem félli fyrir austan Lönguhlíðarenda og svo út norður), þaðan í Skjaldklofa, svo að sjöunda Gilsárbug við Gilsá og síðan áin í Jökulsá. Annar nefndi Eyktargnípu, sem hann vissi ekki með vissu, hvar var og þaðan í austur í Lönguhlíðarlæk, þriðji var nokkurn veginn samhljóða þeim fyrsta, en um merki úr Lönguhlíðarlæk í Skjaldklofa og áfram bar þeim öllum nær saman um.

¹¹⁶Skjal nr. 2 (175).

¹¹⁷Skjal nr. 2 (270) a-b.

Nokkrir báru að afi þeirra eða langafi, sem bjó á Skjöldólfsstöðum, hafi haft selför á Háreksstaði og grasatekja og álfveiði hefði verið notuð í því landi og leyfð öðrum.¹¹⁸

Á þingi á Háreksstöðum 15. júlí 1845 voru vitni spurð m.a. um notkun á hinu umþrætta landi frá Skjöldólfsstöðum og hvað þau vissu um landamerki Skjöldólfsstaða. Nefndu þau örfá skipti, sem þau mundu um rótagróft, grasatekju, silungsveiði og leyfi til álfveiða, eitt skipti hvert. Heyrt höfðu þau sagt, að Háreksstaðir væru í Skjöldólfsstaðalandi, en enga vissu höfðu þau fyrir því. Þau vitni, sem nefndu landamerki, bar nokkurn veginn saman við vitnin á Fossvallaþingi, en sögðust enga vissu hafa fyrir þeim.¹¹⁹

Á þingi vegna Háreksstaðamáls 26. maí 1856 var lagður fram vitnisburður frá árinu 1532 um mörk Möðrudals og Sigurður Jónsson eigandi Möðrudals m.a. spurður hvort hann vissi enga sönnun fyrir því af skjölum Möðrudalskirkju að lönd Skjöldólfsstaða og Möðrudals hefðu í fyrndinni náð saman?¹²⁰ Sigurður svaraði því til að hann þekkti ekki önnur skjöl um það en vitnisburð frá 1532 áhrærandi landamerki Möðrudals en að auki hafði hann alla sína tíð heyrt að löndin næðu saman.¹²¹

Hinn 28. maí 1856 kvittar Jón Jónsson bóndi í Skjöldólfsstöðum Halldór Jónsson prófast á Hofi fyrir leigu tveggja undanfarinna ára eftir Grunnvatnsdal og þríhyrning fyrir framan Steinvarartungu sem nær til lands þess sem sumarið 1854 var útvísað Háreksstöðum.¹²²

Í áreiðargjörð sem samin var vegna nýbýlisins Mela 22. ágúst 1857 kemur fram að skoðunarmennirnir mátu Mela til fimm hundraða. Þeir Halldór prófastur á Hofi og séra Einar Hjörleifsson í Vallanesi viðurkenndu að þar af væru fjögur hundruð úr landi Hofskirkju en séra Einar áleit að fimmta hundraðið væri úr eignarjörð sinni Skjöldólfsstöðum komið. Um nokkur ár hafði Hofsprestur galdið ábúanda Skjöldólfsstaða leigu fyrir þetta eina hundrað sem eignað var Skjöldólfsstöðum og takmarkaðist með eftirfarandi hætti:

... úr fyrrgreindum ármótum [þ.e. Háreksstaða- og Gestreiðarstaðakvísla] í Skálafell að framan, eins og áður er sagt, og úr sömu ármótum í svo nefnt fremra Brunahorn að utan, og beina stefnu austur í Sauða.¹²³

Á manntalsþingi að Fossvöllum 25. júní 1866 útnefndi sýslumaður þá Jón Eyjólfsson á Hjarðarhaga, Kristján Kröyer hreppstjóra, Jón Pétursson á Hákonarstöðum og Jón Magnússon á Skeggjastöðum til þess að segja álit sitt á landakorti séra Einars Hjörleifssonar í Vallanesi. Umrætt landakort sýndi

¹¹⁸Skjal nr. 2 (175).

¹¹⁹Skjal nr. 2 (176).

¹²⁰Skjal nr. 2 (287).

¹²¹Skjal nr. 2 (181) Í þessum vitnisburði eru mörkin haldin að læk, sem fellur undan Súlendum í Hölná og svo langt austur í heiðina undir Þrívarðnaháls á Skjöldólfsstaðaveg, og hált Seningavatn o.s.frv., sbr. skjal nr. 4 (77).

¹²²Skjal nr. 2 (347) a-b.

¹²³Skjal nr. 2 (346) a-b.

Háreksstaðaland og heiðarlöndin sem umkringja það. Fjórmenningarnir voru sammála um að landakortið væri eins nákvæmt og hægt væri.¹²⁴

Hólmavatn var aðeins eitt ár í byggð, 1861-1862. Halldór Stefánsson segir það hafa verið í Skjöldófsstaðalandi, vestan við Langhólmavatn í Vatnaflóa, sunnar en við mitt vatnið. Það hafi þó verið í Hofssókn og jafnvel talist til Vopnafjarðarhrepps.¹²⁵

Lindasel í Skjöldófsstaðalandi var byggt árið 1862. Stóð byggðin aðeins eitt ár. Lindasel var við Háreksstaðakvísl inn undir sporði Þrívörðuháls.¹²⁶

Í lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1874 segir um Skjöldófsstaði:

Þetta er einhver mesta heyskaparjörðin í sveitinni; allt fjallið er grasivaxið upp á heiðarbrún og þar taka við grösugir flóar inn með Gilsárgilinu.¹²⁷

Landamerkjabréf fyrir jörðina Skjöldófsstaði sem er ódagsett var þinglesið 21. júní 1884:

Að utanverðu úr Jökulsá í yztu Rjúkindárfoss, þaðan réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli, þaðan í Hellisöxl og þaðan í Geldingalæk, sem rennur úr Geldingavatni í Tunguá; að vestan verðu frá Geldingalæk inn eptir allri Fellnahlíð í Skjaldklofa; að sunnanverðu úr Skjaldklofa í sjöunda Gilsárbug og þaðan eptir Gilsá til Jökulsár.¹²⁸

Jón Jónsson bóndi á Skjöldófsstöðum skrifaði undir bréfið. Þorfinnur Þórðarson, fyrir hönd Hjarðarhaga eiganda, og Stefán Halldórsson, prestur í Hofteigi (vegna Arnórsstaða), skráðu nöfn sín einnig á það.

Einar sýslumaður Thorlacius setti aukarétt á Gestreiðarstöðum 17. júlí 1884. Þangað mætti Methúsalem Einarsson eigandi Brunahvamms gegn Stefáni Einarssyni eiganda Möðrudals út af ágreiningi um landamerki. Umboðsmaður sækjanda lagði nokkur skjöl inn fyrir réttinn og að auki var lögð fram sáttargjörð þar sem Jón Jónsson hreppstjóri á Skjöldófsstöðum gerði tilkall til þess lands sem ágreiningurinn stóð um. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Möðrudal.¹²⁹

Methúsalem Einarsson á Bustarfelli seldi Jóni Jónssyni á Skjöldófsstöðum hluta jarðarinnar Bustarfells 13. júlí 1894. Hið selda land tengdist býlunum Fögrukinn og Gestreiðarstöðum. Í afsalsbréfinu kemur eftirfarandi fram:

Eg Metusalem Einarsson eptirlæt hjermeð og afsala frá Eignarjörð minni Bustarfelli í Vopnafirði öllu því landi austan Gestreiðarstaðakvísla, sem

¹²⁴Skjal nr. 2 (188) a-b.

¹²⁵Halldór Stefánsson 1947, bls. 160, 168, 195-196.

¹²⁶Halldór Stefánsson 1947, bls. 155, 168, 196-197.

¹²⁷Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 90.

¹²⁸Skjal nr. 2 (7).

¹²⁹Skjal nr. 2 (216) a-b.

áðurnefndri eignarjörð minni Bustarfelli var tildæmt með landamerkjadómi milli hennar og Möðrudals dagsettum 13. júlí 1892.¹³⁰

Skal því hjereptir áðurnefnd Gestreiðarstaðakvísl vera einustu landamerki milli jarðanna Bustarfells í Vopnafirði, og Skjöldulfsstaða í Jökuldal, svo lengi, sem hún fellur í þeim sama farvegi, er nú fellur hún, og allt land austan hennar, sem með áðurnefndum landamerkjadómi er tildæmt Bustarfelli vera landareign Skjöldulfsstaða óátalið af mjer og mínum erfingjum.

Eg Jón Jónsson skuldbind mig aptur á móti til að greiða Metusalem Einarssyni einn þriðjung þess kostnaðar er málssókn hans við eiganda Möðrudals hefur bakað honum. ...¹³¹

Afsalið var lesið á manntalsþingi á Skjöldólfsstöðum 8. júní 1895.

Hinn 24. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir Skjöldólfsstaði og Háreksstaði. Því var þinglýst 27. júlí 1922:

Að vestan úr Gilsárós í 9. Gilsárbug niður af fremra Skjaldklofahorni, þaðan í fremra Skjaldklofahorn, þaðan beint í Eyktagnýpu.

Að austan úr ysta Rjúkindarós í Rjúkindarfoss í brún, þaðan beint í fremstu Sandfellsklauf, þaðan út norðan á Sandfelli í Helluhraunsöxl, þaðan norðvestur í syðri Geldingalæk, þaðan sjónhending í Kolfinnulinde á Sauðardal og í Brunahorn og í 3. bug Hofsrár.¹³²

Eiríkur Sigfússon skrifaði undir bréfið. Það gerðu einnig Einar Jónsson á Hofi (væntanlega vegna Steinvarartungu) og Þorvaldur Benediktsson í Hjarðarhaga.

Landskipti fóru fram á Skjöldólfsstöðum árið 2001. Af landskiptagerð kemur fram að landamerkjum Skjöldólfsstaða og Hraunfells og Einarstaða beri ekki saman. Má skilja af landskiptagerðinni að sátt hafi náðst um landamerkin en ekki kemur fram hvernig.¹³³

Skjöldólfsstaðir, sem metnir eru á 20 hundruð, eru bændaeign samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin gefur tíu tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 2 hundruð og 60 álnir og þar er silungsveiði.¹³⁴

Samkvæmt jarðamatinu 1849 hafa Skjöldólfsstaðir „afrétt“ fyrir sig og töluverðan útheyskap.¹³⁵

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 segir að Skjöldólfsstaðir eigi upprekstrarland fyrir nokkru meira en afréttarfé ábúanda (500 fjár) en engar sérstakar

¹³⁰Skjal nr. 2 (22). (Mál 3/2005). Dagsetningin er röng, á að vera 13.9.1892.

¹³¹Skjal nr. 2 (22). (Mál 3/2005).

¹³²Skjal nr. 2 (8) a-b.

¹³³Skjal nr. 17 (11).

¹³⁴Skjal nr. 2 (207) a-b.

¹³⁵Skjal nr. 2 (147) a-b.

tekjur hafi það gefið af sér. Silungsveiði er töluverð í vötnum norður í Jökuldalsheiði en hefur ekki verið notuð. Engjar eru um allt land jarðarinnar.¹³⁶

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Skjöldólfsstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.11. Háreksstaðir

Um Háreksstaði segja Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

H<áreksstaðir> eru taldir fornbylí. Bærinn stóð 4-5 km austur af Gestreiðarstöðum, austan í Háreksstaðahálsi og í 482 m hæð yfir sjó. ...

H er elsta býli í heiðinni, stofnað 1841.¹³⁷

Háreksstaðir eru nefndir í skýrslu Hofsprests til Sveins Pálssonar um eyðibýli í Vopnafirði árið 1794. Þeir eru þar taldir meðal eyðihjáleigna sem enginn vissi hvenær fóru í eyði.¹³⁸

Háreksstaðir byggðust árið 1841 og voru í ábúð nær samfelld til 1924. Hafa menn giskað á, út frá nafninu, að þarna hafi verið fornbylí.¹³⁹

Eigandi Skjöldólfsstaða höfðaði mál gegn nýbýlingnum á Háreksstöðum árið 1844 fyrir að hafa leyfislaut tekið upp byggð þar. Stóð það mál heima í héraði með hléi til 1856. Rekur Halldór Stefánsson það stuttlega í *Austurlandi* I. bindi,¹⁴⁰ en hér á eftir verður gerð frekari grein fyrir málarekstrinum.

Eftir að Jón Sölvason byggði Háreksstaði kom upp ágreiningur milli hans og eiganda Skjöldólfsstaða um rétt til landsins. Rak séra Einar Hjörleifsson málið fyrir hönd stjúpmóður sinnar, Margrétar Jónsdóttur, og síðar fyrir sjálfan sig sem eiganda Skjöldólfsstaða. Var þetta mál tekið nokkrum sinnum fyrir og hófst árið 1844.

Sýslumaður J. C. Voigt hélt aukarétt að Fossvöllum 7. september 1844.¹⁴¹ Þar lagði Einar Hjörleifsson fram eftirfarandi spurningar fyrir vitnin:

1. Hvar erud þer uppallinn og hvar verid lengst æfi idar?
2. Hve gamall erud þer nu?
3. Witid þer Landamerki Jardarinar Skjoldolfsstada a Jokuldal?
4. Hvorra Jarda Land tekur vid umhverfis Skjoldolfsstada Land?

¹³⁶Skjal nr. 2 (93).

¹³⁷Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 264-265.

¹³⁸Skjal nr. 2 (257), sbr. nr. 2 (255). (Mál 3/2005).

¹³⁹Halldór Stefánsson, 1947, bls. 169, 183-185, 202-203, 219-200.

¹⁴⁰Halldór Stefánsson 1947, bls. 238-243.

¹⁴¹Skjal nr. 2 (175).

5. Hafid þer nokkurntíma heyrt að milli þessara Landeigna lægi nokkurt plats norður í Heidinni, sem enginn hefði eignað sér, eða væri álitinn sem almenningur?

6. Hafid þer heyrt nokkurn vafa á því að gamla Eydibílid Harekstadir lægi í SkjöldólfstadaLandi, fyrrenn Jon Sölvason og Solveig Huskona hans foru að bera brygður á það?

7. Hafid þer nokkurntíma heyrt að Harekstadir hafi verið jörð utaf fyrir sig, sem ekki hafi heyrt til Skjöldólfstöðum?

8. Hafid þer ekki heyrt að Skjöldólfstada Egendur eða abuendur hafi notað sér það Land sem tilheyrir [ofan línu, strikað yfir: liggur nærst] Eydibylinu Harekstöðum, og til hvors hafa þeir notað það?¹⁴²

Vitnin, sex að tölu, höfðu öll dvalið langdvölum á Jökuldal. Bar þeim saman um, að hafa heyrt, að Skjöldólfstaðir ættu land á mótum Hjarðarhaga, Hofskirkju, Möðrudal og Arnórsstöðum. Fjórum bar saman um, að mörk milli Hjarðarhaga og Skjöldólfstaða væru úr Jökulsá í ysta Rjúkindafoss. Þaðan í Fremstuklauf á Saudafelli/Sandfelli, þaðan undir eða að Hellisöxl og þaðan í Geldingalæk. Önnur mörk vissu þau ekki eða voru ekki spurð. - Milli Hofskirkjulands og Skjöldólfstaða sögðu þrjú vitni nokkurn veginn samhljóða merkin vera: Úr Geldingalæk í Kolfinnulind undir Bruna og til vesturs frá Kolfinnulind í Saudafellshorn og allan Háreksstaðaháls. Fjórdi vitnið sagðist hafa heyrt, að allur Vatnaflói lægi undir Skjöldólfstaði. - Þeir, sem nefndu mörk mótum Möðrudal, voru ekki fyllilega samhljóða: Einn sagði Háreksstaðaháls mörkin, annar að þau tækju við fyrir vestan Háreksstaðaháls og Skjöldólfstaðir ættu allan hálsinn. - Hvar Arnórsstaðaland tæki við, voru svörin óljós: Tvö virðast miða mörkin við beina stefnu frá Háreksstaðahálsi, uns Arnórsstaðamörk tækju við, þriðji benti á Hofteigsmáldaga frá 1454. Fjórdi sagði þau frá Háreksstaðahálsi. Sá fyrsti sagði þau þá þaðan, sem Lönguhlíðarlækur kæmi í önnur vötn (Lönguhlíðarlækur væri lækur, sem félli fyrir austan Lönguhlíðarenda og svo út norður), þaðan í Skjaldklofa, svo að sjöunda Gilsárbug við Gilsá og síðan áin í Jökulsá. Annar nefndi Eyktargnípu, sem hann vissi ekki með vissu, hvar var og þaðan í austur í Lönguhlíðarlæk, þriðji var nokkurn veginn samhljóða þeim fyrsta, en um merki úr Lönguhlíðarlæk í Skjaldklofa og áfram bar þeim öllum nær saman um. Nokkrir báru, að afi þeirra eða langafi, sem bjó á Skjöldólfstöðum, hafi haft selför á Háreksstaði, og grasatekja og álfveiði hefði verið notuð í því landi og leyfð öðrum.¹⁴³

Á þingi á Háreksstöðum 15. júlí 1845 voru vitni spurð m.a. um notkun á hinu umþrætta landi frá Skjöldólfstöðum og hvað þau vissu um landamerki Skjöldólfstaða. Nefndu þau örfá skipti, sem þau mundu, um rótagröft, grasatekju, silungsveiði og leyfi til álfveiða, eitt skipti hvert. Heyrt höfðu þau sagt, að

¹⁴²Skjal nr 2 (270) a-b.

Háreksstaðir væru í Skjöldólfsstaðalandi, en enga vissu höfðu þau fyrir því. Þau vitni, sem nefndu landamerki, bar nokkurn veginn saman við vitnin á Fossvallapingi, en sögðust enga vissu hafa fyrir þeim.¹⁴⁴

Hinn 11. nóvember 1845 setti J.P. Havstein sýslumaður aukarétt að Ketilsstöðum á Völlum í máli sem séra Einar Hjörleifsson á Dvergasteini, fyrir hönd Margrétar Jónsdóttur eiganda Skjöldólfsstaða, höfðaði gegn Jóni Sölvasyni áhrærandi eignarrétt til Háreksstaða. Réttarkrafa séra Einars var sú að Háreksstaðir yrðu dæmdir eign Skjöldólfsstaða, Jón Sölvason sektaður fyrir ólöglega aðtekt á býlinu auk óparfa þrætugirni og honum gert að greiða málskostnað. Síðar mun séra Einar hafa breytt kröfu sinni þannig að Jón yrði dæmdur til þess að svara Margrétu Jónsdóttur öllum leiguliðaskyldum samkvæmt nýbýlatilskipuninni, greiða sekt fyrir óparfa þrætugirni og borga málskostnað. Réttarkrafa Jóns Sölvasonar var hins vegar sú að vera dæmdur sýkn af ákærum séra Einars og honum gert að greiða sekt fyrir óparfa þrætugirni og borga málskostnað. Einnig vildi hann að sér sem nýlendumanni yrði dæmdur eignarréttur til Háreksstaða samkvæmt 11. grein nýbýlatilskipunarinnar frá 15. apríl 1776.

Rétturinn gat ekki fallist á upprunalega kröfu sækjanda að Háreksstaðir skyldu dæmdir eign Skjöldólfsstaða því að engin eignarskjöl hefðu komið fram því til stuðnings þó svo að Háreksstaðir kynnu forðum að hafa verið í byggð. Ekki væri heldur neinar upplýsingar þar að lútandi að finna í afsals- og veðmálabókum lögdæmisins nema hvað að sjá mætti að konungsleyfis hafi verið aflað til þess að gefa út almenna stefnu en svo langt sé síðan að stefnandi hafi ekki einu sinni stefnt þeim jarðeigendum sem lönd ættu í grennd við Háreksstaði. Hvað seinni kröfu sækjanda varðaði um að Jóni Sölvasyni yrði gert að svara Skjöldólfsstaðaeiganda öllum leiguliðagjöldum samkvæmt nýbýlatilskipuninni þá gat rétturinn ekki fallist á hana. Ástæðan var sú að enn hefði engin slík gerð, sem nýbýlatilskipunin kvað á um, farið fram að boði amtmanns. En á meðan að regluleg útvísunar- og útmælingargerð hefði ekki farið fram væri réttarstaða hins stefnda, bæði almennt séð og í tilliti til eiganda landsins sem hann óskaði að fá til byggingar, svo óákvörðuð að rétturinn gat ekki kveðið upp úr um skyldur hans sem nýlendumanns.

Rétturinn taldi að úr því að þannig væri ástatt væri lítil þörf á að rannsaka og sanna með lögum hvort Háreksstaðir lægju í landi Skjöldólfsstaða eða ekki. Hvað kröfur Jóns Sölvasonar snerti taldi rétturinn ekki koma til álita að honum yrði dæmdur nýlendumanna réttur til Háreksstaða samkvæmt 11. grein nýbýlatilskipunarinnar því hann hefði ekki tekið út gagnstefnu. Aukinheldur væri það ekki hlutverk dómstóla heldur háyfirvalda að veita slík réttindi. Kröfu hans um að sekta sækjanda fyrir óparfa þrætugirni var talin rakalaus og því vísað frá.¹⁴⁵

¹⁴³Skjal nr. 2 (175).

¹⁴⁴Skjal nr. 2 (176).

¹⁴⁵Skjal nr. 2 (179) a-b.

Pétur Havsteen sýslumaður skrifaði Grími Jónssyni amtmanni 24. mars 1849. Þar segir hann að við embættistöku sína hefðu þegar nokkrir nýbyggjarar verið búnir að setja sig niður í Möðrudalsheiði, þ.e.a.s. í fjallendi það sem lægi milli Möðrudals, Vopnafjarðar og Jökuldals. Fjöldi nýbýla hafi aukist þar hratt á undanförunum árum og séu þau nú um átta talsins. Fimm þeirra, þ.e. Sænautasel, Gestreiðarstaðir, Veturhús, Hneflasel og Fagrakinn, séu reist í ómótmælanlegri landeign áður byggðra jarða. Ábúendur þessara jarða greiði árlegt eftirgjald til eigenda þeirra en því sé ekki að skipta varðandi Háreksstaði, Rangárlón og Mela.¹⁴⁶

Grímur amtmaður skrifaði Pétri sýslumanni 23. apríl 1849 þar sem hann segist hafa fengið í síðasta mánuði bréf frá átta mönnum sem kölluðu sig nýbyggjara í Skjöldólfsstaðaheiði. Amtmaður nafngreinir menninna og voru þeir ábúendur þeirra jarða sem sýslumaður nefndi í bréfi sínu 24. mars 1849. Áttmenningarnir fóru fram á að amtmaður hlutaðist til um að þeim yrði útmælt land til þeirra nýbýla sem þeir sögðust hafa upptekið. Eftir að hafa kynnt sér bréf sýslumanns bað Grímur amtmaður hann að tilkynna áttmenningunum svohljóðandi svar sitt við bón þeirra:

Ad öll þessi svokölluðu nýbýli séu uppbygd annadhvurt í efalausri landareign annara jardeigenda ellegar í þrætuþátsum, sem fleyri vilja eigna sér,

Ad amtid þessvegna ekki gæti álitid tilskipun 15da April 1776. ad eiga vid þetta málefni,

Ad einginn þessara manna hafi þræsterad þá skilmála sem nefnd tilskipun í §§ 1 til 10 hefir fyrirlagt,

Ad amtid ekki gæti sannfært sig um ad slíkir heidarbúar, sem ekki einasta vilja vera frfir vid allar borgaralegar skyldur, heldur öðlast öll borgaraleg réttindi, gæti verid landinu til sannrar uppbyggingar og nota, og

Ad amtid þessvegna ekki álíti sig competent til ad gjöra radstöfun um útmælingu og útskiptingu lands til þessara heidarbýla, hvarum vidkomendur verda ad koma sér saman vid hlutadeigandi eignarmenn, edur þá sem gjöra tilkall til eignanna.¹⁴⁷

Þorsteinn Jónsson sýslumaður var mættur að Háreksstöðum í svokallaðri Skjöldólfsstaðaheiði 2. september 1854 til þess að stýra áreiðar- og skoðunargjörð til útvísunar á nýlendi á hið svokallaða Háreksstaðaland eftir skipun Norður- og Austuramtsins frá 14. febrúar sama árs. Landeigendur og ábúendur aðliggjandi jarða höfðu verið boðaðir til útvísunarinnar. Einar prestur Hjörleifsson í Vallanesi eigandi Skjöldólfsstaða lagði fram skjal dagsett samdægurs og tvær útskriftir af vitnaleiðslum

¹⁴⁶Skjal nr. 2 (253) a-b. Pétur Havsteen var sýslumaður í Norður-Múlasýslu frá 25. apríl 1845 en hann varð amtmaður í Norður- og Austuramti 16. maí 1850, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* IV, bls. 158. Grímur Jónsson var amtmaður að norðan og austan í seinna skiptið frá 27. maí 1842 og til dauðadags 7. júní 1849, sbr. Páll Eggert Ólason, *Íslenzkar æviskrár* II, bls. 102.

¹⁴⁷Skjal nr. 2 (254).

varðandi eignarrétt hans til Háreksstaðalands. En hann taldi Háreksstaði liggja innan takmarka Skjöldólfsstaðalands og áskildi sér því óskertan rétt hvað það varðar óháð útvísunargjörðinni því hann áleit að fyrirnefnd skjöl myndu sanna eignarrétt sinn til Háreksstaða.

Að aflokinni áreið ákváðu skoðunarmennirnir að hentugast væri að úthluta nýbýlinu Háreksstöðum landi á eftirfarandi hátt:

... úr ármótum Háreksstada- og Gestreidarstadakvíslar austur beint í Saudafell, þadan sömu stefnu í Skálafell; Þá í sudur eptir Fellnahlýd og á Skjaldklofa, þar sem Arnórsstada land tekur vid. Rædur þá Arnórsstada land ad framan allt vestur ad Möðrudals landamerkjum, sem þadan ráda ad vestan til fyrirnefndra ármóta.¹⁴⁸

Landið innan ofangreindra takmarka töldu skoðunarmennirnir samsvara meðalstórrri jörð og var dýrleiki þess metinn til sex hundraða og landskuld ákveðin 12 ríkisdalir. Tekið var fram að Jón Sölvason sem stofnað hafði nýbýlið fyrir 13 árum og óskað eftir umræddri útvísunar- og skoðunargerð hefði reist öll bæjar- og útihús á jörðinni á eigin kostnað og að í ár hefði túnið gefið af sér 20 hesta af töðu. Að álitu skoðunarmanna ætti jörðin að bera 100-150 fjár, 1 kú og 6-8 hesta í meðalári. Því næst var ofangreint land úthlutað Jóni Sölvasyni sem nýbýli samkvæmt nýbýlatilskipuninni en með geymdum óskertum rétti Skjöldólfsstaðaeiganda. Undir þessa útvísunar- og skoðunargjörð settu eftirfarandi menn nöfn sín: Þorsteinn Jónsson sýslumaður, Jón Jónsson, Einar Einarsson gullsmiður á Bustarfelli, Jón Sölvason á Háreksstöðum, Ásbjörn Jónsson, Jón Jónsson, séra Einar Hjörleifsson, Sigurður Jónsson í Möðrudal, H. Jónsson, Th. Arnórsson, Jónatan Pétursson, Vigfús Pétursson, Jón Sölvason handsalaði og sem vottar þeir G. Vigfússon og Jón Stefánsson.

Amtmaður í Norður- og Austuranti gaf Jóni Sölvasyni nýbyggjarabréf fyrir hinu útmælda landi 14. október 1854, þó að geymdum óskertum rétti eiganda jarðarinnar Skjöldólfsstaða að öllu leyti til nýbýlisins.¹⁴⁹

Háreksstaðamálið var tekið fyrir að nýju árið 1856. Á þingi 26. maí þ.á. var lagður fram vitnisburður frá árinu 1532 um mörk Möðrudals og Sigurður Jónsson eigandi Möðrudals m.a. spurður, hvort hann vissi enga sönnun fyrir því af skjölum Möðrudalskirkju að lönd Skjöldólfsstaða og Möðrudals hefðu í fyrndinni náð saman?¹⁵⁰ Sigurður svaraði því til að hann þekkti ekki önnur skjöl um það en vitnisburð frá 1532 áhrærandi landamerki Möðrudals en að auki hafði hann alla sína tíð heyrt að löndin næðu saman.¹⁵¹

¹⁴⁸Skjal nr. 2 (180) a-b.

¹⁴⁹Skjal nr. 2 (289).

¹⁵⁰Skjal nr. 2 (287).

¹⁵¹Skjal nr. 2 (181) Í þessum vitnisburði eru mörkin haldin að læk, sem fellur undan Súlendum í Hólkná og svo langt austur í heiðina undir Þrívarðnaháls á Skjöldólfsstaðaveg, og hálf Seningavatn o.s.frv., sbr. skjal nr. 4 (77).

Hinn 28. maí 1856 kvittar Jón Jónsson bóndi í Skjöldólfsstöðum Halldór Jónsson prófast á Hofi í Vopnafirði fyrir leigu tveggja undanfarinna ára eftir Grunnvatnsdal og þríhyrning fyrir framan Steinvarartungu sem nær til lands þess sem sumarið 1854 var útvísað Háreksstöðum.¹⁵²

Þrjú vitni úr Vopnafirði voru kölluð fyrir rétt 12. ágúst 1856 varðandi áframhald Háreksstaðamáls. Voru þau m.a. eftirfarandi spurningar lagðar fyrir þau: 1) hvað landið, sem lægi inn af Steinvarartungu, kallaðist, 2) hvort þau vissu landamerki milli Skjöldólfsstaða og Einarsstaða í Vopnafirði, 3) hvort þau hefðu gert fjallskil í landinu árlega, 4) hvort það hefði verið með vitund Skjöldólfsstaðabónda, 5) hvort ábúendur eða eigendur Skjöldólfsstaða hefðu helgað sér landið með rækt eða notkun?¹⁵³ 1) Öll vitni sögðu Tunguheiði, 2) um það vissu þau ekkert, 3) og 4) svöruðu þau játandi. Enginn hafði greitt hagbeitartoll til Skjöldólfsstaðábúanda. Enginn vissi til hins fimmta. Öll höfðu heyrt, að Háreksstaðir væru í Skjöldólfsstaðalandi.¹⁵⁴

Hinn 30. október 1856 tók Þorsteinn Jónsson sýslumaður Háreksstaðamálið til dóms á ný fyrir aukarétti að Ketilsstöðum á Völlum. Þar lögsótti séra Einar Hjörleifsson í Vallanesi þá Jón Sölvason og Vigfús Pétursson á Háreksstöðum til þess annað hvort að greiða sér hæfilega árlega landskuld eftir nýbýlið Háreksstaði sem hann taldi liggja í landeign eignarjarðar sinnar Skjöldólfsstaða eða að rýma jörðina í næstu fardögum eftir að dómur hefði fallið í málinu. Seinna í sóknarskjali frá 5. júlí 1856 fór hann fram á að sér yrði greidd landskuld frá 14. október 1854 en þá hafði Jón Sölvason öðlast nýbýlisréttindi. Á meðal réttarkrafna hinna stefndu var að aukaréttardómur frá 11. nóvember 1845 í máli þessu fengi að standa óhaggaður og nýr dómur ekki kveðinn upp í því.

Um málsatvik segir m.a.: Stuttu eftir að aukadómurinn féll andaðist Margrét Jónsdóttir og var sækjandi því sem erfingi hennar orðinn einn eigandi að Skjöldólfsstöðum. Frá því dómurinn var kveðinn upp hefði hann reynt að afla eignarskjala fyrir Skjöldólfsstöðum og skriflegra skírteina um Háreksstaði en ekkert orðið ágengt. Einnig mun Jón Sölvason sem hafði um hríð verið búlaus á Háreksstöðum eftirlátið Vigfúsi Péturssyni ábúð sína þar.

Rétturinn hafnaði kröfu hinna stefndu um frávísun málsins því að dómurinn frá 11. nóvember 1845 hafi einungis lotið að meðferð málsins en ekki tekið á sjálfu málsefninu en sú stefna sem gefin var út 5. ágúst 1854 til allra hlutaðeigandi aðila ráði bót á fyrrnefndum formgalla. Einnig er þess getið að í nýbyggjarabréfi Jóns Sölvasonar komi fram að Skjöldólfsstaðaeiganda sé geymdur réttur til Háreksstaðalands.

¹⁵²Skjal nr. 2 (347) a-b.

¹⁵³Skjal nr. 2 (293).

¹⁵⁴Skjal nr. 2 (184).

Krafa hinna stefndu byggðist á því að það landsvæði sem kallaðist Háreksstaðaland væri almenningur sem enginn ætti og að Jón Sölvason hefði eignast landið eftir að hafa hlotið nýbýlisréttindi þar samkvæmt nýbýliláttuninni. Undir þetta gat rétturinn ekki tekið því sannað þótti samkvæmt framburði vitna að eigandi og ábúandi Skjöldólfsstaða hefði verið spurður leyfis af þeim sem vildu nota sér Háreksstaðaland. Það hafi því verið almennt álitnið að hann réði fyrir landinu og höfðu vitnin ekki heyrt annað en að Háreksstaðir heyrðu undir Skjöldólfsstaði og væru ekki almenningur. Enda hefði það ekki verið sannað að fénaður hefði nokkru sinni verið rekinn á það land úr nærliggjandi sveitum, þ.e. Jökuldal eða Vopnafirði, þó svo að fé Vopnfirðinga sem hefði verið rekið á Steinvarartungu, landsvæði Hofskirkju, hefði oft ráfað í Háreksstaðaland sem lægi til móts við Hofskirkjuland þeim megin. Að mati réttarins væri heldur enga ályktun hægt að draga af því að Vopnfirðingar hefðu leitað refa í Háreksstaðalandi fyrst fé þeirra gekk þar stundum. Einnig mætti reikna með að Skjöldólfsstaðamenn tækju grenjaleit og haustheimtum Vopnfirðinga þar fagnandi vegna þess hversu langt landið lægi norður í heiði.

Jafnframt hefðu hinir stefndu haldið því fram að Háreksstaðir hefðu verið sérstök jörð. Rétturinn taldi það þó með öllu ósannað og að ekki hafi einu sinni verið sýnt fram á að þar hefði nokkurn tíma verið byggt ból. Þó svo að nafnið gæfi til kynna að í fyrndinni hafi búið þar einhver Hárekur þá væri ekkert á því byggjandi. Í málinu hefði sömuleiðis verið borið vitni um að landamerki Skjöldólfsstaða, Arnórsstaða, Möðrudals, Hofskirkju (Steinvarartunga) og Hjarðarhaga ættu að liggja saman. Háreksstaðir lægju hins vegar mitt á milli þessara landeigna, ef þeir tilheyrðu ekki einhverri þeirra, en af þeim hefðu einungis Skjöldólfsstaðir gert tilkall til Háreksstaðalands.

Hvað varðaði fullyrðingar um að landið hafi verið lítið notað frá Skjöldólfsstöðum þá sýndi framburður vitna fram á nokkra notkun landsvæðisins. Þannig hafi það verið léð ýmsum til grasatekju auk álft- og silungsveiði. Einnig sýndi skjal frá 28. maí 1856 að Hofsprestur hefði um tveggja ára skeið leigt landskika af Skjöldólfsstöðum fyrir geldfé sitt yfir sumarið en sá skiki lægi milli Steinvarartungu og hins útmælda lands Háreksstaða. Náttúrlegar ástæður lægju enn fremur að baki lítillar notkunar, nefnilega fjarlægðin en Háreksstaðaland lægi mjög langt til heiða fjarri hinu eiginlega heimalandi Skjöldólfsstaða og er aukin heldur mjög víðlent.

Hinir stefndu höfðu enn fremur bent á að mjög ólíklegt yrði að teljast að Skjöldólfsstaðir ættu land bak við land þeirra manna er áttu jarðir þar umhverfis og sjálfir ættu ekki nema svo og svo langt til heiðar. Rétturinn taldi hins vegar að ekkert væri á þessu byggjandi eftir framkomnum vitnisburðum auk þess sem það þekktist víða um land að jarðir ættu lönd nærri því innan um annarra manna lönd svo ekki sé minnst á ítök.

Að öllu ofangreindu samanlögðu og samkvæmt 52. kafla landsleigubálks Jónsbókar gat rétturinn ekki séð að hinir stefndu, sem enn höfðu ekki tekið út

gagnstefnu, gætu álitist eiga nokkurn rétt á nýbýlinu Háreksstöðum annan en þann sem nýbyggjarabréf Jóns Sölvasonar leyfði. Eftir kringumstæðum og þrátt fyrir að sækjandi hefði ekkert við að styðjast annað en eiðfesta og óeiðfesta vitnisburði þá taldi rétturinn nægilega sannað að Háreksstaðir heyrðu undir Skjöldólfsstaði. Rétturinn dæmdi því Jón Sölvason og Vigfús Pétursson til þess að borga séra Einari Hjörleifssyni, sem eiganda Skjöldólfsstaða, árlega 12 ríkisdala landskuld af nýbýlinu Háreksstöðum frá 14. október 1854. En að öðrum kosti víkja með allt sitt af jörðinni á næstu fardögum. Undir dóminn skrifa auk Þorsteins Jónssonar sýslumanns þeir B. Skúlason umboðsmaður á Eyjólfsstöðum, Jón Sigfússon á Ketilsstöðum, Jón Marteinsson á Keldhólum og Óli Ísleifsson á Útnyrðingsstöðum.¹⁵⁵

Mál þetta fór tvisvar fyrir Landsyfírrétt og tvisvar fyrir hæstarétt í Danmörku, sem í fyrra skiptið vísaði málinu aftur til Landsyfírréttar.

Í síðari dómi Landsyfírréttar árið 1863 voru áfrýjendur, Háreksstaðabændur, sýknaðir af kröfu um landskuldargreiðslu. Taldi rétturinn engan veginn það svo fyllilega sannað að hinn stefndi, eigandi Skjöldólfsstaða, væri eigandi nýbýlisins Háreksstaða að honum yrði dæmd landskuld af býlinu.¹⁵⁶

Skjöldólfsstaðaeigandi áfrýjaði málinu til Hæstaréttar sem staðfesti hins vegar héraðsdóminn árið 1868. Í dómsforsendum segir:

Eigi aðeins hinir ýmsu íbúar héraðsins, er sóknaraðili hefir leitt sem vitni, heldur og einnig flestöll þau vitni, er varnaraðili hefir leitt, hafa skýrt svo frá, að þau jafnan hafi heyrt að jörðin Háreksstaðir væri talin með Skjöldólfsstöðum; þar sem varnaraðilar annarsvegar eigi hafa tilfært nein rök, er gjöri það sennilegt, að Háreksstaði eigi beri að telja með Skjöldólfsstöðum; með þessu og annars með öllum þeim gögnum, sem fram eru komin í málinu, verður að álíta, að fengin sé svo nægileg sönnun sem eftir eðli hlutarins og ákvörðun Landsleigubálks í 52. kapítula í þessu máli getur orðið spurning um að heimta fyrir því, að sóknaraðili, sem eigandi Skjöldólfsstaða, hafi haft fulla heimild til að setja sig á móti því, að Jón Sölvason legði Háreksstaði undir sig svo sem eign þá, er enginn ætti umráð á. Sóknaraðili hefir eigi vanrækt neitt af því, er heimtað gat orðið af honum til að tryggja rétt sinn gagnvart útmælingargjörð þeirri, sem getið er um í dóminum, og sem Jón Sölvason hafði beðið um samkv. tilsk. 15. apríl 1776, og nýbýlisbréf það fyrir Háreksstöðum, er útgefið er samkv. útmælingargjörðinni, áskilur eiganda Skjöldólfsstaða fullan rétt í sérhverju tilliti að því er nýbýli þetta snertir; en fyrir þær sakir verður hæstiréttur að fallast á, að héraðsdómarinn, að tilkvöddum meðdómsmönnum, með héraðsdómi, kveðnum upp 30. okt. 1856, hefir gjört varnaraðila að skyldu, ef eigi öðru vísi yrði um samið, annaðhvort að greiða landskuld af nýbýlinu, sem ákveðið er í útmælingargjörðinni, eða að öðrum kosti að víkja frá jörðunni. Héraðsdóminn ber þannig að staðfesta, með

¹⁵⁵Skjal nr. 2 (92) a-b. Einnig vísast á skjöl 2 (181) a-b - 2 (186) a-b sem varða málið.

¹⁵⁶Lyfrd. IX. bindi. Reykjavík 1965, bls. 65-71.

því eigi er ástæða til eftir málsfærslunni að breyta honum í neinum smáatriðum.¹⁵⁷

Í áreiðargerð sem samin var vegna nýbýlisins Mela 22. ágúst 1857 kemur fram að skoðunarmennirnir mátu Mela til fimm hundraða. Þeir Halldór prófastur á Hofi og séra Einar Hjörleifsson í Vallanesi viðurkenndu að þar af væru fjögur hundruð úr landi Hofskirkju en séra Einar áleit að fimmta hundraðið væri úr eignarjörð sinni Skjöldólfsstöðum komið. Um nokkur ár hafði Hofsprestur goldið ábúanda Skjöldólfsstaða leigu fyrir þetta eina hundrað sem eignað var Skjöldólfsstöðum og takmarkaðist með eftirfarandi hætti:

... úr fyrrgreindum ármótum [þ.e. Háreksstaða- og Gestreiðarstaðakvísla] í Skálafell að framan, eins og áður er sagt, og úr sömu ármótum í svo nefnt fremra Brunahorn að utan, og beina stefnu austur í Sauða.¹⁵⁸

Á manntalsþingi að Fossvöllum 25. júní 1866 útnefndi sýslumaður þá Jón Eyjólfsson í Hjarðarhaga, Kristján Kröyer hreppstjóra, Jón Pétursson á Hákonarstöðum og Jón Magnússon á Skeggjastöðum til þess að segja álit sitt á landakorti séra Einars Hjörleifssonar í Vallanesi. Umrætt landakort sýndi Háreksstaðaland og heiðarlöndin sem umkringja það. Fjórmenningarnir voru sammála um að landakortið væri eins nákvæmt og hægt væri.¹⁵⁹

Gerningur um landamerki Háreksstaða og Möðrudals fór fram 19. september 1871. Var samhljóða álit gerðarmanna, að Háreksstaðaháls sé sá, sem í skjölum Möðrudalskirkju sé ýmist kallaður Gestreiðarháls eða Þrívarðnaháls, en það, sem nú kallist Gestreiðarháls, hafi fyrrum heitið Kortseyrarháls. Fundust við skoðun merki til þriggja varða sem álitnar séu hinar fornu Þrívörður:

hafa þær staðið með litlu millibili á há-hálsinum þannig, að stefnan frá hinni innstu til hinnar yztu er hjer um bil 30° austan við misvísandi norður, eður 10-12° vestan við rjett norður.

Samið var um að landamerkin milli Möðrudals og Háreksstaða skyldu vera um vörðurnar eftir þráðbeinni línu inn þangað sem Arnórsstaðaland taki við og svo langt út, sem landeignir Möðrudals og Háreksstaða lægju saman.¹⁶⁰ Þessum samningi neitaði Skjöldólfsstaðabóndi með sáttakæru 1886 samkvæmt skjali sem lagt var fram í máli milli Möðrudals og Bustarfells og krafðist þess að Háreksstaðaland næði að Möðrudalslandi.¹⁶¹

Háreksstaðaland virðist vera innan merkja Skjöldólfsstaða í landamerkjálýsingu þeirrar jarðar 9. október 1921.¹⁶²

¹⁵⁷Lyrfd. IX. bindi, bls. 396-397.

¹⁵⁸Skjal nr. 2 (346) a-b.

¹⁵⁹Skjal nr. 2 (188) a-b.

¹⁶⁰Skjal nr. 2 (311).

¹⁶¹Skjal nr. 2 (329).

¹⁶²Skjal nr. 2 (8) a-b.

Einnig skal nefnt að Vegagerð ríkisins tók rúmlega 41 ha lands á Háreksstöðum eignarnámi, svo og malarefni, vegna vegarlagningar, og varð af því mál sem kom fyrir matsnefnd eignarnámsbóta árið 1998, þar sem úrskurðað var um bætur handa eiganda Háreksstaða.¹⁶³

Landskiptagerðin fyrir Háreksstaði árið 1854 virðist hafa verið látin gilda sem landamerkjabréf, sbr. landskiptagerð Skjöldólfsstaða árið 2001.¹⁶⁴

Jarðamat 1849 segir Háreksstaði, metna til 4 hundraða, nýbýli í Skjöldólfsstaðaheiði sem hafi góðan en langsóttan útheyskap. Þæta mun um hvort jörðin liggi í Skjöldólfsstaðalandareign eða almenningi.¹⁶⁵

Ný jarðabók 1861 telur Háreksstaði sérstaka jörð, 4 hndr. að fornu mati, en 6,5 að nýju.¹⁶⁶ Hins vegar nefnir Jarðatal Johnsens þá ekki.¹⁶⁷

Fasteignamat 1916-1918 segir Háreksstaði hafa stórt afréttarland, en ekki muni það gefa neinar sérlegar tekjur nema upprekstur fyrir afréttarfé ábúanda. Landamerki eru ekki innfærð í landamerkjabók en jarðareigandi (Skjöldólfsstaðabóndi) segir engan ágreining um þau.¹⁶⁸

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Háreksstöðum frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún fór í eyði árið 1925. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir landskiptagerðina hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.12. Gilsá

Um Gilsá segja Sveitir og jarðir í Múlaþingi:

Nýbýlið var stofnað á Skjöldólfsstaðaseli inn við Gilsána 1941. Stofnandinn keypti sellandið af Sigfúsi Eiríkssyni á Skjöldólfsstöðum fyrir 6 þús. kr., ...¹⁶⁹

Nýbýlið Gilsá varð til með sölu Sigfúsar Eiríkssonar til Gunnars Jónssonar á hluta úr Skjöldólfsstaðalandi 6. júlí 1941. Í kaupbréfinu kemur eftirfarandi fram:

Hið selda er svokallað Selstykki í Skjöldólfsstaðalandi, með mannvirkjum þeim, er þar standa – húsum fyrir 240 fjár og hlöðum fyrir 200 hesta heys. Er þá undanskilið kaupunum fjárhús vestan við Hnúk og vírgirðing upp með gili – og ennfremur hey og sauðatað, sem nú er á landinu.

Landamerki stykkisins eru þessi:

Að vestan þegar þinglesin landamerki á milli Skjöldólfsstaða, Arnórsstaða og Ármótasels, norður til Skjaldklofa.

¹⁶³Skjal nr. 17 (12).

¹⁶⁴Skjal nr. 17 (11).

¹⁶⁵Skjal nr. 2 (147).

¹⁶⁶Skjal nr. 4 (2).

¹⁶⁷Skjal nr. 4 (1).

¹⁶⁸Skjal nr. 2 (93).

¹⁶⁹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 263.

Að austan lína úr Jökulsá um girðingu neðan akvegjar, upp svokallaðan Hrygg, til dalbrúnar, þaðan sjónhending í landmælingavörðu á Hnúknum, þá í Hnúksvatn, þaðan með Stóralæk til Gilsár, þaðan í há-Fellahlíð í Lindarselsvegi.

Að norðan ræður há-Fellahlíð inn í áðurgreind landamerki að vestan.¹⁷⁰

Árið 1998 var maður sýknaður í Hæstarétti af ákæru fyrir rjúpnaveiðar í landi jarðarinnar Gilsár. Vísað var til þess að vafi væri um hvort stofnast hefði að lögum til beins eignarréttar eiganda jarðarinnar Gilsár yfir öllu því landsvæði þar sem hinn ákærði kynni að hafa verið við veiðar.¹⁷¹

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Gilsá á árunum 1941 til 1967. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir að Gilsá var skipt út úr landi Skjöldólfsstaða hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.13. Möðrudalur og Víðidalur

Eftirfarandi umsögn er í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

M mun vera landnámsjörð, þótt eigi sé getið í Landnámu og komi ekki við fornsögur nema Hrafnkötlu í sambandi við þingreið Sáms. Skálholtsstóll átti jörðina fram eftir öldum, ...

Landamörk við Brú hafa kreikað til, og Víðidalur var í öndverðu byggður sem hjáleiga frá M. var sjálfstætt býli með afmörkuðu landi seint á 19. öld. Munnmæli eru um afbýli á ýmsum stöðum í landi M, en full víska er aðeins um auk Víðidals, Kjólstaði í Framlöndum 4-5 km suður af bænum, voru byggðir 1394 (Vilkinsmáld.) og enn 1800. Sótastaðir voru í Víðidal, og nefndir eru fleiri bæir, Selhóll skammt norðan bæjar, Bær í Bæjarlöndum og Hof.¹⁷²

Þegar kirknaskrá Páls Jónssonar biskups var sett saman um 1200 var kirkja í Möðrudal.¹⁷³

Í Vilchinsmáldaga frá 1397 segir um Möðrudal:

Allra heilagra kirkia j Modrdal á heimaland allt með gognvm og giædum:¹⁷⁴

Til er gjörningur frá 1. september 1408 um máldaga og landamerki Möðrudals á Fjalli. Bréfið hefur ekki varðveist í frumriti og er prentað eftir málsakt í skjalasafni Landsyfírréttar frá 1891-1892 í landamerkjamáli milli Möðrudals og Arnórsstaða á Jökuldal. Ekki kemur fram eftir hverju þessi málsakt var skrifaður en útgefandi

¹⁷⁰Skjal nr. 2 (9).

¹⁷¹Hrd. 171/1998.

¹⁷²Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 282.

¹⁷³Skjal nr. 4 (80).

¹⁷⁴Skjal nr. 4 (66). Sömu upplýsingar koma fram í tveimur óársettum máldögum sem taldir eru frá árunum 1491-1518, sbr. skjal nr. 4 (70).

Fornbréfasafnsins segir bréfið að öllu formi og orðalagi vera falsbréf og telur mannanöfn sem þar birtast vafasöm þótt nafn Jóns biskups frá Munklífi geti komið heim og saman við tímenn. Í umræddu bréfi kemur fram að kirkjan að Möðrudal eigi:

... alt heimaLand med gögnum og giædum. Hun a alt EggVarp og Dún m[illu]mm Vatnsleisana fyrir nedann Grimstade. Skogarparr i Vidivalla m[erki]umm Enum fremrum og Sturlafleti millum Læk(i)a tveggia og kallast Peturstunga. Það skilur Land millum Möðrudals og Bustarfells og so i Læk þann sem fellur i Krokunum i Holkna til Hofsar. sionhending i Eikarnipu. allann Gestreidar Hals austur til Þrijvördu. Halft Sænautavatn mot þesser adrir menn eiga Lönd i moti þangad sem heita Bruardrættir. og a Hestleid a Þrijhirlings fiallgard til Þrijvördu og beint i Jökulsa. (Enn) fremur a kirkian vij hrossa gaungu yfir um Jökulsa ... tolf trogsöðla högg i Skaptafel(l)s skog og ennfremur Skogarhögg i Sturluflatar Skogie. (enn) fremur eiga Kiolstadir fiögra Hrossa gaungu um Arnardal og gialdi þar firir Möðrudals kirkiu xx alnir.¹⁷⁵

Varðveist hefur máldagi Möðrudalskirkju frá 1493, úr biskupstíð Stefáns Jónssonar biskups, með eftirfarandi upplýsingum:

Mariv kirkia oc heilaga Petrus Apostula j Modrvdal a heima land alltt: med ollvm gognvm oc giædv: Hvn a skogar partt j vijdivallar merkivm hinvm fremrv: oc sturlv flete j milli tueggia lækia: oc kallazt Peturs tvnga: þat skilur landamerki millvm modrvdals oc Bvstarsfells: oc sionhending j Eykarnypu: vr læk þeim er fellur vr holknaa: kirkian a allann gestreidar hals austur ad þrivordv: vij kapla gongv: oc taka eigi vndan fololld. yfver vm jokvlsáá. ... þangad liggia iij Bæier: ad tijvndum oc lysitollvm: hakonarstader: Eyriksstader: Brv: og kiolstader.¹⁷⁶

Jón Guðmundsson lýsir landamerkjum Möðrudals í vitnisburðarbréfi sínu frá 6. desember 1532. Hann var barnfæddur að Möðrudal og bjó þar til 19 ára aldurs en faðir hans séra Guðmundur Jónsson hélt staðinn í 26 ár. Um landamerkin segir Jón að:

... sinn fader hefde hallded landeign Maudrudals stadar ad þeim læk sem fellur undan Sulundum ofan i Haulkná. sem rided er ofan i Vopnafiaurd. ok svo langt austur i heidina under þrivardna háls a Skioldolfstada veg. ok halft Seningarvatn. ok oll griotgardzvötn. ok framm a þrivardna fiallgard er stendur a hestleid. Bruarveg ok halfan Arnardal ad ollum giædum. ok atta hrossa göngu beit i Vegge ok Krokmei. ... Her med lyste hann. ad Skalholltzstadar eign hefde þa vered halldin halfer Grimstader a fialle. enn Maudrudalsstadar halfer. ok sinn fader hefde þar haft egg ok fugl. skog og gras. oc allar landznytiar. enn landamerke ofan ad á þeirre sem kaullud er Vatsleysa. her

¹⁷⁵Skjal nr. 4 (82) og skjal nr. 2 (66) a-b.

¹⁷⁶Skjal nr. 4 (72).

sagde hann ongvann hafa atalad medan hann visse. utan um þrivardnaháls hefde Skioldolfstadamenn uppatalad. þo þar yrde ecke framkvæmd á.¹⁷⁷

Í máldögum Gísla Jónssonar biskups frá um 1570 (1570 - 1575/1576) segir um Möðrudal:

Allra heilagra kirkia ad Modrudal á Fialle á heimaland alltt med gögnum og giædum. Jtem Kiolffsstadaland. Skogarhøgg i Stulla flataskog. ... Jtem stadurenn leigdur fyrer .xv. fiorduunga smiors med hálffum Grijmstødum.¹⁷⁸

Samkvæmt Gíslamáldögum eignaðist Hofteigskirkja rekabás í Vopnafirði í staðinn fyrir Kjólstaði.¹⁷⁹

Í minnisbók Odds Einarssonar Skálholtsbiskups er að finna vitnisburð Björns Jónssonar um landamerki Grímsstaða frá 4. júlí 1630. Þar segist hann hafa vitað til um eyðijörðina Grímsstaði á Fjalli síðan hann var að alast upp og aldrei hafi hann annað:

... hejrtt nie vitad enn hun ætte Land ut ad þeirre a sem kallast Vassleisa og fellur austur (epter) auræfum a milli Holz og Grijmzstada og sudur fra a motz vid Modrudal ad þeirre storu vordu sem kollud er Biskupzvarda og stendur a Grijmstadahalse. huor halded er ad skilie Nordlendinga og austfirdinga fiordung. og vestur i Jokulsa. ...¹⁸⁰

Árið 1645, í tíð Brynjólfs Sveinssonar biskups í Skálholti, var Möðrudalur vísiteraður. Vísitasían er byggð á máldögnum sem minnst hefur verið á, gjörningnum frá 1408 og lýsingunni frá 1532:

Kyrckjan a epter Maldögum heimalannd allt med gognum og giædum, enn j tijd S. Herra Gysla Jónssonar skrifadur leigustadur og hafde leigan til Skaalholltz golldest xij fjordungar Smjörs med hálfum Grijmstødum Skaalholltstadar háflendu og er þar af audsynelegt, Ad Skaalholltz domkyrkja, hefur Jus Patronatus [kristulegur réttur] yfer Mödrudals Kyrckju, og Presturenn S. Gunnlaugur hefur þar fyrer Collationis bref S. Herra Gysla Oddssonar, enn su leiga er J visitatiu bokenne Stendur, er nu Prestenum til Upphelldess af dómkyrckjunne ljenud, og þá Uppgiöf Samþycker byskupenn M. Brynjolfur Sueinsson umm sijna tijd So miked sem Mödrudal Snerter. Framar á Kyrckjan Kjolstadaland, Skógarhøgg i Stullaflatarskóg, Tolf trogsödlahøgg i Skaptafellsskóg.¹⁸¹

Næsta vísitasía Möðrudals er frá árinu 1648. Upphaf hennar er nánast samhljóða máldaganum frá 1493. Síðan segir:

¹⁷⁷Skjal nr. 4 (77).

¹⁷⁸Skjal nr. 4 (86). Gíslamáldagar voru að konungsboði 5. apríl 1749 löggiltir að sönnunargagni í málaferlum sem varða kynnu kirkjueignir, sbr. *Íslenzkt fornbréfasafn* XV. b. Reykjavík. 1947-1950. bls. 545.

¹⁷⁹Skjal nr. 4 (87).

¹⁸⁰Skjal nr. 2 (353).

¹⁸¹Skjal nr. 2 (65) a-b.

... Kyrkian á allan Gestreidarhálz vestur ad Þrijvördum. Siö Kapla göngu (og taka ei undann folölld) ijfir umm Jökulzá. Et Paulo Post takast Tolf Aurar i Söngkaup af Bænhusinu a Hakonarstöðum, Sex aurar af Bænhússinu á Eijrikstöðum, og Sex Aurar eda mörk af Bænhussinu á Bru. Var þetta j fjrstu Visitatione er Biskup Stefan rejd um Austfjrdinga fiórdung. Medkiennir profasturinn Sr. Olafur Einarsson á Kyrkiubæ ad hann hafi latid skrifa þennan Máldaga Mödrudalz Kyrkiu ordriett efter þuj sem hann hafdi adur skrifad ur maldagaBokum Skalholltz dómkyrkiu fyrir tuttugu og Sex árum.¹⁸²

Í vísitasíu í Möðrudal árið 1677 stendur eftirfarandi:

Þann 17 Augustj var visiterud Beatae Mariæ et Sanctj Petri Apostolj Kyrkia ad Modrudal a Fiallj. Hun á efter Máldögum heimaland allt med gögnum og giædum, Kiolstada land, skógarhögg j Sturlaflata Skóg, Tolf Trogsöðla Högg j Skaftafellz Skóg, framar er Kirkiunnj eignað efter biskups Stephanz Máldaga skógarpartur j Videvallar merkium hinum fremrum og Sturlufleter millum Tveggia lækia og kallast Peturz Tunga, Þad skilur landamerkj millum Mödrudalz og Bustarfellz og síónhending j eikarnijpu ur læk þeim er fellur ur Holkná; Kyrkiann á allann gestreidarhálz austur ad Þrijvördu, 7 kapla göngu (og taka ei undann folölld) yfer um Jökulzá, Hactenus Biskups Stephanz máldagi.¹⁸³

Kjólstaðir voru í byggð árið 1703.¹⁸⁴

Vísitasía Möðrudals árið 1706 er byggð á vísitasíunni frá 1677:

Anno 1706. Þann 14 Augusti visiteradi Biskupen Magst. Jon Thorkelsson Widalin Kirkiuna ad Mödrudal a Fialle, Hun á Heimaland allt med gögnum og giædum, item Kiólstadaland, sem nu er ej bygt, helldur lætur Presturen þad nyta ad nockru fyrer sinn pening, hefur ádur leigst 10 aurum; item hefur Presturin Sr. Biarne Jónsson latied byggia Hiáleigu i Widedal, sem Hann seiger ad nu gialldest eckert epter, þótt þar ligge Fátækur madur med eitt Kugillde, sem Hann hefur af Prestinum. Framar á Kirkian Skogarhögg j Stullaflata skóg, tolf trogsöðla högg i Skaptafellsskog, seigir Presturin ad hverugt sie nu ad gagne, þar skógurinn sie eiddur, enn til Skaptafells verður ej komest Sökum Ófæru vegar. J Visitatiu Mag. Brinjólfs Anni 1648 Stendur so, ad frammvisadur hafe vered utskrifadur Maldæge, handskriftadur af Sr. Olafe Einarssyne profaste Anno 1624, 30 Augusti, hvar so Stande, ad Mariu Kirkia og Hins H. Peturs Apostula i Mödrudal eige Heimaland allt med gögnum og giædum, skogarpart i vidjvallar merkium, hinum fremrum, og Sturlufleti millum tveggia læka, og kallest Peturs Tunga, þad skilie landamerke millum Mödrudals og Bustarfells, og síónhending i Eikarnypu, ur læk þeim er fallj ur Hölkná. Item ad Kirkian eige allan Gestreidarhálz vestur ad þrivördum Siö Kapla gaungu (og taka ej undan folöld) yferum Jökulsá. Af þessari Visitatiu

¹⁸²Skjal nr. 2 (67) a-b.

¹⁸³Skjal nr. 2 (68) a-b.

¹⁸⁴Manntal á Íslandi árið 1703. Reykjavík 1924-1947, bls. 383.

er að síá að Máldagin hafa verð Stephans Biskups, enn ej liggur Hann nu á Kirkiunne, og ej seigest Presturin Hann medteked hafa, er og óglögt að síá af Visitatiu M. Þordar Anni 1677, hvert hann hafa þá til verð eda ej, seiger Presturin, að nu sie bygt Kot i Peturs tungu sem kallest Sturluflötur, og nu sie eignað Skridu Klaustre; ej helldur er Hrossabeiten brukud fyrer vestan Jökulsá.¹⁸⁵

Í vísitasíu í Hofteigi árið 1706 segir um Kjólstaði:

Anno ut supra 24. Augusti, visiterud Kirkian að Hofteigi Hun á Heimaland allt, ..., og rekabás i vopnafyrde, komin fyrir Kiólstade á Fiálle hiá Mödrudal; ... enn Biskupenum virdest að Máldage Hr. Gisla Jónssonar, sie sidar giördur enn Rekaskráin [Skálholtsdómkirkju] var samantekin, og næsta líklegt, að þesse same reke sie komen fyrer Kiólstade, sem nu er Mödrudals eign, enn Mödrudalur var i tid Hr. Gisla Jónssonar, og fyrer Hana, eign DómKirkjunnar að Skalhollte [Þá er vísað til gamals transskriftarbréfs, sem Ólafur Einarsson og fleiri hafi lesið 1622 og verið innfært í visitazíubók Brynjólfs 1641].¹⁸⁶

Mödrudalur var vísiteraður árið 1763 af prestinum á Skinnastöðum í umboði Skálholtsbiskups. Í vísitasíunni stendur:

Maldagar edur Document, sem vitna umm Landeign Kyrkiunnar, finnast hier ei nie upp spyriast.¹⁸⁷

Nokkrum árum síðar, nánar tiltekið árið 1771, vísiteraði umboðsmaður biskups Mödrudal. Engin skjöl voru til staðar við þá vísitasíu.¹⁸⁸

Hinn 10. maí 1774 á manntalsþingi við trébrúna yfir Jökulsá var lesin upp lögfesta sýslumannsins Vigfúsar Jónssonar fyrir Mödrudal á Fjalli sem dagsett var 16. maí 1773 undir nafni Vigfúsar. Innihalds er ekki getið en lögfestan var afhent séra Erlendi Guðmundssyni í Hofteigi sem lagði hana fram til upplestrar með áritun sýslumanns.¹⁸⁹

Páll Guðmundsson, prófastur í Norður-Múlasýslu, var boðaður til Mödrudals 13. júní 1774 af Vigfúsi Jónssyni sýslumanni í Þingeyjarsýslu ásamt fleiri mönnum til þess að álíta og taka út ásamt prófastinum kirkju og bæjarhús stólsjarðarinnar Mödrudals á Fjalli. Ástæðan var sú að Finnur biskup Jónsson var nýbúinn að veita Vigfúsi sýslumanni umboð yfir Mödrudal og hálfum Grímsstöðum. Fyrirverandi umboðsmaður Þorvaldur Jónsson var að skilja við umboðið og því þurfti úttekt að fara fram. Fram kemur í úttektinni að Vigfús sýslumaður hafi skjöl kirkjunnar undir höndum, þ.e. máldaga Vilchins, Stefáns og Gísla biskupa og vísitasíur biskupanna

¹⁸⁵Skjal nr. 2 (70) a-b.

¹⁸⁶Skjal nr. 2 (71) a-b.

¹⁸⁷Skjal nr. 2 (77) a-b.

¹⁸⁸Skjal nr. 2 (78).

¹⁸⁹Skjal nr. 2 (164) a-b. Séra Erlendur Guðmundsson var prestur á Hofteigi 1774-1799, sbr. Sveinn Níelsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 6.

Brynjólfs, Þórðar og Jóns Vídalíns, auk rekaskrár Skálholtskirkju í staðfestri afskrift Finns biskups. Síðan segir:

Oskar Nu Sysslumadurenn ad Nálæger Kunnuger Vilie seigia sina Opartiska sannferduga underretting þar umm hvort so Nefndur Hálfur Arnardalur hefde ei brukadur vered so sem filgiande Modrudal, Hvar til Svarast 1° Af fyrrverande Forpaktara Mr. Þorvalde Jonssyne, ad þá hann byggde Mödrudal, Magnuse Halldorssyne, hafe hann einnig byggt Halfann Arnardal; 2 Asgrimur Jonsson, ad þá hann var á Bruu á Jökulsdal hafe Meirnefndur Arnardalur brukadur vered til Helminga af ábuendum Bruar og Modrudals, 3 Sigurdur Jonsson: ad hann hafe umm sinn Alldur heirt til ad sinn Helmingur dalsens tilheirde Hvorre Nefndra Jarda.¹⁹⁰

Undir lokin er einnig vikið að afbýlinu Víðidal, lögbýlinu hálfum Grímsstöðum og Kjólstöðum.

Visitasia árið 1779 sækir efni sitt í fyrri vísitasúr og er því ekki ástæða til að minnst á innihald hennar hér.¹⁹¹

Á manntalsþingi við trébrúna hinn 23. apríl 1796 var lesin upp lögfesta Jóns Sigurðssonar frá 21. ágúst, væntanlega 1795, fyrir ábýlisjörðu sinni Mödrudal á Fjalli eftir gömlum máldögum og biskupavísitasíum. Innihaldsins er ekki getið en lögfestunni var skilað að upplestri loknum.¹⁹²

Útbúin var lögfesta fyrir jörðina Mödrudal hinn 9. maí 1844:

Þad giörum vid undirskrifadir hérmed vitanlegt ad vid eptir Laganna Fyrimælum lögfestum hér i dag okkar Födrleifd og rétta Eign Jördina Modrudal á Fjalli innan Jökuldals og Hlidar Hrepps i Nordurmúla Sýslu; Lögfestum vid allt sem tédri Jördu Mödrudal fylgt hefr og fylgia á ad réttu og fornu lagi, bædi Tödr og Eingiar, grítt og ógrítt, Vötn og Veidistödr og öll þau Herlegheit sem nefndri Jördu á ad fylgia til þeirra ummerkia sem til er vísad i Máldaga Herra Stepháns Biskups af 1493 og fleyri Biskupanna Visitatiu sanna og samhlióda eru, ad Mödrudalsstad tilheyri Land innan þessara Takmarka: ad utan i svokalladar Sulendr þadan á Sturlaflöt sem er á milli tveggia Lækja og kallast Peturstúnga (Þad skilur á milli Landanna Bustar fells og Mödrudals) Þadan Siónhending á Eikarnípu úr Læk þeim sem fellur í Hólkná, svo i Hofsa, svo beint vestr á Þrivördr á Þrivardnahálsi og svo hálfst Sænautavatn og þadan beina stefnu á Brúar Landamerki, einnig Hesta gaungu á Mivatnsfiöllum og hálfar Herdabreidstúngur. -¹⁹³

Undir lögfestuna skrifuðu Sigurður og Methúsalem Jónssynir. Hún var þinglesin 11. maí 1844.

¹⁹⁰Skjal nr. 2 (231) a-b.

¹⁹¹Skjal nr. 2 (79).

¹⁹²Skjal nr. 2 (166) a-b.

¹⁹³Skjal nr. 2 (204) a-b og skjal nr. 2 (172) a-b.

Hinn 7. september 1844 var réttað í máli vegna nýbýlisins á Háreksstöðum: Vitnin, sex að tölu, höfðu öll dvalið langdvölum á Jökuldal. Þau, sem nefndu mörk Skjöldólfstaða móti Möðrudal, voru ekki fyllilega samhljóða: Einn sagði Háreksstaðaháls mörkin, annar að þau tækju við fyrir vestan Háreksstaðaháls og Skjöldólfstaðir ættu allan hálsinn.¹⁹⁴

Eftir fyrirmælum biskups var Möðrudalskirkja vísiteruð 28. júlí 1847 af Stefáni Árnasyni prófasti í Norður-Múlasýslu. Í vísitasíunni kemur m.a. eftirfarandi fram:

Epter Maldögum og Biskupa Visitatium hefr Kirkia þessi att Heimaland allt asamt Vyderdal med gögnum og gjædum samt Kjolstadi; ... Hálfann Arnardal, - sem [nú: yfirstrikað] i næstlidin 68 Ár, hefer ei vered notadur ... - Þo ad Máldagar og Biskupa Visitatiur eignad hafi Moðrudals Kirkju „Heimaland allt“ þá sést þo af Visitatiu Biskups sál. Hannesar Finnssonar 1779, ad Skalhólts Kirkia hefer att Heimalanded i Moðrudal, og Kirkjan einungis Afbylid Vyðedal og Kjólstaða-Land, sem komid er fyrir Skalhóltsstadar Rekabás í Vopnafirdi, - (hvor aptur var latinn til Hofteigs) - Er því Moðrudals-HeimaLand, sem Skalhólts Kirkjueign, selt - eptir Amtisins fyrirmælum - þann 5ta Juni 1792, vid Opinbert Uppbod Hærstbjodanda Joni sal. Sigurdssyni, sem þá bjó her a Jördinni; Hvorri framveigis fylgja á Kirkjueignin Vyðirdalur og Kjólstaðir, sem epter Konunglegu Reskripti af 30sta Juni 1786 omöguliga má undan Kirkjunni seljast, en Moðrudals Proprietairer mega samt hafa öll afnot Kirkjueignarinnar, moti því, að vid halda Kirkjunni her á stadnum, í sæmelegu standi, og hennar instrumentis, samt launa þeim Presti sem her þjonar sokninni, tvisvar á áre Haust og vor.¹⁹⁵

Biskup vísiteraði Möðrudal árið 1850. Í vísitasíunni stendur:

Ár 1850 d. 13da August vísiteraði Biskup H. G. Thordersen Riddari af Dbr. Kyrkjuna að Möðrudal á Fjalli; hún á heimaland alt með gögnum og gæðum; Fyrrum heyrði Möðrudalur ásamt kyrkjuni undir Skálhóltsstól, og var leygustaður þaðan, en féll síðan einsog annað stólsgóss undir konúng, sem 1792 lét selja jörðina með þeim skilmálum, að kaupandin viðhéldi kyrkjuni, og var það hæðsta boð einsog söluskilmálar staðfest af konúngi með afsalsbréfi af 8da Sept. 1798; stendur því héðanaf þessi kyrkja undir sömu lögum, einsog hver önnur Proprietairkyrkja í Landinu; Hún á Víðidal, sem bygður er úr heimalandi, líka Kjólstaðaland, sem komið er fyrir Skálhóltsstóls Rekabás í Vopnafyrði, sem aptur var látin til Hofteigs, enfremur er kyrkjuni eignað skógarhögg í Sturlaflatarskóg – sem nú skal vera upprættur – og 12 trogsöðlahögg í Skaptafellsskóg, – sem ei hefir verið notað, so menn muni. – Eptir Stepháns Biskups Máldaga á hún skógarpart í

¹⁹⁴Skjal nr. 2 (175).

¹⁹⁵Skjal nr. 2 (233). Konungsbréfið frá 30. júní 1786 sem um getur eru fyrirmæli til stiftamtmanns og Skálhóltsbiskups varðandi sölu á kirkjueignum, sbr. *Lovsamling for Island* V. bindi. Kaupmannahöfn, 1855, bls. 288-290.

Víðivallamerkjum, hinum fremrum, og Sturlufleti, millum 2ja lækja, og kallast Péturstúnga; Það skilur landamerki milli Möðrudals og Bustarfells, og sjónhendíng í Eyktarnípu úr læk þeim er fellur úr Hólkná, líka segir sami Máldagi að kyrkjan egi allan Gestreiðarháls austurað Þrívörðu; Sjö kapla göngu, og taka ei undan folöld, yfrum Jökulsá; Í fyrnefndri Péturstúngu stendur enn bær sá, Sturluflötur, sem um er getið í seinustu Biskups Vísitátsú, og er eignaður Skriðukl(austri). Í gömlu máldagaskjali, sem liggur við kyrkjuna, og undirskrifað er af 6 Prestum árið 1408, er tekið so til orða: fremur ega Kjolsstaðir 4ra hrossa göngu um Arnardal, og gjalda þarfyrir Möðrudals kyrkju 20 álnir.¹⁹⁶

Um miðja 19. öld kviknaði landamerkjadeila milli Hofskirkju í Vopnafirði og Möðrudals á Fjalli. Orsök deilunnar var sú að árið 1843 byggði maður að nafni Jón Guðmundsson sér bæ vestur undir hryggnum Bruna, er hann kallaði Mel, sem Sigurður Jónsson í Möðrudal veitti byggingarleyfi fyrir nokkrum árum síðar.¹⁹⁷ Presturinn á Hofi, Halldór Jónsson, var ósáttur við þetta enda taldi hann bæinn vera innan svokallaðrar Steinvarartungu, landsvæðis sem á væri afrettarland og teldist í eigu Hofskirkju samkvæmt gömlum máldögum, vísitásum og lögfestu frá 1785. Hann ræddi málið við Sigurð og komust þeir að þeirri niðurstöðu að rétt væri að stiftsyfirvöld skæru úr um deiluna og var prófasturinn í Norður Múlaprófastsdæmi beðinn um að koma gögnum sem málsaðilarnir byggðu málflutning sinn á til stiftsyfirvalda.

Minnst er á deiluna í vísitátsú á Hofi 8. september 1851. Þar stendur:

Í tilliti til afrettar landsens Steinvarartungu ber Beneficiarius það samt fram, að fyrir herum 3r árum, se upptekid Nýbyli kallad Melur, sem hann, svo vel eptir skjölum þeim er liggja við þetta - Hofs - prestakall, sem kunnugra manna aliti geti ei annat ætlad, en liggi innan afrettarlandsens Steinvarartungu takmarka, en sem að proprietarius Moðrudals kirkju, vilji eigna ser, eda kirkju sinni hvar um fyrir skemstu fallid hafa umrædur millum velnefnds Beneficiarii, og proprietariens i Moðrudal, þa þeir jafnframt gjerdu areid á land þetta [síðan hefur verið strikað yfir síðustu stafina og orðin: sem samliggia] án þess þó, að nefndur proprietarius i Moðrudal, gjeti sannfærst um, að Nýbylid Melur lægi innan Steinvarartungu takmarka, [og: yfirstrikað] jafnvel þo hann hinsvegar gjæti ei mótmælt edur onytt, logfestur af 1785 6 dag Mai m. sem tiltekur med skírurum og ljوسum ordum landamerki Steinvarartungu, innan hvorra umgétid Nýbyli Melur liggur. - Komi nú hlutadegundur, ser saman um að utkljá þetta landaprætu efni sín á milli, svoleidis að Nýbylið Melur alitist innan Steinvarartungu takmarka og allt svo Hofs kirkjueign, verður profasturinn að tilhalda Beneficiario á Hofi, til að halda [yfirstrikað: landamer] afrettarlandinu Steinvarartungu undir Hofs

¹⁹⁶Skjal nr. 2 (82) a-b.

¹⁹⁷Sbr. skjal nr. 15 (2).

kirkju innan þeirra Merkia sem umgetin lögfesta af 1785 tiltekur, allt svo leingi, að það annaðhvort eptir Stíptyfirvaldanna Úrsliti, edur Dómi ekki verður frá henni tekið.¹⁹⁸

Líkt og minnst var á hér að framan var prófasturinn í Norður Múlaprófastsdæmi beðinn um að koma gögnum sem málsaðilarnir byggðu málflutning sinn á til stiftsfirvalda. Af hálfu Hofsprests var um að ræða lögfestuna frá 1785 en Sigurður í Möðrudal sendi útdrátt úr óstaðfestri „afskrift“ af gerningi frá Egidíusarmessu árið 1408. Þessi skjöl fara hér á eftir. Fyrst lögfestan og síðan afskriftin:

Jeg undirskrifadur lögfesti hjer í dag mér allranádugast tiltrúads Hofsbeneficii kyrkjuEignarland Steinvarartungu (kallad) liggjandi í Vopnafyrde innan Hofsbóknar með öllum þess gögnum og gjædum sem tjeðri Jörð fylgt hefur og fylgia ber að fornu og nýu til Lands og Vatns, Hagbeitar, Engia, Skóga og Grastekju innan eftirskrifadra takmarka nefnilega: að framan úr Hofsbá á mótsvid Brunaenda fremri og þadan rjettsýnis austur í Gjeldíngalæk þar hann fellur úr Vatninu og þadan austur í Tungá móts vid Hellersöxl; rædur svo nefnd Tungá Landeign að austanverdu alt til Armóta fyrir nordan Tungusel; sidan rædur ádurnefnd Hofsbá Landeign að nordan – og vestan – verdu framm eftir alt þar til kjemur á móts vid ádurnefndan fremri Brunaenda. Fyrirbyð eg öllum greindt Hofsbeneficii Eignaland Steinvarartungu að brúka án míns Leyfis, edur í nokkru til Gagnsmuna sjer hagnyta innan ádurgreindra takmarka undir vidliggiandi Sektir og Lagatiltal. Til merkis mitt Nafn að Hofi í Vopnafyrði þann 6ta Maii 1785 Arne Thorsteinsson.

Upplesid fyrir Manntalsþíngi á Vopnafjardar kaupstad þann 6ta Maii 1785 G. Petersen

Ad afskriftin sé rétt vitnar H. Jónsson.

###

A Egidíus Messudag að Breidabólstað í Fliots Hlið voru til staðar að sofeldum gjörningi á almennilegri Presta Stefnu Offisýalis Skaulholts Staðar Umdæmiss á Austfjörðum Þorarin prestur Jónsson í umbodi Jóns Biskups í Skaulholti er veitti Messudiakn Olaf Jo ... um Möðrudal ... -----

og Sturlafleti millum lækja tvegga og kallast Péturstúnga, það skilur Land millum Möðrudals og Bustarfells og so í læk þann sem fellur í Krókunum í Hölkná til Hofsbá á sjónhendíng í Eikar-Nípu! allan géstreidar Hals vestur til þryvördu ---

¹⁹⁸Skjal nr. 2 (349) a-b.

Egidius Messudag Breidabólstað í Fljótshlíð Offisyalis, Þórarinn prestur
Andrésson

Ar Eptir Krists Burd MCCCCVIII

Jón prestur Eygíllsson, Oddur prestur Jónsson, Guðmundur prestur
Þorsteinsson, Jón prestur Wígíússon, Hallur prestur Ormsson, Guðmundur
prestur Styggsson

Ad þessi útdráttur sé réttur vitnar, H. Jónsson¹⁹⁹

Prófasturinn sendi skjölin til stiftsyfirvalda 14. janúar 1852. Með bréfinu fylgdu, að beiðni Hofsprests, þær upplýsingar sem hann taldi sig geta veitt varðandi landamerkjadeiluna. Þær voru svohljóðandi:

Þann 4ra ára tíma, sem eg á fullordins aldri, var í Vopnafirði og Hof-sókn, heyrði eg aldrei nein tvímæli á því, að Hof-Kyrkja ætti ei alla Steinvarartúngu millum Hof- og Tungu-ár framad géldingalæk, og þar þvert yfir tunguna frá austri, úr tunguá þar sem géldingalækurinn fellur í hana, og til vesturs í Hofsa; - brúkaði prófastur sál. G. Þorsteinsson þetta land átölulaust sjalfur fyrir AfréttarLand, sem og til að leigja það öðrum til gjeldfjáruppreksturs á sumardag allan þann tíma sem hann var soknarprestur á Hofi í yfir 40 ár.²⁰⁰

Biskup sendi prófasti svarbréf hinn 16. mars 1852. Í því hvatti hann prófastinn til þess að leita sátta í málinu og mælti með því að farin yrði áreiðargjörð á hið umdeilda land.²⁰¹

Áreið fór fram á Mel/Melum 25. júlí 1853. Þar mættu: séra Halldór Jónsson beneficiarius Hofskirkju, Sigurður Jónsson eigandi hálfes Möðrudals á Fjöllum og umboðsmaður Kristbjargar Þórðardóttur í Stakkahlíð sem átti hinn helming jarðarinnar. Einnig voru viðstaddir Jón Jónsson hreppstjóri á Vakurstöðum, Methúsalem Friðriksson á Fossi, Jón Jónsson á Skjöldólfsstöðum og Andrés Andrésson á Gestreiðarstöðum.

Deiluaðila greindi á um hvort nýbýlið Melur lægi í landi Möðrudals eða Hofskirkju. Máli sínu til stuðnings lagði séra Halldór fram þrjá máldaga, tvær lögfestur (frá 1785 og 1844) og þrjá vitnisburði núlifandi manna. Einkum mátti sjá af lögfestunum og vitnisburðunum að fyrnefnt nýbýli lægi í landi Hofskirkju. Af hálfu Möðrudalseigenda var lagður fram máldagi Stefáns biskups og annað eldra máldagablað. Tilkall Möðrudalskirkju til Mela var byggt á örnefninu „Eikar nypu“

¹⁹⁹Skjal nr. 2 (350) a-b.

²⁰⁰Skjal nr. 2 (350) a-b. Guttormur Þorsteinsson var pr. á Hofi frá 1804-1848, sbr. Sveinn Nielsson, *Prestatal og prófasta*, bls. 5.

²⁰¹Skjal nr. 2 (351).

samkvæmt máldaga Stefáns biskups en „Eiktarnýpu“ samkvæmt eldra máldagablaðinu. Deiluaðilar gátu ekki komist að niðurstöðu og því brugðu þeir á það ráð, upp á væntanlegt samþykki stiftsyrivalda, að láta fyrirnefnda fjóra bændur sem viðstaddir voru skera úr um málið. Niðurstaða þeirra var svohljóðandi:

Það er ósannað, að eiktar/eða eykar- nýpa sje til, annarsstaðar en á „Gestreidarhálsi“, þá verðum við að álíta, að nýbýlið „Melur“ liggi utan takmarka Möðrudals kyrkjulands.²⁰²

Undir samninginn skrifa fyrrgreindir fjórir bændur og þrjár málsaðilar en aftan við hann er þetta innfært:

Þa i framanskrifudum areidargjorningi nefndu 3 Maldaga nl. biskups Brinjulfs Vilchins og Gisla Jonss(ona)r, logfestur og vitnisburdi hefi eg lika gegnum lesid, og nefna maldagarnir - einsog allar Visitatiur biskupa og prófasta, ad Hofs kirkju tilheýri Sauðárdalur og Brunahvammur allur, samt Steinvarartúnga öll, en Sauðárdalur liggur á fremri parti tungunnar, og brunahvammur er álitid, að liggi fyrir suðvestan brunahornið fremra, en takmörk þau ad framanverdu sem logfesturnar og vitnisburdirnir tilgreina, eru þessi: úr geldingalæk fremri og þaðan í Kolfinnu lind fyrir framan fremra brunahorn (Sumstaðar í brunahorn fremra) og þaðan i ármót (sumstaðar i þriðja bug a hofsá, sumst. [og ber: yfirstrikað] somu stefnu i hofsá) liggur lina þessi vid fremra enda á sauðárdal, og framanvert i þeim meinta brunahvammi, talsvert f(yrir) framan nybylid Mel.²⁰³

Undir þessa athugasemd setur Stefán Árnason prófastur í Norður-Múlasýslu nafn sitt að Hofi 6. ágúst 1853.

Í bréfi sem biskup sendi prestinum á Hofi 18. júní 1855 kemur fram að niðurstaða bændanna fjögurra var samþykkt af biskupi.²⁰⁴

Þorsteinn Jónsson sýslumaður var mættur að Háreksstöðum í svokallaðri Skjöldólfsstaðaheiði 2. september 1854 til þess að stýra áreiðar- og skoðunargjörð til útvísunar á nýlendi á hið svokallaða Háreksstaðaland eftir skipun Norður- og Austuramtsins frá 14. febrúar sama árs. Að aflokinni áreið ákváðu skoðunarmennirnir að hentugast væri að úthluta nýbýlinu Háreksstöðum land á eftirfarandi hátt:

... úr ármótum Háreksstada- og Gestreidarstadakvíslar austur beint í Saudafell, þaðan sömu stefnu í Skálafell; Þá í sudur eptir Fellnahlýd og á Skjaldklofa, þar sem Arnórsstada land tekur vid. Rædur þá Arnórsstada land ad framan allt vestur ad Möðrudals landamerkjum, sem þaðan ráda ad vestan til fyrirnefndra ármóta.²⁰⁵

Nánar er fjallað um þetta mál í köflunum um Skjöldólfsstaði og Háreksstaði.

²⁰²Skjal nr. 2 (349) a-b.

²⁰³Skjal nr. 2 (241) a-b. (Mál 3/2005).

²⁰⁴Skjal nr 2 (352). Sjá einnig skjal nr. 2 (63). (Mál 3/2005).

²⁰⁵Skjal nr. 2 (180) a-b.

Á þingi vegna Háreksstaðamáls 26. maí árið 1856 var lagður fram vitnisburður frá árinu 1532 og eigandi Möðrudals m.a. spurður, hvort hann vissi enga sönnun fyrir því af skjölum Möðrudalskirkju, að lönd Skjöldólfsstaða og Möðrudals hefðu í fyrndinni náð saman?²⁰⁶ Því svaraði hann:

Ekki adra en þá sem inniheldst í Vitnisburdi frá 1532 um „Möðrudals landamerki“ auk þess sem eg alla tíð hefi heyrt að löndin nái saman.²⁰⁷

Hinn 30. október 1856 tók Þorsteinn Jónsson sýslumaður Háreksstaðamálið til dóms á ný fyrir aukarétti að Ketilsstöðum á Völlum. Þar lögsótti séra Einar Hjörleifsson í Vallanesi þá Jón Sölvason og Vigfús Pétursson á Háreksstöðum til þess annað hvort að greiða sér hæfilega árlega landskuld eftir nýbýlið Háreksstaði sem hann taldi liggja í landeign eignarjarðar sinnar Skjöldólfsstaða eða að rýma jörðina á næstu fardögum eftir að dómur hefði fallið. Í málinu var m.a. borið vitni um að landamerki Skjöldólfsstaða, Arnórsstaða, Möðrudals, Hofskirkju (Steinvarartunga) og Hjarðarhaga ættu að liggja saman. Háreksstaðir lögju hins vegar mitt á milli þessara landeigna ef þeir tilheyrðu ekki einhverri þeirra en af þeim hefðu einungis Skjöldólfsstaðir gert tilkall til Háreksstaðalands. Nánar er fjallað um þetta mál í kaflanum um Háreksstaði.²⁰⁸

Hinn 15. september 1884 að Fossvöllum var aukaréttur settur að Fossvöllum af sýslumanninum Einari Thorlaciusi. Þar var tekið fyrir málið séra Stefán Halldórsson á Hofteigi sem umboðsmaður kirkjujarðarinnar Arnórsstaða og Kristján Sigurðsson á Víðihólum gegn Stefáni Einarssyni í Möðrudal út af ágreiningi um landamerki. Sýslumaður nefndi átta menn í dóm og málspartar ruddu úr tveimur mönnum hvor þannig að eftir stóðu: Jón Methúsalemsson á Brú, Jónas Eiríksson á Eiríksstöðum, Þorvarður Kjerúlf læknir á Ormarsstöðum og Sæbjörn Egilsson á Hrafnkelsstöðum. Sökum þess hversu langt var liðið sumars og hversu langt í burtu landið sem skoða átti lá uppi á Jökuldalsheiði var áreiðinni frestað til næsta sumars og ákveðið að merkjagangan skyldi fara fram í lok júlí eða byrjun ágúst.²⁰⁹

Ekki stóðst tímasetningin því að aukaréttur í málinu var ekki settur fyrr en 17. september 1885 að Hákonarstöðum á Jökuldal. Þar var m.a. tilkynnt að Jón Sigurðsson á Gautlöndum myndi mæta fyrir hönd Stefáns í Möðrudal. Síðan var rétti frestað til morguns.²¹⁰

Málsaðilar og dómsmenn komu aftur saman 18. september að Gestreiðarstöðum þar sem settur var aukaréttur. Báðir málsaðilar (Jón Jónsson prófastur á Hofi var mættur fyrir kirkjunnar hönd) lögðu fram málsskjöl þau sem þeir

²⁰⁶Skjal nr. 2 (287).

²⁰⁷Skjal nr. 2 (181)

²⁰⁸Skjal nr. 2 (92).

²⁰⁹Skjal nr. 2 (210).

²¹⁰Skjal nr. 2 (212) a-b.

byggðu kröfur sínar á og tíndu til allt hvað þeir gátu heimildarskjölum hvors annars til rýrðar.²¹¹

Meðal vitnisburða, sem lagðir voru fram 18. september, var einn frá Bjarna Rustikussyni 3. maí 1884. Sagði hann sér hafa verið boðið (líklega eftir 1843) af Arnórsstaðabónda að byggja á Arnórsstaðaseli, „sem stendur í hálsinum út og uppi af Rangárlóns bænum“. Landamerki Arnórsstaða voru honum sögð vera í sjöunda Gilsárbug, þaðan í miðjan Skjaldklofa, þaðan í Eyktagnípu, sem öllum hefði komið saman um að væru [þá er talað um Eyktagnípur] á hæðunum fyrir framan Gestreiðarstaði. Að framan væru landamerkin „í hnúpsá, þaðan í mitt kiðufell, þaðan í miðjan hnaus og þaðan í Arnórsstaðasel“.²¹²

Aðrir vitnisburðir voru fyrst og fremst um Eyktarnípu. Daníel Frímann Daníelsson sagði hana melhólinn inn á öldunum norðan kvíslar fyrir framan Gestreiðarstaði með klettum sunnan og austan.²¹³ Jón Benjamínsson á Háreksstöðum sagði hana fyrir innan Gestreiðarstaði, norðan við Gestreiðarkvísl, fjallsöxl klettamynduð.²¹⁴ Guðmundur Sigurðsson á Hákonarstöðum sagði Eyktanípu inn og vestur af Gestreiðarstöðum.²¹⁵ Vitnisburður Stefáns Stefánssonar í Sænautaseli var á þá leið, að Rangárlón stæði í Hákonarstaðalandi og Arnórsstaðasel stæði í hálsinum út og norður frá Rangárlónsbænum.²¹⁶

Á sama þingi var lagt fram landamerkjabréf fyrir Möðrudal með hjáleigunum Lóni [Rangárlóni], Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, dagsett 20. mars 1884 og undirritað af Stefáni Einarssyni í Möðrudal:

Að norðanverðu ræður merkjum austan við Fjallgarða, lækur sá sem rennur undan „Súlendum“ ofan í krókinn á „Hólná“, svo ræður áin þar til hún rennur í „Hofsá“. Að austan verðu ræður, fyrst Hofsá suður að „Háreksstaðakvísl“, þá „Þrívörður“ á hálsinum milli Háreksstaða og Gestreiðarstaða, og síðan Þrí varðna háls, svo í mitt „Sænautavatn“, þaðan í „Rúnastein“ á „Urðarhlíð“ og þaðan í „Þrívörður“ á „Hestleið“ á „Þríhyrnings-fjallgarði“. Að sunnan ræður bein stefna úr Þrívörðum í ytra „Arnardalsfjall“, þaðan beint í „Þorlákslindir“ ytri. Að vestan ræður „Jökulsá“ þangað sem „Skarðsá“ fellur í hana. Að norðanverðu vestan „Fjallgarða“ ræður Skarðsá milli Möðrudals og Víðidals.

Einnig á Möðrudalur átta hrossa göngu á „Austurfjöllum“ vestan Jökulsár og hálfar „Herðabreiðar-tungur“.²¹⁷

²¹¹Skjal nr. 2 (213) a-b.

²¹²Skjal nr. 2 (301).

²¹³Skjal nr. 2 (302).

²¹⁴Skjal nr. 2 (303).

²¹⁵Skjal nr. 2 (306).

²¹⁶Skjal nr. 2 (304).

²¹⁷Skjal nr. 2 (310).

Þá var lagður fram gerningur um landamerki Háreksstaða og Möðrudals 19. september 1871. Var samhljóða álit gerðarmanna, að Háreksstaðaháls sé sá, sem í skjölum Möðrudalskirkju sé ýmist kallaður Gestreiðarháls eða Þrívarðnaháls, en það, sem nú kallist Gestreiðarháls, hafi fyrrum heitið Kortseyrarháls. Fundust við skoðun merki til þriggja varðna, sem álitnar séu hinar fornu Þrívörður:

hafa þær staðið með litlu millibili á há-hálsinum þannig, að stefnan frá hinni innstu til hinnar yztu er hjer um bil 30° austan við misvísandi norður, eður 10-12° vestan við rjett norður.²¹⁸

Samið var um, að landamerkin milli Möðrudals og Háreksstaða skyldu vera um vörðurnar eftir þráðbeinni línu inn þangað, sem Arnórsstaðaland tekur við, og svo langt út, sem landeignir Möðrudals og Háreksstaða liggja saman.²¹⁹ Þennan gerning kærði Skjöldólfsstaðabóndi til sáttanefndar árið 1886.²²⁰

Einnig var lagður fram vitnisburður Péturs Péturssonar Jökuls á Hákonarstöðum frá 22. apríl 1873, að hann hefði 16 ára gamall séð Möðrudalsmáldaga á kálfskinni, ritaðan á 14. öld. Sagðist hann muna fyrir víst, að þar stóð:

Möðrudalsstaður á land allt frá læk þeim sem fellur undann Súlendum í Hólkná, þaðann sjónhending í Eiktarnýpur, og svo beint inn Þrívarðnaháls, og svo inn með hálf Sænautavatn, og þaðann í Miðgötumúla hálfann Arnardal og beint í Jökulsá.²²¹

Pétur sagði máldagann hafa verið í vörslum föður síns, sem hefði eyðilaggt hann, af því að hann tók ofan í lönd Brúar-, Hákonarstaða- og Skjöldólfsstaðamanna. Máldaginn hefði getið um tvö býli í heiðinni, sem lágu undir Möðrudal, Geirrauðarstaði og Kornseyru. Þá var lagður fram vitnisburður Odds Sæbjörnssonar frá 14. apríl 1884, að hann hefði ekki heyrt Eyktagnípu nefnda annars staðar en utarlega á svonefndum Þrívarðnahálsi og fyrir norðan Lindará og Gestreiðarstaðakvísl hefði hann aðeins heyrt nefndar Gestreiðaraxlir fyrir innan Gestreiðarstaði, en Kornseyraraxlir fyrir utan bæinn, sem næðu allt út að Langadalsá.²²²

Umboðsmaður Stefáns Einarssonar krafðist þess að landamerki Möðrudals að austan yrðu ákveðin úr:

... Hólknárós, þar sem hún fellur í Hofsa, svo í Þrívarðnaháls og að sá háls ráði eptir sömu stefnulínu niður á móts við mitt Sænautavatn og svo í Rúnastein; þar næst fylgir hann því fram að Eiktarnýpa eða Eiktarnýpa sje

²¹⁸Skjal nr. 2 (311).

²¹⁹Skjal nr. 2 (311).

²²⁰Skjal nr. 2 (329).

²²¹Skjal nr. 2 (312).

²²²Skjal nr. 2 (313).

utarlega á Þrívörðnahálsi og mótmælir að Arnórstaðasel, sem svo er kallað, sje eða hafi nokkru sinni verið vestan við nefndan háls.²²³

Umboðsmaðurinn krafðist þess ennfremur að þeir menn sem höfðu borið vitni um téð landamerki, einkum hvað Eyktarnípu og Arnórstaðasel áhrærði verði eiðfestir og sér gefið tækifæri til að svara þeim. Sækjendur óskuðu þess sama og því var málinu frestað þar til umræddar vitnaleiðslur hefðu farið fram.²²⁴

Talsverð bið var á framhaldi málsins en 25. maí 1887 setti Einar Thorlacius sýslumaður aukarétt að Fossvöllum til þess að yfirheyra vitni. Sóknaraðilar voru mættir en hvorki varnaraðili né umboðsmaður hans. Engu að síður var haldið áfram og staðfestu Stefán Stefánsson í Sænautaseli og Jón Benjamínsson vitnisburði sína frá árinu 1885 með eiði.²²⁵

Á manntalsþingi að Fossvöllum 7. júlí 1888 tók Bjarni Jónsson í Víðidal sæti Jóns Metúsalemssonar frá Brú í landamerkjamáli Arnórstaða og Víðirhóla gegn Möðrudal. Ákveðið var að réttað skyldi í málinu 17. júlí næstkomandi á Gestreiðarstöðum.²²⁶

Við réttarhaldið 17. júlí 1888 voru lagðir fram nokkrir vitnisburðir til viðbótar. Kona, sem ólst upp á Gestreiðarstöðum og hafði verið í Kinn, bar eftir föður sínum um Möðrudalsmerki:

Í læk þann sem fellur framanvið syðsta Sullendu-horn í krókinn á Hólkná, allt land niður með þeirri á að sunnan niður til Hofsár, og allt land vestanverðu árinna í Háreksstaðakvísar-ós, allann Gestreiðarstaðaháls austur að Þrívörðum, þaðan beina leið fram í Þrívörðuháls.²²⁷

Einnig var lagður fram vitnisburður manns, sem bjó á Gestreiðarstöðum 1869-1873, um merki Gestreiðarstaða og Háreksstaða á Þrívörðnahálsi og að viðkomandi hefði aldrei heyrt að Bustarfell ætti tilkall til lands fram í heiðinni, eða að Arnórstaðasel hefði staðið til forna skammt norðvestur frá Rangárlóni.²²⁸

Tveir vitnisburðir frá 1845 voru einnig lagðir fram. Báðir fjölluðu um landnýtingu, en einnig um landamerki. Báru báðir að Möðrudalur ætti land við Sænautavatn.²²⁹ Enn var vitnisburður tveggja manna um að Arnórstaðasel væri í hálsinum, sem lægi út af Sænautafelli, hér um bil í norðaustur frá Rangalónsbæ. Ennfremur, að þeir hefðu heyrt frá fyrsta, að Rangárlón væri byggt í Hákonarstaða heiðarlandi, sem nú tilheyrði Víðirhóla heiðarlandi.²³⁰

²²³Skjal nr. 2 (213) a-b.

²²⁴Skjal nr. 2 (213) a-b.

²²⁵Skjal nr. 2 (214) a-b.

²²⁶Skjal nr. 2 (215) a-b.

²²⁷Skjal nr. 2 (315).

²²⁸Skjal nr. 2 (316).

²²⁹Skjöl nr. 2 (317) og nr. 2 (318).

²³⁰Skjal nr. 2 (320).

Meðal skjala, sem lögð voru fyrir réttinn 17. júlí 1888, voru vitnisburður um, að Eyktargnípa væri sunnan til á hæðum, sem væru suðvestur frá Gestreiðarstöðum,²³¹ frumrit af vitnisburði Péturs Jökuls frá 1873 um hinn glataða Möðrudalsmáldaga,²³² afrit af Hákonarstaðamáldaga frá 1663, útdráttur úr Möðrudalsmáldaga Stefáns Jónssonar biskups. Þá var einnig lögð fram sáttakæra Skjöldólfsstaðabónða frá 1886 vegna Háreksstaða.²³³

Þá liggja með málsskjölum tveir vitnisburðir um Arnórsstaðasel, sem ekki hafa verið skráðir sem málsskjöl: Í vitnisburði Jósefs Jósefssonar 1886 er Arnórsstaðasel sagt:

... austan við lækinn sem fellur gegnum halsinn útnorður af Rangarloni.²³⁴

Pétur Pétursson Jökull talar um:

... gil það sem er sunnanundir Arnórsstaðaseli út með hálsinum, sem gengur út af Sænetafelli, og mátti glögg sjá selið í síðasta sinni þá jeg fór þarum útnorður af Rangaloni.

Vitnisburðinn staðfesta Sigfinnur og Gunnlaugur Péturssynir.²³⁵

Umboðsmaður verjanda lagði málið í dóm með einni athugasemd sem varðaði trúverðugleika vitnisburða þeirra Jóns á Háreksstöðum og Stefáns í Sænautaseli. Að endingu óskaði hann eftir nýrri áreið á Arnórsstaðasel. Dómsmenn ákváðu að ríða aftur á merkin og taka svo málið til dóms.²³⁶

Dómur var svo kveðinn upp í málinu að Fossvöllum 20. september 1888. Sækjendur höfðu gert þá kröfu að þeim yrði dæmt land austan við línu dregna úr svokölluðum Rúnasteini á Urðarhlíð og í Eyktargnípu. Kröfu sína byggðu þeir á máldaga Hofteigskirkju frá 1454 og máldaga Hákonarstaða frá 1663, auk margra vitnisburða. Hinn stefndi krafðist sýknunar en að öðrum kosti að:

... Lónskvísl, sem svo er kölluð, ráði merkjum milli Möðrudals, Arnórsstaða og Víðirhóla og bein stefna frá upptökum hennar yfir Sænautavatn í Rúnastein ...²³⁷

Kröfum sínum til stuðnings vísaði hann til máldaga Möðrudalskirkju, eldri og yngri vitnisburða, kaupbréfs núverandi eiganda, áreið frá 1871 og hefðarhalds.

Dómsmenn töldu að ekki væri byggjandi á öðrum örnefnum sem málsaðilar höfðu nefnt í merkjalínunum sínum en Rúnasteini á Urðarhlíð sem var fremsta endimark og enginn hafði mótmælt. Enda virtist þeim hann vera sem næst beinni sjónhendingu við ysta hornmark á merkjalínunni milli Möðrudals og Bustarfells að austan sem sé ás

²³¹Skjal nr. 2 (326).

²³²Skjal nr. 2 (327).

²³³Skjal nr. 2 (329).

²³⁴Skjal nr. 2 (321).

²³⁵Skjal nr. 2 (322).

²³⁶Skjal nr. 2 (216) a-b.

²³⁷Skjal nr. 2 (217).

á læk þeim er fellur undan Súlendum í Hölkná og hafi ekki verið mótmælt af málsaðilum. Enginn ágreiningur var uppi um landamerki milli Arnórsstaða og Víðirhóla né milli Arnórsstaða og Skjöldólfsstaða. Því lá einungis fyrir dómnum að ákveða landamerki milli Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórsstaða hins vegar og þ.a.l. var nauðsynlegt að ákvarða ytra hornmarkið á merkjalínunni, þ.e. hina svokölluðu Eyktarnípu.

Dómurinn komst að þeirri niðurstöðu að Eyktarnípa eða ytra hornmarkið væri þverbrattur gnúpur, fremst og syðst á öxlum þeim er liggja inn og vestur af Gestreiðarstöðum vestanvert við kvísl þá er fellur úr Sænautavatni út skammt frá gnúpnum að austan. Ástæður þessarar staðsetningar voru nokkrar. Í fyrsta lagi var nálægð gnúpsins við sjónhendingalínu milli Rúnasteins á Urðarhlíð að innan og lækjaróssins, sem fellur undan Súlendum í Hölkná á Möðrudalsvegi, að utan. Að sjónhendingslína dregin frá Skjaldklofa yfir Lönguhlíðarlækjarós, þ.e. óátalin landamerki milli Skjöldólfsstaða og Arnórsstaða, lendir í gnúpnum. Í þriðja lagi var gnúpurinn í nónstað (eyktarstað) frá Gestreiðarstöðum eftir venjulegum eyktamörkum á Austurlandi. Í fjórða lagi þá væru landamörk á þessu svæði víðast eftir sjónhendingu enda um miklar vegalengdir að ræða. Því virtist líklegt að sömu reglu hafi verið fylgt hér áður fyrr í þessum öræfageimi. Loks sögðu þeir þetta væri eina kennileitið á umræddu svæði sem gnúpslag væri á.

Í máli dómsmanna kom einnig fram að þeir töldu sig ekki hafa fundið Arnórsstaðasel með neinni vissu.²³⁸

Dómsmenn tóku ekki undir skoðanir varnaraðila um að máldagar Arnórsstaða og Hákonarstaða væru heimildarlausir og að eigandi Möðrudals hefði náð hefðarhaldi á deilulandinu vegna tuttugu ára notkunar. Þeir álitu Arnórsstaðamáldagann gott og gilt heimildarskjal og þó að gallar væru á formi Hákonarstaðamáldaga þá nægði það ekki til þess að hrinda honum enda hefðu engar sannanir komið fram sem sýndu að hann væri rangur eða tortryggilegur.

Loks var kveðinn upp svohljóðandi dómur í málinu:

Landamerki millum Möðrudals á Fjalli annarsvegar og Víðirhóla í Jökuldalsheiði og Arnórsstaða á Jökuldal hinsvegar eru þessi: sjónhending úr Rúnasteini, er stendur á svo nefndri Urðarhlíð, inn og vestur frá Sænautaseli, og í Eyktargnýpu, þverbrattan gnúp, er stendur fremst og syðst á öxlum þeim, er liggja inn og vestur frá Gestreiðarstöðum, vestanvert við kvísl þá, er fellur úr Sænautavatni út, skammt frá gnúpum að austan.²³⁹

Þessum dómi var þinglýst 20. júní 1893 á manntalsþingi á Skjöldólfsstöðum.²⁴⁰

²³⁸Skjal nr. 2 (217).

²³⁹Skjöl nr. 2 (217) og 2 (11).

²⁴⁰Skjal nr. 2 (187).

Málinu var vísað til Landsyferréttar árið 1891 en vísað frá vegna dráttar á áfrýjunarstefnu.²⁴¹

Aukaréttur var settur að Fossvöllum 15. september 1884 af sýslumanninum Einari Thorlaciusi. Þá var tekið fyrir málið Methúsalem Einarsson á Bustarfelli (vegna Brunahvamms) gegn Stefáni Einarssyni bónda í Möðrudal út af ágreiningi áhærandi landamerki. Í dóm voru valdir: Jón Methúsalemsson á Brú, Jónas Eiríksson á Eiríksstöðum, Þorvarður Kjerúlf læknir á Ormarsstöðum og Sæbjörn Egilsson á Hrafnkelsstöðum. Sökum þess hversu langt var liðið sumars og hve langt í burtu landið sem skoða átti lá uppi á Jökuldalsheiði var áreiðinni frestað til næsta sumars og ákveðið að merkjagangan skyldi fara fram í lok júlí eða byrjun ágúst.²⁴²

Aukaréttur í málinu var ekki settur fyrir en 17. september 1885 að Hákonarstöðum á Jökuldal. Þar var m.a. tilkynnt að Jón Sigurðsson á Gautlöndum myndi mæta fyrir hönd Stefáns í Möðrudal. Því næst var rétti frestað til morguns.²⁴³

Á manntalsþingi að Fossvöllum 7. júlí 1888 tók Bjarni Jónsson í Víðidal sæti Jóns Methúsalemssonar frá Brú í landamerkjamáli Bustarfells (Brunahvamms) gegn Möðrudal. Ákveðið að réttað skyldi í málinu 17. júlí næstkomandi á Gestreiðarstöðum.²⁴⁴

Einar sýslumaður Thorlacius setti aukarétt á Gestreiðarstöðum 17. júlí eins og boðað hafði verið. Sýslumaður spurði málsparta hvort þeir gerðu kröfu um að ný áreið færi fram þar sem að nýr dómsmaður hafði verið skipaður í málið. Ekki reyndist þörf á því.

Umboðsmaður sækjanda lagði nokkur skjöl inn fyrir réttinn og að auki var lögð fram sáttargjörð þar sem Jón Jónsson hreppstjóri á Skjöldólfsstöðum gerði tilkall til þess lands sem ágreiningurinn stóð um. Að því búnu lagði umboðsmaður sækjanda málið í dóm.²⁴⁵

Vegna forfalla í merkjadóminum var Guðmundur Snorrason í Fossgarði skipaður í hann 12. september 1892.²⁴⁶

Hinn 13. september 1892 var aukaréttur settur að Bustarfelli og loks kveðinn upp dómur í landamerkjamáli því sem Methúsalem Einarsson eigandi Bustarfells hafði höfðað gegn Stefáni Einarssyni í Möðrudal. Dómsmenn töldu lítið hægt að byggja á þeim skjölum sem framlögð höfðu verið fyrir réttinn því að bæði væru þau fá og höfðu að þeirra mati ekki sönnunargildi að undanskildum útdrætti frá 29. júlí 1645 af máldaga Möðrudalskirkju úr tíð Stefáns biskups. Þeir yrðu því að mestu leyti að byggja á eðlilegum landsháttum. Fram kom að ágreiningurinn um ofangreint

²⁴¹Lyfrd. og Hrd. (1890 - 1894) IV. b., bls. 210-211.

²⁴²Skjal nr. 2 (211). Málsaðilar mættu fyrir sáttanefnd í Vopnafirði 12. ágúst 1884 en gátu ekki komist að máламиðlun, sbr. skjal nr. 2 (220).

²⁴³Skjal nr. 2 (212) a-b.

²⁴⁴Skjal nr. 2 (215) a-b.

²⁴⁵Skjal nr. 2 (216) a-b.

²⁴⁶Skjal nr. 2 (218).

þrætuland milli Bustarfells og Möðrudals hefði staðið í nokkur ár án þess að hafa verið leiddur til lykta. Árið 1888 hefðu landamerki Möðrudals annars vegar og Arnórsstaða og Víðirhóla hins vegar verið ákvörðuð með dómi og hefðu staðið óhöggðu síðan. Landamerkin þar á milli hefðu verið ákvörðuð með eftirfarandi hætti:

... eftir sjónhendingu úr Rúnasteini á Urðarhlíð og í Eyktargnípu ...²⁴⁷

Sú landamerkjalinna sem stefnandinn krafðist að yrði látin ráða landamerkjum milli Bustarfells og Möðrudals var í beinni áframhaldandi sjónhendingu frá ofangreindum landamerkjum frá 1888. Þar sem merkjadómnum þótti ekki ástæða til þess að hrófla við þeim þá voru takmörk Möðrudals og Bustarfells ákveðin á eftirfarandi hátt:

... sjónhending úr ós lækjar þess, er fellur í Hólkná undan Súlendum á Möðrudalsvegi, yfir austanvert Stóralækjarvatn í Eyktargnípu, er stendur fremst og syðst á öxlum þeim, er liggja inn og vestur frá Gestreiðarstöðum.²⁴⁸

Þessum dómi var þinglýst á manntalsþingi í Vopnafirði 9. júlí 1894. Ódagsett landamerkjabréf fyrir jörðina Möðrudal var þinglesið 25. júlí 1923:

Að sunnan úr Arnardalsárós við Jökulsá beint í þríhyrningsvatnstanga.

Að austan úr þríhyrningsvatnstanga í há-þríhyrning, þaðan út þríhyrningsfjallgarð að gili vestur af Háfsvatnaöldu, þaðan út á móts við Einbúa, þaðan austur í Eyktagnýpu.

Úr Eyktagnýpu í gróf þá er fellur í Hólkná, framanvert við Súlendum, þaðan beint vestur á Þjóðfell.

Að norðan: Úr Þjóðfelli að upptökum Skarðsár í Langadal og niður með Skarðsá ofan fyrir Sandfell, þangað sem Sandfellslið fellur í hana og þaðan beint í fremsta höfða Lambafjalla og ræður Jökulsá að vestan.

Ítök í annarra löndum: ... viðartekja í Grafarlöndum og Herðubreiðarlöndum.²⁴⁹

Jón A. Stefánsson í Möðrudal skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Eyjólfí Marteinsyni á Brú, Björgvini Guðnasyni á Grunnvatni, Guðjóni Gíslasyni í Heiðarseli og eigendum Gestreiðarstaða- og Kinnarlanda þeim Methúsalem Einarssyni og Methúsalem Methúsalemsyni. Einnig skrifuðu undir eigendur Víðidals, þau Sigurður Kristjánsson, Halldóra Sigurðardóttir og Kjartan Kristjánsson, Sigurður Haraldsson fyrir hönd eigenda Rangárlóns og Einar Friðriksson og Jón Einarsson fyrir Reykjahlíð.

²⁴⁷Skjal nr. 2 (219).

²⁴⁸Skjal nr. 2 (219). Vísað er til landamerkjadóms Norður-Múlasýslu frá 20. september 1888 er landamerkin eru tilfærð.

²⁴⁹Skjal nr. 2 (31) a-b.

Samkvæmt jarðamatinu 1804 er dýrleiki Möðrudals óljós. Jörðin er í sjálfseignarábúð. Þar má fá fimm tunnur af fjallagrösom eða íslenskum mosa sem metnar eru á 1 hundrað og 30 álnir. Á jörðinni fæst nægt melgresi í reiðinga fyrir 10 hesta.²⁵⁰

Kjólstaðir eru hjáleiga Möðrudals samkvæmt jarðamatinu 1804. Þar má fá tvær tunnur af fjallagrösom sem metnar eru á 60 álnir. Á jörðinni fæst nægt melgresi í reiðinga fyrir fimm hesta. Jörðin hefur sama útigang og Möðrudalur.²⁵¹

Jarðatal Johnsens segir Möðrudal með Víðidal og Kjólssstöðum seldan sem Skálholtsjörð með konungsbréfi 15. maí 1793.²⁵²

Samkvæmt jarðamatinu 1849 hefur Möðrudalur afbýlin Gestreiðarstaði og Fögrukinn. Þar kemur einnig fram að jörðin eigi „afrétt“ til eigin nota og miklar en langsóttar útengjar. Landið er mikið en blásið og verður fyrir sandfoki. Á öðrum stað í jarðamatinu stendur:

Víðirdalur afbýli frá Möðrudal talid 4 hndr. eingjar nokkrar, enn votar og lángsóktar; ... landid blásid og sandorpid; ...²⁵³

Ný jarðabók 1861 telur Gestreiðarstaði, Fögrukinn og Víðidal afbýli frá Möðrudal.²⁵⁴

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 kemur fram að jörðin Möðrudalur hafi mikinn heyskap í Mellöndum. Í kaflanum um jörðina kemur líka fram að hún hafi nægilegt og gott upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda Möðrudals. Meðal kostna er sérlega góður útigangur fyrir hross á vetrum. Þar stendur einnig að landamerki milli Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórsstaða hins vegar séu skráð í landamerkjabók Norður-Múlasýslu og að þeim hafi verið þinglýst 20. júní 1893. Þar er vísað til þinglesinna landamerkja móti Víðirhólum og Arnórsstöðum árið 1893 og Bustarfelli í Vopnafirði árið 1894. Einnig kemur fram að ábúandi segir engan landamerkjaágreining vera til staðar.²⁵⁵

5.14. Ármótasel

Við mat á eignarréttarlegri stöðu Ármótasels skiptir máli að skoða tengsl Ármótasels við Arnórsstaði þó sú jörð sé ekki á ágreiningssvæði. Verður því fyrst fjallað um Arnórsstaði en síðan Ármótasel.

5.14.1. Arnórsstaðir

Mörkum Arnórsstaða er svo lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

²⁵⁰Skjal nr. 2 (207) a-b.

²⁵¹Skjal nr. 2 (207) a-b.

²⁵²Skjal nr. 4 (1).

²⁵³Skjal nr. 2 (147) a-b.

²⁵⁴Skjal nr. 4 (2).

²⁵⁵Skjal nr. 2 (93).

Landamörk eru við Skjöldólfsstaði að norðan (sjá þar) síðan við Möðrudal og Eyktagnípu suður í Sænautafell, um Rangárlón, Þrívörðuháls, Botnahraun, Lönguhlíð og Kiðufell í Hnúksárupptök við Hnúksvatn og eftir það með ánni niður í Jöklu.²⁵⁶

Ármótasel var upphaflega sel frá Arnórsstöðum.²⁵⁷ Einnig var Hlíðarendi í landi Arnórsstaða, austan undir Skollagrenisási, í byggð 1850-1872.²⁵⁸

Landamerkjum Arnórsstaða er lýst svo í máldaga Hofteigskirkju frá 1454 en Arnórsstaðir voru eign kirkjunnar þar:

... Jtem alla Arnorstada iörd. mille þessara vmmerkia. fra hnuksaa. oc j Gilsá. oc vr siöunda Gylsárbug. oc i Skialldklofa. og so j ósinn. sem lönguhlijdar lækur kemur i önnur vötn. oc so i Eyktarnipa. oc þadan til vötnum hallar. oc framm i Sandvpsernar fyrer nordan Arnorzstada sel. oc so i lönguhlijdar enda. allt hnvkzvatn j hnuksaa og so j Jokulsá.²⁵⁹

Á manntalsþingi við trébrúna 24. maí 1773 var lesin upp lögfesta staðarhaldarans að Hofteigi séra Guðmundar Ingimundarsonar fyrir Hofteigsbeneficio en því tilheyrandi var kirkjufjörðin Arnórsstaðir. Innihalds téðrar lögfestu er ekki getið en að afloknum upplestri var hún árituð af sýslumanni og afhent séra Guðmundi á ný.²⁶⁰

Hinn 20. maí 1840 á manntalsþingi að Fossvöllum var lesin upp lögfesta fyrir Arnórsstaðalandi. Innihald hennar er ekki tíundað.²⁶¹

Í vísitasíu Hofteigskirkju frá 8. september 1840 kemur fram að sóknarpresturinn hafði, þá um sumarið, lögfest Arnórsstaðaland norðan og austan Jökulsár eftir löggildum máldögum og að lögfestan hafi verið lesin og árituð á manntalsþingi á Fossvöllum.²⁶²

Frá 8. maí 1844 er varðveitt lögfesta fyrir Hákonarstöðum. Í henni er minnst á Arnórsstaðasel.²⁶³ Nánar er fjallað um lögfestuna í kaflanum um Hákonarstaði.

Fram kemur í skýrslu Hofteigsprests frá 23. maí 1844 um eignir prestakallsins að landamerkjum kirkjujarðarinnar Arnórsstöðum hafi tvisvar verið þinglýst, nefnilega 1839 og 1840.²⁶⁴

Hinn 7. september 1844 var réttað í máli vegna nýbýlisins á Háreksstöðum: Vítin, sex að tölu, höfðu öll dvalið langdvölum á Jökuldal. Hvar Arnórsstaðaland tæki við móti Skjöldólfsstöðum, voru svörin óljós: Tvö virðast miða mörkin við beina

²⁵⁶Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 265.

²⁵⁷Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 267.

²⁵⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 266.

²⁵⁹Skjal nr. 4 (68). Til er transkrift á skinni af þessu bréfi frá 23. maí 1622, sbr. skjal nr. 4 (83). Það var lagt fram í aukarétti Norður-Múlasýslu þann 18. september 1885.

²⁶⁰Skjal nr. 2 (163) a-b.

²⁶¹Skjal nr. 2 (170).

²⁶²Skjal nr. 2 (232).

²⁶³Skjal nr. 2 (205) a-b og skjal nr. 2 (173) a-b.

²⁶⁴Skjal nr. 2 (234).

stefnu frá Háreksstaðahálsi, uns Arnórsstaðamörk tækju við, þriðji benti á Hofteigsmáldaga frá 1454. Fjórði sagði þau frá Háreksstaðahálsi. Sá fyrsti sagði þau þá þaðan, sem Lönguhlíðarlækur kæmi í önnur vötn (Lönguhlíðarlækur væri lækur, sem félli fyrir austan Lönguhlíðarenda og svo út norður), þaðan í Skjaldklofa, svo að sjöunda Gilsárbug við Gilsá og síðan áin í Jökulsá. Annar nefndi Eyktargnípu, sem hann vissi ekki með vissu, hvar var og þaðan í austur í Lönguhlíðarlæk, þriðji var nokkurn veginn samhljóða þeim fyrsta, en um merki úr Lönguhlíðarlæk í Skjaldklofa og áfram bar þeim öllum nær saman um.²⁶⁵

Halldór Stefánsson segir Hlíðarenda í Arnórsstaðalandi hafa byggst líklega rétt eftir 1850. Þar var búið til ársins 1872.²⁶⁶

Útbúin var lýsing fyrir Arnórsstaði vegna fyrirhugaðrar sölu 4. júlí 1915. Þar stendur:

... Að Arnórsstaðalandi liggja þessar jarðir: Að vestan Hákonarstaðir, Víðirhólar, Veturhús og Rangalón; að norðan Möðrudalur; að austan Háreksstaðir og Skjöldólfsstaðir.²⁶⁷

Í lýsingunni kemur einnig fram að jörðin hafi heiðarengjar.

Hinn 10. september 1918 seldi ríkið Þorkatli Jónssyni ábylissjörð hans Arnórsstaði þ.m.t. Arnórsstaðapart í Merkislandi. Í kaupsamningnum kemur fram að undanskilin sölunni séu námar sem fundist hafa í jörðinni eða kunna að finnast þar og vatnsafl og notkunarstaða þess.²⁶⁸

Hinn 24. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Arnórsstaði. Það var þinglesið 27. júlí 1922:

Að austan ræður Gilsá frá ós þar til Víðirdalsá fellur í hana.

Að norðan ræður Víðirdalsá vestur gegnt Hlíðarenda fremri.

Að vestan ræður Hnúksá frá Jökuldalsá að Hnúksvatni, þaðan beint í Kiðufellsöxl sunnan við Kiðuhamar, þaðan í Víðirdalsá gegnt Hlíðarenda fremri.²⁶⁹

Þorkell Jónsson á Arnórsstöðum skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Stefáni Benediktssyni í Merki (vegna Ármótasels), Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum og Eiríki Sigfússyni á Skjöldólfsstöðum.

Þegar þetta bréf er borið saman við merkjalýsinguna frá 1454 og landamerkjalyýsingu Ármótasels árið 1921 verður ekki annað séð en Ármótasel sé komið undan Arnórsstöðum.

²⁶⁵Skjal nr. 2 (175).

²⁶⁶Halldór Stefánsson 1947, bls. 168, 194, 203-204.

²⁶⁷Skjal nr. 2 (222).

²⁶⁸Skjal nr. 2 (222).

²⁶⁹Skjal nr. 2 (40).

Samkvæmt jarðamatinu 1804 eru Arnórsstaðir kirkjujörð frá Hofteigi. Jörðin gefur átta tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 2 hundruð og hún hefur skóg. Arnórsstaðir hafa sama útigang og Hákonarstaðir.²⁷⁰

Samkvæmt jarðamatinu 1849 eiga Arnórsstaðir „afrétt“ til eigin nota. Þar stendur einnig að jörðin láni útbeitt á vetrum og að heimaengjar hennar séu lélegar en annar útheyskapur langsóttur.²⁷¹

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 stendur að silungsveiði megi stunda í vötnum norður í Jökuldalsheiði en muni ekki vera nein arðvænleg atvinna. Í matinu kemur einnig fram að jörðin eigi upprekstrarland sem gefi af sér í árstekjur ca. 12 krónur.²⁷²

5.14.2. Ármótasel

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Ármótasel:

Býlið er í Jökuldalsheiði og kallaðist Ármót í daglegu tali á Jökuldal. Það var upprunalega sel frá Arnórsstöðum. Býlið byggðist fyrst um 1853, ... Á er ekki getið í jarðabókum fyrr en Fasteignabók 1932. Þá er það í bændaeign og sjálfsábúð. Síðar varð það eign Jökuldalshrepps, um 1940, er síðasti ábúandinn gaf hreppnum jörðina, ...

Á er í Gilsárkvosinni skammt ofan við Arnórsstaðamúla, þar sem koma saman Víðidalsá úr suðri, Gilsá úr norðri og á milli þeirra lækur úr Grunnvatni (nyrðra).²⁷³

Ármótasel byggðist árið 1853 úr Arnórsstaðalandi að sögn Halldórs Stefánssonar. Þar var búið til öskufalls 1875, síðan 1878-1879, 1881-1904, 1905-1909, 1918-1943.²⁷⁴

Býlisins er ekki getið í fasteignamati 1916-1918 en þá var það í eyði. Ekkert er á það minnst í lýsingu Arnórsstaða í sama fasteignamati.

Landamerkjabréf fyrir jörðina Ármótasel var útbúið 24. október 1921. Því var þinglýst þann 27. júlí 1922:

Að austan ræður Gilsá frá ármótum í níunda Gilsárbug, gegnt Skjaldklofahorni fremra, þaðan beint í Skjaldklofahorn fremra, þaðan beint í Eyktargnýpu.

Að norðan úr Eyktargnýpu í Arnórsstaðasel.

²⁷⁰Skjal nr. 2 (207) a-b.

²⁷¹Skjal nr. 2 (147) a-b.

²⁷²Skjal nr. 2 (93).

²⁷³Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 267.

²⁷⁴Halldór Stefánsson 1947, bls. 192-193, 199-200, 215-216.

Að vestan úr Arnórsstaðaseli í Bjallkollu, þaðan beint í Botnahraun, þaðan í Lönguhlíðarenda fremri, þaðan í Víðidalsá gegnt öxlum sunnan við Kiðuhamar.

Að sunnan ræður Víðidalsá.²⁷⁵

Bréfið var samþykkt af Þorkatli Jónssyni á Arnórsstöðum, Stefáni Benediktssyni í Merki (vegna Ármótasels), Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum og Eiríki Sigfússyni á Skjöldólfsstöðum.

Stefán Benediktsson í Merki seldi Ármótasel samkvæmt kaupsamningi 12. maí 1925. Þar er vísað til nýjustu landamerkjaskrár. Ekki kemur fram hvernig jörðin komst í eigu Stefáns.²⁷⁶

Í fasteignamati 1930-1932 er annar eigandi að Ármótaseli en Arnórsstöðum. Þá er „afrétt“ sögð í landi jarðarinnar.²⁷⁷

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Ármótaseli frá árinu 1853 og þar til jörðin fór í eyði árið 1943. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir að Ármótaseli var skipt út úr landi Arnórsstaða hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.15. Rangárlón

Við mat á eignarréttarlegri stöðu Rangárlóns skiptir máli að skoða tengsl Rangárlóns við Hákonarstaði, sem ekki eru á ágreiningssvæði. Sama máli gegnir um Sænautasel, Veturhús og Víðirhóla. Hér verður því fyrst fjallað um Hákonarstaði.

5.15.1. Hákonarstaðir

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Hákonarstaði:

Heiðarbýli í Hákonarstaðalandi voru Víðihólar, Veturhús, Sænautasel og horn (bæjarstæðið) af Rangárlóni, en niðri á dal Langagerði og Heimasel, nú Breiðilækur. Auk þess Flatasel, þar sem nú er Grund. Tvenn beitarhús voru í heiði, og á heiðarbýlastöðvunum sel og beitarhús, áður en þær byggðust.²⁷⁸

Hákonarstaðir eru að sögn Landnámu landnámsjörð Hákonar þess, sem nam Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará.²⁷⁹

Í máldaga Möðrudalskirkju frá 1493 er minnst á að Hákonarstaðir tilheyri þeirri kirkjusókn.²⁸⁰

Í Þjóðskjalasafni er til eftirrit af svonefndum Hákonarstaðamáldaga sem á að vera vísitasía Brynjólfs Sveinssonar vottuð í Skálholti 14. júní 1663:

²⁷⁵Skjal nr. 2 (10) a-b.

²⁷⁶Skjal nr. 4 (30) og nr. 2 (333).

²⁷⁷Skjal nr. 2 (230).

²⁷⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 268-269.

²⁷⁹Skjal nr. 4 (93).

Heilög Marju kyrkja á Hákonarstöðum á allt heimaland sextán hundruð með öllum hjáleigum hvar til liggja Víðirhólar 8 hundruð. Brandur Ásbjarnarson gaf kyrkjunni land allt í Geyrbjarnar-Oddum suður af Herðubreið. Ýtem Hval og allan reka um Múlahöfn fyrir ofan 4 álnir um miðjan dríl til lands enda.

Staðurinn á land allt: Úr Jökulsá og í stein þann, er stendur í Þrandargili so beint í fjall upp í Þrísteina so í Langöxl. so í Víðirár ós. So í Búsku tanga fremri. so á Digranes við Ánsvatn. so í Skotmannslæk. Og so í Stein, sem stendur ynnann til á Urðarhlíð með áklöppuðum Rúnum þaðan sjónhending í lækinn fyrir vestan Arnórstaðasel. so í Refaklett. so í Launguhlíðarenda fremri so ynnan til á hæðir fyrir sunnan kyðu hamar so niður með Hnjúksá.

Víðirhólar eiga land allt fyrir norðan víðirá, hvar til liggur Sænautasel, með áður greindum landamerkjum, ýtem: Veiði í Ánsvatni og Sænautavatni, sem sé er heima er á Staðnum.

Þessi máldagi, er að nokkru byggður á Gísla biskups máldaga-skjölum hver hann segir samhljóða Vilkinsmáldaga Rituðum 1397 að öllu það kyrkjunnar eignum viðvíkur.²⁸¹

Undir skrifuðu Jón Halldórsson, Gísli Sigurðsson, Hákon Ormsson, Jón Sigurðsson, Bjarni Eiríksson og Finnur Jónsson.

Textinn hér að framan er fenginn úr eftirriti máldaga Hákonarstaðakirkju. Vottaður af G. Gíslasyni. Það gerðu líka Einar Thorlacius sýslumaður og Skapti Jósefsson ritstjóri 16. september 1893. Eftirrit máldagans og vottun hans voru lesin upp á manntalsþingi 8. júní 1895 og færð í landamerkjabók sem landamerkjaskjal fyrir Hákonarstaði og Víðirhóla.²⁸²

Þessi „máldagi“ er harla tortryggilegur. Brynjólfur Sveinsson vísiteraði ekki á Hákonarstöðum enda engin kirkja þar og raunar kemur fram í vísitasíubók Brynjólfs fyrir Austfirðingafjórðung að Hákonarstaðir áttu á þessum tíma kirkjusókn að Möðrudal. Ekki verður heldur séð að Brynjólfur geti Hákonarstaða í bréfabókum sínum. Loks skal á það bent að hvorki Gíslamáldagi né Vilchinsmáldagi nefna Hákonarstaðakirkju.

Hinn 11. maí 1837 á manntalsþingi að Fossvöllum var lesin upp lögfesta sem dagsett var samdægurs fyrir jörðinni Hákonarstöðum. Innihalds lögfestunnar er ekki getið en fram kemur að enginn hafði neitt á móti henni að mæla.²⁸³

Lögfesta fyrir jörðinni Hákonarstöðum var útbúin 8. maí 1844:

Eg Petur Petursson lögfesti Jördina Hákonarstaði með allri sinni Landeign Tödr Eingiar og Skóga, Holt og Haga, Vötn og Veidistadi og allar Landsnytiar þær er því Landi éga að fylgia til Ummerkia þeirra er adrir menn

²⁸⁰Skjal nr. 4 (72).

²⁸¹Skjal nr. 2 (331).

²⁸²Skjal nr. 2 (14).

eiga í móti mér bæði að Ordfullu og Lögmáli réttu, og eru Jardarinnar Landamerki að sunnanverdu úr Jökulsá í Stein þann sem stendr í Þrándargili svo beint á Fjall upp í Þrísteina svo í Vidirarós so í Digranes so í Skolladalslæk so í Stein innan til á Urðarhlíd með Rúnum; Þaðan Síónhending í Lækin fyrir vestan Arnórs stadasel so í Refaklett, so í Launguhlídarenda fremri so innan til á Hæðir fyrir sunnan Kiduhamar so niður með Hnúksá í Jökulsá, fyrirbíð eg hvörum manni hédan af í að vinna edr sér að nytia ádr téð Land nema mitt sé lof edr leifi til að Vitni þeirra hér undirskrifudu manna.²⁸⁴

Lögfestan var þinglesin 11. maí sama ár.

Hinn 2. júní 1886 var útbúið landamerkjabréf fyrir jörðina Hákonarstaði. Það var þinglesið 7. júní sama ár:

Landamerkjaskýrsla fyrir Hákonarstöðum.

Á milli Grundar og Hákonarstaða eru (landamerki) þannig: úr Jökulsá í Sætisstein, svo í kollóttan mel framan til á Hvamma brekkum, þaðan beint á fjall upp í Krókmela-enda fremri, svo í háan mel undir Búðarhálsi norður af Illavatnsenda ytri, svo þvert yfir Búðarhálsinn í vörðu, sem stendur norðan á honum, svo beina línu út með 5 - fimm - vörðum sem standa í stefnu að Víðirdalsá, suður af Víðirhóla bænum, svo út með ánni í vörðu á melkambi við ána, svo á hæðir sunnan við Kiduhamar, svo niður með Hnúksá í Jökulsá.

Enn fremur eiga Hákonarstaðir, Grund og Víðirhólar, að tiltölu eftir dýrleika hvernjar jarðar, hval og allan reka um Múlahöfn fyrir ofan fjórar álnir um miðjan Drit til Landsenda, og einnig land allt í Geirbjarnaroddu suður af Herðubreið.²⁸⁵

Sveinn Magnússon eigandi Hákonarstaða skrifaði undir bréfið. Eigandi Víðirhóla, Kristján Jón Sigurðsson, var því einnig samþykkur svo og Bjarni Rustikusson, eigandi Grundar, en að sögn Stefáns Halldórssonar prests í Hofteigi handsalaði hann samþykki sitt 2. júní 1886.

Í kjölfar deilna sín á milli um landamerki Hákonarstaða og Grundar annars vegar og Eiríksstaða hins vegar ákváðu eigendur þessara jarða²⁸⁶ að óska eftir að fram færi áreiðargjörð á hin umdeildu landamerki. Hún fór fram 8. júlí 1897 og var niðurstaða skoðunarmannanna eftirfarandi:

Úr Jökulsá í stein þann hinn stóra er stendur í Þrándargili fyrir utan Illuskriðu, en svo nefnist skriðuhvammur sá, sem er utan við Skriðuhöfða; úr Þrándargilssteini í Þrísteina, en þeir steinar standa austan í holti skammt fyrir

²⁸³Skjal nr. 2 (169) a-b.

²⁸⁴Skjal nr. 2 (205) a-b og skjal nr. 2 (173) a-b.

²⁸⁵Skjal nr. 2 (13).

²⁸⁶Hákonarstaðir og Grund voru í eigu Sigurveigar Jónsdóttur en Einar Eiríksson og Jónas Eiríksson áttu Eiríksstaði.

framan og neðan Sjónarhól, þeir eru þrír, einn langstærstur, merktur með rúnastafnum „M“ [ekki er hægt að endurgera rúnatáknið], hinir töluvert minni, og þó báðir miklu stærri en aðrir steinar á því holti. Frá þrísteinum ræður svo bein stefna yfir Lönguöx<1>, sem nú nefnist Búðarháls utan við Búðarvatns enda ytri, og í Víðirárós (Víðirdalsárós) þar sem hún fellur úr stöðuvatninu Gripdeild.²⁸⁷

Undir áreiðargjörðina skrifuðu Eggert Briem, Jón Jónsson, Magnús Bl. Jónsson, Gunnar Gunnarsson og Jón Bergsson. Eggert Briem staðfesti rétt eftirrit.

Landamerkjabréf fyrir Hákonarstaði var útbúið 24. október 1921 og þinglesið 27. júlí 1922:

Að austan ræður Hnúksá að upptökum sínum við Hnúksvatn, þaðan á Axlir sunnan við Kiðuhamar, þaðan í Víðirdalsá gegnt Lönguhlíðarenda fremri.

Að norðan ræður Víðirdalsá að Eiríksstaðavegi suður af Víðirhólum.

Að vestan úr Merkissteini við Jökulsá beina línu í vörðu á melnum sunnan við Blesaflóa, þaðan á mel utan við Illavatn, þaðan í Búðarháls og að Eiríksstaðavegi.²⁸⁸

Pétur Kristjánsson á Hákonarstöðum skrifaði undir bréfið. Það gerðu einnig Þorkell Jónsson á Arnórsstöðum og Eiríkur Sæmundsson eigandi Grundar.

Hákonarstaðir, sem metnir eru á 16 hundruð, eru í sjálfseignarábúð samkvæmt jarðamatinu 1804. Jörðin gefur átta tunnur af íslenskum mosa (fjallagrösum) sem metnar eru á 2 hundruð. Þar er líka silungsveiði sem metin er á 1 hundrað og jörðin hefur skóg.²⁸⁹

Samkvæmt jarðamatinu 1849 eiga Hákonarstaðir afbýlin Sænautasel og Veturhús. Þar stendur einnig að jörðin hafi mikinn en víðfenginn útheyskap.²⁹⁰ Ný jarðabók 1861 getur tveggja hjáleigna frá Hákonarstöðum, Sænautasels og Veturhúsa. Er hið sameiginlega mat, 39,5 hundruð, hið næsthæsta í hreppnum, næst á eftir Sleðbrjóti með hjáleigunum Másseli og Sleðbrjótseli.²⁹¹

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 kemur fram að samkvæmt jarðamatinu frá 1861 sé dýrleiki Hákonarstaða ásamt hjáleigunum Sænautaseli og Veturhúsum og eyðibýlinu Víðirhólum 39 hundruð. Þá eru Hákonarstaðir sagðir hafa nægilegt upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda. Einnig segir að eyðibýlið Víðirhólar verði metið með aðaljörðinni Hákonarstöðum.²⁹²

²⁸⁷Skjal nr. 2 (20).

²⁸⁸Skjal nr. 2 (15).

²⁸⁹Skjal nr. 2 (207) a-b.

²⁹⁰Skjal nr. 2 (147) a-b.

²⁹¹Skjal nr. 4 (2).

²⁹²Skjal nr. 2 (93).

5.15.2. Rangárlón

Eftirfarandi er í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

R <Rangárlón> er nú í daglegu tali kallað Rangalón, en eldri heimildir vitna með hinu nafninu, ...

Býlið stóð á norðurbakka Sænautavatns, í þjóðleið milli Möðrudals og Skjöldófsstaða, ... [Vitnað er í fasteignamat 1918 um kosti og ókosti. Síðan segir:] Því má bæta við, að engjar voru aðallega í flóum í Háfsvatnsdæld (Lónakílsdal), og er þaðan langur heybandsvegur sem sjá má á korti. ...²⁹³

Rangárlón byggðist árið 1844. Segir Halldór Stefánsson landið þá hafa talist til Möðrudalslands. Var það í byggð, með nokkrum hléum á 20. öld, til ársins 1923.²⁹⁴

Landneminn á Rangárlóni, Pétur Guðmundsson, mun hafa verið einn þeirra átta nýbyggjara á „Skjöldófsstaðaheiði“, sem sóttu um það til Norður- og Austuramtsins árið 1849, að þeim yrði útmælt land til nýbýla, sem þeir höfðu tekið upp.²⁹⁵ Sjá nánari umfjöllun undir Háreksstöðum.

Bjarni Rustikusson segir í vitnisburði 3. maí 1884, í málinu milli Möðrudals annars vegar og Arnórsstaða og Víðirhóla hins vegar, að við byggingu Rangárlóns hafi komið upp ágreiningur milli Möðrudalsmanna og Péturs Péturssonar á Hákonarstöðum og Jónatans Péturssonar um landið. Hefði að sögn Jónatans samist um að Möðrudalur ætti í Rúnastein og þaðan í Gestreiðarstaðakvísl og að Rangárlónsbærinn mætti standa móti því, að Möðrudalsmenn glydu Pétri Péturssyni þriðjung af landskuldinni, eftir að Pétur Guðmundsson færi frá Rangárlóni.²⁹⁶

Í deilumáli sem kviknaði milli Möðrudals annars vegar og Arnórsstaða og Víðirhóla hins vegar á 9. áratugi 19. aldar kemur Rangárlón við sögu. Þar bar Stefán Stefánsson í Sænautaseli að Rangárlón stæði í Hákonarstaðalandi og Arnórsstaðasel stæði í hálsinum út og norður frá Rangárlónsbænum.²⁹⁷ Nánar er sagt frá þessu máli í kaflanum um Möðrudal.

Landamerki jarðarinnar Rangárlóns voru skráð 6. júní 1894 og þinglesin sama dag:

Af Sænautafelli þar sem það er hæðst út í stórt gil vestan við Arnórsstaðasel; þaðan beina línu austur í Bjallkollu, sjerstakan melhól sem er í beinni línu frá þessu gili í Botnahraun, eða Refaklett, sem Hákonarstaðamáldagi vísar til; svo beina línu úr Bjallkollu í Sænautavatn sunnan við kvísl þá, er fellur úr því austan við Rángárlónsbæinn, og svo vestur yfir vatnið í Sænautafellið þar sem það er hæðst.²⁹⁸

²⁹³Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 285.

²⁹⁴Halldór Stefánsson 1947, bls. 186-187, 222-223.

²⁹⁵Skjöl nr. 2 (253) a-b. og nr. 2 (254).

²⁹⁶Skjal nr. 2 (301).

²⁹⁷Skjal nr. 2 (304).

²⁹⁸Skjal nr. 2 (28).

Undir landamerkjabréfið skrifuðu Kristján Jón Sigurðsson og Einar Þórðarson forráðamaður Hofteigskirkju (væntanlega vegna kirkjujarðarinnar Arnórsstaða).

Annað landamerkjabréf fyrir Rangárlón var útbúið 23. október 1921 og þinglesið 27. júlí 1922:

- a) Landamerki milli Rangalóns og Möðrudals eru úr Rúnasteini á Urðarhlíð, sem liggur á milli Sænautasels og Grunnvatns beina línu í norðvestur í Klettagil það í fjallgarðinum, sem stenst á við Háfsvatnaölduendann ytri, síðan úr nefndu gili út fjallgarðinn út á móts við Einbúa og þaðan beint austur í há-Eyktagnýpu.
- b) Milli Rangalóns og Ármótasels, eru merkin beint úr [hér er strikað yfir orð sem virðist vera Arnórsstaðasel] Eyktagnýpu í Arnórsstaðasel.
- c) Á milli Rangalóns og Hákonarstaða eru merkin beint úr Arnórsstaðaseli í Marköldu í Sænautafelli.
- d) Milli Rangalóns og Sænautasels eru merkin beint úr Marköldu í Rúnastein.²⁹⁹

Sigurður Haraldsson skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af Stefáni Benediktssyni í Merki (vegna Ármótasels), Guðmundi Guðmundssyni í Sænautaseli, Péttri Kristjánssyni á Hákonarstöðum, Björgvini Guðnasyni á Grunnvatni og Jóni A. Stefánssyni í Möðrudal.

Degi síðar, nánar tiltekið 24. október 1921, var skrifað undir nýtt landamerkjabréf fyrir jörðina og því þinglýst 27. júlí 1922:

Að austan úr Bjallkollu í Arnórsstaðasel.

Að norðan úr Arnórsstaðaseli beint í Marköldu á Sænautafelli.

Að vestan úr Marköldu beint í Kvíslarós, þaðan beint í Bjallkollu.³⁰⁰

Landamerkjalyásingin var samþykkt af Stefáni Benediktssyni í Merki, Péttri Kristjánssyni á Hákonarstöðum, Sigurði Haraldssyni í Möðrudal og Guðmundi Guðmundssyni í Sænautaseli.

Rangárlón var selt í nokkrum hlutum árið 1940. Svo virðist sem fyrrverandi húsfreyja á Hákonarstöðum selji 5/9 hluta en afkomendur fyrrum bónda í Möðrudal 4/9 hluta. Tekið er fram á afsölum þeirra sem selja 4/9 að seljendur hafi ekki þinglesna eignarheimild og það gæti einnig komið fram á afsali Hákonarstaðahúsfreyjunnar en bakhlið þess skjals hefur ekki verið lögð fram.³⁰¹

²⁹⁹Skjal nr. 2 (30) a-b.

³⁰⁰Skjal nr. 2 (29) a-b.

³⁰¹Skjöl nr. 4 (51), nr. 16 (2) og nr. 2 (334).

Samkvæmt jarðamatinu 1849 er Rangárlón nýbýli á Skjöldólfsstaðaheiðinni og er þræta um þetta nýbýli milli bæjanna Hákonarstaða, Möðrudals og Arnórsstaða.³⁰²

Ný jarðabók 1861 segir Rangárlón sérstaka, sérmetna jörð.³⁰³

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 kemur fram að minnst sé á jörðina Rangárlón í jarðamatinu 1861 en ekki í Jarðatali Johnsens. Í matinu stendur einnig að jörðinni fylgi nægilegt og gott upprekstrarland. Þá var jörðin í eigu erfingja Stefáns Einarssonar í Möðrudal og Péturs Kristjánssonar á Hákonarstöðum (sonar Kristjáns Jóns Sigurðssonar í Víðirhólum sem skrifaði undir landamerkjabréf Rangárlóns árið 1894).³⁰⁴

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Rangárlóni frá árinu 1844 þar til jörðin fór í eyði árið 1924. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.16. Sænautasel

Við mat á eignarréttarlegri stöðu Sænautasels skiptir máli að skoða tengsl þess við Hákonarstaði, sem ekki eru á ágreiningssvæði. Sjá umfjöllun um Hákonarstaði í kafla 5.15.1.

Eftirfarandi segir m.a. í Sveitum og jörðum í Múlaþingi um Sænautasel:

Bærinn stóð við suðurenda Sænautavatns á grösugum hólum, engjar nærtækar í flóum inn með Urðarhlíð, lauf meðfram öldum og veiði í Sænautavatni, ...³⁰⁵

Halldór Stefánsson segir Sænautasel í byggð árin 1843-1874 og 1880-1942.³⁰⁶

Sænautasel er nefnt í svonefndum Hákonarstaðamáldaga, sem vottaður var 14. júní 1663³⁰⁷ en er heldur tortryggilegur.

Sænautasel er talið hjáleiga Hákonarstaða ásamt Veturhúsum í Nýrri jarðabók 1861, án sérstaks mats. Eftirtektarvert er, hve mat Hákonarstaða hefur hækkað. Forna matið var 16 hundruð, nýja matið er 39,5 hundruð og er ekki hærra á nokkurri jörð í Jökuldals- og Hlíðarhreppi nema Sleðbrjóti með tveimur hjáleigum.³⁰⁸

Sigurður Einarsson, stofnandi býlisins, mun hafa verið einn þeirra átta nýbyggjara á „Skjöldólfsstaðaheiði“, sem sóttu um það til Norður- og Austuramtsins 1849, að þeim yrði útmælt land til nýbýla, sem þeir höfðu tekið upp, sbr. eftirfarandi:

Pétur Havsteen sýslumaður skrifaði Grími Jónssyni amtmanni 24. mars 1849. Þar segir hann að við embættistöku sína hefðu þegar nokkrir nýbyggjarar verið búnir að setja sig niður í Möðrudalsheiði, þ.e.a.s. í fjallendi það sem lægi milli Möðrudals,

³⁰²Skjal nr. 2 (147) a-b.

³⁰³Skjal nr. 4 (2).

³⁰⁴Skjal nr. 2 (93).

³⁰⁵Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. bls. 271.

³⁰⁶Halldór Stefánsson 1947, bls. 185-186, 205-206, 223-224.

³⁰⁷Skjal nr. 2 (14).

Vopnafjarðar og Jökuldals. Fjöldi nýbýla hafi aukist þar hratt á undanförunum árum og séu þau nú um átta talsins. Fimm þeirra, þ.e. Sænautasel, Gestreiðarstaðir, Veturhús, Hneflasel og Fagakinn, séu reist í ómótmælanlegri landareign áður byggðra jarða. Ábúendur þessara jarða greiði árlegt eftirgjald til eigenda þeirra en því sé ekki að skipta varðandi Háreksstaði, Rangárlón og Mela.³⁰⁹

Grímur amtmaður skrifaði Pétri sýslumanni 23. apríl 1849 þar sem hann segist hafa fengið í síðasta mánuði bréf frá átta mönnum sem kölluðu sig nýbyggjara í Skjöldólfsstaðaheiði. Amtmaður nafngreinir menninna og voru þeir ábúendur þeirra jarða sem sýslumaður nefndi í bréfi sínu 24. mars 1849. Áttmenningarnir fóru fram á að amtmaður hlutaðist til um að þeim yrði útmælt land til þeirra nýbýla sem þeir sögðust hafa upptekið. Eftir að hafa kynnt sér bréf sýslumanns bað Grímur amtmaður hann að tilkynna áttmenningunum svohljóðandi svar sitt við bón þeirra:

Ad öll þessi svokölluðu nýbýli séu uppbygd annadhvurt í efalausri landareign annara jardeigenda ellegar í þrætuþátsum, sem fleyri vilja eigna sér,

Ad amtid þessvegna ekki gæti álitid tilskipun 15da April 1776. ad eiga vid þetta málefni,

Ad einginn þessara manna hafi þræsterad þá skilmála sem nefnd tilskipun í §§ 1 til 10 hefir fyrirlagt,

Ad amtid ekki gæti sannfært sig um ad slíkir heidarbúar, sem ekki einasta vilja vera fríir vid allar borgaralegar skyldur, heldur ödlast öll borgaraleg réttindi, gæti verid landinu til sannrar uppbyggingar og nota, og

Ad amtid þessvegna ekki álíti sig competent til ad gjöra radstöfun um útmælingu og útskiptingu lands til þessara heidarbýla, hvarum vidkomendur verda ad koma sér saman vid hlutadeigandi eignarmenn, edur þá sem gjöra tilkall til eignanna.³¹⁰

Hins vegar segir Einar Hjörleifsson í innleggi í Háreksstaðamáli árið 1844, að Pétur Pétursson á Hákonarstöðum hafi byggt nýbýlið á Sænautaseli á sjálfs síns kostnað.³¹¹ Af einu innleggi Jóns Sölvasonar árið 1845 má ætla, að Möðrudælingar hafi óskað eftir stefnu út af byggingu Sænautasels.³¹²

Hinn 4. júní 1894 var samið landamerkjabréf fyrir jörðina Sænautasel. Það var þinglesið tveimur dögum síðar:

Landamerki fyrir jörðinni Sænautaseli eru þessi að austan:

³⁰⁸Skjal nr. 4 (2).

³⁰⁹Skjal nr. 2 (253) a-b.

³¹⁰Skjal nr. 2 (254).

³¹¹Skjal nr. 2 (272) a-b.

³¹²Skjal nr. 2 (283).

Botnahraun sem stendur á milli Hákonarstaða og Arnórsstaðalands; þaðan beint í Bjallkollu, og þaðan beint í Kvíslarós sem fellur úr Sænautavatni, sunnan við Rangárlón, og þaðan beint yfir vatnið og í upp Sænautafell á Marköldu, og þaðan beint í Rúnastein, sem stendur á landamerkjum Brúar og Möðrudals, og þaðan beint í Skotmannsvík (Skallavík) við Ánavatn, og þaðan austur í mitt Ánavatn og beint í Botnalæk, og ræður svo Botnalækur í Botnahraun.³¹³

Guðmundur Snorrason, Eiríkur Guðmundsson (á Brú) og Kristján Jón Sigurðsson (fyrir Rangárlón) skráðu nöfn sín undir landamerkjabréfið.

Nýtt landamerkjabréf fyrir Sænautasel var útbúið 24. október 1921. Það var þinglesið 27. júlí 1922:

Að austan úr Botnahrauni beint í Bjallkollu og þaðan beina línu í Kvíslarós, er fellur úr Sænautavatni, sunnan við Rangalón, þaðan beint yfir vatnið, upp í Sænautafell í Marköldu.

Að norðan úr Marköldu beint í Rúnastein.

Að vestan úr Rúnasteini beint í Skotmannsvík við Ánavatn og þaðan á mitt Ánavatn.

Að sunnan úr miðju Ánavatni beint í Botnalæk og ræður svo Botnalækur í Botnahraun.³¹⁴

Guðmundur Guðmundsson í Sænautaseli skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum (líklega vegna Veturhúsa og e.t.v. vegna Rangárlóns og Hákonarstaða), Stefáni Benediktssyni í Merki (fyrir Ármótasel), Björgvini Guðnasyni á Grunnavatni og Sigurði Haraldssyni í Möðrudal (sennilega fyrir Rangárlón).

Í fasteignamati 1916-1918 segir að ábúandi hafi keypt jörðina árið 1915 fyrir 900 krónur.³¹⁵

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Sænautaseli frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún fór í eyði árið 1942. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

5.17. Veturhús

Við mat á eignarréttarlegri stöðu Veturhúsa skiptir máli að skoða tengsl þeirra við Hákonarstaði, sem ekki eru á ágreiningssvæði. Sjá umfjöllun um Hákonarstaði í kafla 5.15.1.

³¹³Skjal nr. 2 (16).

³¹⁴Skjal nr. 2 (17) a-b.

³¹⁵Skjal nr. 2 (93)

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja eftirfarandi um tilurð Veturhúsa:

Bærinn var fyrst byggður, þar sem hét á Barði, og má vera, að þar hafi verið fornt býli. Vegna uppblásturs var bærinn færður að Veturhúsatjörn skammt vestur af Litla-Svalbarði.³¹⁶

Halldór Stefánsson segir Veturhús, sem þá kölluðust Barð, byggð 1847 í Hákonarstaðaheiði. Þau fóru í eyði 1875, en byggðust 1899(?) og stóð sú byggð með einhverjum hléum til vors 1941.³¹⁷

Benjamín Þorgrímsson, landnemi á Veturhúsum, var einn þeirra átta nýbyggjara á „Skjöldólfsstaðaheiði“, sem sóttu um það til Norður- og Austuramtsins 1849, að þeim yrði útmælt land til nýbýla, sem þeir höfðu tekið upp.³¹⁸ Nánar er fjallað um þetta undir Háreksstöðum.

Landamerkjabréf fyrir Veturhús var útbúið 24. október 1921. Því var þinglýst 27. júlí 1922:

Að austan af Lönguhlíðarenda fremri í Botnahraun, þaðan ræður Botnalækur inn í Ána-vatn, þaðan í Digranes.

Að vestan úr Digranesi í Buskntjarnarós, þaðan í Víðidalsárós.

Að sunnan úr Víðidalsárós út Svalbarðsháls í há-Stórasvalbarð, þaðan í Lönguhlíðarenda fremri.³¹⁹

Landamerkjabréfið var samþykkt af Stefáni Benediktssyni í Merki (væntanlega vegna Ármótasels), Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum, Guðmundi Guðmundssyni í Sænautaseli og Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum.

Sýslumaður Norður-Múlasýslu, f.h. dánarbús Önnu Einarsdóttur, seldi Veturhús 29. júlí 1942 með samþykki dómsmálaráðuneytisins.³²⁰ Að öðru leyti verður ekki séð hvernig Veturhús hafa gengið kaupum og sölum.

Jarðamatið 1849 segir Veturhús afbýli Hákonarstaða ásamt Sæneytaseli/Sænautaseli.³²¹

Veturhús eru talin hjáleiga Hákonarstaða ásamt Sænautaseli í Nýrri jarðabók 1861, án sérstaks mats. Eftirtektarvert er, hve mat Hákonarstaða hefur hækkað. Forna matið var 16 hundruð, nýja matið er 39,5 hundruð og er ekki hærra á nokkurri jörð í Jökuldals- og Hlíðarhreppi nema Sleðbrjóti með tveimur hjáleigum.³²²

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 stendur að í jarðamatinu frá 1861 séu Veturhús talin hjáleiga frá Hákonarstöðum. Í matinu kemur einnig fram að landamerki jarðarinnar séu ekki innfærð í landamerkjabók og að engar skýrslur um þau hafi borist

³¹⁶Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 272.

³¹⁷Halldór Stefánsson 1947, bls. 189-190, 206-207

³¹⁸Skjöl nr. 2 (253) a-b. og nr. 2 (254).

³¹⁹Skjal nr. 2 (18) a-b.

³²⁰Skjal nr. 2 (335).

³²¹Skjal nr. 2 (147).

fasteignamatsefnd. Samkvæmt eiganda jarðarinnar er enginn ágreiningur um landamerkin. Sumarhagar eru sagðir góðir fyrir allan búpening og talsverð silungsveiði.³²³

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Veturhúsum, með hléum, frá árinu 1899 og þar til jörðin fór í eyði árið 1941. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðinni verið ráðstafað með hefðbundnum hætti.

5.18. Víðirhólar

Við mat á eignarréttarlegri stöðu Víðirhóla skiptir máli að skoða tengsl þeirra við Hákonarstaði, sem ekki eru á ágreiningssvæði. Sjá umfjöllun um Hákonarstaði í kafla 5.15.1.

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja m.a. um Víðirhóla:

V eru sunnarlega í Víðidal vestan Víðidalsár. ...

Á V tóku fyrst upp byggð 1847 Vigfús Jósepsson ... og Rósa Jónsdóttir ...³²⁴

Víðirhóla er getið í svonefndum Hákonarstaðamáldaga, sem á að vera vottaður 14. júní 1663. Samkvæmt honum eiga Víðirhólar að vera jörð sem liggja til Hákonarstaða, 8 hundruð að dýrleika, og eigi land allt fyrir norðan Víðiá, hvar til liggja Sænautasel.³²⁵ Eins og minnst hefur verið á við Hákonarstaði er „máldaginn“ heldur tortryggilegur.

Víðirhólar byggðust árið 1847 að sögn Halldórs Stefánssonar úr Hákonarstaðalandi. Þar var búið til 1875 og aftur 1879-1905, en þá fór jörðin í eyði vegna rýrnunar af uppblæstri og ágangi vikurs.³²⁶

Á árunum 1884-1888 var deila um mörk milli Arnórsstaða og Víðirhóla annars vegar og Möðrudals hins vegar. Er það rakið undir Möðrudal og vísast til þess.

Hinn 24. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir Víðirhóla. Það var þinglesið þann 27. júlí 1922:

Að austan úr Víðirdalsá gegnt Öxlum sunnan við Kiðuhamar í Lönguhlíðarenda fremri.

Að norðan úr Lönguhlíðarenda fremri í há-Stórasvalbarð, þaðan inn Svalbarðsháls í Gripdeild, þaðan í Víðirdalsárós.

Að vestan frá Búðarhálsi við Eiríksstaðaveg í Víðirdalsárós.

Að sunnan ræður Eiríksstaðavegur að Víðirdalsá, og Víðirdalsá eftir það.³²⁷

³²²Skjal nr. 4 (2).

³²³Skjal nr. 2 (93).

³²⁴Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. bls. 271.

³²⁵Skjal nr. 2 (14).

³²⁶Halldór Stefánsson 1947, bls. 190, 207-208, 225-226.

Bréfið var samþykkt af Stefáni Benediktssyni í Merki (vegna Ármótasels), Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum (sem mun þá einnig hafa verið eigandi Veturhúsa) og Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum.

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 stendur eftirfarandi við Hákonarstaði:

Meðan eyðibýlið Víðirhólar voru í byggingu, var landskuld greidd með Kr. 40,00; og árið 1912 var býlið virt til lántöku Kr. 500,00. - Fyrir 13 árum síðan lagðist býlið í eyði og öll hús voru niðurrifin. Verður býli þetta því metið með aðaljörðinni – Hákonarstöðum.³²⁸

Í fasteignamatinu kemur einnig fram að jörðin hafi upprekstrarland og að hluti útengja sé á heiðum.

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Víðirhólum, með hléum, frá árinu 1847 og þar til jörðin fór í eyði árið 1905. Jörðina Víðirhóla er ekki að finna í þinglýsingabókum.

5.19. Brú

Sveitir og jarðir í Múlaþingi lýsa jörðinni Brú svo:

B er efsti bær á Jökuldal og jörðin talin önnur hin stærsta á landinu. Hún nær suður til Brúarjökuls, vestur að Jökulsá á Fjöllum, norður að ósi Arnardalsár og þaðan sjónhending að mestu sa. í Þverárvatn. Í Jökulsá á Brú koma mörk við læk gegnt Arnarbæli og fylgja þaðan Jökulsá suður til jökla. ... Áður náði Brúarland mun lengra norður: Frá Skollavík við Ánavatn nokkurn veginn beina stefnu á mitt Ferjufjall vestan Jökulsár á Fjöllum. Heiðarbýlin Heiðarsel við Poll sunnan Ánavatns og Grunnvatn nokkru norðar voru seld undan jörðinni snemma á þessari öld, og stórt svæði vestan fjallgarða hvarf til Möðrudals, en ókunnugt hvenær og hvers vegna.³²⁹

Helstu hlunnindi í landi B eru: Silungsveiði í Þverár-, Þríhyrnings- og Gæsavatni og Kreppulóni, ... vikurtaka var mikil um skeið (um 1940-60) aðallega í Arnardal ... hreindýr eru um allar trissur, og lengi voru aðalstöðvar þeirra í Kringilsárrana, gæsa- og álftavarp víða.³³⁰

Þess er getið í máldaga Möðrudalskirkju frá 1493 að Brú eigi kirkjusókn þangað.³³¹

Brú er nefnd í sölubréfi frá 16. nóvember 1500. Þar er dýrleikinn sagður 20 hundruð með öllum gögnum og gæðum jarðarinnar.³³² Þess má geta að í

³²⁷Skjal nr. 2 (12) a-b.

³²⁸Skjal nr. 2 (93).

³²⁹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 278.

³³⁰Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 279.

³³¹Skjal nr. 4 (72).

³³²Skjal nr. 4 (73).

kaupmálabréfi frá 1551 eru Skjöldólfsstaðir og Hjarðarhagi til samans 30 hundruð að dýrleika, þar af munu Skjöldólfsstaðir 20 hundruð.³³³

Í vitnisburði um landamerki Möðrudals 1532 er talað um Brúarveg, sem landamerki, en ekki er afgerandi, hvort um merki móti Brú sé að ræða.³³⁴

Ágreiningur um Brú kom fyrir dóm árið 1544 en þar er ekkert minnst á mörk eða landstærð.³³⁵

Páll Guðmundsson, prófastur í Norður-Múlasýslu, var boðaður til Möðrudals 13. júní 1774 af Vigfúsi Jónssyni sýslumanni í Þingeyjarsýslu auk fleiri manna til þess að álíta og taka út ásamt prófastinum kirkju og bæjarhús stólsjarðarinnar Möðrudals á Fjalli. Ástæðan var sú að Finnur biskup Jónsson var nýbúinn að veita Vigfúsi sýslumanni umboð yfir Möðrudal og hálfum Grímsstöðum. Fyrrverandi umboðsmaður Þorvaldur Jónsson var að skilja við umboðið og því þurfti úttekt að fara fram. Fram kemur í úttektinni að Vigfús sýslumaður hafi skjöl kirkjunnar undir höndum, þ.e. máldaga Vilchins, Stefáns og Gísla biskupa og vísitasúr biskupanna Brynjólfs, Þórðar og Jóns Vídalíns, auk rekaskrár Skálholtskirkju í staðfestri afskrift Finns biskups. Síðan segir:

Oskar Nu Sysslumadurenn ad Nálæger Kunnuger Vilie seigia sina Opartiska sannferduga underretting þar umm hvort so Nefndur Hálfur Arnardalur hefde ei brukadur vered so sem filgiande Modrudal, Hvar til Svarast 1° Af fyrrverande Forpaktara Mr. Þorvalde Jonssyne, ad þá hann byggde Mödrudal, Magnuse Halldorssyne, hafe hann einnig byggt Halfann Arnardal; 2 Asgrimur Jonsson, ad þá hann var á Bruu á Jökulsdal hafe Meirnefndur Arnardalur brukadur vered til Helminga af ábuendum Bruar og Modrudals, 3 Sigurdur Jonsson: ad hann hafe umm sinn Alldur heirt til ad sinn Helmingur dalsens tilheirde Hvorre Nefndra Jarda.³³⁶

Páll Melsteð sýslumaður mætti að Brú á Jökuldal 24. ágúst 1824 að beiðni eigandans Guðmundar Einarssonar til þess að framkvæma skoðunar- og virðingargerð í þeim tilgangi að lækka jarðardýrleikann vegna mikils skaða sem jörðin hefði beðið af sandfoki og öðrum áföllum. Viðstaddir voru, auk fjögurra skoðunarmanna, Gunnlaugur Þorkelsson á Eiríksstöðum fyrir hönd Eiríks Eiríkssonar hreppstjóra vegna fátækra sjóðs. Viðkomandi sóknarprestur gat ekki mætt en sýslumaður kvaðst sjá um að afla samþykkis hans. Guðmundur eigandi Brúar samþykkti að sýslumaður stýrði gerðinni þó svo að hann væri ekki hlutlaus sökum konungstíunda.

Því næst var riðið á landið og þá kom í ljós:

... ad Heidin öll alt ofaná Brún, er ordinn svo uppblásin af Vedrum og Sandfoki, ad þar er eingin Jarðvegur epter, hvar þó fyrer nokkrum Árum var

³³³Skjal nr. 4 (81).

³³⁴Skjal nr. 4 (77).

³³⁵Skjal nr. 4 (78). Bréfið er skrifað 9. nóvember 1544.

³³⁶Skjal nr. 2 (231) a-b.

bæde Slæu- og Beitarland. Og sa stutti Vegr, frá Brúnini og ofaní Ana, er þaradauki, af Sandfoki og Jardföllum, er árlega vaxa, svo af sér geingin, ad hvörgi má á hönum Eingiatak heita, en beitarland fer ódum minkande. Hérvíð bætist enn nú, ad þau Hlunninde, sem Brú híngad til hefr notid, ad meiga á Vetrardag beita austr yfer Jökulsá og yferí Vadbrecku Land, eru nú undan geingin; því sídan Land fór þar einnig ad blása upp og skémmast, gétur Abúande sídstnefndrar Jardar það ómögulega lánad edr leigt. Loksins er af Afrettum þeim, er Brú tilheyra, og Brúardalir nefnast, aftekin fullur þridiungur, vegna þess, að Vatnsfall nokkurt, ad nafni Saudá [Upphaflega hefur verið skrifað, Kringilsá], er, vegna Jökulhlaupa, aldeilis ófært ordid bæde Mönnum og Sképnum, og öll Örafe þau, sem þar eru fyrir framan, eru því Jördunni töpud og ad eingu Gagni.³³⁷

Skoðunarmenn sem þekkt höfðu til jarðarinnar í um 20 ár töldu að jörðin hafi gengið af sér á þeim tíma næstum til helminga að slægjum og beitarlandi og að engin von væri um að það breyttist til batnaðar því líklegra væri að ástandið héldi áfram. Þeir ákváðu því að færa dýrleika jarðarinnar úr 20 hundruðum og niður í 12 hundruð. Undir gerðina skrifa, auk Páls Melsteðs sýslumanns, Eiríkur Eiríksson hreppstjóri á Víðivöllum ytri, Jón Pétursson á Aðalbóli, Þorsteinn Jónsson á Egilsstöðum og Jón Andrésson á Vaðbrekku.

Í lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1874 segir m.a. um Brú:

Í hinum svonefnda Brúarskógi, er liggur langt fyrir innan bæinn með fram Jökulsánni að norðan, er ekki nokkur kvisttanni, en beit er þar oft góð, haust og vor, fyrir sauði. Jörðin er einhver hin erfiðasta allra stórjarða í sveitinni því að heyskapur er svo að segja enginn í heimalandi heldur langsóttur mjög, bæði á Laugarvalladal og norður undir fjallgarða.³³⁸

Landamerkjaskrá Brúarlands var undirrituð 4. júlí 1890 og þinglesin 6. júní 1894:

Landamerki milli Brúar og Eiríksstaða, Hákonarstaða og Möðrudals.

Eptir garði þeim, er liggur úr Jökulsá utan við svokallaða „Orustustaði“, sjónhending í fremstu Hnefilöxl; þaðan í svokallaðann Stóralæk, er fellur í Þverárvatn, og allt land vestan vatna, út í sel sem stendur í svo kölluðum Skalladal; þaðan beina leið í Rúnastein á Urðarhlíð, sjónhending í hestleið á Þríhyrningsfjallgarði. Allan Arnardal átölulaust, allt land Jökulsár á milli.³³⁹

³³⁷Skjal nr. 2 (95) a-b.

³³⁸Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1874. Reykjavík 2000, bls. 92-93.

³³⁹Skjal nr. 2 (23) a-b.

Eiríkur Guðmundsson (Brú) skrifaði undir skrána. Einnig skrifuðu undir: Einar Eiríksson (Eiríksstöðum), S. Magnússon (sennilega frá Hákonarstöðum), Eiríkur Einarsson (líklega á Eiríksstöðum) og St. Einarsson (Möðrudal).³⁴⁰

Hinn 14. október 1921 var útbúið annað landamerkjabréf fyrir jörðina Brú. Því var þinglýst 27. júlí 1922:

Eftir grafning þeim, er fellur í Jökulsá utan við Orustustaði, sjónhending í fremstu Hnefilsöxl, þaðan í Merkilæk, sem fellur í mitt Þverárvatn sunnanvert, alt land vestan vatns út í Svínabúðalæk, sem ræður þaðan neðan frá Kílum upp á ölduna neðan við Gyltuteig, þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn, þaðan beina línu í ysta þríhyrninginn. Þaðan beina línu í Arnardalsárós við Jökulsá á Fjöllum og alt land Jökulsáa á milli.³⁴¹

Undir landamerkjabréfið skrifaði Eyjólfur Marteinson. Það var samþykkt af Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum, Guðjóni Gíslasyni í Heiðarseli og Jóni A. Stefánssyni í Möðrudal.

Brú er metin á 20 hundruð samkvæmt jarðamatinu 1804. Þar má fá fimm tunnur af fjallagrösum sem metnar eru á 1 hundruð og 30 álnir. Á jörðinni er líka silungsveiði sem metin er á 1 hundruð og hún hefur „afrétt“ sem metinn er á 88 álnir. Þar er álftafjaðratekja sem metin er á 66 álnir. Á Brú er hægt að taka fimm hesta á útigang.³⁴²

Í jarðamatinu 1849 stendur eftirfarandi um jörðina Brú:

.... útheyskapur talsverdur enn lángsóktur ... afrétt á jörðinn fyrir sjálfa sig, og má ljá hann öðrum 2ur eda 3ur mönnum. - Hestaganga á vetrum í Arnardal er betri enn á öðrum jörðum í þessu bigdarlagi; ...³⁴³

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 stendur að eyðibýlið Laugavellir, sem samkvæmt jarðamatinu 1861 tilheyrði Brú, hafi nú verið tekið undan jörðinni. Í matinu kemur einnig fram að heiðarbýlin Heiðarsel og Grunnavatn hafi verið byggð úr Brúarlandi. Þar stendur og að Brú fylgi stórt og víðlent afréttarland en það gefi ekki af sér neinar sérstakar tekjur og silungsveiði geti verið nokkur í heiðarvötnum en hafi ekki verið stunduð um langan tíma vegna fjarlægðar og annarra erfiðleika. Þá segir að í Arnardal gangi hross oft úti mikinn hluta vetrar og meðal jarðargæða er talin óbrigðul hrossaganga í Arnardal framan af vetri. Meða ókosta er nefnt að heiðarbýlin Laugarvellir, Grunnavatn og Heiðarsel eigi hrossagöngu í Arnardal fyrir 4 hesta hvert.³⁴⁴

³⁴⁰Heimilisföng Jökuldæla sett eftir sóknarmannatali Hofteigs.

³⁴¹Skjal nr. 2 (24) a-b.

³⁴²Skjal nr. 2 (207) a-b.

³⁴³Skjal nr. 2 (147) a-b.

³⁴⁴Skjal nr. 2 (93).

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Brú frá því að jarðarinnar er fyrst getið. Í afsals- og veðmálalabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfa hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

Á landsvæði því sem hér er til umfjöllunar er stór hluti áhrifasvæðis Kárahnjúkavirkjunar. Með lögum nr. 38/2002 heimilaði Alþingi Landsvirkjun að reisa og reka vatnsaflsvirkjun í Fljótsdal með allt að 750 MW afli ásamt aðalorkuveitum og virkja til þess vatnsföllin Jökulsá á Jökuldal og Jökulsá í Fljótsdal. Framkvæmdir hófust á haustmánuðum 2002 og standa enn yfir.

Með Kárahnjúkavirkjun eru virkjaðar í einni virkjun jökulárnar á Jökuldal og í Fljótsdal. Árnar koma upp undan annars vegar Brúarjökli og hins vegar Eyjabakkajökli í norðaustanverðum Vatnajökli og renna í norðaustur, önnur um Jökuldal og hin Fljótsdal, að sameiginlegum ósi við Héraðsflóa.

Virkjunartilhögun mun í meginráttum þannig að Jökulsá á Jökuldal er stífluð við Fremri-Kárahnjúk og myndað miðlunarlón. Lónið nefnist Háslón og verður vatnsyfirborð þess í 625m yfir sjávarmáli þegar það er fullt og 57km² að stærð. Er það myndað með þremur stíflum. Stærsta stíflan, Kárahnjúkastífla, er í Jökulsá á Jökuldal, nærri syðri enda Hafrahvammagljúfra við Fremri-Kárahnjúk. Hinar tvær stíflurnar eru mun minni og eru Desjarárstífla í drögum austanvert undir Fremri-Kárahnjúki, og Sauðárdalsstífla í dalverpi að vestanverðu. Í Jökulsá í Fljótsdal verður myndað svonefnt Ufsarlón með stíflu austur af Hafursárufs.

Úr Háslóni rennur vatnið um jarðgöng austur um Fljótsdalsheiði en tengist þar öðrum göngum úr Ufsarlóni, suðaustan við Þrælaháls. Eftir það rennur allt vatnið í einum göngum til norðausturs út í Teigsbjarg og að stöðvarhúsi inni í fjallinu um tvenn fallgöng. Stöðvarhúsið er neðanjarðar og um 115 metra langt, 14 metra breitt og mesta hæð um 34 metrar. Vatninu verður veitt úr stöðvarhúsinu um frárennslisgöng sem opnast út í Fljótsdal. Frá gangamunnanum verður grafinn frárennslisskurður út í farveg Jökulsár í Fljótsdal austur undan Valþjófsstað þar sem áin er í um 26,5 metra hæð yfir sjó.

5.20. Laugarvellir

Eftirfarandi umsögn er í Sveitum og jörðum í Múlaþingi um Laugarvelli:

L<augarvellir> voru eftir tímaröð þriðja heiðarbýlið í Brúarlandi, ... Býlið stofnuðu hjónin Stefán Andrésson og Guðrún Hálfðanardóttir aldamótaárið 1900 og bjuggu þar, uns Stefán andaðist 1906, ...

Býlið stóð í 540 m hæð yfir sjó við heita lind á Laugarvöllum í Laugarvalladal vestan Meljaðarsfjalls og Brúarskógar. Þaðan er 4-5 stunda gangur að Brú.³⁴⁵

³⁴⁵Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 280.

Brúarbóndi gaf Stefáni Andrésyni bónda á Laugarvöllum byggingarbréf fyrir jörðinni 1. desember 1903. Þar eru landamerki sögð.

Úr Forvaðagili (innantil í Brúarskógi) þar sem það fellur í Jökulsá beina línu að Laugarvallaá, gegnt því er Vesturdalsá fellur í hana. Þá ræður Laugarvallaá að norðanverðu þar til beint í móti fremsta Mógili. Þaðan meðfram fjallgarðinum norðan við Vesturárdal og þann dal beggjamegin áar innundir Hvannstóðs fjöll, þaðan vestanmegin Hvannstóðsfjalla inná móts við svonefndan Stóralæk, þar sem hann fellur í Sauðá, síðan ræður Sauðá þangað sem hún fellur í Jökulsá. Vetrararbeit hefir hann fría fyrir 4 hesta í Arnardal.³⁴⁶

Landamerkjabréf fyrir Laugarvelli var útbúið 14. október 1921. Nokkrum mánuðum síðar, nánar tiltekið 27. júlí 1922, var því þinglýst:

Úr Forvaðagili (innantil í Brúarskógi) þar sem það fellur í Jökulsá beina línu að Laugarvallaá, gegnt því er Vesturdalsá fellur í hana. Þá ræður Laugarvallaá að norðanverðu þar til beint á móti fremsta Mógili. Þaðan meðfram fjallgarðinum norðan við Vesturdal og þann dal beggja megin áar inn undir Hvannstóðs fjöll, þaðan vestan megin Hvannstóðsfjalla inn á móts við svonefndan Stóralæk, þar sem hann fellur í Sauðá, síðan ræður hún þangað sem hún fellur í Jökulsá.

Fjögra hesta ganga á vetrum í Arnardal.³⁴⁷

Einar Eiríksson skrifaði undir bréfið en samkvæmt fasteignamati 1916-1918 var hann umráðamaður Laugarvalla. Það var samþykkt af Eyjólfí Marteinsyni á Brú.

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 segir að Laugarvellir séu heiðarbylí sem hafi verið byggt úr Brúarlandi. Bylíð var í byggð í nokkur ár en svo var farið að nýta landið sem afrétt. Í matinu er einnig minnst á að umráðamaður býlisins teldi landið nægilega stórt fyrir 500 afréttarfjár en þar sem flestar eða allar nærliggjandi jarðir hefðu nægilegt upprekstrarland muni „afrétt“ þessi gefa litlar tekjur. Til kosta er talið hrossagönguúttak í Arnardal fyrir 4 hesta.³⁴⁸

Laugarvellir voru seldir af fyrrum bónda á Brú 20. október 1924. Lýsing landamerkja og ítaka er efnislega samhljóða landamerkjabréfinu en ekki orðrétt.³⁴⁹

Í dómi Hæstaréttar frá 16. október 1997, sem birtur í dómasafni þess árs á bls. 2792, var staðfestur dómur héraðsdóms um viðurkenningu á beinum eignarrétti dánarbús Þorvalds B. Hjarðar yfir jörðinni Laugarvöllum í Jökuldalshreppi.³⁵⁰

5.21. Heiðarsel

Svo segir m.a. í Sveitum og jörðum í Múlaþingi um Heiðarsel:

³⁴⁶Skjal nr. 24 (3).

³⁴⁷Skjal nr. 2 (25).

³⁴⁸Skjal nr. 2 (93).

³⁴⁹Skjöl nr. 4 (47) og nr. 2 (332).

³⁵⁰Hrd. 1997/2792.

Vestan við suðurenda Ánavatns, nánar tiltekið Poll eða Rifpoll er heiðarbylíð Heiðarsel í 540 m hæð yfir sjó. Þar byggðu fyrst 1859 hjónin Jón Þorsteinsson ... og Kristín Jónsdóttir ... Bærinn stóð sunnan í Ánavatnsöldu; ... Bylíð var byggt úr Brúarlandi. ... H fór í eyði 1946.³⁵¹

Heiðarsel í Brúarþingsókn er talið meðal eyðingarða í Norður-Múlasýslu árið 1759.³⁵² Ef til vill er þar frekar um að ræða Heiðarsel í Hróarstungu en Hróarstunga sótti oft Trébrúarþing á Fossvöllum.

Heiðarsel byggðist í Brúarlandi árið 1859 að sögn Halldórs Stefánssonar. Þar var búið til 1875 og aftur 1899-1904, 1905-1946. Heiðarsel fór síðast í eyði af býlum í Jökuldalsheiði.³⁵³

Í veðmálaregistri fyrir Brú er nefnd sala á hjáleigunni Heiðarseli.³⁵⁴ Eiríkur Guðmundsson, sem um tíma átti Brú, seldi Sigfúsi Einarssyni bónda í Heiðarseli, jörðina Heiðarsel, 5 hundruð að dýrleika, með öllum gögnum og gæðum, fyrir 900 kr., 21. október 1905. Tekið var fram að Heiðarseli tilheyrði vetrarþing fyrir fjóra hesta í svonefndum Arnardal á Brúaröræfum.³⁵⁵

Hinn 13. október 1921 var útbúið landamerkjabréf fyrir Heiðarsel. Landamerkjabréfinu var þinglýst 27. júlí 1922:

Að sunnan ræður Svínabúðalækur úr Kílum upp á ölduna neðan við Gyltuteig. Þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn, þaðan beina línu í yzta þríhyrninginn, þaðan út fjallgarð í Svartagil beint á móti Búrfellshorni ytra. Úr Búrfellshorni ytra í Krókinn á Netselslæk ofan við Ánavatnsöldu utan við Hálsamýri, þaðan ræður Netselslækur ofan í Ánavatn þaðan beint inn vatnið og Rifpoll í Kílinn.³⁵⁶

Guðjón Gíslason skrifaði undir bréfið. Það var samþykkt af Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum, Jóni A. Stefánssyni í Möðrudal, Eyjólfí Marteinsyni á Brú og Björgvini Guðnasyni á Grunnavatni.

Í fasteignamatí N-Múlasýslu 1916-1918 er kafli um Heiðarsel. Þar stendur að jörðin, sem nú sé orðin séreign, keypt árið 1914 fyrir 600 kr., sé heiðarbylí sem byggt sé úr Brúarlandi. Samkvæmt fasteignamatinu er jarðarinnar hvorki getið í jarðamatinu frá 1861 né Jarðatali Johnsens. Í matinu kemur einnig fram að jörðinni fylgi óbrigðul hrossaganga í Arnardal í Brúarlandi fyrir 4 hross og að henni fylgi nægilegt upprekstrarland fyrir fé ábúanda. Landamerki sögð glögg og ágreiningslaus.³⁵⁷

Heimildir benda ekki til annars en að samfelld búseta hafi verið á Heiðarseli frá árinu 1859 og þar til jörðin fór í eyði árið 1946. Í afsals- og veðmálabókum kemur

³⁵¹Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 281.

³⁵²Skjal nr. 2 (162).

³⁵³Halldór Stefánsson 1947, bls. 168, 195, 220-221.

³⁵⁴Skjal nr. 4 (18)

³⁵⁵Skjal nr. 2 (336).

³⁵⁶Skjal nr. 2 (26) a-b.

³⁵⁷Skjal nr. 2 (93).

fram að við þinglýsingu afsals árið 1949 hafi seljanda skort þinglýsta eignarheimild fyrir jörðinni.

5.22. Grunnvatn

Sveitir og jarðir í Múlaþingi segja um Grunnvatn:

Bærinn stóð á lágri, flatri öldu við Grunnvatn, ... Landnemar voru Jónas Bergsson og Arndís Magnúsdóttir ... bjuggu á G í 12 ár (1853-’65). Býlið byggðist úr landi Brúar. ... G fór í eyði 1919.³⁵⁸

Halldór Stefánsson segir Grunnvatn í Brúarlandi hafa byggst árið 1853. Þar var búið til 1875. Byggt að nýju 1886 og búið þar að tveimur árum undanskildum til 1923.³⁵⁹

Afsöl varðandi Grunnvatn eru skráð undir Brú í elsta hluta veðmálaregisturs Norður-Múlasýslu.³⁶⁰ Hins vegar kom fram þegar þau skjöl voru athuguð að þar var ekkert afsal frá eiganda Brúar heldur afsöl þáverandi ábúenda á Grunnvatni.

Landamerkjabréf fyrir Grunnvatn var útbúið 24. október 1921 og þinglýst 27. júlí 1922:

Að austan úr Skotmannsvík beint í Rúnastein á Urðarhlíð, þaðan beint yfir Háfsvatnsöldu í Klettagil í þríhyrningsfjallgarði.

Að norðan inn þríhyrningsfjallgarð í Svartagil.

Að vestan úr Svartagili í Búrfellshorn ytra, þaðan beint í krókinn ofan við Ánavatnsöldu utan við Hálsamýri, þaðan ræður Netselslækur í Ánavatn.

Að sunnan ræður Ánavatn.

Ítak er 4 hesta ganga á veturnum í Arnardal.³⁶¹

Björgvin Guðnason á Grunnvatni skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Guðmundi Guðmundssyni í Sænautaseli, Sigurði Haraldssyni í Möðrudal, Einari Eiríkssyni á Eiríksstöðum og Guðjóni Gíslasyni í Heiðarseli.

Í fasteignamati N-Múlasýslu 1916-1918 er kafli um Grunnvatn. Þar stendur að jörðin sé afbýli úr Brúarlandi. Samkvæmt fasteignamatinu er jarðarinnar ekki getið í jarðamatinu frá 1861 eða Jarðatali Johnsens. Í matinu kemur einnig fram að jörðinni fylgi óbrigðul hrossaganga í Arnardal í Brúarlandi fyrir 4 hross árlega og að hún hafi nægilegt upprekstrarland fyrir afréttarfé ábúanda. Engar upplýsingar um landamerki fengust.³⁶²

³⁵⁸Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 281 og 282.

³⁵⁹Halldór Stefánsson 1947, bls. 168, 193, 201-202, 218-219.

³⁶⁰Skjal nr. 4 (18).

³⁶¹Skjal nr. 2 (27) a-b.

³⁶²Skjal nr. 2 (93).

Heimildir benda til þess að búseta hafi verið á Grunnavatni, með hléum, frá því að jarðarinnar er fyrst getið og þar til hún fór í eyði árið 1923. Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfsins hefur jörðinni verið ráðstafað með hefðbundnum hætti.

5.23. Afréttarnot

Í Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar segir um Jökuldal:

Til fjalla eru þar afréttir góðir, t.d. í Hrafnkeldsdal, sem áður var byggður. Eyvindarhöklnar og heiðarnar upp af dalnum eru mjög grösugar og góð haglendi, en liggja svo fjarri sveitinni, að þær koma ekki að notum, einkum landið milli Jökuldals og Möðrudals. Hestar ganga hér af allan veturinn í Maríutungum, Arnardal, á Laugarvöllum og víðar.³⁶³

Á fimmta áratug 18. aldar var sýslumönnum á Íslandi boðið að semja lýsingar á sýslum sínum. Lýsing Þorsteins Sigurðssonar á Norður-Múlasýslu, sem er einhver sú nákvæmasta, er dagsett á Víðivöllum 5. júní 1745. Þar segir m.a. að „afréttir“ þekkest aðeins sunnan Jökulsár á Brú.:

Ingen Stutterie er her, ... men der imod har vi paa fiældene og udi de ubebygte Dale vores Kvæg om Sommertiden neml. Heste, Studer, Lambe og Gieldfaar og kalder vi disse Stæder Afrett; hvor om meldes i vores islandske Lov udi Landsleyebalken. Saadan Afretter er synden for Jökulsaee og Jökulsaedal i de ubebygte Dale ... Ingen anden lovlig Afrett er her i Sysselets Norderdeel, men Bøndene lade deres Kvæg gaae i de Daler og Marker som ligger i kring Gaardene.³⁶⁴

Þorsteinn telur einnig ýmis vötn í Jökulsárhlíð og Jökuldalsheiði. Veiði nefnir hann aðeins í Matbrunna-, Þríhyrnings-, Þverár-, Ána-, Sæningja- (Sænauta-) og Hnúksvötnum á Jökuldalsheiði.³⁶⁵

Sigfús Finnsson, prestur í Hofteigi,³⁶⁶ segir um „afrétti“ í lýsingu Hofteigsprestakalls árið 1840:

Afréttir eru öngvir, þar fjalllöndin (sem sagt) eru fallin í sand og aura, nema Skjöldólfstaða- og Hákonarstaðaheiðar og einstöku torfuskikar á Brúardölum, hér megin árinna en að vestanverðu [á að vera austanverðu] eru nokkuð mun betri grashagar á fjallgarðinum sem Fellna, Hróa[r]stungu- og austurbær hér í sveit nota árlega til geldfjárins. Almenningar eru öngvir í sveit þessari en réttað er á haustum við bæi þar sem best gegnir.³⁶⁷

³⁶³Ferðabók Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar 2. bindi. Reykjavík 1981, bls. 83.

³⁶⁴Sýslulýsingar 1744-1749. Reykjavík 1957, bls. 262-263.

³⁶⁵Sýslulýsingar 1744-1749, bls. 282-283.

³⁶⁶Sigfús Finnsson (1783-1846) hélt Hofteigsstað frá 1815 og til dauðadags. Hann mun að nokkru leyti hafa verið alinn upp á Jökuldal. (Íslenzkar æviskrár IV. bindi, bls. 191-192).

³⁶⁷Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 66.

Samkvæmt lýsingu séra Sigfúsar var grasatekja orðin lítil, helst á fjallgarðinum austan Jökulsár og þangað sótti fjöldi fólks af Héraði.³⁶⁸

Lýsing Björns Vigfússonar í Kirkjubæ³⁶⁹ á Kirkjubæjarsókn árið 1839 nær til þriggja sveita. Aðeins er vikið að afréttarmálum í lýsingu Hróarstungu, en þar segir m.a.:

Einstöku bændur fá stundum komið geldfé sínu í Jökuldals- og Hlíðarafréttir en oft er það þó hjá þeim sem þaug afréttarlönd eiga lítt fánlegt.³⁷⁰

Í lýsingu Kirkjubæjarsóknar segir einnig, að grasatekja sé frá flestum bæjum í sókninni sótt í Fellna- og Jökuldalsheiðar.³⁷¹

Afréttalýsing séra Þorvalds Ásgeirssonar í Hofteigi árið 1874 er á þessa leið:

Aðalafréttarlöndin eru Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði, sem henni tilheyrir. Auk þess eru: Vesturöræfafrétt, fram af Hrafnkeldal, og Brúardalir, fram af Jökuldal, og eru þessar afréttir aðeins notaðar af fremstu bæjum. Þess utan hafa Fellnamenn og Fljótsdælir upprekstur fyrir norðan Miðheiði (Fljótsdalsheiði), einkum á Ranaafrétt sem kölluð er og tilheyrir Skriðuklaustri og Valþjófsstaðarkirkju. Hún var að fáum árum óbyggt land sem náði yfir þvera Fljótsdalsheiði ofan á móts við Eiríksstaði. Vesturöræfin heyra til Valþjófsstaðakirkju og hafa Fljótsdælingar þar einnig upprekstur.³⁷²

Þá segir Þorvaldur stórmikil hlunnindi og gagn hafa verið allt fram að 1830 að grasatekju, sem nú væri miklu minna stunduð og grösín muni gengin mjög til þurrðar, vegna byggðarinnar í Jökuldalsheiði og hreindýranna í Fljótsdalsheiði. Hinu sama gegni um fjaðratekju og rótagróft. Á Fagradal, Álftadal og einkum Grágæsadaleiði á Brúaröræfum sé mjög mikið af hvönnum, en harla lítið notaðar.³⁷³

Sýslumaðurinn í Norður-Múlasýslu, Ole Vorm Smith, skrifaði öllum hreppstjórum í sýslunni 13. júní 1864 og fól þeim á hendur að gera uppástungur um sérhvað, sem þeir álitu nauðsynlegt varðandi fjallgöngur á haustum í hreppum þeirra, m.a.:

c, hvar hverjir skulu gjöra gangnaskil og hvað langt skuli gengið til öræfa eða mots við aðrar sveitir eða sýslur;³⁷⁴

Ætlaðist hann til þess, að uppástungurnar yrðu gerðar í samþykktarformi fyrir hverja sveit og komnar til sín fyrir miðjan ágústmánuð næstkomandi. Síðan mundi hann kveðja til tvo eða þrjá menn úr hverjum hreppi til fundar til þess að gera

³⁶⁸Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 67.

³⁶⁹Björn Vigfússon (1777-1848) þjónaði Kirkjubæ 1830 og til dauðadags.. (Íslenzkar æviskrár I. bindi, bls. 253).

³⁷⁰Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 175-176.

³⁷¹Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 180.

³⁷²Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 96.

³⁷³Múlasýslur. Sýslu- og sóknalýsingar, bls. 97.

³⁷⁴Sjá t.d. nr. 2 (258). (Mál 3/2005).

frumvarp til samþykktar fyrir alla sýsluna, sem síðan yrði send amtmanni til samþykktar. Svör bárust úr flestum hreppum, þó ekki Jökuldals- og Hlíðarhreppum, Hróarstungu- og Seyðisfjarðarhreppum. Ekki verður séð af bréfa- og bréfadagbókum sýslumanns, að orðið hafi úr frekari framkvæmdum.

Af hálfu Brúareigenda hefur verið lögð fram fundargerð hreppsnefndar í september 1897, þar sem Brúarbóndi tjáði með bréfi að honum væri ómögulegt að hreinsa Brúardali. Var ályktað að uppdælingar á Jökuldal hlutuðust til um göngu á dölunum með sérstöku tilliti til þess að þeir hefðu léttar göngur (Hrafnkelsdælir) og væru lausir við að senda í aðrar sveitir eftir fé.³⁷⁵

Þorvaldur Thoroddsen segir í Lýsingu Íslands:

Upp af Múlasýslum ... eru afarvíðáttumikil beitarlönd og afréttir, enda fjárrækt þar víða með miklum blóma, t.d. á Jökuldal, Þar eru beitarlönd mikil ... á Jökuldalsheiði og Fljótsdalsheiði; á Möðrudalsöræfum og Brúaröræfum eru sauðsnöp víða og sumstaðar stórir hagablettir, alt suður að jökulum, sumstaðar jafnvel loðin graslendi alveg við jökulröndina, einsog t.d. Eyjabakkar hjá Þjófahnúkum. Upp af Brúaröræfum við Brúarjökul eru hagasvæði á Þorláksmýrum og í Maríutungum, og bændur frá Efra-Jökuldal hafa upprekstur fyrir lömb sín á Kringilsárrana, og eru þau haust og vor flutt á kláfrætti yfir Kringilsá; þá eru hagar í Arnardal upp af Möðrudalsöræfum og víðar.³⁷⁶

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera almenningar og um afréttarlönd sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.³⁷⁷ Ari Arnalds sýslumaður í Norður-Múlasýslu svaraði bréfinu 4. nóvember 1920 og sagðist hafa skrifað öllum hreppstjórum sýslunnar um málið og sendi með bréfi sínu svör þeirra þar að lútandi.³⁷⁸ Einar Eiríksson hreppstjóri Jökuldalshrepps segir í bréfi frá 3. júní 1920 að hann viti ekki til þess að í hreppnum sé nokkur slíkur almenningur eða afréttarlönd.³⁷⁹ Stefán Sigurðsson hreppstjóri Hlíðarhrepps svaraði 14. maí 1920 og sagði að þar væru engin afréttarlönd sem ekki tilheyrðu lögbýlum hreppsins og engin landsvæði sem talin væru almenningur.³⁸⁰

Afréttarlöndum í Jökulsárhlíð er þannig lýst í Sveitum og jörðum í Múlaþingi:

Afréttarlönd eru: Hlíðarfjöllin sjálf, Kaldártungur (norðan Kaldár, sunnan Smjörfjalla) ásamt Laxárdal utanverðum með náttúrlegum, óhindruðum

³⁷⁵Skjal nr. 6 (7).

³⁷⁶Þorvaldur Thoroddsen. Lýsing Íslands III. bindi. Kaupmannahöfn 1919, bls. 195.

³⁷⁷Skjal nr. 2 (260).

³⁷⁸Skjal nr. 2 (266).

³⁷⁹Skjal nr. 2 (262).

³⁸⁰Skjal nr. 2 (263).

aðgangi að utanverðum heiðum Jökuldals. Einnig sækir fé úr Úthlíð allmjög á svæði Vopnfirðinga um Böðvarsdalsafrétt, og í Fagradal, síðan byggð aflagðist þar. Flest eru þessi afréttarsvæði brattlend og mjög misvel gróin. Þóttu Kaldártungur þeirra best, áður a.m.k. Að smala þær tekur einn dag fyrir 4-6 menn, að Kaldárdal sunnanverðum meðtöldum.³⁸¹

S<leðbrjótur> er 16 km frá Jökulsárbrú og á aðallega land milli Jökulsár og Kaldár, og auk þess afréttarland hátt í Hlíðarfjöllum, Ásdal og Grjóttungu, niður af Smjörfjöllum miðjum, og upp á fjöllin.³⁸²

Samkvæmt jarðalýsingum í Sveitum og jörðum í Múlaþingi tilheyrir landsvæði, sem kallað hefur verið Kaldártungur, ýmsum jörðum. Þar er hver jörð sögð eiga sitt landsvæði eða tungu, sem oftast er kennd við viðkomandi jörð: Sleðbrjótur á þannig Ásdal og Grjóttungu,³⁸³ Surtssstaðir Surtssstaðatungu,³⁸⁴ Hallgeirsstaðir Hallgeirsstaðatungu,³⁸⁵ Hrafnabjörg Kaplatungu og Hrafnabjargatungu. Er þar um Hrafnabjargatungu sagt, að Kirkjubæjarkirkja í Hróarstungu hafi átt sjö nauta beit í tunguna.³⁸⁶

Árið 1641, í tíð Brynjólfs Sveinssonar biskups í Skálholti, segir í vísitasíu Kirkjubæjar:

Mariu Kyrkia að Kyrkiu bæ á Heimaland allt ... Hun a og Lambey, Siö Nauta afrett j Kaldártungum, Skogarteyg fyrer utann fiski læk J milli og ambáttar leidis. ... Hundrad lamba afrett a Vestureyum j Torfa stada Jörd æfínnliga.³⁸⁷

Í vísitasíum í Kirkjubæ 1677 og 1706 er endurtekið það sem stendur í vísitasíunni frá 1641 varðandi Lambey, „nautaafréttina“ og skógarteiginn.³⁸⁸ Næstu vísitasíur áttu sér stað 1727, 1748, 1763, 1779 og 1850. Þessar vísitasíur byggja á þeim sem áður höfðu verið skráðar og því er ekki ástæða til þess að fjalla um innihald þeirra hér.³⁸⁹

Í lýsingu Kirkjubæjarprestakalls frá 23. maí 1839 er fjallað um ítök á Langanesströndum og í Vopnafirði. Þar kemur fram að þau ítök ásamt fleirum sem eignuð séu kirkjunni hafi verið henni arðlaus um langt skeið.³⁹⁰

Í skýrslu Kirkjubæjarprests frá 20. febrúar 1844 um eignir kirkju og prestakalls er m.a. talið meðal ítaka:

... 7 Nauta Afrétt í Kaldártungum ...³⁹¹

³⁸¹ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 192.

³⁸² Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 218.

³⁸³ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 218.

³⁸⁴ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 225.

³⁸⁵ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 227-228.

³⁸⁶ Sveitir og jarðir í Múlaþingi I. bindi, bls. 230

³⁸⁷ Skjal nr. 2 (64) a-b.

³⁸⁸ Skjöl nr. 2 (84) a-b og 2 (85) a-b.

³⁸⁹ Skjöl nr. 2 (86) - (90).

³⁹⁰ Skjal nr. 2 (257).

Í brauðamati Kirkjubæjar frá 1854 kemur fram að á meðal ónotaðra og arðlausra ítaka og hlunninda kirkjunnar sé „nautaafrétt“ í Kaldártungum.³⁹²

Önnur skýrsla varðandi Kirkjubæjarprestakall var útbúin 14. ágúst 1867. Þar er líka minnst á „nautaafrétt“ í Kaldártungum.³⁹³

Benedikt Gíslason frá Hofteigi lýsir í Göngum og réttum leitum á einstökum svæðum á Jökuldal, væntanlega eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar eða fyrir 1940. Gísli Helgason í Skógargerði gerði athugasemdir við lýsingu á smölun á Hofteigsheiði og taldi heldur rangt með farið.³⁹⁴ Hér er lýsing Benedikts tekin upp, en reynt að hliðra hjá því, sem Gísli setti út á:

Hofteigsheiði

Í Hofteigsheiði er leitum hagað eins og í Hnefilsdalsheiði, það er smalað frá innri og ytri leitarmörkum að Hofteigi, sem er miðlínis á svæðinu. Nær leitarsvæðið yfir Skjöldólfsstaða-, Hofteigs-, Hvannár- og Hauksstaðalönd. Um tuttugu menn smala þetta leitarsvæði og fara jafn margir frá hvorum leitarmörkum. ...

Innsti hluti Skjöldólfsstaðalands, kringum Skjöldólfsstaðahnjúk að norðan með Gilsá að Skjaldklofa og ofan hjá Skjöldólfsstaðabæ, er þó venjulega smalaður daginn fyrir ... Sparar þetta auk þess menn í gönguna, og verða þá líka hin innri leitarmörk heiðarinnar norður frá bæ á Skjöldólfsstöðum að Sandfellshorni syðra, en Sandfellið gengur þarna töluvert ofan í heiðina og mjókkar leitarsvæðið.

Upp frá Hauksstöðum fara venjulega tíu menn og var til skamms tíma um helmingur þeirra úr Tunguhreppi ... Liggur leiðin upp frá Hauksstöðum á landamerki Hauksstaða og Fossvalla við Búrfell og er þá farið yfir ytri hluta Hvannárdala, sem liggja þarna hlið við hlið og skera hver annan fyrir ofan brún í Jökuldal, að Laxárhæðum fyrir neðan Laxárdal. Hvannárdalirnir eru hið fegursta land, ákaflega fjölskrúðugir af gróðri, einkum innst, utanvert við Tinnuhraun á mörkum Hofteigs- og Hvannárlanda. ... Rústir eftir tvö býli sjást enn í dölunum; hét annað Krummshólar, ... Er það alltarlega í dölunum. En litlu fyrir framan miðja dalina hétu Árnastaðir, og var í byggð nokkurn tíma á síðustu öld. ...

Fyrir ofan Hvannárdali taka við Laxárdalshæðir. Það eru neðri dalamörkin á Laxárdal og eru lág, eða aðeins hæðir eins og þau heita. ...

Yzt í dalnum, þar sem Laxá beygir ofan fjallið til þess að renna fram hjá Fossvöllum, heitir Bugðusel, og eru munnmæli til um byggð á seli þessu.

³⁹¹Skjal nr. 2 (235).

³⁹²Skjal nr. 2 (258).

³⁹³Skjal nr. 2 (237).

³⁹⁴Göngur og réttir V. bindi. Akureyri 1987, bls. 337.

Laxárdalur mun vera um sjö kílómetra langur inn að vaði á Laxá á Hofteigsölduvegi. Á Laxárhæðum er liðinu skipt í gönguna. ...

Fimm fara norður fyrir Laxárdal en tveir eru á Laxárdalnum og hæðunum, en þrír í Hvannárdölum.

Þessir fimm [þ.e. þeir sem fara norður fyrir Laxárdal] ríða norður heiðina, og einn af þeim á að fara á Hofteigsöldukoll. Það er kannske Benedikt í Hofteigi í þetta sinn, og nú stefnir hann frá Öldukolli á fimmta gil í Sandfelli utanverðu. Þar undir stendur Tröllkarl upp af Tröllkarlsflóanum. ...

Að Hákonarstaðarétt

Heiðasvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða, eða miðhluti heiðanna norðan ár, er smalað að einni rétt á Hákonarstöðum. Hér er þó um fleiri leitarsvæði að ræða og heita Ármótaselsheiði, Innri- og Ytri-Fjallgarðar, Eiríksstaðaheiði og Brúarháls. Ármótaselsheiði liggur milli Gilsár og Lönguhlíðar, sem er lágur háls, nokkuð vestan við býlið Ármótasel og er í sambandi við Þrívörðuháls og Háreksstaða- og Gestreiðarstaðahálsa. Langahlíð heitir þó aðeins þangað, sem Lindará sker þetta hálendi og kemur innan úr Bjallkolludal. Þar við Lönguhlíðarenda stóð býlið Hlíðarendi. Er smalað með Gilsá að Skjaldklofa og síðan að leitarmörkum Vopnfirðinga við Háflæk og að Háreksstaðahálsi og vestur á Þrívörðuháls. ... Ytri-Fjallgarðar eru frá mörkum Ármótaselsheiðar norðarlega á Þrívörðuhálsi og norður að leitarmörkum Vopnfirðinga við Gestreiðarkvísl og Lindarárbala í Kollseyrudal og fjallgarðana þar inn af. ... Eru leitarmörk milli Inn- og Út-Fjallgarða litlu norðan við Matbrunnvatn, en þar byrjar Fiskidalur og liggur niður með Þríhyrningsfjallgarði fyrir innan Brúarháls í stefnu að Reykjaá. Innfjallgarðar liggja um þetta svæði, en þarna rís Þríhyrningur. ... Vestan undir honum er Þríhyrningsvatn, og þarna klofnar þessi mikli fjallgarður í sundur af vatninu og dölunum upp frá því og niður frá því. Syðst er Breiðastykki, sem nær að Magagili að sunnan og Öskjufjallgarði að vestan. Fyrir norðvestan hann er Mynnisfjallgarður, og heitir að fara um Mynni, þegar farið er úr Jökuldalsheiði í Arnardal til þess að vitja um útigönguhesta þar í löndum Brúar og Möðrudals. Norður af Mynnisfjallgarði er Brattifjallgarður og heitir Byttuskarð á milli þeirra. Fyrir norðan Þríhyrningsvatn er Langidalur og hefir daladrög í fjallgarðinum á mótí Matbrunnvatni, en vestar heitir Sigurðaralda, og er hún milli Langadals og Lindar(ár)dals, ... Úr Þríhyrningsvatni fellur á í suður og heitir Þríhyrningsá. Fellur hún í Álftadalsá á Brúaröræfum, sem síðan rennur um Arnardal og heitir þá Arnardalsá. Er féð rekið úr þessum fjallgördum yfir í Fiskidalinn, sem þá einnig er smalaður um leið, og síðan að Brú á leið til Hákonarstaðaréttar.

Hin miklu heiðalönd, sem liggja fyrir austan og neðan þessa fjallgarða, eru svo lönd Brúar, Eiríksstaða, Grundar, Hákonarstaða og Arnórsstaða og

heiðarbýlanna Heiðarsels, Grunnavatns, Sænautasels, Rangárlóns og Veturhúsa, sem öll voru í byggð til skamms tíma, og einnig býlanna Hneflasels, Netsels, Háls og Víðihóla, sem búin eru að vera lengi í eyði. ... Er smalað að utan norður með Lönguhlíð að innan, norður á Bjallkolludal og Rangárlónsland, og eru það hin norðustu mörk á leitasvæði þessu, þar sem Útfjallamenn fara niður. ... Víðidalurinn er smalaður frá Ármótum, sunnan undir Lönguhlíð, um Víðihóla og Hálsland, í stefnu á Eiríksstaðahnefla, en féð kemur saman við þá, sem smala að norðan og reka frá Veturhúsum. Er Hákonarstaðaland þarna um brúnirnar á Jökuldal geysivíðáttumikið. Inn- og Út-Eiríksstaðaheiði í kringum Hneflana og að Ánavatni er smöluð í Eiríksstaði ... Sama máli gegnir um Brúarháls. Öll þessi heiðalönd eru smöluð á fyrsta gangnadegi og af um 30 mönnum, og er Hákonarstaðarétt daginn eftir. ...

Brúardalir

Hinn innsti hluti heiðanna norðan ár er Brúardalir, eins og fyrr var fram tekið. Mörk þeirra eru og tilfærð áður.

Brúardalaganga byrjar að aflokinni Hákonarstaðarétt, og leita sex menn allt þetta stykki. Bótin, að ekki þarf að smala uppblástursauðnirnar. Eru dalirnir aðeins smalaðir tvisvar sinnum haust hvert, ... Farið er hinn fyrsta dag inn í Laugarvelli, býlið gamla. Þar er gangnamannakofi. Áður fyrr lágu menn í svokölluðum Laugarvallaskúta við Reykjará. ... Næsta dag er liðinu skipt, og fara tveir og tveir saman. Tveir fara vestur í Álftadal og smala hann að Álftadalskrók, gegnt þar sem Þríhyrningsá fellur úr vatninu. Þaðan fara þeir í Fagradal, sem hefir stefnu að Kreppu, og er Fagradalsfjall á milli hans og Grágæsadals. Tveir fara inn Vesturdal, sem gengur í suðvestur af Laugarvalladal, og eru inn af honum Háumýrar, mesta graslendi í dölunum fyrir utan Kringilsárrana. Tveir fara inn í Sauðafell og Þorláksfitjar. Er smalað þennan dag um alla þessa dali, og komið í kofa við Sauðá, þar sem hún fellur í Jökulsá. Hinn þriðja dag er smalað um Kringilsárrana, ef fært er, og út með Jökulsá í Laugarvallakofa. Fjórða daginn er svo smalað út Laugarvalladal og með Reykjaá, Brúarskóg, sem liggur við Jökulsá undir Meljaðrafjalli, og heim í Brú. ...³⁹⁵

Eftir 1950 hafa orðið miklar breytingar á smölun. Heimalönd töldust á gangnaseðli um 1987 Eiríksstaða-, Grundar-, Hákonarstaða-, Arnórsstaða-, Skjöldólfsstaða-, Hjarðarhaga-, Hjarðargrundar-, Hofteigs-, Hvannár og Hauksstaðaheiðar. Svæði, sem leggja þurfti í sameiginlega, voru Út- og Framfjallgarðar, Háreksstaðaheiði og Arnardalur. Brúarbændur sáu um smölun á Brúardölum og Breiðastykki. Möðrudalsbóndi smalaði sitt land sjálfur.³⁹⁶

³⁹⁵Göngur og réttir V. bindi, bls. 315-322.

³⁹⁶Göngur og réttir V. bindi, bls. 352.

Háreksstaðaland er þá smalað að mestu af Vopnfirðingum í fyrstu göngu. Gilsárbotnar og fremsti hluti Grunnvatnsdals, austan Fellahlíðar, eru smalaðir að Skjöldólfsstöðum. Einnig er ysti hluti Ármótaselsheiðar smalaður að Háreksstöðum. Háreksstaðaháls er smalaður af Vopnfirðingum, en það smalavæði nær inn að Bjallkollu hinni ytri.³⁹⁷

Takmörk smalavæðis Út-Fjallgarða voru þá þessi:

Að austan Þrívörðuháls og Veturhúsabotnar, að sunnan utanvert Ánavatn, Meyjardalur og Háfsvatnadæld í Möðrudalsfjallgarð eystri, að vestan Langidalur, Lindará, Eystri-Fjallgarður og norður á Kollseyrudal, að norðan sunnanverður Kollseyrudalur, Gestreiðarstaðaháls og norðurendi á Þrívörðuhálsi.³⁹⁸

Mörk Fram-Fjallgarða eru sögð þessi:

Stykkið markast af Ánavatni að sunnan og Fjallgarðinum að norðan. Smalamörk við Út-Fjallgarða eru úr Skollavík við Ánavatn norður í Fjallgarð í stefnu nokkuð utan við Búrfell, þaðan vestur í Þríhryningskróka. Það nær yfir allt Heiðarselsland og meirihluta af landi Grunnvatns.³⁹⁹

Um Möðrudalssmölun segja Göngur og réttir:

Smalavæði Möðrudals fylgir ekki landamörkum, nær þeim ekki alls staðar, en annars staðar er það út yfir mörkin. Að sunnan eru mörkin um Arnardal, að austan Fjallgarðar út að Skarðsá, að norðan Skarðsá í Jökulsá en vesturmörk eru Jökulsá og Kreppa, þó að undanteknum Lambafjöllum sem eru innan þessara marka en smöluð frá Víðidal.

Venjulega er byrjað að smala í Arnardal sem er í Brúarlandi, [Jökuldalshreppur leggur menn í göngur þar] ... en áður var hann smalaður eingöngu frá Möðrudal.⁴⁰⁰

Elsta fjallskilareglugerð Norður-Múlasýslu er frá árinu 1893 en sú sem nú er í gildi er frá árinu 1991.

³⁹⁷Göngur og réttir V. bindi, bls. 353.

³⁹⁸Göngur og réttir V. bindi, bls. 354.

³⁹⁹Göngur og réttir V. bindi, bls. 355-356.

⁴⁰⁰Göngur og réttir V. bindi, bls. 357.

6. NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1. Almenn atriði og dómafordæmi í þjóðlendumálum

Í úrskurðum óbyggðanefndar á fyrsta landsvæðinu sem tekið var til meðferðar, sjá mál nr. 1-7/2000, er í kaflanum *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum á næsta landsvæði sem tekið var til meðferðar er í kaflanum *Viðauki við almennar niðurstöður óbyggðanefndar* aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við, sjá mál nr. 1-5/2001. Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem viðauki með úrskurðum í málum á þriðja svæðinu, nr. 1-9/2003, og því fjórða, nr. 1-6/2004. Sami viðauki fylgir hér og með öðrum úrskurðum í málum á fimmta landsvæðinu sem óbyggðanefnd hefur tekið til umfjöllunar, nr. 1-5/2005.

Á þeim tíma sem liðinn er frá því Almennar niðurstöður óbyggðanefndar og viðauki við þær birtist hefur Hæstiréttur kveðið upp nokkurn fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Skál þar fyrst getið um dóm Hæstaréttar frá 6. september 2005 í máli nr. 367/2005, sem fjallað var um í inngangi að niðurstöðum óbyggðanefndar í málum á svæði 4. Svo sem þar segir verður sú ályktun af honum dregin, sbr. nú einnig dóm Hæstaréttar frá 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006, að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr máli á þeim grundvelli. Í tilvikum ríkisjarða hefur því þó verið lýst yfir af hálfu íslenska ríkisins að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á eignarlandi og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar, að því leyti sem hún tekur til ríkisjarða, að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland. Aðrir dómar varða fremur heimildamat og sönnunarkröfur, nánar tiltekið tveir dómar Hæstaréttar frá 21. október 2004 (mál nr. 47 og 48/2004); þrír dómar frá 11. maí 2006 (mál nr. 496/2005, 454/2005 og 345/2005); tveir dómar frá 28. september 2006 (mál nr. 497/2005 og 498/2005); tveir dómar frá 5. október 2006 (mál nr. 67/2006 og 133/2006) og nú síðast þrír dómar frá 16. maí 2007 (mál nr. 448/2006, 536/2006 og 24/2007).

Sú umfjöllun um einstök landsvæði sem hér fer á eftir er í beinu samhengi og samræmi við framangreindar Almennar niðurstöður óbyggðanefndar, ásamt viðauka við þær, og vísar til þeirra. Fyrirliggjandi dómar og úrskurðir óbyggðanefndar eru einnig fordæmi við úrlausn málsins, í þeim tilvikum að reynt hefur á atriði sem almenna þýðingu hafa.

Hér á eftir verður fyrst lagt mat á hvort dómar gefi tilefni til að herða sönnunarkröfur til landamerkjabréfa jarða og að því loknu fjallað almennt um stofnun heiðarbyggðar á Norðausturlandi. Þá verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um eignarréttarlega

stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.⁴⁰¹ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1. Gildi landamerkjabréfa jarða

Í forsendum dóms Hæstaréttar í máli nr. 48/2004, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796, tók rétturinn almenna afstöðu til mats á gildi landamerkjabréfa, annars vegar jarða og hins vegar annarra landsvæða, og inntaks eignarréttar á svæði, sem lýst er í landamerkjabréfi jarðar, sbr. einnig tilvísanir í síðari dómum í þjóðlendumálum, t.d. máli nr. 345/2005. Orðrétt segir svo:

Við mat á gildi landamerkjabréfa og því hvert sé inntak eignarréttar á svæði, sem þar er lýst, skiptir almennt máli hvort um er að ræða jörð eða annað landsvæði, en þekkt er að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig til dæmis afrétti, sem ekki tengjast sérstaklega tiltekinni jörð. Felur landamerkjabréf fyrir jörð í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega.

Einnig kemur fram það álit réttarins að áritun um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, þinglýsing og innfærsla í landamerkjabók auki sönnunargildi landamerkjabréfs. Sama máli gegnir ef ekki hefur verið ágreiningur um merki viðkomandi jarðar. Hins vegar verði ekki litið fram hjá þeirri staðreynd að fyrir gildistöku laga nr. 58/1998 hafi engum verið til að dreifa sem gat sem handhafi beins eignarréttar gert samninga um mörk þess lands sem nú nefnist þjóðlenda. Þá verði þess að gæta að með því að gera landamerkjabréf gátu menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands.

Segja má einnig að í nýjustu dómum, sbr. mál nr. 536/2006 og 24/2007, hafi enn verið hnekkt á þýðingu þess að landsvæði teljist innan merkja jarðar. Samkvæmt þessu er óbyggðanefnd rétt að leggja áfram áherslu á landamerkjabréf jarða, sbr. umfjöllun um þau í *Almennum niðurstöðum*, enda þótt með skýrum fyrirvörum sé.

Umfjöllun dómstóla um landamerkjabréf jarðanna Úthlíðar, Stafafells (hluta), Skaftafells og Hóla gefur þó tilefni til að huga sérstaklega að því hvort óbyggðanefnd beri að herða kröfur til sönnunar eignarlands innan landamerkjabréfa jarða, frá því sem lagt er til grundvallar í *Almennum niðurstöðum*. Viðkomandi landsvæði voru öll talin eignarlönd en í forsendum dóma samt sem áður lýst efasemdum um að svo væri að öllu leyti.

⁴⁰¹ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á skýrslu Hjörleifs Guttormssonar, náttúrufræðings, sbr. skjal nr. 31, útgefnum kortum Landmælinga Íslands, örnefnaskrá frá Örnefnastofnun Íslands, athugunum í vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

Í tilvikum Úthlíðar og þess hluta Stafafellslands sem liggur sunnan og vestan Jökulsár, sbr. mál nr. 48/2004 og 498/2005, lágu fyrir bæði landamerkjabréf og eldri heimildir um merki. Lýsingar þessar fengu vel samrýmst en beinn eignarréttur á hluta þeirra landsvæða sem afmörkuð voru þrátt fyrir það talinn vafa undirorpinn. Fram kemur að staðhættir og fyrirbyggjandi heimildir um gróðurfar styðji ekki að þar hafi verið stofnað til beins eignarréttar með námi. Ekki voru þó talin skilyrði til að skilja þessi landsvæði undan eignarlandi jarðanna, einkum þar sem ekkert hefði komið fram af hálfu íslenska ríkisins sem leggja mætti til grundvallar við nánari afmörkun að þessu leyti. Varðandi umræddan hluta Úthlíðar var einnig tekið fram að ekki hefði verið sýnt fram á að landsvæðið hefði verið nýtt sem samnotaafreittur.

Í tilvikum Skaftafells og Hóla, sbr. mál nr. 496/2005 og 48/2004, voru landamerkjabréf fyrir hendi en engar eldri heimildir. Um landamerkjabréf Skaftafells, sem er ódagsett en var þinglesið á árinu 1890, segir svo í dómi Hæstaréttar:

Þótt landamerkjabréfið geti haft sönnunargildi um mörk eignarlands Skaftafells með því að það var áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók, verður að líta til þess að ekki var á valdi eigenda jarðarinnar að auka með landamerkjabréfinu við land sitt eða annan rétt umfram það, sem áður hafði verið. Getur landamerkjabréf þetta því ekki eitt og sér nægt gegn andmælum áfrýjanda til að sanna beinan eignarrétt eigenda Skaftafells II að landinu á Skeiðarársandi, sem deilt er um í málinu, heldur verða önnur atriði jafnframt að koma til, sem stutt geta sömu niðurstöðu, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004 [sem fjallar m.a. um Hóla], sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 3796.

Hér skal einnig getið dóms í máli nr. 345/2004, varðandi jörðina Fell í Suðursveit. Þar lá fyrir skýr eldri heimild, nánar tiltekið lögfesta frá árinu 1851, þar sem merki inn til landsins voru m.a. miðuð við aðliggjandi jökul. Landamerkjabréf jarðarinnar frá árinu 1922 var mun óskýrara, náði skemur inn til landsins, þ.e. í átt að jökli, og gat ekki sérstaklega um merki gagnvart jöklinum. Fjallendið næst jökli var dæmt þjóðlenda og þannig fremur miðað við hina yngri heimild, þ.e. landamerkjabréfið, sem náði skemur en hin eldri. Þar höfðu þó önnur atriði einnig vægi.

Óbyggðanefnd hefur nú þegar kveðið upp úrskurði sem fjalla um fjölda jarða á sunnanverðu landinu, þ.e. svæðum 1-4, og heimilda um afmörkun og eignarréttindi á ágreiningssvæðum verið skipulega leitað, m.a. á Þjóðskjalasafni og hjá sýslumannsembættum. Séu þær skoðaðar heildstætt kemur í ljós að landamerkjabréf hátt í tvö hundruð jarða hafa verið könnuð sérstaklega. Í upp undir helmingi tilvika hefur það verið elsta lýsing á merkjum jarðar og beinn samanburður við eldri heimildir þannig ekki mögulegur. Því fer einnig fjarri að eldri heimildir séu almennt heildstæðar merkjalýsingar. Þvert á móti geta þær verið brotarkenndar og jafnvel fremur falið í sér vísbendingar en ótvíræðar lýsingar. Loks eru tíu tilvik þar sem

ekkert landamerkjabréf, í skilningi landamerkjatalaga, er fyrir hendi og verður ekki séð að það hafi nokkurn tíma verið gert. Að því er varðar mikinn meirihluta jarða á svæðum 1-4, var niðurstaðan sú að aðrar heimildir um merki, væru þær til, ýmist styddu lýsingu bréfs eða mæltu henni ekki í mót. Merkjum væri því rétt lýst í landamerkjabréfi, svo sem óbyggðanefnd skýrði það. Tekið skal fram að sú skýring var í ákveðnum tilvikum önnur en málsaðila.

Svo sem að framan greinir virðast dómstólar þannig gera fremur strangar kröfur til landamerkjabréfa jarða, þ. á m. að þau hafi stuðning af öðru og þá einkum eldri heimildum. Til þess ber þó að líta að fleiri atriði eru hér samofin og lögð til grundvallar niðurstöðu hverju sinni, þar á meðal mismunandi vægi eða trúverðugleiki einstakra heimilda, nýting, gróðurfar og staðhættir. Með hliðsjón af því og með tilliti til stjórnskipulegrar jafnræðisreglu telur óbyggðanefnd að fara beri varlega í að draga víðtækar ályktanir af þessari umfjöllun. Líta ber til þess að eftir að gengið hafði verið frá landamerkjabréfi, með tilheyrandi opinberri skráningu, hafði jarðeigandi síður ástæðu til að varðveita skjöl sem þar kann að hafa verið byggt á. Eðlilegt verður að telja að íslenska ríkið beri hallann af þeim vafa sem fyrir hendi kann að vera í slíkum tilvikum.

Niðurstaða óbyggðanefndar er því sú að ekki sé ástæða til að herða sérstaklega kröfur um sönnun eignarlands innan lýsingar í landamerkjabréfi jarðar, umfram það sem áður hefur verið lagt til grundvallar og samrýmist vel þeirri almennu afstöðu Hæstaréttar til landamerkjabréfa sem áður var lýst. Eftir sem áður er ljóst að dómstólar gera nokkuð strangar kröfur til sönnunar eignarlands, sbr. einnig þá meginreglu í íslenskum rétti að sá sem telur til eignarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartikalli sínu. Jafnframt liggur fyrir að landamerkjabréf hafa ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, sbr. t.d. dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, þar sem segir svo:

...nær frá upphafi Íslandsbyggðar mörkuðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig mörk ítaka, afrétta og allra annarra réttinda í lönd sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu manna. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda merkjum réttindanna við, hvers eðlis sem þau voru. Af framanrituðu þykir leiða að skýra verði hvaða réttindi það séu sem menn voru að skipta á milli sín.

6.1.2. Heiðarbýli á Norðausturlandi

Í Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar er gerð almenn grein fyrir þeirri stofnun eignarréttar sem heimilaður var í nýbýlatalilskipun frá 15. apríl 1776, um landnám og byggingu eyðijarða, og síðar nýbýlalögum, nr. 15/1897.⁴⁰² Að því er varðar

⁴⁰² Sbr. kafla 3.3. í viðauka.

Norðausturland sérstaklega í þessu sambandi benda heimildir til að í kjölfar nýbýlatilskipunar og fram yfir miðja 19. öld hafi þar verið stofnað til heiðarbyggðar í meiri mæli en á þeim landshlutum sem áður hafa komið til umfjöllunar hjá óbyggðanefnd. Byggð þessi stóð að jafnaði stutt, oft slitrótt, og þegar komið var fram á miðja 20. öld var henni nær alveg lokið. Í kjölfar gildistöku landamerkjálaga voru ýmist gerð sérstök landmerkjabréf fyrir slík heiðarbýli eða þau felld innan landamerkjálýsingar tiltekinnar jarðar.

Samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunar gat slík býlisstofnun hvort heldur er verið í landi jarðar eða utan þess. Kveðið var á um útmælingu viðkomandi landsvæðis undir stjórn sýslumanns og útgáfu amtmanns á byggingarbréfi til handa nýbýlingi, enda hefði skilyrðum verið fullnægt.

Í þeim tilvikum að stofnað var til nýbýlis í landi jarðar með lögformlegum hætti, sbr. einkum 2. gr. nýbýlatilskipunar, er ljóst að með því hefur ekki orðið breyting á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Hér gegnir sama máli og ef þar var stofnað til byggðar með öðrum hætti, svo sem leigu eða sölu hluta jarðar.⁴⁰³ Um slík landsvæði hlýtur því að fara eftir sömu sjónarmiðum og jarðir almennt, hvernig sem formlegum frágangi hefur verið háttað. Um jarðir almennt vísast nánar til *Almennra niðurstaðna óbyggðanefndar*.

Hafi hins vegar tekist byggð utan jarðar, sbr. einkum 4. gr. nýbýlatilskipunar, verður að kanna hvort þar hafi verið stofnað til lögformlegs nýbýlis. Hafi svo verið, er ljóst að viðkomandi landsvæði er eignarland, þá þegar af þeirri ástæðu. Ella verður að líta svo á að ekki hafi verið stofnað til beins eignarréttar á grundvelli þeirrar löggjafar. Eignarréttarleg staða viðkomandi landsvæðis breyttist því ekki, hvernig sem henni var farið. Annað mál er að í kjölfarið kann að hafa stofnast þar eignarland á öðrum grundvelli, sbr. lög nr. 46/1905 um hefð.

Heiðarbyggð á Norðausturlandi er nefnd ýmsum nöfnum í heimildum, einkum nýbýli, afbýli, heiðarkot og hjáleiga. Notkun þessara hugtaka er misvísandi og tekur ekki endilega mið af ákvæðum nýbýlatilskipunar eða nýbýlalaga. Þannig kann tiltekið býli að vera nefnt nýbýli í heimildum án þess að byggingarbréf liggi fyrir. Málsmeðferð nýbýlaumsóknar getur þá af einhverjum ástæðum hafa lokið á einhverju stigi, svo sem eftir útmælingu, eða jafnvel ekki hafist yfirleitt. Á hinn bóginn getur verið að byggingarbréf hafi verið gefið út en býlið þrátt fyrir það nefnt annað en nýbýli, t.d. hjáleiga.

Útgáfa byggingarbréfs, sem stundum er nefnt nýbýlaleyfi, tekur af vafa um stofnun eignarlands og að landsvæði hafi frá þeim tíma öðlast stöðu jarðar að lögum. Að öðru leyti hlýtur að þurfa að leggja mat á eignarréttarlega stöðu viðkomandi landsvæðis áður en þar tókst byggð og hvort sú staða hafi tekið breytingum síðan. Í

⁴⁰³ Sbr. kafla 4.2. í viðauka.

Því sambandi ber að líta til þeirra krafna sem Hæstiréttur hefur gert til sönnunar eignarlands, sbr. kafla 6.1.1.

6.2. Landnám

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir frásögn Landnámu varðandi það landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Þannig á Þorsteinn torfi að hafa numið Jökulsárhlíð og búið á Fossvöllum en Hákon að hafa numið Jökuldal vestan Jökulsár og búið á Hákonarstöðum. Landnámsmörk upp til fjalla og inn til lands eru ekki tiltekin.

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir Landnámu hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í Landnámu verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi, sbr. einnig dóm Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum. Af framangreindri frásögn Landnámu verður ekki ráðið hversu langt inn til lands landnám náði og að því leyti verða þannig engar afdráttarlausar ályktanir af henni dregnar. Að öðru leyti vísast til þeirrar umfjöllunar um einstök landsvæði sem hér fer á eftir.

6.3. Jarðir í Jökulsárhlíð

6.3.1. Inngangur

Umfjöllun þessa kafla tekur til landsvæðisins ofan kröfulínu íslenska ríkisins sem afmarkar þjóðlendukröfu þess í Smjörfjöllum innan sveitarfélagamarka Fljótsdalshéraðs.

Íslenska ríkið gerir kröfu um að Smjörfjallasvæðið, þ.m.t. Kaldártungur og hluti Hlíðarfjalla, verði úrskurðað þjóðlenda. Kröfusvæðið er afmarkað með línu er dregin er úr punkti við Jökulsárhlíð þar sem lína milli 882 m hæðarpunkts í Frakkafjalli og 863 m hæðarpunkts fyrir ofan Urðarhjalla sker hreppamörkin. Þaðan er dregin lína í 863 m hæðarpunkt fyrir ofan Urðarhjalla, svo í Háöxl, þaðan í Lágöxl. Fara svo í Kaldárgil á mörkum Surtsstaða og Mássels og fylgja svo Kaldá og enda línuna á sveitarfélagamörkum á Miðheiði í 744 m hæðarpunkti. Þar fyrir vestan vatnaskil á Smjörfjöllum tekur við þjóðlendukröfusvæði í máli 3/2005, Vopnafjörður. Af hálfu þinglýstra eigenda Fögruhlíðar ásamt Hlíðarhúsum, Sleðbrjótssels, Sleðbrjótssels ásamt Breiðumörk, Surtsstaða, Hallgeirsstaða, Hrafnabjarga og Fossvalla er því haldið fram að landsvæðið sé undirorpið beinum eignarrétti. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í köflum 3.2-3.8.

Upp af Hlíðarfjöllum og bæjum í Jökulsárhlíð rísa Smjörföll. Smjörfjöllin eru mikil um sig og rísa þau hæst í 1255 m hæð yfir sjávarmáli í hnjúk sem liggur um 10 km vestur upp af bæjarstæði Mássels, mælt í beinni loftlínu. Hæstu hnjúkar

Smjörfjalla liggja í yfir 1200 m hæð yfir sjávarmáli. Jökulshlíðarmegin halla Smjörfjöll mót austri og eru þau skorin giljum, sem flest hafa leguna austur-vestur. Fjöllin eiga margt skylt við Austfjarðafjöll að aldri og gerð, byggð að meginhluta úr basalti fyrir ísöld en með litríkt líparít á köflum. Ofan Mássels, norðarlega á svæðinu, liggur brattur dalur er kallast Ásdalur og hefur hann legun norðvestur-suðaustur og rennur Ásdalsá um hann í Kaldá. Um Smjörfjöll liggja sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Vopnafjarðarhrepps. Syðst á svæðinu liggja Kaldártungur en úr þeim renna nokkur vatnsföll til austurs í Kaldá. Frá bæjarstæðum í Jökulsárhlíð að sveitarfélagamörkum eru um 12-13 km í beinni loftlínu.

6.3.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1 (8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Að því er varðar Jökulsárhlíð þá greini Landnáma einungis frá námi hlíðarinnar en ekki Smjörfjalla eða Kaldártungna. Byggt er á því að afréttir eins og þeir voru skilgreindir fyrir gildistöku Þjóðlendulaga 1998 hafi verið þjóðlendum þar sem tilteknum jörðum fylgdi réttur til afréttarnota. Þá er byggt á því að þar sem í skrifuðu máli sé sagt að ákveðið land utan byggðar sé eign einhvers aðila, sé allt eins átt við afréttareign eins og að viðkomandi aðili eigi beinan eignarrétt. Byggt er á biskupavísitasíu frá 1641 og 1677 en þar segir að Kirkjubæjarkirkja eigi sjö nauta afrétt í Kaldártungum. Vísað er til byggðasögunnar *Sveitir og jarðir í Múlaþingi* frá árinu 1974 um að afréttarlandið í Kaldártungum sé smalað á einum degi af 4-6 mönnum. Þá segir þar að jörðin Hrafnabjörg eigi Kaplatungu og Hrafnabjargartungu í Kaldártungu. Göngur á jörðinni taki einn dag en Kaldártungur séu smalaðar sér. Byggt er á umfjöllun um Sleðbrjót í sömu bók um að jörðinni tilheyri aðallega land milli Jökulsár og Kaldár og auk þess afréttarland hátt í Hlíðarfjöllum, Ásdal og Grjótártungu, niður af Smjörfjöllum miðjum og upp í fjöllin. Einnig segi um Surtsstaði að jörðin eigi Surtsstaðatungu handan Kaldár. Af þessu megi sjá að nokkrar jarðir kalli til réttar til lands handan Kaldárgils í átt að Smjörfjöllum. Vísað er til þess að merkjalýsingar jarða í Jökulsárhlíð séu flestar ekki ritaðar fyrr en eftir gildistöku nýrri landamerkjalaga. Með tilliti til merkjalýsinga og heimilda um afrétti á svæðinu sé eðlilegast að líta svo á að þjóðlenda taki við í Smjörfjöllum og afréttinum Kaldártungu.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 8, 8(5), 10, 10(3) og (4), 13, 13(3), 14, 14(9), 18, 18(4), 19, 19(8), 20 og 20(3), er byggt á því að landsvæðið hafi allt verið numið. Mótmælt er að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðanna verði dregin í efa. Byggt er á þinglýstum landamerkjabréfum jarðanna gerð á árunum 1884 til 1921. Með setningu

landamerkjálaga, nr. 5/1882 og nr. 41/1919, hafi stjórnvöld haft frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum og leyst úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Byggt er á því að lýsingum landamerkjabréfa verði ekki hnekkkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvíli jafnframt á íslenska ríkinu. Vísað er til landbrigðapáttar Grágásar og landbrigðabálks Jónsbókar um merkjagöngur. Merkjalýsingar þeirra hafi sjaldan verið að finna í kaupbréfum en hafi haldið gildi sínu enda þótt þær hafi aðeins varðveist í munnlegri geymd.

Mótmælt er þeim skilningi íslenska ríkisins á vísitasíum frá 1641 og 1677 að kirkjan á Kirkjubæ hafi átt sjö nauta afrétt í öllum Kaldártungum. Samkvæmt Vilchinsmáldaga frá 1397 hafi kirkjan einungis átt upprekstur á „Skalldartunngu” sem líklegast sé Grjóttungan í landi Sleðbrjóts. Síðar hafi nafn þeirrar tungu glatast og þá farið að nota samheiti allra tungnanna í staðinn. Auðljóst sé í það minnsta að hér sé átt við ítak kirkjunnar í eignarlandi annars. Vísað er til þess að Sleðbrjótur hafi lengi átt rekaítak á Héraðssandi og því hugsanlegt að um ítakaskipti hafi verið að ræða. Þá er því haldið fram að eftir að ríkisvald stofnaðist hér á landi hafi handhafar þess margsinis viðurkennt fullkominn eignarrétt innan lýstra merkja jarðanna. Hafi ríkisvaldið einhvern tíma getað haft uppi véfengingarkröfu á hendur landeigendum sé slík krafa fyrir löngu fallin úr gildi fyrir tómlæti eða fyrningu. Þá er byggt á að skilyrðum hefðar sé fullnægt. Vísað er til 72. gr. stjórnarskrárinnar og sambærilegs ákvæðis í 1. gr. 1. viðauka laga nr. 62/1994 um Mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er vísað til sjónarmiða um réttmætar væntingar aðila og ákvæða stjórnsýslulaga nr. 37/1993.

6.3.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar þeirra jarða í Jökulsárhlíð sem liggja að Smjörfjöllum er rakin í köflum 5.2 til 5.8. Af þeim heimildum sem þar er lýst verður ráðið að um sjálfstæðar jarðir hefur verið að ræða.⁴⁰⁴ Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt upp til fjalla landnám í Jökulsárhlíð náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja í Jökulsárhlíð, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum umræddra jarða er lýst í landamerkjabréfum og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Smjörfjallgarði vestanverðum. Athugun þessi tekur til merkja jarðanna gagnvart hálendi og innan

⁴⁰⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki jarðanna verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Í landamerkjalyýsingum þeirra jarða sem talið er til eignarréttinda á því svæði sem hér er til umfjöllunar, er merkjum jarðanna gjarnan lýst frá upptökum áa í Smjörfjöllum eða frá vatnaskilum. Hér verður gerð grein fyrir landamerkjum jarðanna eins og þeim er lýst í landamerkjabréfum þeirra að því marki sem þau skarast við kröfusvæði íslenska ríkisins.

Landamerkjum Fossvalla er lýst í landamerkjabréfi jarðarinnar, dagsett og þinglesið 21. júní 1884. Syðri merkjum jarðarinnar er þar lýst í „há Laxárdalshnjúk, þaðan í Beinavörðu.“ Nyrðri merkjum jarðarinnar í Smjörfjöll, síðan inn fjöllin, eptir sem vötn falla til Beinavörðu. Nefnd Beinavörða liggur við sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Vopnafjarðar. Í landamerkjabréfi Hrafnabjarga, dags. og þingl. 21. júní 1884 er merkjum að sunnan og norðan lýst í Smjörfjöll og síðan eftir því sem vötnum hallar. Sama lýsing kemur fram í landamerkjabréfi Hallgeirsstaða, dags. og þingl. 21. júní 1884. Í yngra landamerkjabréfi þeirrar jarðar, dags. 29. desember 1921 og þingl. 21. júlí 1922, segir að sunnan og norðan ráði Merargilsá og Klappará merkjum „norður í Smjörfjöll“. Upptök Merargilsár eru skammt austan við línu þá sem miðað hefur verið við að ráði merkjum milli Vopnafjarðarhrepps og Fljótsdalshéraðs. Upptök Klapparár eru nokkru neðar. Í landamerkjabréfi Surtstaða, dags. og þingl. 21. júní 1884, er merkjum að sunnan lýst í Merargilsárós „eptir það Merargilsá“. Um norðurmerkin er miðað við Fremri Grundarlæk „... síðan af fjallsbrún beint í Þvergilsá að ofan“. Merkjum er þannig ekki lokað að vestan (ofan) en upptök Merargilsár og Þvergilsár eru upp í Smjörfjöllum skammt undan sveitarfélagamörkum. Í öðru landamerkjabréfi Surtstaða, dags. 29. september 1921 og þingl. 21. júlí 1922, segir einnig að fyrrnefndar ár ráði merkjum „norður í Smjörfjöll“. Í landamerkjabréfi Sleðbrjóts og hjáleigunnar Mássels, dags. og þingl. 21. júní 1884, er syðri mörkum lýst „á fjallsbrún, síðan beint í Þvergilsá“. Um nyrðri merkin segir að Sauðá ráði af fjalli. Landamerkjabréf Sleðbrjóts, dags. 24. júlí 1922 og þingl. 19. júlí 1923, tekur ekki til hjáleigunnar Mássels. Að norðan er merkjum lýst með sama hætti og í eldra landamerkjabréfi. Um merki til suðurs gagnvart Surtstöðum segir að þau séu „í Kamb, sem sé hár klettur ofan við Kaldá á móti Melrakkaárós“. Gagnvart Másseli séu merkin „lína í framanverða Háöxl á fjallsbrún. Þaðan bein lína í Þvergilsós.“ Yngra bréfið lýsir merkjum nokkuð skemur til vesturs en það eldra. Í landamerkjabréfi Sleðbrjótssels, dags. 28. apríl 1890 og þingl. 9. júní 1890, segir að utan [norðan] ráði „Hróaldstaðaá á fjall upp“ en að framan (sunnan) ráði „Sauðá af fjalli ofan, þangað til hún fellur í Kaldá“. Merkjum er lýst með samsvarandi hætti í landamerkjabréfi Sleðbrjótssels, dags. 30. október 1921 og þingl. 21. júlí 1922. Samkvæmt kortum Landmælinga Íslands eru upptök Hróaldsstaðaár rétt austan við sveitarfélagamörk og þann stað sem eigendur Sleðbrjótarsels miða við að séu

vesturmörk jarðarinnar. Upptök Sauðár eru hins vegar nokkru lengra frá sveitarfélagamörkum eða í Sauðárskarði um 3 km þar frá.

Í landamerkjabréfi Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa, dags. og þingl. 9. júní 1890, eru merkin að sunnan sögð „Fögruhlíðará út í Hróaldsstaðaár ós og þaðan ræður Hróaldsstaðaá á fjall upp.“ Hlíðarhús er fyrrum hjáleiga frá Fögruhlíð en í þremur landamerkjabréfum um merki Hlíðarhúsa frá árunum 1899, 1921 og 1922 er miðað við að merki gagnvart Fögruhlíð liggja af fjallsbrún í Hróaldsskarði og niður Hróaldslæk. Elsta heimildin um merki Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa er að finna í lögfestu Fögruhlíðar, dags. 6. maí 1833 og þingl. 1. júní 1833 sama ár. Eru mörkin að sunnan sögð „frammi Kalda ogfra Háls múla út og upp í Selás.“ Nefndur ás liggur ofan við Fögruhlíðará neðan Skallahrauns. Lögfestan lýsir því merkjum skemmra til vesturs en gert er í yngri landamerkjabréfum.

Í þeim landamerkjabréfum sem að framan er vísað til er landamerkjum milli jarða oftast lýst að vatnaskilum í Smjörfjöllum eða að merki nái að fjallsbrún. Í öðrum tilvikum er vísað til upptaka áa sem liggja upp í Smjörfjöllum við sveitarfélagamörk Fljótsdalshéraðs og Vopnafjarðar.

Eldri heimildir um merki jarðanna liggja ekki fyrir utan lögfestu Fögruhlíðar sem lýsir merkjum til vesturs skemur en gert er í yngri heimildum. Til þess ber hins vegar að líta að Fagrahlíð liggur nyrst af þeim jörðum sem hér eru til skoðunar og þjóðlendukrafa íslenska ríkisins tekur ekki mið af lögfestunni. Kröfulínan ríkisins er þannig dregin hátt í Smjörfjöllum og mun ofar en ef miðað væri við lýsingu lögfestunnar. Í vesturhlíðum Smjörfjalla liggja jarðir í Vopnafjarðarhreppi. Eins og fram kemur í umfjöllun um þær jarðir í máli nr. 3/2005 er þeim, líkt og þeim jörðum sem hér eru til umfjöllunar, lýst upp til fjallanna, gjarnan að vatnaskilum. Af því verður ráðið að jarðir í Vopnafjarðarhreppi og í Jökulsárhlíð liggja saman í Smjörfjöllum.

Óbyggðanefnd telur að heimildir um merki jarða vestur, norður og austur með Smjörfjöllum bendi til þess að þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins falli nær allt innan þeirra. Hér verður fjallað um sameiginleg atriði sem varða þetta landsvæði og komist að niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu þess.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 voru gerð landamerkjabréf fyrir þær jarðir sem hér eru til umfjöllunar. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar að mestu leyti rétt lýst. Landamerkjabréf jarðanna eru í flestum tilvikum samþykkt af aðliggjandi jörðum eða öfugt þótt ekki sé leitað samþykkis yfir sveitarfélagamörk en í öðrum tilvikum samrýmast merki jarða á kröfusvæðinu. Bréfin eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðanna, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta sem máli skiptir við úrlausn þessa máls. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Þá er og ljóst að

gagnaðilar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Ekki eru heimildir um annað en að umræddar jarðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem hér er byggt á um landamerki hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Fjallendið hefur þar ekki verið undanskilið, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Óvissa um upptök einstakra áa eða eftir atvikum staðsetningu vatnaskila er ekki slík að hún skipti máli við mat á eignarréttarlegri stöðu landsvæðisins. Engin gögn benda til þess að land á þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins, innan merkja jarða, hafi aðra eignarréttarlega stöðu en annað land þeirra. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu.

Vestan þess svæðis sem hér er til umfjöllunar eru landsvæði í Vopnafirði sem fjallað er um í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd og talin eignarlönd, sbr. kafla 6.18. í því máli. Telur óbyggðanefnd að gögn málsins styðji ekki þá niðurstöðu að gera eigi mun á umræddu landsvæði og aðliggjandi jörðum að þessu leyti. Þá verður ekki séð að eldri heimildir mæli gegn afmörkun í landamerkjabréfum jarðanna.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að á þessu landsvæði sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁰⁵

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land það sem gagnaðilar gera eignarlandskröfu til, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.4. Hjarðarhagi

6.4.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Hjarðarhaga, sbr. landamerkjabréf dags. 19. júní 1884 og þingl. 21. júní 1884. Árið 1956 var býlið Hjarðargrund byggt úr Hjarðarhaga og fékk þriðjung af landi þess.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá landamörkum Hauksstaða, Hvannár og Hofteigs allt að hornmarki við Hjarðarhaga og síðan suður og vestur fyrir Sandfell. Gerð er krafa til þess að land norðan þessarar kröfulínu verði úrskurðað þjóðlenda. Á móti hafa þinglýstir eigendur Hjarðarhaga og Hjarðargrundar lýst kröfu um beinan eignarrétt að landi sem þeir telja að falli innan merkja jarðanna samkvæmt

⁴⁰⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

landamerkjabréfi Hjarðarhaga. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.9.

Að Hjarðarhaga liggur jörðin Hofteigur til austurs en Skjöldólfsstaðir til vesturs. Til norðurs eru Þorbrandsstaðatungur og til suðurs handan Jökulsár í Fljótssdal eru Mælivellir og Gauksstaðir. Svæðið sem um ræðir tekur til suður og austur hlíða Sandfells (876 m) sem er mikið um sig og lítt gróið til hálfgróið.

6.4.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Byggt er á því að heimildir um landnám Jökuldalsheiði bendi ekki til þess að þar hafi stofnast til beins eignarréttar fyrir nám. Vísað er til þess að Hæstiréttur komst að sömu niðurstöðu í máli nr. 171/1998, frá 21. janúar 1999 (Gilsá), og í máli nr. 368/1999, frá 17. febrúar 2000 (Víðirhólar). Leiði Gilsárdómurinn til þess að réttaróvissa sé um landsrétt á svæðinu. Loks er vísað til bókarinnar *Göngur og réttir V* um fyrirkomulag leita fyrir 1950. Þar komi fram að leitarsvæði nái yfir land Hjarðarhaga.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 12 og 12(6), er því haldið fram að jörðin Hjarðarhagi sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan. Mótmælt er að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðanna verði dregin í efa. Byggt er á því að eignarrétturinn sé friðhelgur, sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Vísað er til máldaga Hofteigskirkju frá árinu 1454 um mörk kirkjunnar en hann sé fyrsta skjallega heimildin um landamerki Hjarðarhaga. Byggt er á vitnisburði Péturs Péturssonar fyrir aukarétti Norður-Múlasýslu, dags. 7. september, um merki Skjöldólfsstaða og Hjarðarhaga. Þá er vísað til tveggja landamerkjabréfa Hjarðarhaga, hið fyrra, dags. 19. júní 1884 og þingl. 21. júní 1884, og hið síðara, dags. 14. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyýsingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landi jarðanna Hjarðarhaga og Hjarðargrundar hvíli þannig á íslenska ríkinu. Þá er vísað til landbrigðapáttar Grágásar og landbrigðabálks Jónsbókar um merkjagerð og merkjagöngur. Vakin er athygli á svarbréfi hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, um að ekki séu í hreppnum nokkur þau afréttarlönd eða almenningar sem sannanlega tilheyri ekki einhverju lögbýli. Jafnframt er vísað til þess að gagnaðilar hafi fengið svokallað

felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan þjóðlendukröfusvæðis. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá gagnaðilum réttmætar væntingar til þess að land innan lýstra merkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Loks er vísað til þess að skilyrði hefðar séu uppfyllt.

6.4.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hjarðarhaga er rakin í kafla 5.9. Þar kemur fram að Hjarðarhaga er getið í heimildum frá því á 13. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴⁰⁶ Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á Jökuldal náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum jarðarinnar Hjarðarhaga er lýst í landamerkjabréfum jarðarinnar og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Hjarðarhaga. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til þess landsvæðis sem liggur innan kröfusvæðis íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hjarðarhaga verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu heildstæðu lýsinguna á merkjum Hjarðarhaga er að finna í landamerkjabréfi jarðarinnar, dags. 19. júní 1884 og þinglýst 21. júní sama ár. Nýtt landamerkjabréf var gert 24. október 1921 og þinglýst 27. júlí 1922. Þá var merkjum Hjarðarhaga gagnvart Skjöldólfsstöðum lýst í fjórum vitnisburðum fyrir aukarétti Norður-Múlasýslu hinn 7. september 1844 í tengslum við hin svonefndu Háreksstaðamál.

Verður fyrst litið til vesturmerkja Hjarðarhaga gagnvart Skjöldólfsstöðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1884 eru merkin miðuð við „... Jökulsá í yzta Rjúkindarfoss, þaðan réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli.“ Bréfið er áritað vegna Skjöldólfsstaða. Í landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1921 er merkjum lýst með sambærilegum hætti og er það bréf áritað vegna Skjöldólfsstaða. Í landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða, ódagsett en þinglýst 21. júní 1884, er austurmerkjum jarðarinnar lýst „úr Jökulsá í yzta Rjúkindarfoss, þaðan réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli, þaðan í Hellisöxl“. Landamerkjabréf er áritað vegna Hjarðarhaga. Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða, dags. 24. október og þinglýst 27. júlí 1922, er í samræmi við eldra bréf þeirrar jarðar og er áritað vegna Hjarðarhaga. Við aukarétt Norður-Múlasýslu hinn 7. maí 1844, bar Pétur Pétursson bóndi á Hákonarstöðum vitni um að mörkin

⁴⁰⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

milli Hjarðarhaga og Skjöldólfsstaða væru „... úr Jökulsá í ytsta Rúki eda Foss. Þaðan á fremstu klauf á Sandfelli, þaðan undir eda að Hellirsöxl; þaðan í Geldingalæk þá tekur Hofsland við. Þrjú önnur vitni þeir Jónatan Pétursson bóndi á Arnórsstöðum, Eyjólfur Bjarnason í Hjarðarhaga og Hallgrímur Pétursson á Fremraseli lýstu merkjum á sama veg.

Verður þá næst litið til norðurmerkja Hjarðarhaga gagnvart Hraunfelli og Þorbrandsstaðatungum í Vopnafirði. Í landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1884 er norðurmerkjum ekki lýst sérstaklega og það ekki áritað vegna landsvæða í Vopnafirði. Í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 1921 er miðað við að mörkin að norðan ráðist af Miðheiði. Nákvæm staðsetning Miðheiðar liggur ekki fyrir. Í landamerkjabréfi Þorbrandsstaða, ódagsett en þinglýst 14. júlí 1885, eru merki Þorbrandsstaðartungna sögð ráðast af „... Sunnudalsá upp í Sandfell, þaðan beina sjónhending í [...] Þórðará.“ Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Hjarðarhaga. Samkvæmt þessu ná Þorbrandsstaðatungur suður að Sandfelli en eins og áður segir er vesturmerkjum Hjarðarhaga, í landamerkjabréfum þeirrar jarðar, lýst í fremstu-Sandfellsklauf án þess þó að merkjum sé þar lokað. Samræmast þau bréf þannig landamerkjabréfi Þorbrandsstaða. Áðurnefndir vitnisburðir frá 1844 um merki Hjarðarhaga lýsa norðvesturmerkjum Hjarðarhaga enn lengra til norðurs eða um Helliröxl og í Geldingalæk.

Í máli þessu hafa gagnaðilar lýst norðvesturmerkjum upp í Hellisöxl, sem einnig er nefnd Helluhraunsöxl. Samkvæmt því skarast norðvesturmörk Hjarðarhagalands við mörk Hraunfells í Vopnafirði, þ.e. á svæði suðaustan undir Helluhraunsöxl. Ekki er gerð þjóðlendukrafa til þess landsvæðis af hálfu íslenska ríkisins. Með hliðsjón af landamerkjabréfum Hjarðarhaga, landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og vitnisburðum um merki jarðanna frá 1844 telur óbyggðanefnd að merki Hjarðarhaga hafi í það minnsta náð að þeim stað þar sem þjóðlendukröfulína íslenska ríkisins er dregin, suðaustan undir Helluhraunsöxl.

Verður þá litið til austurmerkja Hjarðarhaga gagnvart Hofteigi. Samkvæmt landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1884 eru merkin „... [a]ð utan milli Hjarðarhaga og Hofteigs ræður Teigará og síðan sjónhending í ytra Sandfellshorn.“ Bréfið er áritað vegna Hofteigs. Í landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1921 er merkjum lýst með sama hætti að því undanskildu að talað er um ysta Sandfellshorn í stað ytra. Það landamerkjabréf er áritað vegna Hofteigs. Landamerkjum er lýst með sambærilegum hætti í þinglýstum landamerkjabréfum Hofteigs frá árunum 1884 og 1923 en þau eru árituð vegna Hjarðarhaga. Eldri heimildir um merki Hofteigs eru í samræmi við landamerkjabréf jarðarinnar. Í máli þessu hafa gagnaðilar gert kröfu um að austurmerki Hjarðarhaga verði talin ná norður að Tröllkarli sem stendur austan undir Sandfelli, um 1½ km suðvestur af Grjótárvatni. Samkvæmt þinglýstum landamerkjabréfum Gnýsstaða í Vopnafirði frá 1885 og 1922 ganga merki þeirra að sunnan um nefndan Tröllkarl.

Með hliðsjón af framangreindum merkjalýsingum telur óbyggðanefnd rétt að miða við að land Hjarðarhaga hafi náð allt norður að Þorbrandsstaðatungum en bæði merkjalýsing Þorbrandsstaðatungna og landamerkjabréf Hjarðarhaga lýsa merkjum í Sandfell. Jafnframt á Hjarðarhagi hornmark gagnvart Hraunfelli í norðvestri og að Gnýstöðum til norðausturs. Ekki er ágreiningur, milli gagnaðila annars vegar og réttihafa að Þorbrandsstaðatungum og Gnýsstaða hins vegar, um merki milli landsvæðanna. Af hálfu þeirra aðila er miðað við línan fylgi því sem næst vatnaskilum og sveitarfélagamörkum. Óbyggðanefnd telur ekkert mæla gegn því að leggja þá línu til grundvallar enda samræmist hún vel landamerkjabréfi Hjarðarhaga frá 1921 um að norðurmörkin miðist við Miðheiði.

Í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Hjarðarhaga. Við gildistöku núgildandi landamerkjalaga 1919 var gert nýtt landamerkjabréf fyrir jörðina sem lýsti merkjum með sambærilegum hætti. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að norðan. Landamerkjabréf Hjarðarhaga eru árituð af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um merki jarðarinnar, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Sá formgalli, sem er á landamerkjabréfum Hjarðarhaga, að áritun vantar vegna landsvæða í Vopnafirði verður ekki talin hafa efnislega þýðingu hér. Jafnframt er ljóst að jarðeigendur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Ekki eru heimildir um annað en að jarðirnar Hjarðarhagi og Hjarðargrund hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1884 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heiðin hefur þar ekki verið undanskilin, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Segir í sóknarlýsingu 1874 um Hjarðarhaga að í þurrkasumrum sé heyskapur talsverður í heiðinni en fjarska erfiður sökum bratta og grófa. Heimildir um nýtingu í jarðamati 1849 og gerðabók fasteignamats 1916-1918 eru efnislega á sama veg.

Fyrir árið 1950 tilheyrði Hjarðarhagaheiði leitarsvæði sem náði yfir heiðina frá Skjöldólfsstöðum til Hauksstaða í Vopnafirði. Síðar urðu breytingar á gangnatilhögun og samkvæmt bókinni *Göngur og réttir*, útg. 1987, töldust Hjarðarhaga- og Hjarðargrundarheiði til heimalanda á gangnaseðli það ár. Eins og hér hagar til verður

fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttarlega þýðingu, enda hefur land þetta stöðu jarðar en ekki afréttar.

Samkvæmt því telur óbyggðanefnd ekki að land Hjarðarhaga hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu. Þá verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjja Hjarðarhaga sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴⁰⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Hjarðarhaga og Hjarðargrundar, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.5. Skjöldófsstaðir, Háreksstaðir og Gilsá

6.5.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Skjöldófsstaða, Háreksstaða og Gilsár. Skjöldófsstaðir skiptast nú í Skjöldófsstaði I og II. Árið 1941 var skipt út landi fyrir býlið Gilsá. Háreksstaðir eru eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð frá árinu 1841 til 1924 að tveimur árum slepptum. Þess skal einnig getið hér að norðan Háreksstaða var heiðarbýlið Melar, sbr. umfjöllun í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd.

Íslenska ríkið hefur dregið þjóðlendukröfulínu frá neðri brún á Sandfelli þaðan í Skjöldófsstaðahnúk og haldið áfram þaðan beina sjónhendingu að Gilsá þar sem Víðidalsá rennur í hana, þar sem er hornmark milli Ármótasels og Arnórsstaða, þá er Víðidalsá fylgt. Innan þessa kröfusvæðis eru Háreksstaðir og hluti Gilsár og Skjöldófsstaða I og II samkvæmt afmörkun gagnaðila íslenska ríkisins.

Að Háreksstöðum liggja Gestreiðarstaðir til vesturs og Skjöldófsstaðir til austurs. Til norðurs við Háreksstaði og Skjöldófsstaði eru Melar, Steinvartunga, Einarsstaðir og Hraunfell í Vopnafirði. Til austurs við Skjöldófsstaði er Hjarðarhagi en Gilsá til suðurs og Ármótasel suður af Háreksstöðum. Landsvæði þetta liggur í um 500 m hæð yfir sjávarmáli og skiptist í tvennt með Fellahlíð, sem samanstendur af fjórum fellum, Skjaldklofa (676 m), Dritfelli (681 m), Skálafelli (650 m) og Geldingafelli (661 m). Vestan við Fellahlíð er Vatnaflói, þar sem er hallalítið land og votlent. Má þar nefna Geldingavatn (494 m), Langhólmavatn (492 m) og Stórhólmavatn (522 m), vestur undir Skálafelli. Austan Fellahlíðar er einnig nokkuð um vötn og er land hallalítið. Gróðurfar er að mestu rýrt mólendi, hálfdeigja og votlendi. Sandfell (876 m) liggur norðaustan til á svæðinu og er það lítt gróið.

⁴⁰⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.5.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar virðist vera komist að sömu niðurstöðu um landnám. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Hafi Háreksstaðir verið fornbylí hafi það verið almenningur samkvæmt ákvæðum nýbýlatilskipunarinnar. Hafi það því aldrei getað verið eign eiganda Skjöldólfsstaða nema hann hafi getað sannað rétt sinn til þess með löglegum eignarheimildum sem hann hafi ekki getað. Einnig sé ljóst að ekki hafi verið hægt að taka til greina kröfu Háreksstaðabónða um eignarrétt á grundvelli 11. gr. nýbýlatilskipunarinnar þar sem ekki hafi verið uppfyllt skilyrði greinarinnar. Af dómsmálanum um Háreksstaði sé ljóst sé að engar sannanir hafi verið færðar fram fyrir eignartilkalli Skjöldólfsstaða að landi Háreksstaða. Vísað er til þess að dómsmálin hafi ekki fjallað um landsrétt heldur um afgang til handa eiganda Skjöldólfsstaða. Ljóst sé af nýbýlatilskipuninni að beinn eignarréttur að landi hafi ekki verið skilyrði þess að landskuld yrði dæmd. Byggt er á því að eftir að heiðarbyggðin hafi lagst af virðist landnot af heiðinni einungis hafa verið beitarafnot og veiði en það einkenni þau lönd sem nú eru kölluð þjóðlendur.

Af hálfu íslenska ríkisins er jafnframt byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Þá er því mótmælt að dómur héraðsdóms Austurlands í máli nr. E 46/1996 leiði til þess að Háreksstaðir verði taldir eignarland. Enginn hafi mætt til að mótmæla kröfum stefnanda um eignarrétt á grundvelli hefðar vegna þess að þjóðlendulög höfðu ekki tekið gildi. Það hafi ekki verið fyrir en við gildistöku laganna sem íslenska ríkið hefði getað átt aðild að máli sem þessu. Þá hafi ekki verið krafist eignarréttar að neinu tilteknu landi þar sem hafi verið stuðst við neina merkjalýsingu. Loks er vísað til þess hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Háreksstaða hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 17 og 17(4), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Vísað er til þess að Háreksstaðir séu byggðir úr landi Skjöldólfsstaða en af vitnisburði frá árinu 1532 sé augljóst að merki Möðrudals og Skjöldólfsstaða hafi legið saman. Þá er einnig vísað til máldaga Hofteigskirkju frá árinu 1454 máldaga Möðrudals frá 1493 og kaupbréfs Bustarfells frá 1532. Byggt er á niðurstöðum sýslumanns, landsyfirréttar og Hæstaréttar Danmerkur í svokölluðum Háreksstaðamálum. Málin hafi snúist um beinan eignarrétt að jörðinni og niðurstaðan hafi verið sú að nægjanlega sannað væri að Háreksstaðir hafi heyrt undir Skjöldólfsstaði. Mótmælt er þeim málatilbúnaði íslenska ríkisins að nýbýlatilskipunin hafi verið grundvöllur stofnunar nýbýla í Jökuldalsheiði, enda hafi nýbyggjarar farið fram á réttindi samkvæmt tilskipuninni árið 1849 þegar flest býlanna höfðu verið byggð um langa hríð. Bygging þessara afbýla hafi þannig augljóslega farið fram með leyfi landeigenda.

Af hálfu gagnaðila er einnig byggt á landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða frá 1884 og landmerkjabréfi fyrir Skjöldólfsstaði og Háreksstaði frá 1921 en það bréf sé meðal annars samþykkt af hreppstjóra Jökuldalshrepps. Vísað er til landbrigðabáttar Grágásar og landbrigðabálks Jónsbókar um merkjagöngur. Merkjalyfingar hafi sjaldan verið að finna í kaupbréfum en haldið gildi sínu enda þótt þær hefðu aðeins varðveist í munnlegri geymd. Með setningu landamerkjalaga, nr. 5/1882 og nr. 41/1919, hafi stjórnvöld haft frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum og leyst úr ágreiningi, væri hann fyrir hendi. Byggt er á því að lýsingum landamerkjabréfa verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi hvíli þannig á íslenska ríkinu. Þá er vísað til svarbréfs hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, um að ekki séu í hreppnum nokkur þau afréttarlönd eða almenningar sem sannanlega tilheyri ekki einhverju lögbýli. Byggt er á niðurstöðu héraðsdóm Austurlands í mál nr. E 46/1996 í eignardómsmáli Háreksstaða. Engu skipti þó íslenska ríkið hafi ekki verið aðili að málinu því skorað hafi verið á hvern þann er til réttinda gæti talið að gerast aðili að málinu en íslenska ríkið hafi látið það undir höfðuð leggjast. Þá er byggt á því að eigandi Háreksstaða hafi fengið greiddar eignarnámsbætur frá Vegagerðinni án fyrirvara vegna lagningar Háreksstaðavegar. Eigandi Háreksstaða hafi fengið svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan landamerkja jarðarinnar og hann tekið greiðslu fyrir fjallagrasatínslu í landinu. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá eiganda jarðarinnar réttmætar væntingar til þess að land innan lýstra merkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Byggt er á því að eignarrétturinn sé friðhelgur, sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu, auk þess sem

vísað er í ákvæði stjórnisýslulaga nr. 37/1997. Loks er vísað til þess að skilyrði hefðar séu fyrir hendi.

6.5.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Skjöldólfsstaða er rakin í kafla 5.10. Þar kemur fram að Skjöldólfsstaða er fyrst getið í Landnámu en síðar í heimildum allt frá miðri 16. öld. Af þeim verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴⁰⁸ Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám í Jökuldal náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að landsvæði að sem hér um ræðir sé a.m.k. að hluta innan þess. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Skjöldólfsstaða ásamt Háreksstöðum er lýst í landamerkjabréfum. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja þar að. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til þeirra merkja sem liggja innan og gagnvart kröfuvæði íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu ágreiningssvæðisins.

Landamerkjum Skjöldólfsstaða er fyrst lýst heildstætt í vitnisburðum fyrir aukarétti á Fossvöllum hinn 7. september 1844, þegar deilt var um rétt til Háreksstaða. Þá er landamerkjum Skjöldólfsstaða ásamt Háreksstöðum lýst í landamerkjabréfi, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Auk þessa er landamerkjum Skjöldólfsstaða lýst í ódagsettu landamerkjabréfi, þingl. 21. júní 1884, sem ekki tekur til Háreksstaða. Þá er landamerkjum Háreksstaða lýst í áreiðar- og skoðunargjörð, dags. 2. september 1854. Nokkur fjöldi gagna á rætur að rekja til deilna um afmörkun Steinvarartungu, Mela og Háreksstaða.

Verður þá fyrst litið suðurmerkja gagnvart Arnórsstöðum og Ármótaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 eru merkin að „... vestan úr Gilsárós í 9. Gilsárbug niður af fremra Skjaldklofahorni, þaðan í fremra Skjaldklofahorn, þaðan beint í Eyktagnýpu“ Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða frá 1884, sem ekki tekur til Háreksstaða, er í samræmi við þessa lýsingu svo langt sem hún nær. Landamerkjabréfin eru hvorki árituð vegna Arnórstaða né Ármótasels. Landamerkjabréf Arnórsstaða, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, er í samræmi við landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 og er undirritað vegna þeirra. Þá er landamerkjabréf Ármótasels orðrétt í samræmi við landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 og lýsir merkjum allt vestur í Eyktarnýpu. Bréfið er áritað vegna Skjöldólfsstaða. Ármótasel er byggt úr landi Arnórsstaða, svo sem má m.a. ráða af máldaga Hofskirkju frá 1454. Merkjalýsing

⁴⁰⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

máldagans er í samræmi við yngri heimildir en samkvæmt honum eru norðurmerki Arnórsstaða miðuð við „Gilsá. oc vr siöunda Gylsárbug. oc i Skialldklofa. og so j ósinn. sem lönguhljidar lækur kemur i önnur vötn. oc so i Eyktarnipa.“ Vitnisburðir sex manna fyrir aukarétti Fossvalla hinn 7. september 1844, voru efnislega á sama veg. Loks segir í skoðunargjörð fyrir Háreksstaði, dags. 2. september 1854, að sunnan ráði „Arnórsstada land ad framan allt vestur ad Möðrudals landamerkjum.“

Vesturmerki Háreksstaða eru gagnvart Gestreiðarstöðum og Möðrudal. Í landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 er merkjum ekki lokað að vestan. Hins vegar er merkjum að norðan lýst í þriðja bug Hofsár og að sunnan í Eyktarnýpu. Landamerkjabréfið er hvorki áritað vegna Gestreiðarstaða né Möðrudals. Landamerkjabréfið samræmist útmælingargjörð Háreksstaða, dags. 2. september 1854, en þar segir að vesturmerkin ráðist af mörkum Möðrudals frá Arnórsstöðum að ármótum Háreksstada- og Gestreidarstadakvíslar. Í landamerkjabréfi Möðrudals með hjáleigunum Lóni, Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, dags. 20. mars 1884, eru austurmerki jarðarinnar, miðuð við „... Hofsá suður að „Háreksstaðakvísl“, þá „Prívörður“ á hálsinum milli Háreksstaða og Gestreiðarstaða, og síðan Prí varðna háls, svo í mitt „Sænautavatn.“ Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Háreksstaða.

Í landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 virðast merkjum lýst nokkru lengra til vesturs en ráða má lýsingu á austurmörkum í landamerkjabréfi Möðrudals með hjáleigum 1884. Það kann að skýrast af því að í millitíðinni féll dómur aukaréttar um merki milli Bustarfells og Möðrudals. Niðurstaða dómsins var að merkin væru „sjónhending úr ós lækjar þess, er fellur í Hólkná undan Súlendum á Möðrudalsvegi, yfir austanvert Stóralækjarvatn í Eyktargnýpu, er stendur fremst og syðst á öxlum þeim, er liggja inn og vestur frá Gestreiðarstöðum.“ Samkvæmt þessum dómi átti Bustarfell land milli Háreksstaða og Möðrudals. Með afsali, dags. 13. júlí 1894, seldi eigandi Bustarfells eiganda Skjöldólfsstaða hluta af þessu landi og sagði að „hjereptir [skyldi] áðurnefnd Gestreiðarstaðakvísl vera einustu landamerki milli jarðanna Bustarfells í Vopnafirði, og Skjöldulfstaða á Jökuldal, svo lengi, sem hún fellur í þeim sama farvegi, er nú fellur hún, og allt land austan hennar.“

Þrátt fyrir þetta benda aðrar heimildir til að landamerki Möðrudals og Skjöldólfsstaða (síðar Háreksstaða) hafi náð saman. Í vitnisburði um merki Möðrudals frá 6. desember 1532 segir að austurmerki jarðarinnar séu „... ad þeim læk sem fellur undan Sulundum ofan i Haulkná. sem rided er ofan i Vopnafiaurd. ok svo langt austur i heidina under þrivardna háls a Skioldolfstada veg. ok halft Seningarvatn.“ Sérstaklega var tekið fram að Skjöldólfsstaðamenn væru ósáttir við merkjalýsinguna. Í vitnisburðum sex manna fyrir aukarétti að Fossvöllum, dags. 7. september 1844, kom einnig fram að þeir töldu að landamerki Skjöldólfsstaða og Möðrudals hefðu legið saman.

Verður þá litið til norðurmerkja Skjöldólfsstaða og Háreksstaða gagnvart landsvæðum í Vopnafjarðarhreppi. Samkvæmt landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og

Háreksstaða frá 1921 eru merkin að norðan „... Helluhraunsöxl, þaðan norðvestur í syðri Geldingalæk, þaðan sjónhending í Kolfinnulind á Sauðardal og í Brunahorn og í 3. bug Hofsa.“ Bréfið var undirritað vegna Hofsa í Vopnafjarðarhreppi. Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða frá 1884 er í samræmi við þessa lýsingu svo langt sem hún nær en þar segir að mörkin séu „Hellsöxl og þaðan í Geldingalæk, sem rennur úr Geldingavatni í Tunguá.“ Bréfið er ekki áritað vegna landsvæða í Vopnafjarðarhreppi.

Framangreindar merkjalýsingar skarast á við landamerkjabréf Hraunfells og Einarsstaða í Vopnafirði. Í landamerkjabréfi Hraunfells, ódagsett en þinglesið 14. júlí 1885 segir að merki jarðarinnar séu „Þverlækur meðan endist, þaðan þvert inn í Pyttá, síðan upp með Pyttá í Sandfell, þaðan þvert út í Þórðará.“ Í landamerkjabréfi Einarsstaða, ódagsett en þinglýst 14. júlí 1885, er merkjum lýst í Þverlæk meðan hann endist, en þegar hann þrýtur ræður bein lína inn í „Pyttá“ og svo ræður „Pyttá“ í Tungná. Hvorugt bréfið er áritað vegna Skjöldólfsstaða. Merkjalýsing í afsali Bustarfells frá 1532 bendir til að Einarsstaðir og Hraunfell hafi tilheyrt þeirri jörð. Merkjum Bustarfells er þar ekki lýst í Pyttá heldur „austur j þordaraa og suo fram j helluskard. þadan og j tungaa ofan med anne.“ Merkjalýsingin er þannig í samræmi við landamerkjabréf Skjöldólfsstaða.

Vestan við Einarsstaði eiga Skjöldólfsstaðir merki gagnvart Steinvar tungu sem tilheyrir Hofskirkju. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Steinvar tungu, dags. 24. febrúar 1886 og þingl. 11. júní 1886, eru suðurmerki hennar þar sem Syðri-Geldingalækur fellur í Tungná og þaðan „... sjónhending í Kolfinnulind á Sauðárdal og í Brunahorn og í þriðja bug í Hofsa.“ Landamerkjabréfið er undirritað vegna Háreksstaða. Nýtt landamerkjabréf var gert fyrir Steinvar tungu í ágúst sama ár og er nær samhljóða eldra landamerkjabréfinu. Þessi bréf eru í samræmi við afmörkun Steinvar tungu í lögfestum Hofsa frá 1785 og samrýmast vitnisburðum þriggja vitna við aukarétt Norður-Múlasýslu hinn 7. september 1844 um mörk Skjöldólfsstaða og Hofskirkju. Þá eru merkin í samræmi við álit átta manna um suðurmerki Hofskirkju 1858 en tilefnið var málarekstur um heiðarbýlið Mela.

Í máli þessu, sbr. og mál 3/2005 hjá óbyggðanefnd, hefur komið upp ágreiningur milli umræddra aðila um staðsetningu þeirra kennileita sem heimildir greina frá á mörkum Háreksstaða og Steinvar tungu. Sá ágreiningur lýtur fyrst og fremst að staðsetningu 3. bugs á Hofsa, svo sem sjá má af því hvernig aðilar draga kröfulínur sínar á kort. Sunnanvert kröfusvæði Steinvar tungu og Mela skarast þannig við kröfusvæði Háreksstaða.

Jóni Sölvasyni var útvísað landi Háreksstaða með útmælingargjörð, dags. 2. september 1854 að geymdum rétti eiganda Skjöldólfsstaða. Þar er afmarkað landsvæði sem nær að norðan frá „...ármótum Háreksstada- og Gestreidarstadakvíslar austur beint í Saudafell, þaðan sömu stefnu í Skálafell.“ Í útmælingu Mela, dags. 22. ágúst 1857, var suðurmerkjum lýst með sama hætti og norðurmerkjum Háreksstaða í

útmælingargærðinni. Taldi eigandi Skjöldólfsstaða að Melar væru að hluta byggðir úr Skjöldólfsstöðum. Byggingarbréf vegna Háreksstaða var gefið út 14. október 1854. Um greiðslu landskuldar ábúanda Háreksstaða til eiganda Skjöldólfsstaða stóðu mikil málaferli um miðja 19. öld sem enduðu með dómi Hæstaréttar Danmerkur 10. janúar 1868. Niðurstaða dómsins var sú að ábúandinn á Háreksstöðum skyldi greiða landskuld af nýbýlinu eða öðrum kosti víkja af jörðinni. Í forsendum dómsins sagði m.a. að:

Eigi aðeins hinir ýmsu íbúar héraðsins, er sóknaraðili hefir leitt sem vitni, heldur og einnig flestöll þau vitni, er varnaraðli hefir leitt, hafa skýrt svo frá, að þau jafnan hafi heyrt að jörðin Háreksstaðir væri talin með Skjöldólfsstöðum [...] varnaraðilar annarsvegar eigi hafa tilfært nein rök, er gjöri það sennilegt, að Háreksstaði eigi beri að telja með Skjöldólfsstöðum

Norðurmörk Háreksstaða, samkvæmt útmælingargjörðinni frá 1854, liggja úr ármótum Háreksstaða og Gestreiðarstaðakvísar „... austur beint í Saudafell, þaðan sömu stefnu í Skálafell.“ Norðan þeirrar línu en sunnan afréttarlandsins Steinvarartungu í Vopnafirði er þannig land sem er utan merkja Háreksstaða en innan sameiginlegra merkja Skjöldólfsstaða og Háreksstaða samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1921. Með útmælingargjörð, dags. 22. ágúst 1857, var heiðarbylinu Melum útvísað landi norðan Háreksstaða og kom fram að hluti Mela væri byggður úr Skjöldólfsstöðum. Voru suðurmerki Mela miðuð við ármót „...Háreksstaða- og Gestreiðarstaða-kvísar austur beint í Saudafell, þaðan sömu stefnu á Skálafell beint austur að Sauða.“ Fylgja þannig suðurmörk Mela norðurmörkum Háreksstaða þar til komið er austur að Sauða.

Í dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 5. október 1858 var fjallað um kröfu Halldórs Jónssonar prófastsins á Hofi til þess að Jón Guðmundsson bóndi á Melum yrði dæmdur til að víkja af ábýlisjörð sinni, skila bæjarhúsum og borga til þess tíma landskuld. Í forsendum dómsins kom fram að Melar væru „sumpart [álitnir] eign Hofis-kirkju og sumpart byggð sækjanda af eiganda Skjöldólfsstaða á Jökuldal.“ Rennir dómurinn en frekari stöðum undir það að Melar hafi verið innan Skjöldólfsstaða að hluta. Með hliðsjón af því og öðrum eldri heimildum um merki Skjöldólfsstaða telur óbyggðanefnd líkur á að landsvæðið norðan Háreksstaða en sunnan Steinvarartungu hafi verið innan afmörkunar Skjöldólfsstaðalands fyrir gerð landamerkjabréfsins 1921.

Verður þá litið til austurmerkja Skjöldólfsstaða gagnvart Hjarðarhaga. Samkvæmt landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða frá 1884 eru merki að austan í „... Jökulsá í yztu Rjúkindarfoss, þaðan réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli, þaðan í Hellisöxl.“ Þessum merkjum er lýst með sama hætti í landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921. Bæði bréfin eru áritað vegna Hjarðarhaga. Samkvæmt landamerkjabréfi Hjarðarhaga, dags. 19. júní 1884 og þingl. 21. júní 1884, eru merki jarðarinnar að vestan „að framan úr Jökulsá í yzta Rjúkindarfoss, þaðan

réttlínis í fremstu Klauf á Sandfelli.“ Í yngra landamerkjabréfi Hjarðarhaga, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. október 1921, er merkjum lýst með sama hætti að því undanskildu að norðurmerkjum er þar sérstaklega lýst og þau sögð ráðast af Miðheiði. Bæði bréfin eru árituð vegna Skjöldólfsstaða.

Af framansögðu er ljóst að landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 fær samræmst eldri heimildum um merki. Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða frá 1884 tekur hins vegar ekki til lands norðan Háreksstaða sem þó tilheyrði samkvæmt eldri heimildum. Þá liggur einnig fyrir að merkjalýsingar heiðarbylísins Mela og jarðanna Einarsstaða og Hraunfells í Vopnafirði taka að hluta til þess lands sem afmarkað er í greindu landamerkjabréfi frá 1921. Það land Einarsstaða og Hraunfells sem skarast á við land Skjöldólfsstaða samkvæmt landamerkjabréfum jarðanna er hins vegar utan ágreiningssvæðis í máli þessu.

Í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Skjöldólfsstaði. Við gildistöku nýrra landamerkjalaga 1919 var gert nýtt landamerkjabréf fyrir jörðina sem einnig tók til Háreksstaða og landsvæðis norðan þeirra. Fyrirliggjandi gögn benda ekki til annars en að merkjum sé þar rétt lýst. Óbyggðanefnd telur jafnframt að líta verði til þess að land á þessu svæði liggur að sveitarfélagamörkum að norðan. Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða er áritað af fyrirsvarsmönnum jarðarinnar, þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að jarðeigendur hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um þýðingu landamerkjabréfa almennt fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1.

Hér ber þess fyrst að geta að fyrir liggur hæstaréttardómur sem þýðingu getur haft fyrir hið eignarréttarlega mat. Er sérstaklega vísað til dómsins af ríkisins hálfu en um er að ræða dóm Hæstaréttar frá 21. janúar 1999 sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 111. Í því máli var maður sýknaðir af ákæru fyrir að hafa verið við rjúpnaveiðar án leyfis eiganda jarðarinnar Skjöldólfsstaða. Var maðurinn á veiðum í hlíðum Skjöldólfsstaðahnjúks austan Gilsár í 500 til 600 metra hæð. Óumdeilt var að hann var innan merkja jarðarinnar eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi. Í forsendum dómsins er m.a. vísað til þess að um landið sé hátt yfir sjó og ekki njóti við eldra lýsinga á landamerkjum en landamerkjabréfsins frá 1884.

Við mat á þýðingu dómsins er til þess að líta að framangreindur dómur fjallar um sekt eða sýknu í refsímáli. Hann felur ekki í sér efnislega niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins og er því ekki formlega bindandi fyrir það mál sem hér um ræðir. Að því er varðar þau rök sem leiddu til sýknu í málinu ber í fyrsta

lagi að skoða þau í ljósi þeirrar meginreglu refsiréttar að vafa beri að meta ákærða í hag. Í þessu máli nægði vafi um beinan eignarrétt til sýknu. Í öðru lagi höfðu dómstólar á þessum tíma ekki tekið óbyggjandi afstöðu til þess að einkarétti hvernig mörk jarðar gagnvart öðrum landsvæðum, fyrst og fremst óbyggðum, skyldu afmörkuð. Er því eðlilegt að í refsimálum hafi verið talinn vafi á ferðum. Nú hefur sú breyting hins vegar orðið á að Hæstiréttur hefur tekið þá skýru afstöðu að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en landamerkjabréf fyrir önnur landsvæði en meta verði þó hvert og eitt landamerkjabréf, m.a. út frá eldri merkjalýsingum, staðháttum, gróðurfari og nýtingu. Nægir þar að nefna dóm Hæstaréttar í máli nr. 48 frá árinu 2004 (Biskupstungnadómur). Jafnframt hafa nú komið fram ný gögn, nánar tiltekið útmælingargjörð Mela, dags. 22. ágúst 1857 og vitnisburðir fyrir aukarétti á Fossvöllum hinn 7. september 1884, sem styðja um merkjalýsingu landamerkjabréfs Skjöldólfsstaða. Loks er sönnunarmat hér annað en í refsimáli.

Í tilvitnuðum dómi var í forsendum nánar tiltekið byggt á eftirtöldum fimm atriðum öðrum fremur, þegar sýknað var. 1) Ekki hefði verið sýnt fram á upphaflegt landnám; 2) hæð yfir sjávarmáli og staðhættir mæltu gegn beinum eignarrétti, 3) um einhæf not til sumarþeitar hafi verið að ræða 4) fjallskil á heiðarlöndum á Jökuldal hafi verið í höndum fjallskilastjórnar og heiðarnar smalaðir í samvinnu bænda, 5) Ekki nyti við eldri heimilda um landamerki Skjöldólfsstaða en landamerkjabréfsins frá 1884.

Um þýðingu fyrri atriðanna þriggja, þ.e. landnáms, staðháttar og nytja af landinu vísast til almennrar umfjöllunar um vægi slíkra, sbr. almennar forsendur óbyggðanefndar, niðurstöður Hæstaréttar í svokölluðum þjóðlendumálum, sem og sérstaka útlistun þessara atriða í þessu máli. Verða þau ein og sér ekki talin leiða til þess að sönnur bresti fyrir beinum eignarrétti innan marka jarðarinnar svo sem hún er afmörkuð í landamerkjabréfi Skjöldólfsstaða frá 1884.

Að öllu þessu virtu og því sérstaklega áréttuðu að um einkamál er að ræða og breytta sönnunarstöðu og sönnunarmat frá því sem var í tilvitnuðum refsidómi frá árinu 1998 verður að hafna þeim rökum íslenska ríkisins að af umræddum dómi leiði að land Skjöldólfsstaða hafi mismunandi eignarréttarlega stöðu.

Að því er varðar eignarréttarlega stöðu Háreksstaða sérstaklega telur óbyggðanefnd, með vísan til þess sem að framan greinir, að þeir hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar og dóm Héraðsdóms Austurlands frá 10. maí 1996 í málinu nr. E-43/1995.⁴⁰⁹ Heimildir um beitarnot verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴¹⁰ Staðhættir, gróðurfari eða nýtingarmöguleikar verða

⁴⁰⁹ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

⁴¹⁰ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi. Af hálfu gagnaðila, eigenda Háreksstaða, hefur sérstaklega verið vísað til eignardóms.

Ekki eru heimildir um annað en að jarðirnar Skjöldólfsstaðir og Háreksstaðir hafi verið byggðar og nýttar eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1884 og 1921 hafa eigendur farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Heiðin hefur þar ekki verið undanskilin, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjna Skjöldólfsstaða og Háreksstaða sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹¹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Skjöldólfsstaða og Háreksstaða, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6. Landsvæði norðan Þjóðfells (Möðrudalur og Víðidalur)

6.6.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem ábúandi ríkisjarðarinnar Möðrudals gerir kröfu til að talinn verði eignarland þeirrar jarðar, og háð nýtingarrétti hans í samræmi við ábúðarsamning. Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá gróf þeirri er fellur í Hölkná framanvert við Súlendur, (en sá punktur er jafnframt hornmark Kinnar (Fögrukinnar) beint vestur á Þjóðfell, frá Þjóðfelli að upptökum Skarðsár í Langadal og þaðan beint í Svartfell á sýslumörkum. Sá punktur er jafnframt hornpunktur við Grímsstaði. Samkvæmt þessari kröfugerð er landsvæði sem afmarkast af þessari kröfulínu og í norður og norðaustur að sveitarfélagamörkum við Vopnafjarðarhrepp innan þjóðlendu, en vestan línunnar sem dregin er frá upptökum Skarðsár í Langadal í Svartfell á Dimmufjallgarðsvegi er jörðin Víðidalur.

Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1.3. og kröfum gagnaðila í kafla 3.4.

Að því landsvæði sem hér er til umfjöllunar og liggur norðan Þjóðfells er óumdeilt eignarland Möðurdals til suðurs og Víðidals, norðan Möðrudals, til vesturs. Til norðurs er ágreiningssvæði í máli nr. 4/2005 hjá óbyggðanefnd og til austurs ágreiningssvæði í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd.

⁴¹¹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.6.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landsvæðið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggi notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 15 og 15(1), er vísað til landamerkjabréfa og annarra skráðra eignarheimilda fyrir þessari jörð, fornum og nýjum, og einnig þinglýstra landamerkjabréfa aðliggjandi jarða. Land Möðrudals á Fjöllum falli innan landnáms Hákonar, sem numið hafi land vestan Jökulsár og ofan Teigarár. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa. Því sé slegið föstu í kröfulýsingu ríkisins, að Möðrudalur sé landnámsjörð, enda þótt hennar sé ekki getið í Landnámu. Ábúendur telja að land Möðrudals sé innan landnáms Hákonar og ennfremur, að ef nota eigi Landnámu sem heimild um landnámi, sé nær að nota það sem í henni standi fremur en það, sem ekki standi þar. Í kröfulýsingu ríkisins segi að núverandi land Möðrudals og Víðidals sé flokkað sem eignarland. Telji ábúandi þess vegna, að þjóðlendukrafa ríkisins innan landamerkja þeirra sé á misskilningi byggð.

6.6.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar jarðarinnar Möðrudals er rakin í kafla 5.13. Þar kemur m.a. fram að Víðidalur var upphaflega byggður sem hjáleiga frá Möðrudal, en varð sjálfstætt býli með afmörkuðu landi seint á 19. öld.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Möðrudals og Víðidals er lýst í fyrirbyggjandi heimildum. Um Möðrudal er fjallað í fjölmörgum vísitasíum og lögfestum allt frá 1397, en sameiginlegt er með þeim öllum að ekki er fjallað um það svæði sem til athugunar er í máli þessu.

Fyrsta formlega landamerkjabréfið sem gert er eftir gildistöku landamerkjaganna árið 1882 er dagsett 20. mars 1884. Þar eru rakin mörk jarðarinnar og segir þar: „Að norðanverðu ræður merkjum austan við Fjallgarða, lækur sá sem rennur undan „Súlendum“ ofan í krókinn á „Hölná“ ... “ síðan eru rakin mörk jarðarinnar að austan og sunnan og síðan segir: „Að vestan ræður „Jökulsá“ Þangað sem „Skarðsá“ fellur í hana. Að norðanverðu vestan „Fjallgarðs“ ræður Skarðsá milli Möðrudals og Víðidals.“ Landamerkjabréf þetta er undirritað af þáverandi eiganda Möðrudals, Stefáni Einarssyni, en er ekki áritað af hálfu eigenda aðliggjandi jarða.

Aftur er gert landamerkjabréf fyrir Möðrudal, er það ódagsett, en þinglýst 25. júlí 1923. Það er undirritað af Jóni A. Stefánssyni, Möðrudal og áritað af eigendum eftirtalinna aðliggjandi landsvæða: Reykjahlíð, Brú, Grunnvatni, Heiðarseli, Gestreiðastaða, Kinn, Víðidals og Rangalóns. Í bréfi þessu er norðurmerkjum jarðarinnar þannig lýst. Úr gróf þeirri er fellur í Hölná beint vestur á Þjóðfell, þaðan að upptökum Skarðsár í Langadal og niður með Skarðsá ofan fyrir Sandfell, þangað sem Sandfells lind fellur í hana og þaðan beint í fremsta höfða Lambafjalla og ræður Jökulsá að vestan.

Minnst er á landamerki jarðarinnar í fasteignamati 1916-1918, en ekki er þar að neinu getið þess svæðis sem hér er til umfjöllunar

Landamerkjabréfi fyrir Víðidal var þinglýst 24. júlí 1922. Bréfið er ódagsett, en er undirritað af eigendum Víðidals, Grímsstaða og Möðrudals. Í bréfinu segir svo: „Að vestan ræður Jökulsá frá Skarðsárós suður að Syðsta-höfða-horni í Lambafjöllum, þaðan bein lína í lind í Sandsfells lindum, þar sem hún fellur í Skarðsá að upptökum sínum, þaðan bein lína í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi og úr Svartfelli bein lína í Skarðsárós.“

Nýtt landamerkjabréf er gert fyrir Víðidal 14. júní 1923. Það er undirritað af hálfu sömu aðila og undirrituðu fyrra bréfið og er því þinglýst 25. júlí 1923 og hljóðar það þannig: „Að vestan Jökulsá frá Skarðsárós að syðsta höfða horni í Lambafjöllum, þaðan bein lína í lind í Sandsfells lindum þar sem hún fellur í Skarðsá ræður svo Skarðsá að upptökum sínum þaðan bein lína í Svartfell á Dimmafjallgarðsvegi og úr Svartfelli bein lína í sýsluskiptavörðuna á Biskupshálsi þaðan bein lína Skarðsárós.“

Ljóst er að þessi nýja landamerkjalyásing hefur verið gerð til að loka merkjalýsingunni með línunni sem dregin er úr Svartfelli í vörðuna á Biskupshálsi.

Minnst er á landamerki jarðarinnar í fasteignamati 1916-1918, og segir þar að landamerki séu ekki innfærð í landamerkjabók en jarðeigandi tilgreini þau þannig: „Úr Skarðsárósi við Jökulsá beina línu í sýsluskiptavörðu á Biskupshálsi þaðan út að Dimmafjallgarðsvegi, austur með honum austur að fremri Hrúta og niður með henni í Selá. Svo ræður Skarðsá merkjum milli Víðidals og Möðrudals.“

Í bókinni Göngur og réttir er fjallað um fyrirkomulag leita fyrir og eftir 1950. Segir þar að eftir 1950 smali Möðrudalsbóndi land sitt sjálfur og hafi svo verið eins

lengi og menn muna, og sama gildir um Víðidal. Menn frá þessum bæjum eru því ekki skipaðir í aðrar göngur.

Að mati eiganda jarðarinnar Möðrudals, íslenska ríkisins, er Þjóðlendu kröfulínan dregin eftir mörkum jarðarinnar eins og þau eru ákvörðuð eftir landamerkjabréfum jarðarinnar. Elsta bréfið frá 1884 fjallar um mörkin að norðanverðu þannig að þau séu úr Jökulsá þar sem Skarðsá fellur í hana og síðan ráði hún milli Möðrudals og Víðidals. Þar er einnig hornmark jarðarinnar að austan tilgreint sem Hölknárkrókur.

Í landamerkjabréfinu sem þinglýst var 25. júlí 1923 er norðurmörkum Möðrudals lýst þannig: „Úr gróf þeirri er fellur í Hölkná beint vestur á Þjóðfell, þaðan að upptökum Skarðsár í Langadal og niður með Skarðsá ofan fyrir Sandfell, þangað sem Sandfellslið fellur í hana og þaðan beint í fremsta höfða Lambafjalla og ræður Jökulsá að vestan.“ Eldri landamerkjalyásingin fellur, svo langt sem hún nær, að þessari síðari lýsingu.

Elsta lýsing á mörkum Víðidals er einhliða yfirlýsing eiganda jarðarinnar við gerð fasteignamatsins 1916-1918. Sú lýsing er ekki staðfest af aðliggjandi jörðum, en í henni segir um norðurmörk Víðidals að þau liggi úr sýsluskiptavörðu á Biskupshálsi þaðan út að Dimmafjallgarðsvegi, austur með honum austur að fremri Hrúta og niður með henni í Selá. En um suðurmörkin gagnvart Möðrudal segir: „Svo ræður Skarðsá merkjum milli Víðidals og Möðrudals.“

Ekki hafa fundist neinar heimildir fyrir því að draga norðurmörk Víðidals alla leið austur í Selá. Lýsingin á mörkum Möðrudals og Víðidals er hins vegar samhljóða lýsingunni á norðurmörkum Möðrudals.

Með vísan til þess að austasti punktur á sameiginlegri markalínu jarðanna er sá sami, þ.e. upptök Skarðsár er ljóst að land Víðidals nær ekki lengra til austur og takmarkist því að línu dreginni úr upptökum Skarðsár beint í Svartfell á sýslumörkum, sem er í samræmi við landamerkjabréf Víðidals frá 14. júní 1923. Eldri heimildir mæla þessu ekki í mót.

Aðilar eru á einu máli um landamerkjapunkta jarðarinnar þangað til að draga átti línu úr Hölknárkróki í Þjóðfell. Á korti sem fylgdi kröfulýsingu ríkisins er línan dregin í þann stað þar sem *Þjóðfell* stendur með bókstöfum á kortinu. Þjóðfell er langt fell sem liggur frá norðri til suðurs á milli Langadals og Grímsstaðadals eystri og telja ábúendur að draga eigi línuna í Selárbotna á nyrðri enda Þjóðfells, enda er sá punktur á mótis við Svartfell, sem er hornpunktur í Víðidalslandi. Víðidal er skipt út úr Möðrudalslandi og telja ábúendur skýringu ríkisins á landamerkjum Möðrudals ekki í samræmi við landamerkjabréf staðarins, legu Víðidals eða landslag á svæðinu.

Íslenska ríkið, þinglýstur eigandi Möðrudals, telur að land jarðarinnar nái ekki lengra til norðurs, austan upptaka Skarðsár, en að línu sem dregin er samkvæmt ódagsettu landamerkjabréfi Möðrudals, þinglýstu 25. júlí 1923 úr Súlendum í Þjóðfell

og þaðan í upptök Skarðsár í Langadal og hefur dregið kröfulínu sína um þjóðlendu eftir þeim mörkum.

Norðurmörk Möðrudals eru síðan dregin áfram til vesturs úr upptökum Skarðsár í Langadal niður með Skarðsá ofan fyrir Sandfell, þangað sem Sandfellsind fellur í hana og þaðan beint í fremsta höfða Lambafjalla. Víðidalur, sem áður tilheyrði Möðrudal, liggur norðan við þessi norðurmörk Möðrudals.

Pannig liggja að Möðrudal Víðidalur að norðan, en að austan liggja Heiðarsel, Grunnavatn, Rangalón, Gestreiðastaðir og Kinn, en um tvö síðastnefndu landsvæðin er fjallað í máli nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd.

Norðan línunnar úr Súlendum í Þjóðfell og þaðan í upptök Skarðsár í Langadal og austan línu sem dregin er til norðurs úr upptökum Skarðsár í Langadal og í Svartfell á sýslumörkum er landsvæði sem nær að afrétti Vopnafjarðarhrepps og jörðinni Arnarvatni, sbr. mál nr. 3/2005 hjá óbyggðanefnd. Landsvæðið sem um ræðir liggur að mestu í 600-800 m hæð yfir sjávarmáli. Þjóðfell, sem mörkin eru dregin um, er 1035 m yfir sjávarmáli Nokkrir hnjúkar eru á svæðinu sem ná allt að 798 m hæð yfir sjávarmáli, en landið lækkar síðan nokkuð til norðaustur uns það hækkar aftur mjög eftir því sem komið er nær Súlendum.

Svo sem hér hefur verið rakið var hvorki gert landamerkjabréf fyrir þetta landsvæði í kjölfar gildistöku landamerkjalaga frá 1882 né gildandi laga frá árinu 1919. Það er fyrst og fremst afmarkað af landamerkjálýsingum aðliggjandi jarða auk hreppamarka. Ekkert bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að land norðan Þjóðfells utan tilgreindra landamerkja Möðrudals og Víðidals sé eignarland. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að það landsvæði norðan Þjóðfells sem hér hefur verið fjallað um, svo sem það er afmarkað hér á eftir teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998, og er fallist á kröfu íslenska ríkisins þess efnis.⁴¹²

Úr gróf þeirri er fellur í Hölná, framanverð við Súlendum er dregin lína suðvestur á Þjóðfell og þaðan í upptök Skarðsár. Frá upptökum Skarðsár er línan síðan dregin í Svartfell á sýslumörkum. Þaðan er fylgt sveitarfélagamörkum til austurs og suðausturs uns þau koma í gróf þá er fellur í Hölná, framanverð við Súlendum.

⁴¹² Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.7. Ármótasel

6.7.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta kröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Ármótasels. Innan merkja Ármótasels, austan undir Skollagrensiáasi, var heiðarbýlið Hlíðarendi en þar var búið á árunum 1850 til 1872.

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstir eigendur Ármótasels gera kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.15.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur Rangárlón til vesturs og Háreksstaðir til norðurs. Til austurs er Gilsá og Arnórsstaðir en að sunnanverðu eru Víðirhólar, Veturhús og Sænautasel. Umrætt svæði liggur í yfir 500 m hæð yfir sjávarmáli á Jökuldalsheiði. Austan til er land hallalítið með nokkur vötn en rýrt mólendi og votlendi. Vestan til eru lítt grónir ásar, hæðir, hryggir og hálsar. Vestast er Langihryggur sem nær í um 600 m hæð yfir sjávarmál. Austan hans liggur aflangur Þrívörðuháls með leguna norður suður en austan hans liggur Skollagrenisás (638 m). Suðaustan Skollagrenisáss liggur Langahlíð (674 m). Bæjarstæði Ármótasels var í tungu við ármót Víðidalsár og Gilsár austan til á svæðinu.

6.7.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21. janúar 1999, í máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17. febrúar 2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Ármótasels hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 5 og 5(2), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt er að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að Ármótasel sé heiðarbýli undan Arnórstöðum en það komi meðal annars fram í sýslu- og sóknarlýsingu frá 1874. Vísað er til máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða en ljóst sé að þau falli saman við merki Möðrudals. Byggt er á dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 um merki Möðrudals annars vegar og Arnórsstaða hins vegar. Þá er vísað til landamerkjabréfs Ármótasels frá 1921 en það sé þinglýst og áritað af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Vísað er til landbrigðabátar Grágásar og landbrigðabálks Jónsbókar um merkjagöngur. Samkvæmt landamerkjalögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdaleusri landamerkjalyýsingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi Ármótasels hvíli þannig á íslenska ríkinu. Einnig er byggt á svarbréfi hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, um að ekki séu í hreppnum nokkur þau afréttarlönd eða almenningar sem sannanlega tilheyri ekki einhverju lögbýli. Jafnframt er vísað til þess að gagnaðilar hafi fengið svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan landamerkja jarðarinnar. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá gagnaðilar réttmætar væntingar til þess að land jarðarinnar innan lýstra merkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.7.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Ármótasels er rakin í kafla 5.14. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum frá 1853-1943. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám í Jökuldal náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess. Einnig ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Ármótasels er lýst í landamerkjabréfi, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Ármótasels gagnvart Rangárlóni. Samkvæmt landamerkjabréfinu frá 1921 eru vesturmerki miðuð við „... Eyktargnýpu í Arnórsstaðasel.“ Bréfið er ekki undirritað vegna Rangárlóns. Þessi merkjalýsing er í ágætu samræmi við máldaga Hofteigskirkju um að vesturmerki Arnórsstaða séu „Eyktarnipa. oc þadan til vötnum hallar. oc framm i Sandvpsernar fyrer nordan Arnorzstada sel.“ Merkjalýsingin er einnig í ágætu samræmi við áður nefndan dóm aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 en þar var niðurstaðan að mörk Mödrudals gagnvart Víðirhólum og Arnórsstöðum væru „sjónhending úr Rúnasteini, er stendur á svo nefndri Urðarhlíð, inn og vestur frá Sænautaseli, og í Eyktargnýpu.“ Samkvæmt þessum heimildum er Ármótasel innan merkja Arnórsstaða. Þá er landamerkjabréf Ármótaselsí samræmi við landamerkjabréf Rangárlóns, dags. 23. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922 en það bréf er áritað vegna Ármótasels.

Verður þá litið til norðurmerkja landsvæðisins gagnvart Háreksstöðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Ármótasels eru norðurmerki miðuð við „... Skjaldklofahorn fremra, þaðan beint í Eyktargnýpu.“ Bréfið er áritað vegna Skjöldólfsstaða en Háreksstaðir eru byggðir úr þeirri jörð. Landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, er í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels en er ekki áritað vegna þeirrar jarðar. Eldra landamerkjabréf Skjöldólfsstaða frá 1884 tekur ekki til Háreksstaða og snertir því ekki norðurmerki Ármótasels. Útmælingargjörð Háreksstaða frá 2. september 1854 fæst einnig samrýmst framangreindum merkjalýsingum en þar eru suðurmerki miðuð við „Skjaldklofa, þar sem Arnórsstada land tekur vid. Rædur þá Arnórsstada land ad framan allt vestur ad Mödrudals landamerkjum.“

Næst verður litið austurmerkja Ármótasels gagnvart jörðinni Gilsá sem byggð var út Skjöldólfsstaðalandi árið 1941. Samkvæmt landamerkjabréfi Ármótasels eru austurmerkin miðuð við „... Gilsá frá ármótum í níunda Gilsárbug, gegnt Skjaldklofahorni fremra, þaðan beint í Skjaldklofahorn fremra.“ Bréfið er áritað vegna Skjöldólfsstaða. Þessi lýsing er í samræmi við landamerkjabréf Skjöldólfsstaða, þinglýstu 21. júní 1884 sem er áritað vegna Arnórsstaða. Þá er bréf Ármótasels einnig í samræmi við landamerkjabréf Skjöldólfsstaða og Háreksstaða frá 1921 en það bréf er þó hvorki áritað vegna Ármótasels né Arnórsstaða.

Samkvæmt landamerkjabréfi Ármótasels eru merki þess til suðausturs gagnvart Arnórsstöðum miðuð við Víðidalsá. Bréfið er áritað vegna Arnórsstaða og í samræmi við landamerkjabréf þeirrar jarðar, dags. 24. október 1921 og þinglesið 27. júlí 1922. Til suðurs á Ármótasel merki gagnvart Sænautaseli, Veturhúsum, Víðirhólum og hluta Rangárlóns en þau býli voru byggð úr Hákonarstaðalandi. Samkvæmt landamerkjabréfi Ármótasels eru mörkin miðuð við Arnórsstaðasel „í Bjallkollu, þaðan beint í Botnahraun, þaðan í Lönguhlíðarenda fremri, þaðan í Víðidalsá gegnt öxlum sunnan við Kiðuhamar.“ Bréfið er áritað vegna Hákonarstaða. Landamerkjabréfið er í ágætu samræmi við máldaga Hofteigskirkju frá 1454 en þar

segir að suðurmerki Arnórsstaða séu miðuð við „... Sandvpsernar fyrir nordan Arnorzstada sel. og so i lönguhljidar enda. allt hvkzvatn j hnuksaa og so j Jokulsá.“

Landamerkjabréf Veturhúsa, Víðirhóla, Sænautasel og Rangárlóns, dags. 24. október 1921 og þinglesin 27. júní 1922, eru öll í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels og árituð vegna þeirrar jarðar. Landamerkjabréf Ármótasels er einnig í samræmi við eldri landamerkjabréf Sænautasels og Rangárlóns, bæði dags 4. júní 1894 og þinglýst 6. júní sama ár. Síðarnefnda bréfið er áritað vegna Arnórsstaða en það tekur einungis til þess hluta Rangárlóns sem byggður er úr Hákonarstaðarlandi. Landamerkjabréf Sænautsels frá 1894 er hvorki áritað vegna Arnórsstaða né Ármótasels. Þá er lögfesta Hákonarstaða, dags. 8. maí 1844, í góðu samræmi við landamerkjabréf Ármótasels en af henni má meðal annars ráða að heiðarbylin sunnan Ármótasels hafi byggst úr landi Hákonarstaða.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog taka gildi 1919 er gert landamerkjabréf fyrir Ármótasel. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Ármótasels sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Ármótasels sé úr landi Arnórsstaða. Landamerkjabréf Ármótasels er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja Ármótasels.

Af heimildum er ljóst að Ármótasel er byggt úr landi Arnórsstaða og má þar m.a. annars vísa til máldaga Hofteigsprestakalls um merki Arnórsstaða frá 1454. Þá segir í sóknarlýsingu Hofteigsprestakalls frá 1874 að Ármótasel sé byggt úr Arnórsstaðalandi. Niðurstaða dóms Aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888 er í samræmi við framangreint en þar var skorið úr um mörk Arnórsstaða og Víðirhóla gagnvart Möðrudal. Var þannig gengið út frá að land Arnórsstaða næði alla leið vestur að Möðrudal. Loks segir í lýsingu á Arnórstöðum frá árinu 1915 að aðliggjandi jörðinni að vestan [sunnan] séu Hákonarstaðir, Víðihólar, Veturhús og Rangárlón og Möðrudalur að norðan [vestan]. Framangreindar heimildir um merki Arnórsstaða eru þannig landamerkjabréfi Ármótasels til styrktar.

Innan merkja Ármótasels eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir V* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Landsvæðið skiptist þó í nokkur landsvæði og nefnir hann sérstaklega Ármótaselsheiði. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Ármótasels hafi orðið hluti af tveimur

leitarsvæðum þ.e. Út-fjallagarðasvæði og Háreksstaðaheiði. Þurfti að leggja sameiginlega til smölunar á þessum svæðum.

Á Ármótaseli stóð búseta í rúm 70 ár á tímabilinu frá 1853 til 1943. Í elsta fyrirbyggjandi kaupsamningi um Ármótasel, dags. 12. maí 1925, er sérstaklega vísað til landamerkjabréfsins frá 1921 um merki jarðarinnar.

Samkvæmt því er að framan greinir er Ármótasel byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðbyggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Ármótasel hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Ármótasels á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴¹³ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru heimildir um annað en að Ármótasel hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921 hafa eigendur Ármótasels farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Ármótasels sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹⁴

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Ármótasels, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.8. Rangárlón, eystri hluti (Hákonarstaðarpartur)

6.8.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Rangárlóns, eystri hluta. Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstir eigendur Rangárlóns gera kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.16.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur vestari hluti Rangárlóns til vesturs og Ármótasel til norðurs. Til austurs og suðurs er Sænautasel.

⁴¹³ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

⁴¹⁴ Sbr. einnig lokakafli í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.8.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landsvæðið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Rangárlóns hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 16 og 16(3), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að Rangárlón sé heiðarbýli byggt úr Hákonarstöðum og Möðrudal. Vísað er til þess að fyrstu heimildir um merki Rangárlóns séu í máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða. Þá er byggt á vitnisburði Jóns Guðmundssonar frá 1532 um merki Möðrudals. Samkvæmt vitnisburðinum lágu landamerki Möðrudals og Hákonarstaða saman á línu sem lá í gegnum mitt Sænautavatn. Vísað er til þess að Rangárlón sé tilgreint í jarðamati 1849 sem sérstök jörð. Í gerðabók matsmanna komi fram að á milli Hákonarstaða, Möðrudals og Arnórsstaða sé þræta um nýbýlið. Byggt er á dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 um merki Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórsstaða hins vegar. Með dóminum hafi allt Sænautavatn fallið undir Víðirhóla. Ástæða þess að Víðirhóla hafi verið getið en ekki Sænautasels hafi verið sú að málsaðilinn Kristján Sigurðsson hafi átt allt landið fyrir norðan Víðidalsá. Vísað er til þess að í kjölfar dómsins hafi deilan um Rangárlón verið sett niður og sérstök

landamerkjabréf gerð fyrir hvorn hluta jarðarinnar fyrir sig. Fyrsta landamerkjabréf jarðarinnar sé frá 1894 og taki til Hákonarstaðaparts. Ný landamerkjabréf hafi verið gerð árið 1921 og taki annað til Möðrudals hluta en hitt til hluta Hákonarstaða. Byggt er á því að landamerkjabréfin séu þinglýst og árituð af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalytingu jarðar verði ekki hnekktt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi Rangárlóns hvíli þannig á íslenska ríkinu. Vísað er til þess að gagnaðilar hafi fengið svokallað fellingjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan þjóðlendukröfufusvæðis. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá gagnaðila réttmætar væntingar til að ætla að land innan landamerkja jarðarinnar væri undirorpið fullkomnum eignarrétti og hafi athafnir eða athafnaleysi íslenska ríkisins fram til þessa aðeins styrkt gagnaðila í þeirri trú. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.8.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Rangárlóns er rakin í kafla 5.15. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum á árunum 1844-1924. Þessi hluti Rangárlóns liggur austan við merki Möðrudals eins og þau voru ákveðin í aukarétti Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888. Á þeim hluta Rangárlóns sem hér er til umfjöllunar stóð bæjarstæði þess. Sérstakt landamerkjabréf var gert fyrir vestari hluta Rangárlóns hinn 23. október 1921 og var því þinglýst 27. júlí 1922. Um þann hluta er fjallað í kafla 6.9. Rangárlón, vestari hluti. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Rangárlóns (eystri hluta) er lýst í landamerkjabréfi þess auk eldri heimilda um merki. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að þessum hluta Rangárlóns. Að fenginni niðurstöðu um landamerki verður fjallað um eignarréttindi innan þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum eystri hluta Rangárlóns er að finna í landamerkjabréfi, dags. 6. júní 1894 og þinglesið sama dag. Nýtt landamerkjabréf var gert fyrir þennan hluta Rangárlóns, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Merki landsvæðisins verða einnig ráðin af dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu um mörk Arnórsstaðastaða og Víðirhóla gagnvart Möðrudal frá 20. september 1888.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Samkvæmt landamerkjabréfi eystri hluta Rangárlóns frá 1894 eru mörkin gagnvart vestari hluta Rangárlóns miðuð við Sænautafell „... þar sem það er hæðst út í stórt gil vestan við Arnórsstaðasel.“ Bréfið er ekki áritað vegna þess hluta Rangárlóns sem tilheyrði Möðrudal. Í yngra landamerkjabréfi eystri hluta Rangárlóns segir að merkin séu „... beint úr Arnórsstaðaseli í Marköldu á Sænautafelli.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Möðrudals. Með afsali, dags. 27. janúar 1881, seldi Jósef Jósefsson jarðir sínar á Hákonarstaðaheiði. Auk Sænautasels, Veturhúsa og Víðirhóla fylgdi með „land það sem Rangárlón stendur á út að gili því sem fellur úr Sænautafellshala norðaustan af Rangárlóni.“ Er merkjalýsing afsalsins þannig í samræmi við landamerkjabréfin. Merkjalýsing landamerkjabréfanna er einnig í ágætu samræmi við dóm aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 20. september 1888. Þar voru mörk milli Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórsstaða hins vegar sögð „sjónhending úr Rúnasteini, er stendur á svo nefndri Urðarhlíð, inn og vestur frá Sænautaseli, og í Eyktargnýpu.“ Samkvæmt örnefnaskrá Sænautasels gengur Urðarhlíð suður úr Sænautafelli en Rúnasteinn sé stórt einstakt bjarg á hlíðinni. Samkvæmt Hákonarstaðamáldaga frá 1663 var það landsvæði sem afmarkað er í framangreindum landamerkjabréfum innan Hákonarstaða. Í máldaganum segir að vestari mörk Hákonarstaða séu lína sem liggja m.a. um „... Stein, sem stendur ynnann til á Urðarhlíð með áklöppuðum Rúnnum þaðan sjónhending í lækinn fyrir vestan Arnórstaðasel.“ Var niðurstaða dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu m.a. reist á máldaganum. Lögfesta Hákonarstaða frá 1844 er í samræmi við máldagann.

Landamerkjabréf vestari hluta Rangárlóns, dags. 23. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, er í samræmi við landamerkjabréf eystri hluta Rangárlóns. Segir þar að merkin móti Hákonarstöðum séu „beint úr Arnórsstaðaseli í Marköldu í Sænautafelli.“ Athygli vekur að lýst er merkjum á móti Hákonarstöðum en ekki vestari hluta Rangárlóns. Landsvæðið sem hér er til umfjöllunar var að hluta eða öllu leyti innan landamerkjabréfs Möðrudals, dags. 20. mars 1884, en þar voru austurmerki Möðrudals sögð um línu frá „Þrí varðna háls“, svo í mitt „Sænautavatn“, þaðan í „Rúnastein“ á „Urðarhlíð“. Var landamerkjabréfið í samræmi við lögfestu jarðarinnar frá 1844 og vitnisburð Jóns Guðmundssonar frá Möðrudal frá árinu 1532. Með áðurnefndum dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 færðust Möðrudalsmerkin austar þannig að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar liggur utan merkja Möðrudals.

Verður þá litið til norðurmerkja eystri hluta Rangárlóns gagnvart Ármótaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Rangárlóns frá 1884 eru merkin frá stóru gili „... vestan við Arnórsstaðasel; þaðan beina línu austur í Bjallkollu, sjerstakan melhól sem er í beinni línu frá þessu gili í Botnahraun, eða Refaklett, sem Hákonarstaðamáldagi vísar

til.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Hofteigskirkju líklegast vegna þess að Arnórsstaðir voru þá kirkjujörð. Ármótasel er byggt úr landi Arnórsstaða. Yngra landamerkjabréf eystri hluta Rangárlóns er í samræmi við bréfið frá 1894 og áritað vegna Ármótasels. Nefnd landamerkjabréf Rangárlóns eru í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréf Ármótasels er áritað vegna Hákonarstaða og í ágætu samræmi við eldri heimildir um merki Arnórsstaða.

Verður loks litið til suðausturmerkja eystri hluta Rangárlóns gagnvart Sænautaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Rangárlóns frá 1884 eru merkin „... úr Bjallkollu í Sænautavatn sunnan við kvísl þá, er fellur úr því austan við Rángárlónsbæinn, og svo vestur yfir vatnið í Sænautafellið þar sem það er hæðst.“ Bréfið er áritað af Kristjáni Sigurðssyni sem átti bæði þennan hluta Rangárlóns og Sænautasel. Bréfið er í samræmi við yngra landamerkjabréf Rangárlóns (eystra) frá 1921 en það bréf er áritað vegna Sænautasels. Þá er bréfið í samræmi við tvö landamerkjabréf Sænautasels, hið fyrra frá 1894 og hið seinna frá 1921. Landamerkjabréf Sænautasels voru árituð af eigendum Rangárlóns.

Í kjölfar þess að landamerkjalyg tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir eystri hluta Rangárlóns. Við gildistöku landamerkjalyga 1919 var gert nýtt landamerkjabréf fyrir landsvæðið sem lýsti merkjum með sambærilegum hætti. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Rangárlóns sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að sá hluti Rangárlóns sem hér er til umfjöllunar sé byggður úr landi Hákonarstaða sem er sjálfstæð jörð.⁴¹⁵ Framangreind landamerkjabréf eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Í gerðabók fasteignamats 1916-1918 kemur fram að auk íbúðarhúss sé á jörðinni hesthús fyrir átta hesta, fjós fyrir tvo nautgripi og tvö fjárhús fyrir 105 fjár. Svo sem fyrr segir benda heimildir um merkjalýsingar Hákonarstaða til að sá hluti Rangárlóns sem hér er til umfjöllunar sé byggður úr landi Hákonarstaða. Þannig er landsvæðið innan merkjalýsingar Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844. Máldaginn var síðar færður í landamerkjabók Norður-Múlasýslu eða hinn 16. september 1893. Jafnframt er tilvísun til máldagans í afsali fyrir Veturhús, Víðirhóla og Sænautsel og tilgreinds hluta Rangárlóns, dags. 27. janúar 1881, varðandi afmörkun hins selda. Þá var niðurstaða dóms Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888 meðal annars reist á máldaganum. Af hálfu eiganda

⁴¹⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Möðrudals var því haldið fram í málinu að máldaginn væri falsaður. Um það hvort Hákonarstaðamáldagi væri gott og gilt heimildarskjal sagði dómurinn að máldaganum væri reyndar ábótavant en „samt ekki næg ástæða að hrinda honum, þar sem engar sannanir [hafi] verið færðar fyrir að hann [væri] rangur eða tortryggilegur.“ Af framansögðu er ljóst að merkjalýsingar eystri hluta Rangárlóns styðjast við eldri heimildir, þ.e. máldagann frá 1663 og lögfestu frá 1844. Þá eru merkjalýsingarnar í samræmi við afmörkun í afsali 1881 og dóm aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888

Í gerðabók fasteignamats 1916-1918 segir að eigendur Rangárlóns séu Stefán Einarsson í Möðrudal og Pétur Kristjánsson á Hákonarstöðum. Þegar Rangárlón var selt í einu lagi árið 1940 og 1941 voru seljendur afkomendur fyrrum bónda Möðrudals og ekkja Péturs Kristjánssonar á Hákonarstöðum. Framangreindar heimildir skjóta enn frekari stöðum undir það að Rangárlón hafi byggst úr bæði Möðrudal og Hákonarstöðum.

Bréf Péturs Havsteen sýslumanns til amtmanns, dags. 24. mars 1849, má skilja svo að hann telji Rangárlón vera eitt þeirra heiðarbýla sem ekki séu reist í „ómótmælanlegri landareign áður byggðra jarða.“ Með hliðsjón heimildum um merki Möðrudals og Hákonarstaða sem ná allt aftur til 1532, og benda til þess að Rangárlón hafi verið innan merkja þeirra jarða, þá verður ekki byggt á þessum ummælum sýslumannsins.

Innan merkja eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Þar segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Rangárlóns vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Samkvæmt því er að framan greinir er Rangárlón byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Rangárlón hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Rangárlóns á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴¹⁶ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru þannig heimildir um annað en að Rangárlón hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind

eru 1896 hafa eigendur Rangárlóns farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkjja eystri hluta Rangárlóns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴¹⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að eystri hluta Rangárlóns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.9. Rangárlón, vestari hluti (Möðrudalspartur)

6.9.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Rangárlóns, vestari hluta. Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstir eigendur Rangárlóns gera kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.16.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur Ármótasel, eystri hluti Rangárlóns og Sænautasel til austurs. Að norðan, vestan og sunnan liggur Möðrudalsland. Landsvæðið sem um ræðir hefur leguna norður-suður, liggur í 500-600 m yfir sjávarmáli og er lítt gróið. Votlendi og rýrt mólendi er í lægðum. Land er að mestu hallalítið. Grjótagarðsháls (622 m) liggur fyrir miðju svæðinu og liggur Grjótagarðsvatn (575 m) við hann suð-austan til. Sænautafell (736 m) liggur suðaustan til á svæðinu og liggur norðurhluti Sænautavatns (525 m) þar austur undir.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.9.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en

⁴¹⁶ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴¹⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landsvæðið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggi notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Rangárlóns hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 16 og 16(3), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að Rangárlón sé heiðarbýli byggt úr Hákonarstöðum og Möðrudal. Vísað er til þess að fyrstu heimildir um merki Rangárlóns séu í máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða. Þá er byggt á vitnisburði Jóns Guðmundssonar frá 1532 um merki Möðrudals. Samkvæmt vitnisburðinum lágu landamerki Möðrudals og Hákonarstaða saman á línu sem lá í gegnum mitt Sænautavatn. Vísað er til þess að Rangárlón sé tilgreint í jarðamati 1849 sem sérstök jörð. Í gerðabók matsmanna komi fram að á milli Hákonarstaða, Möðrudals og Arnórsstaða sé þræta um nýbýlið. Byggt er á dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 um merki Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórsstaða hins vegar. Með dóminum hafi allt Sænautavatn fallið undir Víðirhóla. Ástæða þess að Víðirhóla hafi verið getið en ekki Sænautasels hafi verið sú að málsaðilinn Kristján Sigurðsson hafi átt allt landið fyrir norðan Víðidalsá. Vísað er til þess að í kjölfar dómsins hafi deilan um Rangárlón verið sett niður og sérstök landamerkjabréf gerð fyrir hvorn hluta jarðarinnar fyrir sig. Fyrsta landamerkjabréf jarðarinnar sé frá 1894 og taki til Hákonarstaðaparts. Ný landamerkjabréf hafi verið gerð árið 1921 og taki annað til Möðrudals hluta en hitt til hluta Hákonarstaða. Byggt er á því að landamerkjabréfin séu þinglýst og árituð af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyðingu jarðar verði ekki hnekk nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi Rangárlóns hvíli þannig á íslenska ríkinu. Vísað er til þess að gagnaðilar hafi fengið svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan þjóðlendukröfufusvæðis. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið

hjá eigendum jarðarinnar réttmætar væntingar til að ætla að land innan landamerkjja jarðarinnar væri undirorpið fullkomnum eignarrétti og hafi athafnir eða athafnaleysi íslenska ríkisins fram til þessa aðeins styrkt gagnaðila í þeirri trú. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.9.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Rangárlóns er rakin í kafla 5.15. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum á árunum 1844-1924. Um eystri hluta Rangárlóns er fjallað í kafla 6.8. hér að framan. Á þeim hluta stóð bæjarstæði þess. Sérstakt landamerkjabréf var gert fyrir eystri hluta Rangárlóns, dags. 6. júní 1894 og þinglýst sama dag. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Rangárlóns (vestari hluta) er lýst í landamerkjabréfi þess, dags. 23. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að þessum hluta Rangárlóns.

Fyrstu og einu lýsinguna á landamerkjum eystri hluta Rangárlóns er að finna í landamerkjabréfi þess, dags. 6. júní 1894 og þinglesið sama dag. Austurmerki landsvæðisins verða einnig ráðin af dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu um mörk Arnórstaðastaða og Víðirhóla gagnvart Möðrudal frá 20. september 1888.

Samkvæmt landamerkjabréfi eystri hluta Rangárlóns frá 1894 eru merki þess til vesturs og norðurs gagnvart Möðrudal miðuð við „... Klettagil það í fjallgarðinum, sem stenst á við Háfsvatnaölduendann ytri, síðan úr nefndu gili út fjallgarðinn út á móts við Einbúa og þaðan beint austur í há-Eyktagnýpu.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Möðrudals. Landamerkjabréf Rangárlóns er í samræmi við landamerkjabréf Möðrudals, ódagsett en þinglýst 25. júlí 1923. Þar segir um merkin að þau séu úr gili vestur af Háfsvatnaöldu, þaðan út á móts við Einbúa, þaðan austur í Eyktagnýpu. Landamerkjabréf Möðrudals er áritað vegna Rangárlóns.

Verður þá litið til merkja vestari hluta Rangárlóns gagnvart öðrum aðliggjandi landsvæðum, þ.e. Ármótaseli, Hákonarstaðahluta Rangárlóns og Sænautaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi vestari hluta Rangárlóns eru merkin:

Milli Rangalóns og Ármótasels, eru merkin beint úr Eyktagnýpu í Arnórstaðasel.

Á milli Rangarlóns og Hákonarstaða eru merkin beint úr Arnórsstaðaseli í Marköldu í Sænautafelli.

Milli Rangarlóns og Sænautasels eru merkin beint úr Marköldu í Rúnastein.

Landamerkjabréfið var áritað vegna Ármótasels, Hákonarstaða og Sænautasels. Landamerkjabréf Rangarlóns er orðrétt í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréfið er einnig í samræmi við tvö landamerkjabréf eystri hluta Rangarlóns, hið eldra dags. og þingl. 6. júní 1894 og hið yngra dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Þá er landamerkjabréf Rangarlóns í samræmi við tvö landamerkjabréf Sænautasels, hið eldra dags. 4. júní 1894 og þingl. 6. júní sama ár, og hið yngra dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréf Sænautasels frá 1921 og bréf eystri hluta Rangarlóns frá 1921 eru árituð af Sigurði Haraldssyni sem þá bjó á Möðrudal en fluttist síðar að Rangarlóni árið eftir. Eldri heimildir um merki aðliggjandi landsvæða eru í samræmi landamerkjabréf Rangarlóns og má þar nefna Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða en Ármótasel er byggt úr þeirri jörð.

Samkvæmt landamerkjabréfi Möðrudals með hjáleigunum Lóni [Rangarlóni], Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, dagsett 20. mars 1884, voru austurmerki þeirra miðuð við „Prívörður“ á hálsinum milli Háreksstaða og Gestreiðarstaða, og síðan Þrí varðna háls, svo í mitt „Sænautavatn“, þaðan í „Rúnastein“ á „Urðarhlíð“. Studdist landamerkjabréfið við vitnisburð Jóns Guðmundssonar frá 6. desember 1532 og lögfestu Möðrudals frá 9. maí 1844. Þessi merki voru hins vegar í andstöðu við heimildir um merki Arnórsstaða og Hákonarstaða. Urðu því deilur um mörkin sem leyst var úr með dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888. Var niðurstaðan sú að merkin skyldu miðast við „... sjónhending úr Rúnasteini, er stendur á svo nefndri Urðarhlíð, inn og vestur frá Sænautaseli, og í Eyktargnýpu.“ Samkvæmt dómnum færðust því mörk Möðrudals nokkru vestar en ef miðað væri við landamerkjabréfið jarðarinnar frá 1884. Þrátt fyrir það er landsvæðið það sem hér er til umfjöllunar innan merkja Möðrudals eins og þau voru ákveðin með dómnum. Um þann hluta Rangarlóns sem liggur utan merkja Möðrudals samkvæmt dómnum er fjallað um í kafla 6.6. hér að framan.

Verður þá litið til suðurmerkja landsvæðisins gagnvart Grunnavatni. Samkvæmt landamerkjabréfi Rangarlóns eru merkin miðuð við Rúnastein „á Urðarhlíð, sem liggur á milli Sænautasels og Grunnavatns beina línu í norðvestur í Klettagil það í fjallgarðinum, sem stenst á við Háfsvatnaölduendann ytri.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Grunnavatns og gagnkvæmt. Þá er landamerkjabréfið í samræmi við landamerkjabréf Grunnavatns, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog tóku gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir vestari hluta Rangarlóns. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum

Rangárlóns sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að sá hluti Rangárlóns sem hér er til umfjöllunar sé byggður úr landi Möðrudals sem er sjálfstæð jörð.⁴¹⁸ Framangreint landamerkjabréf er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Umrætt landsvæði er innan merkja Möðrudals samkvæmt vitnisburði Jóns Guðmundssonar frá 1532, lögfestu jarðarinnar frá 1844 og landamerkjabréfs Möðrudals ásamt með hjáleigunum Lóni [Rangárlóni], Gestreiðarstöðum og Fögrukinn frá 1884. Þá er landsvæðið innan merkja Möðrudals samkvæmt niðurstöðu dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 20. september 1888.

Dómur aukaréttar Norður-Múlasýslu er byggður á að Rangárlón sé bæði byggt úr landi Möðrudals og úr Hákonarstaðaheiði. Í samræmi við það sagði í gerðabók fasteignamats 1916-1918 að eigendur Rangárlóns væru Stefán Einarsson í Möðrudal og Pétur Kristjánsson á Hákonarstöðum. Árið 1921 voru síðan gerð tvö landamerkjabréf fyrir Rangárlón, eitt fyrir Hákonarstaðapartinn og annað fyrir Möðrudalspartinn. Þegar Rangárlón var selt í einu lagi árið 1940 og 1941 voru seljendur afkomendur fyrrum bónda Möðrudals annars vegar og ekkja Péturs Kristjánssonar á Hákonarstöðum hins vegar. Þær heimildir skjóta enn frekari stöðum undir það að Rangárlón hafi byggst úr bæði Möðrudal og Hákonarstöðum.

Bréfi Péturs Havsteen sýslumanns til amtmanns, dags. 24. mars 1849, má skilja svo að hann telji Rangárlón vera eitt þeirra heiðarbýla sem ekki séu reist í „ómótmælanlegri landareign áður byggðra jarða.“ Með hliðsjón af heimildum um merki Möðrudals og Hákonarstaða sem ná allt aftur til 1532, og benda til þess að Rangárlón hafi verið innan merkja þeirra jarða, þá verður ekki byggt á þessum ummælum sýslumannsins.

Innan merkja Rangárlóns eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Rangárlóns vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

⁴¹⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Samkvæmt því er að framan greinir er Rangárlón byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Rangárlón hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Rangárlóns á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴¹⁹ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru heimildir um annað en að vestari hluti Rangárlóns hafi verið byggður og nýttur eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921 hafa eigendur Rangárlóns vestari hluta farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja vestari hluta Rangárlóns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴²⁰

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að vestari hluti Rangárlóns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.10. Sænautasel

6.10.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Sænautasels. Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstur eigandi Sænautasels gerir kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.17.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur Rangárlón til vesturs og Ármótasel til norðurs. Til austurs eru Veturhús en Grunnavatn til suðurs. Svæðið liggur að mestu í 520-600 m hæð yfir sjávarmáli. Sænautavatn (525 m) liggur vestan til á svæðinu, austur undir Sænautafelli (736 m) og vestan Bjallkollu (624 m). Suðaustast liggur norðurhluti Ánavatns (522 m). Þar sem land liggur lægst á milli hnjúka er votlendi og rýrt mólendi en að öðru leiti er land lítt gróið. Bæjarstæði Sænautasels var við suðurenda Sænautavatns.

⁴¹⁹ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

⁴²⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.10.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Sænautasels hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 21 og 21(3), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að Sænautasel sé heiðarbylí undan Hákonarstöðum en það komi meðal annars fram í jarðamati 1849 og sýslu- og sóknarlýsingu frá 1874. Vísað er til máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórstaða en hann sé elsta skjallega heimildin um merki Hákonarstaða. Þá er byggt á vitnisburði Jóns Guðmundssonar á Möðrudal en samkvæmt honum hafi merki þeirrar jarðar og Hákonarstaða legið í gegnum mitt Sænautavatn. Jafnframt er vísað til dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu um landamerki Möðrudals annars vegar og Víðirhóla og Arnórstaða hins vegar. Með dóminum hafi allt Sænautavatn fallið undan Víðirhólum en ástæða þess að Víðirhóla sé getið í dóminum en ekki Sænautasels sé sú að Kristján Sigurðsson hafi átt allt landið fyrir norðan Víðidalsá þ.e. Víðirhóla, Veturhús og Sænautasel. Byggt er á landmerkjabréfi Sænautasels, dags. 4. júní 1894 og þingl. 6. júní 1894, en það sé áritað af nefndum Kristjání og vegna Fossgerðis og Brúar. Þá er vísað til yngra landamerkjabréfs

Sænautasels, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréfið sé áritað af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyðingu jarðar verði ekki hnekkð nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi Sænautsels hvíli þannig á íslenska ríkinu. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.10.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og Sænautasels er rakin í kafla 5.16. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbyla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum á árunum 1843-1942. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Sænautasels er lýst í landamerkjabréfum þess og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Sænautaseli. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Sænautasels verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins.

Fyrstu lýsinguna á landamerkjum Sænautasels er að finna í landamerkjabréfi þess, dags. 4. júní 1894 og þingl. 6. júní 1894. Yngra landamerkjabréf Sænautasels er frá 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Sænautsels gagnvart Rangárlóni. Samkvæmt landamerkjabréfi Sænautasels frá 1894 eru merkin að vestan Bjallkolla „... og þaðan beint í Kvíslarós sem fellur úr Sænautavatni, sunnan við Rangárlón, og þaðan beint yfir vatnið og í upp Sænautafell á Marköldu, og þaðan beint í Rúnastein.“ Bréfið er ekki áritað vegna þess hluta Rangárlóns sem stendur í Möðrudalslandi en Kristján Jón Sigurðsson áritar bréfið. Að líkindum var hann eigandi þess hluta Rangárlóns sem stóð í Hákonarstaðalandi. Landamerkjabréf Sænautasels frá 1922 er í samræmi við eldra bréfið og er áritað af eigendum Möðrudals og Hákonarstaða en Rangárlón er byggt úr báðum þeim jörðum. Þá eru landamerkjabréf Sænautasels í samræmi við landamerkjabréf Rangárlóns, dagsett og þinglýst 6. júní 1894, en það bréf tekur til þess hluta Rangárlóns sem byggður er úr Hákonarstöðum.

Landamerkjabréf Sænautasels er einnig í samræmi við landamerkjabréf Rangárlóns, dags. 23. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, sem tekur til Möðrudalshlutans og landamerkjabréfs Rangárlóns, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, sem tekur til Hákonarstaðahlutans. Tvö síðastnefnd landamerkjabréf eru árituð vegna Sænautasels.

Að því leyti sem Sænautasel á merki gagnvart þeim hluta Rangárlóns sem byggður er úr Möðrudal eru landamerkjabréf Sænautasels í samræmi við Hákonarstaðamáldaga frá 1663, lögfestu Hákonarstaða frá 1844 og dóm aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 en framangreindar heimildir miða allar við að mörkin gangi í gegnum Rúnastein á Urðarhlíð. Samkvæmt því er Sænautasel innan merkja Hákonarstaða. Eldri heimildir um merki Möðrudals miða þó við að jörðin hafi náð lengra til austurs en samkvæmt dómsniðurstöðunni frá 1888. Samkvæmt vitnisburði Jóns Guðmundssonar um merki Möðrudalslands, dags. 6. desember 1532, tilheyrði jörðinni „halft Seningarvatn“ Möðrudal. Í lögfestu Möðrudals frá 9. maí 1844 segir að austurmörk þeirrar jarðir séu „Þrivörðr á Þrívardnahálsi og svo hálf Sænautavatn og þaðan beina stefnu á Brúar Landamerki.“

Verður þá næst litið til suðurmerkja Sænautasels gagnvart Grunnavatni. Samkvæmt landamerkjabréfi Sænautasels frá 1894 eru merkin miðuð við „Rúnastein, sem stendur á landamerkjum Brúar og Möðrudals, og þaðan beint í Skotmannsvík (Skallavík) við Ánavatn og þaðan austur í mitt Ánavatn.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Brúar en Grunnavatn er byggt úr þeirri jörð. Landamerkjabréf Sænautasels frá 1921 er í samræmi við hið eldra bréf og er áritað vegna Grunnavatns. Landamerkjabréfin eru í ágætu samræmi við landamerkjabréf Brúar, dags. 4. júlí 1890 og þingl. 6. júní 1894. Þá eru landamerkjabréf Sænautasels í samræmi við landamerkjabréf Grunnavatns, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, en merki þess miðast við Ánavatn og að „... austan Skotmannsvík beint í Rúnastein á Urðarhlíð.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Sænautasels. Loks fá landamerkjabréf Sænautasels samræmst Hákonarstaðamáldaga frá 1633 og lögfestu Hákonarstaða frá 1833.

Verður næst litið til austurmerkja Sænautasels gagnvart Veturhúsum. Samkvæmt landamerkjabréfi Sænautasels frá 1894 eru þau miðuð við „... mitt Ánavatn og beint í Botnalæk, og ræður svo Botnalækur í Botnahraun.“ Undir landamerkjabréfið skrifaði m.a. Kristján Jón Sigurðsson sem heimildir benda til að hafi átt bæði Sænautasel og Veturhús árið 1894. Landamerkjabréfið er í samræmi við yngra landamerkjabréf Sænautasels frá 1921. Þá eru landamerkjabréfin í samræmi við landamerkjabréf Veturhúsa, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréf Veturhúsa er áritað vegna Sænautasels. Eldri heimildir um merki Veturhúsa liggja ekki fyrir.

Verður þá loks litið til norðurmerkja Sænautasels gagnvart Ármótaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Sænautasels frá 1894 eru norðurmerkin miðuð við „...“

Botnahraun sem stendur á milli Hákonarstaða og Arnórsstaðalands; þaðan beint í Bjallkollu.“ Landamerkjabréfið er ekki áritað vegna Ármótasels, en það er byggt úr Arnórsstaðalandi. Landamerkjabréf Sænautsels frá 1921 er í samræmið við bréfið frá 1894 og er það áritað vegna Ármótasels.

Landamerkjabréf Sænautsels eru einnig í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréf Ármótasels er ekki áritað vegna Sænautsels en er áritað af Péttri Kristjánssyni eiganda Hákonarstaða. Ármótasel er byggt úr landi Arnórsstaða og eru framangreind landamerkjabréf í ágætu samræmi við máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða. Framangreind landamerkjabréf Sænautsels eru í ágætu samræmi við Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844.

Í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882 var gert landamerkjabréf fyrir Sænautasel. Við gildistöku nógildandi landamerkjälaga 1919 var gert nýtt landamerkjabréf fyrir landsvæðið sem lýsti merkjum með sambærilegum hætti. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum jarðarinnar sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Sænautsels sé úr landi Hákonarstaða sem er sjálfstæð jörð.⁴²¹ Landamerkjabréf Sænautsels eru þinglesin, færð í landamerkjabók og á þeim byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Sænautsels hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Samkvæmt merkjalýsingum í Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844 er Sænautasel byggt úr landi Hákonarstaða. Í afsali fyrir Veturhús, Víðirhóla og Sænautsel, dags. 27. janúar 1881, er tilvísun til máldaga Hákonarstaða varðandi afmörkun hins selda. Afsalið er elsta fyrirliggjandi heimildin um aðilaskipti að heiðarbýlunum úr landi Hákonarstaða. Niðurstaða dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888 er einnig byggð á því að land Hákonarstaða hafi náð allt vestur að Möðrudal.

Í bréfi Péturs Havsteen sýslumanns til amtmanns, dags. 24. mars 1849, kemur fram að Sænautasel sé eitt þeir býla í Möðrudalsheiði sem reist sé í ómótmælanlegri landareign áður byggðra jarða. Kemur fram að ábúendur þessara jarða hafi greitt árlegt eftirgjald til eigenda þeirra. Þá kemur fram í sýslu- og sóknarlýsingu frá 1840 og jarðabók 1861 að Sænautasel hafi verið byggt úr landi Hákonarstaða. Eldri heimildir um merki Hákonarstaða eru þannig landamerkjabréfi Sænautsels til styrktar.

⁴²¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Innan merkja Sænautasels eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Sænautasels vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Samkvæmt því er að framan greinir er Sænautasel byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Sænautasel hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Sænautasels á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴²² Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru heimildir um annað en að Sænautasel hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1894 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Sænautasels sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver sé mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴²³

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Sænautasels, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.11. Veturhús

6.11.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einng er gerð krafa til sem eignarlands Veturhúsa. Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstir

⁴²² Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴²³ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

eigendur Veturhúsa gera kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.18.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur Sænautasel til vesturs og Ármótasel til norðurs. Til austurs eru Víðirhólar en Eiríksstaðir til suðurs. Svæðið sem um ræðið er hallalítið að suðvestan verðunni en hækkar skarpt í Stóra-Svalbarði (833 m) að norðan og austanverðu. Vestur undir Stóra-Svalbarði er votlendi og rýrt mólendi. Norðurhluti vatnsins Gripdeild (561 m) liggur syðst á svæðinu og norðausturhluti Ánavatns liggur suðvestan til á því.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.11.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Veturhúsa hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 22 og 22(4), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að Veturhús sé heiðarbýli undan Hákonarstöðum en það komi meðal annars fram í jarðamati 1849 og sýslu- og sóknarlýsingu frá 1874. Vísað er til máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórstaða en hann sé elsta skjallega heimildin um merki Hákonarstaða. Þá er byggt á landamerkjabréfi fyrir Veturhús frá 1921.

Landamerkjabréfið sé þinglýst og áritað af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Samkvæmt landamerkjälögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjälýsingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi hvíli þannig á íslenska ríkinu. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. sammingsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.11.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Veturhúsa er rakin í kafla 5.17. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum frá 1847-1941. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Veturhúsa er lýst í landamerkjabréfi þess og hvað ráðið verður af eldri heimildum um sama efni. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Veturhúsum. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Veturhúsa verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu og einu lýsinguna á landamerkjum Veturhúsa er að finna í landamerkjabréfi þess, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Veturhúsa gagnvart Sænautaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi jarðarinnar eru merkin að vestan Botnahraun „þaðan ræður Botnalækur inn í Ána-vatn, þaðan í Digranes.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Sænautasels og er í ágætu samræmi við tvö landamerkjabréf þeirrar jarðar, hið eldra frá 1884 en hið yngra frá 1921. Landamerkjabréf Sænautasels eru ekki árituð vegna Veturhúsa en eigandi Hákonarstaða áritar þau hins vegar um samþykki. Í dómi aukaréttar Norður-Múlasýslu frá 1888 voru mörk heiðarbýla Hákonarstaða að vestan talin vera „sjónhending úr Rúnasteini, er stendur á svo nefndri Urðarhlíð, inn og vestur frá Sænautaseli, og í Eyktargnýpu.“ Veturhús eru þannig austan við þessa línu og samkvæmt því innan Hákonarstaðalands, sbr. einnig Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1833.

Verður þá næst litið til suðurmerkja Veturhúsa gagnvart Eiríksstöðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Veturhúsa eru merkin miðuð við að frá Digranesi sé

farið „... í Buskntjarnarós, þaðan í Víðidalsárós.“ Landamerkjabréfið er í samræmi við tvo landamerkjabréf Eiríksstaða hið fyrra frá 1894 og hið seinna frá 1921. Landamerkjabréf Eiríksstaða var áritað af eiganda Hákonarstaða. Þá eru framangreind landamerkjabréf í ágætu samræmi við Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844.

Samkvæmt landamerkjabréfi Veturhúsa eru austurmerki þess gagnvart Víðirhólum miðuð við „...Víðidalsárós út Svalbarðsháls í há-Stórasvalbarð, þaðan í Lönguhlíðarenda fremri.“ Bréfið er í samræmi við landamerkjabréf Víðirhóla frá 1921 en ekki áritað vegna þeirrar jarðar. Landamerkjabréf Víðirhóla er hins vegar áritað af eiganda Hákonarstaða.

Verður þá loks litið til norðurmerkja Veturhúsa gagnvart Ármótaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Veturhúsa eru norðurmerkin miðuð við „... Lönguhlíðarenda fremri í Botnahraun, ...“ Landamerkjabréfið er áritað af Stefáni Guðmundssyni í Merki sem var eigandi Ármótasels. Landamerkjabréfið er í ágætu samræmi við Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844. Landamerkjabréf Veturhúsa er í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels frá 1921. Bréf Ármótasels er áritað af Péttri Kristjánssyni eiganda Hákonarstaða. Ármótasel er byggt úr landi Arnórsstaða og eru framangreind landamerkjabréf í ágætu samræmi við máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog tóku gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir Veturhús. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Veturhúsa sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Veturhúsa sé úr landi Hákonarstaða sem er sjálfstæð jörð.⁴²⁴ Landamerkjabréf Veturhúsa er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Veturhúsa hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Samkvæmt merkjalýsingum í Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844 eru Veturhús byggð úr landi Hákonarstaða. Í bréfi Péturs Havsteen sýslumanns til amtmanns, dags. 24. mars 1849, kemur fram að Veturhús sé eitt þeir býla í Möðrudalsheiði sem reist sé í ómótmælanlegri landareign áður byggðra jarða. Kemur fram að ábúendur þessara jarða hafi greitt árlegt eftirgjald til eigenda þeirra. Í afsali fyrir Veturhús, Víðirhóla og Sænautsel, dags. 27. janúar 1881, er tilvísun til máldaga Hákonarstaða varðandi afmörkun hins selda. Afsalið er elsta fyrirliggjandi heimildin um kaup og sölu á heiðarbýlunum úr landi Hákonarstaða.

⁴²⁴ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Niðurstaða dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888 er einnig byggð á því að land Hákonarstaða hafi náð allt vestur að Möðrudal. Sýslu- og sóknarlýsing frá 1840, jarðamat 1849 og jarðabók 1861 eru samhljóða um að Veturhús hafi verið byggð úr landi Hákonarstaða. Eldri heimildir um merki Hákonarstaða eru þannig landamerkjabréfi Veturhúsa til styrktar.

Innan merkja Veturhúsa eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafreittarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Veturhúsa vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar og þurfi jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Samkvæmt því er að framan greinir eru Veturhús byggð úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Veturhús hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Veturhúsa á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴²⁵ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru heimildir um annað en að Veturhús hafi verið byggð og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1923 hafa eigendur landsvæðisins farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Veturhúsa sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴²⁶

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Veturhúsa, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

⁴²⁵ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴²⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.12. Víðirhólar

6.12.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Víðirhóla. Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands Víðirhóla eins og þeir eru afmarkaðir í kröfulýsingum gagnaðila þess. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í köflum 3.19. og 3.20.

Að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar liggur Veturhús til vesturs og Ármótasel til norðurs. Til austurs eru Hákonarstaðir en Eiríksstaðir til suðurs. Landsvæðið sem um ræðir er hallalítið að sunnan og austanverðunni í svonefndum Víðidal en þar er mólendi og votlendi. Vestur upp af dalnum liggur Stóra-Svalbarð (833 m) og norðaustan hans liggur fellíð Útigönguhnaus. Víðidalsá rennur úr Gripdeild (561 m) til norðausturs og lá bæjarstæði Víðirhóla vestan hennar.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.12.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, mál nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000, mál nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Víðirhóla hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 23 og 23(2), er því haldið fram að land jarðarinnar sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan

Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi verði dregin í efa. Byggt er á því að landnámsjörðin Hákonarstaðir hafi m.a. náð yfir land Víðirhóla. Vakin er athygli á að í gerðabók Fasteignamatsnefndar frá 1916-1918 komi fram í lýsingu Hákonarstaða að er Víðirhólar hafi verið í byggingu hafi landskuld verið greidd vegna þeirra. Í gerðabókinni segi einnig að þar sem býlið hafi lagst í eyði verði það metið með aðaljörðinni. Byggt er á máldaga Hofteigskirkju frá 1454 um merki Arnórsstaða en hann sé elsta skjalllega heimildin um merki Hákonarstaða. Þá er byggt á landamerkjabréfi Víðirhóla frá 1921 en það sé þinglýst og áritað af eigendum aðliggjandi landsvæða, auk hreppstjóra Jökuldalshrepps. Samkvæmt landamerkjalögum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyýsingu jarðar verði ekki hnekk nema óbyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi Víðirhóla hvíli þannig á íslenska ríkinu. Vísað er til svarbréfs hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, um að ekki séu í hreppnum nokkur þau afréttarlönd eða almenningar sem sannanlega tilheyri ekki einhverju lögbýli. Því er mótmælt að ástæða frávísunar í máli Hæstaréttar frá 17. febrúar 2000 nr. 368/1999 hafi haft eitthvað með inntak eignarréttar að gera heldur hafi hún fyrst og fremst verið sú að skilyrði hafi brostið til útgáfu eignardómsstefnu þar eð aðrir eigendur mögulegir en stefnendur hafi verið þekktir. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt, sbr. 1. gr. 1. sammingsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Loks er byggt á því að skilyrðum hefðar sé fullnægt.

6.12.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Víðirhóla er rakin í kafla 5.18. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum frá 1847-1905. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámabók hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Víðirhóla er lýst í landamerkjabréfi, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Víðirhóla gagnvart Veturhúsum. Samkvæmt landamerkjabréfi Víðirhóla eru merkin að vestan miðuð við Lönguhlíðarenda fremri „... í há-Stórasvalbarð, þaðan inn Svalbarðsháls í Gripdeild,

þaðan í Víðirdalsárós.“ Landamerkjabréfið er í samræmi við landamerkjabréf Vesturhúsa frá 1921. Landamerkjabréf Víðirhóla er áritað af Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum en heimildir benda til þess að árið 1921 hafi hann einnig verið eigandi Veturhúsa og Víðirhóla.

Verður þá litið til norðurmerkja Víðirhóla gagnvart Ármótaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Víðirhóla eru norðurmerki miðuð við „Víðirdalsá gegnt Öxlum sunnan við Kiðuhamar í Lönguhlíðarenda fremri.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Ármótasels. Þá fær bréfið stuðning í Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu þeirra frá 1844 en samkvæmt þeim heimildum eru Víðirhólar innan merkja Hákonarstaða. Landamerkjabréf Víðirhóla er í samræmi við landamerkjabréf Ármótasels, dags. 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, og áritað vegna þeirrar jarðar. Í kafla 6.7. er komist að þeirri niðurstöðu að Ármótasel sé byggt úr landi Arnórsstaða. Landamerkjabréf Ármótasels fæst samræmst máldaga um merki Arnórsstaða frá 1454.

Næst verður litið til austurmerkja Víðirhóla gagnvart Hákonarstöðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Víðirhóla eru austurmerkin miðuð við Búðarháls við Eiríksstaðaveg og ræður svo vegurinn að Víðirdalsá og ræður hún svo þar til hún er „gegnt Öxlum sunnan við Kiðuhamar.“ Landamerkjabréfið er í ágætu samræmi við landamerkjabréf Hákonarstaða, dags. 24. október 1921 og þingl. 15. desember sama ár, og áritað vegna þeirrar jarðar.

Samkvæmt landamerkjabréfi Víðirhóla eru merki þess til suðurs gagnvart Eiríksstöðum sögð vera frá Búðarhálsi „við Eiríksstaðaveg í Víðirdalsárós.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða og í samræmi við tvö landamerkjabréf þeirrar jarðar. Eldra bréf Eiríksstaða er dags. 21. maí 1894 og þingl. 6. júní 1894 og áritað af Kristjáni Jóni Sigurðssyni vegna Víðirhóla. Yngra bréfið, dags. 14. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, er áritað af syni Kristjáns, Pétri Kristjánssyni á Hákonarstöðum. Þá fær bréfið stuðning í Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog tóku gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir Víðirhóla. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Víðirhóla sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Víðirhóla sé úr landi Hákonarstaða sem er sjálfstæð jörð.⁴²⁷ Landamerkjabréf Víðirhóla er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágretta. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Víðirhóla hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

⁴²⁷ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hér kemur til sérstakrar athugunar Hæstaréttardómur nr. 368/1999 sem vísað er til af hálfu ríkisins. Málsatvik voru með þeim hætti að eigendur jarðarinnar Hákonarstaða höfðu eignardómsmál og kröfðust þess að eignarréttur sinn að heiðarbýlinu Víðirhólum yrði viðurkenndur, en þeir töldu að Víðirhólar hefðu fylgt með í kaupunum þegar forfaðir þeirra keypti Hákonarstaði. Málinu var vísað frá héraðsdómi þar sem eignardómsstefnan var ekki talin fela í sér næga greinargerð um heimild að lögum til útgáfu hennar og eigendur Hákonarstaða hefðu að svo komnu ekki sýnt nægilega fram á, hver nauðsyn hafi borið til að höfða málið sem eignardómsmál. Við mat á þýðingu dómsins er til þess að líta að niðurstaða hans felur einungis í sér að skilyrðum til útgáfu eignardómsstefnu var ekki fullnægt. Þannig skorti á að formskilyrði 121. gr., sbr. 2. mgr. 122. gr., laga nr. 91/1991 væru uppfyllt og var því héraðsdómara ekki rétt að gefa eignardómsstefnuna út „... við svo búið“ eins og segir í dómnum. Hann felur ekki í sér efnislega niðurstöðu um eignarréttarlega stöðu landsvæðisins og er því hvorki formlega né efnislega bindandi fyrir það mál sem hér um ræðir.

Samkvæmt merkjalýsingum Hákonarstaðamáldaga frá 1663 og lögfestu Hákonarstaða frá 1844 eru Víðirhólar byggðir úr landi Hákonarstaða. Í afsali fyrir Veturhús, Víðirhóla og Sænautsel, dags. 27. janúar 1881, er tilvísun til máldaga Hákonarstaða varðandi afmörkun hins selda. Afsalið er elsta fyrirbyggjandi heimildin um kaup og sölu á heiðarbýlunum úr landi Hákonarstaða. Niðurstaða dóms aukaréttar Norður-Múlasýslu hinn 20. september 1888 er einnig byggð á því að land Hákonarstaða hafi náð allt vestur að Möðrudal. Í sýslu- og sóknarlýsingu frá 1840 og fasteignamati 1916-1918 kemur fram að Víðirhólar séu byggðir úr Hákonarstöðum. Eldri heimildir um merki Hákonarstaða eru þannig landamerkjabréfi Víðirhóla til styrktar.

Innan merkja Víðirhóla eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafreftarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Víðirhóla vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Á Víðirhólum stóð búseta á tímabilinu 1847 til 1905 að fjórum árum undanskildum. Árið 1898 keypti Kristján Sigurðsson Víðirhóla ásamt Veturhúsum og Sænautseli. Bjó Kristján á Víðirhólum og um tíma virðist nafnið Víðirhólar hafa verið notað um allt það landsvæði sem nýbýlin þrjú tóku til sbr. dómur aukaréttar Norður-Múlasýslu um mörk Möðrudals annars vegar og Arnórsstaða og Víðirhóla hins vegar.

Samkvæmt því er að framan greinir eru Víðirhólar byggðir úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Víðirhólar hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Víðirhóla á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴²⁸ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru heimildir um annað en að Víðirhólar hafi verið byggðir og nýttir eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1923 hafa eigendur Víðirhóla farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Víðirhóla sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴²⁹

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Víðirhóla, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.13. Brú

6.13.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Brúar.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína þaðan sem Kreppa fellur í Jökulsá á Fjöllum (A), þaðan í toppinn á Bíldufelli (B) og svo beina línu í Jökulsá á Jökuldal (C). Gerð er krafa til þess að land sunnan þessarar kröfulínu verði úrskurðað þjóðlenda. Á móti hafa þinglýstir eigendur Brúar I og II lýst kröfu um beinan eignarrétt að sama landsvæði, á milli Jökulsár á Fjöllum, Jökulsár á Jökuldal og suður að Vatnajökli, þó að undanskildum Laugarvöllum. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.21.

Að landsvæði þessu, og Laugarvalla innan þess, liggja til austurs, handan Jökulsár á Jökuldal, jarðirnar Vaðbrekka og Aðalból og þar sunnan við ágreiningssvæði í máli 1 hjá óbyggðanefnd, nánar tiltekið Vesturöræfi. Til vesturs er Krepputunga og Mývatnsöræfi. Að norðanverðu eru Möðrudalur, Heiðarsel og

⁴²⁸ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

⁴²⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

Eiríksstaðir. Loks liggur Vatnajökull til suðurs. Þess skal getið að Krepputunga var upphaflega til umfjöllunar í máli þessu og á kröfusvæði þinglýstra eigenda Brúar I og II en síðar skilin frá því, sjá nánar í kafla 2.4.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur í um 500-800 m hæð yfir sjávarmáli. Þríhyrningsfjallgarður, sem er tæplega 40 km langur og hefur leguna norður-suður, skiptir því í annars vegar Brúardali og hins vegar Brúaröræfi. Suðurhluti fjallgarðsins er innan kröfulínu íslenska ríkisins. Austan hans eru Brúardalir, sem eru blásin öræfi en með grónum daldrögum inn á milli. Vestan fjallgarðsins eru Brúaröræfi og ná suður að Vatnajökli. Brúaröræfin eru að mestu leyti lítt grónar auðnir og fjöll. Svæði þetta er að mestu fremur flatt en þó öldótt á köflum og þar eru nokkur fell, svo sem Grágæsaahnjúkur (820 m), Fagradalsfjall (1022 m), Sauðafell (760 m og 800 m), Lambafell (768 m) og Álftadalsfjall (910 m). Einnig eru þar nokkur vötn og ber helst að nefna Gæsavatn (695 m) sem liggur sunnan undir Álftadalsfjalli (910 m) og Grágæsavatn, einnig kallað Kreppulón, sem liggur í Grágæsadal sunnan Fagradalsfjalls. Frá bæjarstæði Brúar að Brúarjökli, nánar tiltekið upptökum Kringilsár vestan Kringilsáranna, eru rúmlega 43 km í beinni loftlínu.

Loks ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.13.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Landamerkjabréf Brúar verði ekki skilin á þann veg að jörðinni tilheyri allt land að jökli milli Jökulsár á Jökuldal og Jökulsár á Fjöllum. Í bréfunum segi ekki að Brú tilheyri land inn til Vatnajökuls. Landamörk og landnám nái yfirleitt ekki yfir ófær straumvötn. Óhindraður samgangur frá Brú að Jökulsá á Fjöllum sé einungis að þeim stað í Jökulsá á Fjöllum þar sem Kreppa komi í ána, vestan við Arnardalsöldu. Skýra eigi landamerkjabréfin þannig að land Brúar sé sunnan við Möðrudalsland svo langt sem Jökulsá á Fjöllum nái til suðurs og svo í austur að Jökulsá á Jökuldal. Lengra suður geti þessi merki ekki verið þar sem stórflyjótið Kreppa loki hér af syðri hluta Jökulsár á Fjöllum. Þá er byggt á því að það veiki gildi landamerkjabréfanna að ekki njóti við eldri heimilda um merki. Vísað er til skoðunargerðar sýslumanns frá 24. ágúst 1824 um að afréttur jarðarinnar í Brúardölum sé aftekinn að þriðjungi þar sem Sauðá sé ófær með öllu og sóknarlýsingar Hofteigsprestakalls frá 1874, þar sem Brúaröræfi séu nefnd meðal afrétta í Jökuldal og sögð nýtt af fremstu bæjum. Þá komi fram í Lýsingu Íslands (1919) eftir Þorvald Thoroddsen að bændur á efri Jökuldal hafi

upprekstur fyrir lömb sín í Kringilsárrana. Framangreindar heimildir bendi ekki til annars en að jörðin Brú hafi einungis átt afrétt sunnan Sauðár.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 6 og 6(9), er því haldið fram að jörðin Brú sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan. Eignarrétturinn sé friðhelgur, sbr. 72. gr. stjórnarskrárinnar og 1. gr. 1. sammingsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Vísað er til tveggja landamerkjabréfa Brúar, hið fyrra, dags. 4. júní 1890 og þingl. 6. júní 1894, og hið síðara, dags. 14. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Samkvæmt landamerkjalogum, nr. 5/1882 og 41/1919, hafi opinberum aðilum verið falið að ganga úr skugga um að lýsingar landamerkjabréfa væru réttar samkvæmt formi sínu og efni. Styðji það þá meginreglu íslensks réttar að athugasemdalausri landamerkjalyðingu jarðar verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggi því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar að landi Brúar hvíli þannig á íslenska ríkinu. Um ástæðu þess að suðurmerki séu ekki tilgreind í landamerkjabréfinu er vísað til fornrar venju um að þegar ár sé notaðar til að afmarka land þá sé miðað við upptök þeirra. Landamerki Brúar séu þannig skýr frá náttúrunnar hendi og ekki hafi þótt þörf á að geta þeirra sérstaklega í landamerkjabréfi. Með vísan til landamerkjabréfs jarðarinnar er því einnig mótmælt að Kreppa sé ófært vatnsfall, enda séu þar friðlýstar fornminjar, kofarústir og fjárrétt. Þá er vísað til landbrigðapáttar Grágásar og landbrigðabálks Jónsbókar um merkjagerð og merkjagöngur. Brú hafi alla tíð verið í bændaeign og þess vegna séu ekki jafn ríkulegar heimildir um jörðina og þær eignir sem einhvern tíma hafi verið í eigu ríkis eða kirkju. Óeðlilegt sé að láta landeigendur bera hallann af þögn heimilda þar sem ekki sé hægt að ætlast til þess að varðveittar séu heimildir um landamerki jarðar þar sem aldrei hafi skapast ágreiningur.

Gagnaðilar byggja einnig á svarbréfi hreppstjóra Jökuldalshrepps, dags. 3. júní 1920, um að ekki séu í hreppnum nokkur þau afréttarlönd eða almenningar sem sannanlega tilheyri ekki einhverju lögbýli. Jafnframt er vísað til þess að gagnaðilar hafi fengið svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan landamerkja jarðarinnar. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá eigendum jarðarinnar réttmætar væntingar til þess að land jarðarinnar innan lýstra merkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Því er mótmælt að almennar landsháttalýsingar leiði til þess að beinn eignarréttur á landinu verði dreginn í efa. Á Jökuldal hafi landeigendur frá fornu fari smalað sín heimalönd eins og lög bjóði en afréttir, í skilningi íslenska ríkisins, hafi ekki þekkst. Í Kverkfjöllum sé svonefndur Sigurðarskáli og af honum sé greidd lóðarleiga til eigenda Brúar. Loks er á því byggt að skilyrði hefðar séu uppfyllt.

6.13.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Brúar er rakin í kafla 5.19. Þar kemur fram að Brúar er getið í heimildum frá því á 15. öld. Af heimildum verður ráðið að um sjálfstæða jörð hefur verið að ræða.⁴³⁰

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um merki Brúar. Elsta eiginlega merkjalýsing jarðarinnar er í landamerkjabréfi sem dagsett er 4. júlí 1890 og var þinglesið 6. júní 1894. Síðar var gert annað landamerkjabréf fyrir Brú, dagsett 14. október 1921 og þinglesið 27. júlí 1922. Einnig verður litið til annarra heimilda sem vísbendingar geta gefið um sama efni, enda þótt þar séu ekki eiginlegar merkjalýsingar. Jafnframt verður hugað að afmörkun aðliggjandi landsvæða. Athugun þessi tekur fyrst og fremst til suðurmerkja, inn til landsins og á kröfusvæði íslenska ríkisins. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Brúar verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæði sem hér er til umfjöllunar.

Verður þá fyrst litið til norðurmerkja Brúar. Í því sambandi skal þess getið að mörk annars vegar Brúar og hins vegar Eiríksstaða og Möðrudals, liggja utan við kröfusvæði íslenska ríkisins og þarfnast því ekki sérstakrar athugunar. Af hálfu íslenska ríkisins er hins vegar gerð krafa um að heiðarbýlin Heiðarsel og Grunnavatn séu þjóðlenda. Krefjendur beins eignarréttar halda því hins vegar fram að þau séu byggð í eignarlandi Brúar. Í máli þessu er ekki ágreiningur um mörk Brúar að þessu leyti en um Heiðarsel og Grunnavatn er fjallað í köflum 6.15. og 6.16.

Samkvæmt eldra landamerkjabréfi Brúar, frá 1890, eru mörk gagnvart Eiríksstöðum, Hákonarstöðum og Möðrudal, miðuð við garð „... er liggur úr Jökulsá utan við svokallaða „Orustustaði“, sjónhending í fremstu Hnefilöxl; þaðan í svokallaðan Stóralæk, er fellur í Þverárvatn, og allt land vestan vatna, út í sel sem stendur í svo kölluðum Skalladal; þaðan beina leið í Rúnastein á Urðarhlíð, sjónhending í hestleið á Þríhyrningsfjallgarði.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða, Möðrudals og að öllum líkindum vegna Hákonarstaða. Með yngra landamerkjabréfi Brúar, frá 1921, færðust norðurmörk sunnar. Samkvæmt því eru mörk gagnvart Eiríksstöðum, Heiðarseli og Möðrudal miðuð við „... grafning ... er fellur í Jökulsá utan við Orustustaði, sjónhending í fremstu Hnefilsöxl, þaðan í Merkilæk, sem fellur í mitt Þverárvatn sunnanvert, alt land vestan vatns út í Svínabúðalæk, sem ræður þaðan neðan frá Kílum upp á ölduna neðan við Gyltuteig, þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn, þaðan beina línu í ysta Þríhyrninginn. Þaðan beina línu í Arnardalsárós við Jökulsá á Fjöllum ...“ Bréfið er áritað af fyrirsvarsmönnum Heiðarsels, Eiríksstaða og Möðrudals.

Austurmerki Brúar liggja í Jökulsá á Jökuldal. Austan árinna eru jarðirnar Vaðbrekka og Aðalból nyrst, en ágreiningssvæði í máli nr. 1/2005 hjá óbyggðanefnd þegar sunnar dregur og nær jökli. Nánar tiltekið er þar um að ræða þann hluta

⁴³⁰ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

„Valþjófsstaðarkirkjulands“ sem nefndur er Vesturöræfi. Vesturmerki Brúar miðast við Jökulsá á Fjöllum, en vestan hennar er ágreiningssvæði í máli nr. 1/2007 hjá óbyggðanefnd, nánar tiltekið sá hluti þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem eigendur Reykjahlíðar gera eignarlandskröfu til. Þessi merki verða ekki talin þarfnast nánari umfjöllunar hér en þess skal þó getið að í landamerkjabréfum Vaðbrekku og Aðalbóls, sem dagsett eru 13. desember 1921 og þinglesin 27. júlí 1922, kemur fram að mörk Vaðbrekku og Aðalbóls séu „rétt á móti Nónhnúk í Brúarlandi“ en Jökulsá ræður merkjum jarðanna að vestan.

Sá ágreiningur sem hér er til úrlausnar varðar suðurmerki Brúar, inn til landsins og í átt að jökli. Í hinu eldra landamerkjabréfi segir svo um þetta atriði, eftir að norðurmerkjum hefur verið lýst: „Allan Arnardal átölulaust, allt land Jökulsár á milli.“ Í yngra landamerkjabréfi Brúar er norðurmerkjum lýst vestur í Arnardalsárós við Jökulsá á Fjöllum og síðan segir „... alt land Jökulsáa á milli.“

Samkvæmt framangreindu er suðurmerkjum Brúar hvergi lýst sérstaklega í heimildum. Þá er sá munur á eldra og yngra landamerkjabréfi jarðarinnar að í hinu eldra virðist einungis vísað frá Arnardal austur til Jökulsár á Jökuldal en í hinu yngra eru jökulárnar tvær, í vestri og austri. Þess er ekki getið í yngra landamerkjabréfi Brúar að á því svæði, sem krefjendur beins eignarréttar í máli þessu miða við að sé innan merkjalýsingar, sé að finna allstórt landsvæði sem tilheyrir Laugarvöllum, sbr. kafla 6.14. Var þó bréf Laugarvalla gert samdægurs yngra bréfi Brúar og áritað af hálfu Brúar.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands sunnan kröfulínu íslenska ríkisins. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landanámslýsinga verður þó að telja fremur ólíklegt að land á þessu svæði hafi verið numið að Vatnajökli. Óvissa um aðferðir við landnám er þó of mikil til þess að hægt sé að fullyrða um stærð landnáma á þeim grundvelli, sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar*.

Á 18. öld deildu fyrirvarsmenn Möðrudals og Brúar um rétt jarðanna til Arnardals og yngri heimildir greina frá því að þar hafi verið hestaganga á vetrum. Sá ágreiningur virðist útkljáður við gerð landamerkjabréfs Brúar 1890, sbr. orðalagið „Allan Arnardal átölulaust, ...“ Arnardalur liggur vestan Þríhyrningsfjalla en norðan Álftadalsdyngju (802 m), austur af ármótum Kreppu og Jökulsár á Fjöllum. Laugarvallarsvæðið hefur einnig nokkra sérstöðu í heimildum um landnýtingu á þessu svæði en um það vísast til kafla 6.14.

Að því er varðar heimildir um fyrri tíðar nýtingu á öðrum hlutum þessa landsvæðis ber fyrst að geta skoðunargjarðar Páls Melsted sýslumanns frá árinu 1824. Þar segir að af afréttum þeim „er Brú tilheyra, og Brúardalir nefnast, [sé] aftekin fullur þridiungur, vegna þess, að Vatnsfall nokkurt, að nafni Saudá, er, vegna Jökulhlaupa, aldeilis ófært ordid bæde Mönnum og Sképnum, og öll Örafe þau, sem

þar eru fyrir framan, eru því Jördunni töpud og að einu Gagni.“ Sóknarlýsing Sigfúsar Finnsonar prests í Hofteigi frá árinu 1840 er í samræmi við skoðunargjörðina en þar segir að afréttir í sókninni séu „öngvir, þar fjallöndin (sem sagt) eru fallin í sand og aura, nema Skjöldólfstaða- og Hákonarstaðaheiðar og einstöku torfuskikar á Brúardölum, ...“ Þá kemur fram í sömu sóknarlýsingu að almenninga sé ekki að finna í sveitinni. Í jarðamati 1849 segir um Brú að afrétt eigi jörðin „fyrir sjálfa sig, og má ljá hann öðrum 2ur eða 3ur mönnum.“ Þá segir að útheyjarskapur sé talsverður en langsóttur.

Í sóknarlýsingu Þorvalds Ásgeirssonar prest í Hofteigi frá 1874 segir um Brú að jörðin sé „einhver hin erfiðasta allra stórjarða í sveitinni því að heyskapur er svo að segja enginn í heimalandi heldur langsóttur mjög, bæði á Laugarvalladal og norður undir fjallgarða.“ Nefndir fjallgarðar eru utan kröfussvæðis íslenska ríkisins en Laugarvalladalur innan ágreiningssvæðis í máli þessu. Þá segir um hinn svonefnda Brúarskóg sem liggja „fyrir innan bæinn með fram Jökulsánni að norðan, er ekki nokkur kvisttanni, en beit er þar oft góð, haust og vor, fyrir sauði.“ Brúarskógur nær upp að Hafrahvammaglúfri og er þannig bæði innan kröfussvæðis Brúar og Laugarvalla. Loks er fjallað almennt um afrétti innan sóknarinnar en þeir helstu séu „... Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði, sem henni tilheyrir. Auk þess eru: Vesturöræfafrétt, fram af Hrafnkelsdal, og Brúardalir, fram af Jökuldal, og eru þessar afréttir aðeins notaðar af fremstu bæjum.“ Í bókinni Lýsing Íslands frá árinu 1881 segir að upp af Múlasýslum séu afar víðáttumikil beitarlönd og afréttir. Þar séu sauðsnöp víða og sumstaðar stórir hagablettir. Upp af Brúaröræfum við Brúarjökul séu hagasvæði á Þorláksmýrum og í Marítungum. Þá segir að bændur frá Efri-Jökuldal hafi upprekstur fyrir lömb sín á Kringilsárrana og séu þau flutt á kláfrætti yfir Kringilsá. Í fasteignamati 1916-1918 segir að jörðinni Brú fylgi víðlent afréttarland og silungsveiði í heiðarvötnum.

Í kafla 6.1.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeirri niðurstöðu Hæstaréttar að landamerkjabréf fyrir jörð feli í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða en hins vegar verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað einhliða aukið við land sitt eða annan rétt. Frá upphafi Íslandsbyggðar helguðu menn sér ekki eingöngu ákveðin landsvæði, sem voru háð beinum eignarrétti, heldur einnig ítök, afrétti og öll önnur réttindi sem einhverja þýðingu gátu haft fyrir afkomu þeirra. Meðan landsvæði gaf eitthvað af sér lágu hagsmunir til þess að halda við merkjum réttindanna, hvers eðlis sem þau voru. Ber um þetta efni sérstaklega að vísa til dóms Hæstaréttar 5. október 2006 í máli nr. 67/2006.

Svo sem hér að framan var rakið eru landamerkjabréf Brúar óljós um merki til suðurs. Þá fær það ekki stoð í eldri heimildum að eignarland Brúar hafi náð allt suður að Vatnajökli. Arnardalur hefur nokkra sérstöðu í heimildum og að teknu tilliti til þess virðist eðlilegt að skýra eldra landamerkjabréf Brúar þannig að merki jarðarinnar nái

til þess svæðis í heild sinni og þaðan austur að Jökulsá á Jökuldal. Þegar þeirra landsvæða sem sunnar liggja er getið í skriflegum heimildum er það að jafnaði tengt upprekstri og afréttarnotum. Engin gögn liggja fyrir um að þau hafi allt fram á síðustu ár verið nýtt til annars en sumarþeirra fyrir búfé og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Staðhættir og fjarlægð frá byggð styðja þá niðurstöðu en landsvæðið er nær allt í yfir 600 metra hæð yfir sjávarmáli. Fjallskil hafa verið á hendi sveitarfélags, landsvæðið er ekki afgirt og þangað hefur búfénaður getað leitað frá öðrum jörðum án hindrana. Framangreint bendir til þess að á svæðinu sunnan Arnardals og Laugarvalla, sbr. kafla 6.14., sé afréttur í þeim skilningi að jörðin Brú eigi þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.⁴³¹

Óbyggðanefnd telur að af svari hreppstjóra Jökuldalshrepp vegna fyrirspurnar Stjórnarráðs Íslands um afrétti og almenninga í Norður-Múlasýslu, dags. 3. júní 1920, verði ekki dregin sú ályktun að allt land innan sveitarfélaganna sé háð beinum eignarrétti. Að því er varðar greiðslu felligjalda hreindýra til eigenda Brúar telur óbyggðanefnd að slíkar greiðslur séu í samræmi við þann rétt sem afréttareign veitir. Um hreindýraveiðar er fjallað sérstaklega í 14. gr. laga um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum, nr. 64/1994. Meginreglu laganna er hins vegar að finna í 8. gr., þar sem segir að öllum íslenskum ríkisborgurum, svo og erlendum ríkisborgurum með lögheimili hér á landi, séu dýraveiðar heimilrar í almenningum og á afréttum utan landareigna lögbýla, „enda geti enginn sannað eignarrétt sinn til þeirra.“ Með setningu laga nr. 64/1994, sbr. áður lög nr. 63/1954 um fuglaveiðar og fuglafriðun, voru reglur um dýraveiðar á afréttum rýmkaðar frá því sem áður gildi. Réttur sem áður var bundinn við þá sem afréttur heyrði til, sbr. tilskipun um veiði á Íslandi frá 20. júní 1849, náði nú til mun stærri hóps. Fyrirvari 8. gr. um sönnuð eignarréttindi, sbr. einnig lög nr. 63/1954 áður, tekur mið af þeirri óvissu um eignarréttarlega stöðu afrétta og almenninga sem fyrir hendi var á þeim tíma. Eftir gildistöku þjóðlendulaga hefur sú staða verið að skýrast, með þeim dómum og úrskurðum sem fyrir liggja. Ljóst er orðið að til eru þjóðlendir þar sem sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða.

Ákvæði 14. gr. um hreindýraveiðar er þannig undantekning frá meginreglunni, með því að um hreindýraveiðar fer eftir sérstökum reglum. Þar gildir m.a. reglugerð um skiptingu arðs af hreindýraveiðum, nr. 487/2003. Í henni kemur hugtakið afréttur hvergi fyrir og einungis fjallað um jarðir í því sambandi. Óbyggðanefnd telur að ákvæði reglugerðarinnar beri að skýra með hliðsjón af 8. gr. laga nr. 64/1994, forsögu þess og þeirra úrlausna á grundvelli þjóðlendulaga sem nú liggja fyrir. Telja verður að þau tilvik þegar sérstaklega hefur verið sýnt fram á „afréttareign“ einnar eða fleiri jarða í þjóðlendu falli undir áður nefndan fyrirvara 8. gr. Þar tilheyri því veiðirétturinn þeim sem afréttur heyrir til. Af framangreindu leiðir að í afréttareigninni felst réttur til

⁴³¹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afréttur í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar.

arðs af hreindýraveiðum á viðkomandi landi. Um afrétti heilla sveitarfélaga, eða svokallaða samnotaafrétti, liggur hins vegar til grundvallar að nýting hefur snemma verið heimiluð með lögum og stýrt af opinberum aðilum. Framangreindri rýmkun á veiðirétti sýnist einmitt ætlað að ná til þeirra.

Ekki liggur fyrir hvernig eigendur Brúar eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til þess hafi orðið til á þann veg að landsvæðið hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Eftir er þá að leysa úr því hver séu mörk eignarlands Brúar til suðurs. Samkvæmt því er áður greindi um skýringu á eldra landamerkjabréfi Brúar, sbr. einnig heimildir um Arnardal, telur óbyggðanefnd rétt að miða hér við að Arnardalssvæðið sé innan merkja eignarlands Brúar, og afmarkist af tindum Álftadalsdyngju sunnan þess. Með vísan til aðildar eiganda Brúar að landamerkjabréfi Laugarvalla og staðháttá á svæðinu telur óbyggðanefnd rétt að miða við að eignarland Brúar afmarkist til suðurs af tindum Álftadalsfjalls og Þríhyrningsfjalla og þaðan að merkjum Laugarvalla.

Ekki er í ljós leitt að nýting eigenda Brúar á landsvæðinu sunnan þessarar afmörkunar fái grundvallað eignarrétt byggðan á hefð eða öðrum þeim stofnunarháttum eignarréttinda sem grein hefur verið gerð fyrir í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (sjá viðauka). Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁴³² Heimildir benda hins vegar til þess að það sé í afréttareign Brúar. Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Óbyggðanefnd telur ljóst að ákvarða þurfi mörk þess svæðis, sem samkvæmt framangreindu er í afréttareign eigenda Brúar, að því leyti sem það liggur að jökli, til frambúðar, sbr. b-lið 7. gr. 1. nr. 58/1998. Með hliðsjón af því að hér er um einhliða ákvörðun afréttarmarka að ræða en ekki mörk tveggja afrétta eða afréttar og eignarlands telur óbyggðanefnd þó fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998, sbr. 3. mgr. 1. gr. laganna. Ekki verður séð að frekari rannsókn á þessu atriði hafi hagnýta þýðingu í þessu sambandi enda er eingöngu um beitarréttindi að ræða sem ráðast af gróðurfari og hefur ekki þýðingu í öðru sambandi.

⁴³² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það, þ.e. Brúaröræfi, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998, og er þannig fallist á kröfu ríkisins að hluta.

Frá tind í Álftadalsdyngju í 802 m hæð yfir sjávarmáli er dregin lína til norðvesturs í annan tind (840 m) og þaðan yfir þriðja tindinn (700 m) og beina línu í Kreppu. Ræður síðan Kreppa þar til Kverká fellur í hana, og Kverká að upptökum við Vatnajökul. Þaðan er jökuljaðrinum, eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, fylgt að upptökum Jökulsár á Jökuldal. Þeirri á er síðan fylgt að suðurmerkjum Laugarvalla, en þau liggja þaðan sem Sauðá fellur í Jökulsá. Þaðan er Sauðá fylgt þangað sem Stórilækur fellur í hana. Þaðan er dregin lína vestan megin Hvannstóðsfjalla í fjallgarðinn norðan við Vesturdal, inn undir Hvannstóðsfjöllum. Þar sem þessi merkjalína Laugarvalla sker línu sem dregin er frá tind í Þríhyrningsfjallgarði (777 m) og til suðausturs í stefnu á gilendann í Vesturárdal er hornmark. Frá hornmarkinu er framangreindri línu fylgt á í áðurnefndan tind í Þríhyrningsfjallgarði (777 m), þaðan er dregin lína í tinda í Álftadalsfjalli, þann fyrri í 828 m hæð yfir sjávarmáli og þann síðari í 904 m hæð yfir sjávarmáli. Loks er dregin lína í tind í Álftadalsdyngju í 785 m hæð yfir sjávarmáli og í þann tind á fjallinu er hér að framan var fyrst nefndur og er í 802 m hæð yfir sjávarmáli.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Brúar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign Brúar er háður sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 181/2003.

6.14. Laugarvellir

6.14.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Laugarvalla.

Íslenska ríkið hefur dregið kröfulínu sína frá þeim stað þar sem Kreppa fellur í Jökulsá á Fjöllum, þaðan í toppinn á Bíldufelli og svo línu í Jökulsá á Jökuldal. Gerð er krafa til þess að land sunnan þessarar kröfulínu verði úrskurðað þjóðlenda. Samkvæmt þessu eru Laugarvellir allir innan þjóðlendu. Á móti hafa þinglýstir eigendur Laugarvalla lýst kröfu um beinan eignarrétt að því landsvæði sem afmarkað er í landamerkjabréfi Laugarvalla frá árinu 1921. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.22.

Laugarvellir liggja vestan við Jökulsá á Jökuldal. Handan árinna til austurs er jörðin Aðalból og afréttarsvæðið Vesturöræfi. Aðliggjandi Laugarvöllum eru Brúaröræfi sem þinglýstir eigendur Brúar gera kröfu um í þessu máli. Landsvæði þetta liggur í um og yfir 600 m hæð yfir sjávarmáli. Gróinn dalur liggur eftir því endilöngu frá norðri til suðurs. Um hann rennur Laugarvallaá sem á upptök sín sunnarlega í dalnum. Vestan dals eru Hvannstóðsfjöll (840 m og 780 m) og Lambafell (768 m) að austan.

6.14.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Vísað er til þess að Laugarvellir séu byggðir eftir að nýbýlatilskipun, útgefin 15. apríl 1776, hafi verið numin úr gildi. Af heimildum um Brúarland sé ljóst að Laugarvallaland hafi aldrei verið í heimalandi Brúar heldur í afrétti. Þannig séu öll rök til þess að telja land býlisins innan þjóðlendu hvort heldur um hafi verið að ræða fornbylí eða heiðarbylí. Þá er því haldið fram að dómur Hæstaréttar um Laugarvelli frá 16. október 1997, sem birtur sé í dómasafni þess árs á bls. 2792, leiði ekki til þess að landsvæðið teljist eignarland. Ríkið hafi enga aðild átt að því dómsmáli enda hafi það ekki getað átt aðild fyrr en eftir gildistöku þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Eftir gildistöku þjóðlendulaga hafi sambærilegum málum verið vísað frá Hæstarétti, sbr. frávísun Hæstaréttar 17. febrúar 2000, í máli nr. 368/1999, á kröfu um útgáfu eignardómsstefnu fyrir land Víðirhóla.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 24 og 24(5), er því haldið fram að Laugarvellir hafi verið innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigarár. Þá er því mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu verði til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi innan landamerkja jarðarinnar verði dregin í efa. Byggt er á því að Laugarvellir séu byggðir út úr Brú en sú jörð hafi verið undirorpin beinum eignarrétti. Styðjist það við fasteignamat frá árinu 1824 en þar komi fram að nýting Brúar hafi þá náð til Sauðár. Sú á liggja í mörkum Laugarvalla að sunnan. Vísað er til byggingarbréfs Laugarvalla, dags. 1. desember og landamerkjabréfs jarðarinnar, dags. 14. október. 1921 og þingl. 27. júlí 1922, en bréfið sé m.a. samþykkt af eiganda Brúar. Með setningu landamerkjalaga, nr. 5/1882 og nr. 41/1919, hafi stjórnvöld haft frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum og leyst úr ágreiningi væri hann fyrir hendi. Byggt er á því að lýsingum landamerkjabréfa verði ekki hnekkt nema óyggjandi sönnunargögn liggja því til grundvallar. Sönnunarbyrðin um inntak eignarréttar á landi jarðarinnar hvíli jafnframt á íslenska ríkinu.

Því er sérstaklega mótmælt að almennar landsháttalýsingar leiði til þess að beinn eignarréttur gagnaðila ríkisins verði dreginn í efa. Vísað er til þess að landeigendur í Jökuldal hafi frá fornu fari smalað sín heimalönd en afréttir, í skilningi íslenska ríkisins, og upprekstrarfélög þekkist ekki þar. Hreppsfélagið hafi því aðeins komið að skipulagi fjallskila. Vísað er til bréfabókar hreppsnefndar Jökuldalshrepps 1889-1904 um að Brúarmenn hafi til 1897 einir séð um fjallskil á Brúardölum. Þá er byggt á dómi Hæstaréttar frá 16. október 1997, sem birtur er í dómasafni þess árs á bls. 2792, þar sem eigendum Laugarvalla hafi verið dæmdur fullkominn eignarréttur að landinu. Engu skipti þó íslenska ríkið hafi ekki verið aðili að málinu, enda hefði það getað stefnt sér inn í málið með meðalgöngustefnu. Íslenska ríkið hafi látið það undir höfuð leggjast og þannig viðurkennt beinan eignarrétt þeirra að landinu. Byggt er á því að gagnaðilar hafi komið fram sem fullkomnir eigendur, svo sem í samningum við Landsvirkjun vegna byggingar Kárahnjúkavirkjunar. Byggt er á því að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda án þess að skilyrðum 72. gr. stjórnarskrárinnar sé fullnægt, sbr. 1. gr. 1. samningsviðauka laga nr. 62/1994 um mannréttindasáttmála Evrópu. Þá er því haldið fram að skilyrðum hefðar sé fullnægt. Einnig er vísað til sjónarmiða um réttmætar væntingar aðila og ákvæða stjórnisýslulaga, nr. 37/1993.

6.14.3. Niðurstaða

Svo sem fram hefur komið af hálfu málsaðila liggur fyrir í máli þessu dómur Hæstaréttar frá 16. október 1997, birtur í dómasafni þess árs á bls. 2792, þar sem staðfestur var dómur héraðsdóms um viðurkenningu á beinum eignarrétti dánarbús Þorvalds B. Hjarðar yfir jörðinni Laugarvöllum í Jökuldalshreppi. Af forsendum dómsins er ljóst að niðurstaða málsins byggist annars vegar á kaupsamningi frá 1924 og hins vegar á eignarhefð, m.a. á grundvelli nýtingar landsins til beitar. Óumdeilt var að um jörð væri að ræða og heimild Eiríks Guðmundssonar bónda á Brú til stofnunar þessa býlis á Brúaröræfum var ekki til umfjöllunar. Íslenska ríkið átti ekki aðild að málinu og framangreindar forsendur málsaðila voru lagðar til grundvallar án sérstakrar skoðunar, sbr. hins vegar Hrd. 1969/510 um Nýjabæjarafrétt og umfjöllun um Breiðármörk í dómi Hæstaréttar 11. maí 2006 í máli nr. 496/2005.

Krefjendur beins eignarréttar í máli því sem hér er til úrlausnar leiða rétt sinn frá dánarbúi Þorvalds B. Hjarðar. Óbyggðanefnd telur að umræddur dómur hafi vakið réttmætar væntingar dómhafa um að beinn eignarréttur þeirra væri fyrir hendi og nyti viðurkenningar og verndar opinbers valds. Þjóðlendukröfugerð íslenska ríkisins nú fær ekki samrýmst því, sbr. dóm Hæstaréttar 21. október 2004 í máli nr. 48/2004, þar sem fjallað er um Tunguheiði. Dóm þennan verður að telja bindandi um úrslit sakarefnisins og getur þar ekki ráðið úrslitum að íslenska ríkið átti ekki aðild að málinu. Um afmörkun Laugarvalla er ekki fjallað sérstaklega en ljóst að tekin er afstaða til lands jarðarinnar í heild sinni. Um það atriði er ekki á öðru að byggja en

landamerkjabréfi Laugarvalla, dags. 14. október. 1921 og þingl. 27. júlí 1922, og verður því við það miðað hér. Bréfið hljóðar svo:

Úr Forvaðagili (innantil í Brúarskógi) þar sem það fellur í Jökulsá beina línu að Laugarvallaá, gegnt því er Vesturdalsá fellur í hana. Þá ræður Laugarvallaá að norðanverðu þar til beint á móti fremsta Mógili. Þaðan meðfram fjallgarðinum norðan við Vesturdal og þann dal beggja megin áar inn undir Hvannstóðs fjöll, þaðan vestan megin Hvannstóðsfjalla inn á móts við svonefndan Stóralæk, þar sem hann fellur í Sauðá, síðan ræður hún þangað sem hún fellur í Jökulsá.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Laugarvalla, svo sem því er lýst í landamerkjabréfi, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.15. Heiðarsel

6.15.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Heiðarsels.

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstur eigendi Heiðarsels gerir kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.23.

Að Heiðarseli liggur Möðrudalur til vesturs og Grunnavatn til norðurs. Til austurs er Eiríksstaðir en Brú til suðurs. Landsvæðið sem um ræðir liggur í yfir 550 m hæð yfir sjávarmáli. Vestan til er land hallamikið þar sem hluti Þríhyrningsfjallgarðs liggur. Fyrir miðju svæðinu liggja þrjú vötn, Krókavatn (556 m), Búrfellsvatn (562 m) og Matbrunnvatn. Austan til er land hallaminna. Lítið er um gróður á svæðinu, einna helst votlendi og rýrt mólendi. Bæjarstæði Heiðarsels lá vestan við svokallaðan Poll sem staðsettur er við suðurenda Ánavatns.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.15.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá,

frá 21.1.1999, máli nr. 171/1998, og Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999, en þar sýnist Hæstiréttur hafa komist að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggi notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Heiðarsels hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 11 og 11(3), er því haldið fram að land Heiðarsels sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi Heiðarsels verði dregin í efa. Vísað er til hrepps bókar Jökuldalshrepps frá 1857 en þar sé að finna elstu heimildina um Heiðarsel. Byggt sé á því í sýslu- og sóknarlýsingu frá 1874 að Heiðarsel sé hjáleiga Brúar en í gerðabók fasteignamats 1916-1918 sé fjallað um Heiðarsel sem sérstaka eign. Þá er byggt á því að í Ferðabók Ólafúsar frá 1776 komi fram að Ánavatn sé í landi Hákonarstaða, Eiríksstaða og Brúar. Vísað er til landamerkjabréfs fyrir jörðina frá 1921 en það sé undirritað vegna aðliggjandi jarða. Þá er byggt á svarbréfi hreppstjóra Jökuldalshrepps til sýslumanns í Norður-Múlasýslu dags. 3. júní 1920, um að enga almenninga eða afrétti sé að finna í hreppnum. Bent er á að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar metið sé hvort land jarðar sé undirorpið beinum eignarrétti. Loks er vísað til þess að skilyrði hefðar séu uppfyllt en að öðru leyti vísað til sjónarmiða er fram komi varðandi Brú enda sé Heiðarseli skipt út úr henni.

6.15.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Heiðarsels er rakin í kafla 5.21. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum frá 1859-1946. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Fyrstu og einu lýsinguna á landamerkjum Heiðarsels er að finna í landamerkjabréfi, sem dagsett er 13. október 1921 og var þinglesið 27. júlí 1922.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Heiðarsels gagnvart Möðrudal. Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarsels eru þau miðuð við „... yzta þríhyrninginn, þaðan út fjallgarð í Svartagil beint á móti Búrfellshorni ytra.“ Bréfið er áritað vegna Möðrudals og Brúar. Samkvæmt eldra landamerkjabréfi Möðrudals frá 1884 virðist sú jörð ekki eiga land vestan Heiðarsels. Síðar virðast mörk Möðrudals gagnvart Brú hafa færst sunnar. Samkvæmt landamerkjabréfi Möðrudals frá 1921 eru merki jarðarinnar hins vegar miðuð við „... há-þríhyrning, þaðan út þríhyrningsfjallgarð að gili vestur af Háfsvatnaöldu, þaðan út á móts við Einbúa.“ Bréfið er áritað vegna Heiðarsels. Samkvæmt þessu landamerkjabréfi Möðrudals liggur jörðin vestan Heiðarsels og getur bréfið samrýmst landamerkjabréfi Heiðarsels þó nokkur óvissa sé um nákvæma staðsetningu einstakra örnefna.

Norðurmerki Heiðarsels eru gagnvart Grunnavatni. Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarsels eru merkin miðuð við „... Svartagil beint á móti Búrfellshorni ytra. Úr Búrfellshorni ytra í Krókinn á Netselslæk ofan við Ánavatnsöldu utan við Hálsamýri, þaðan ræður Netselslækur ofan í Ánavatn.“ Bréfið er áritað vegna Grunnvatns og gagnkvæmt. Það er orðrétt í samræmi við þinglýst landamerkjabréf Grunnvatns frá 1921.

Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarsels eru austurmerki gagnvart Eiríksstöðum miðuð við „... Krókinn á Netselslæk ofan við Ánavatnsöldu utan við Hálsamýri, þaðan ræður Netselslækur ofan í Ánavatn þaðan beint inn vatnið og Rifpoll í Kílinn.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða og í ágætu samræmi við tvö þinglesin landamerkjabréf þeirrar jarðar, hið fyrra frá 1894 og hið síðara 1921. Landamerkjabréf Eiríksstaða frá 1894 er áritað vegna Brúar og bréfið frá 1921 vegna Heiðarsels og Brúar. Eins og áður segir tók landamerkjabréf Brúar frá 1894 til lands Heiðarsels. Bréfið er í samræmi við landamerkjabréf Heiðarsels að því er varðar mörkin gagnvart Eiríksstöðum.

Loks verður litið til suðurmerkja Heiðarsels gagnvart Brú, sbr. kafla 6.13. Samkvæmt landamerkjabréfi Heiðarsels eru merkin miðuð við Svínabúðarlæk „... úr Kílnum upp á ölduna neðan við Gyltuteig. Þaðan í lágan mel utan við Fiskidalshálsinn, þaðan beina línu í yzta þríhyrninginn.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Brúar og gagnkvæmt. Framangreind merkjalýsing er nær orðrétt í samræmi við lýsingu í yngra landamerkjabréfi Brúar frá 1921. Eldra landamerkjabréfi Brúar, sem dagsett er 4. júlí 1890 og þingl. 6. júní sama ár, nær hins vegar norðar og samkvæmt því er Heiðarsel innan merkja þeirrar jarðar. Í því bréfi eru mörk gagnvart Eiríksstöðum, Hákonarstöðum og Möðrudal, miðuð við garð „... er liggur úr Jökulsá utan við svokallaða „Orustustaði“, sjónhending í fremstu Hnefilöxl; þaðan í svokallaðan Stóralæk, er fellur í Þverárvatn, og allt land vestan vatna, út í sel sem stendur í svo kölluðum Skalladal; þaðan beina leið í Rúnastein á Urðarhlíð, sjónhending í hestleið á Þríhyrningsfjallgarði.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða, Möðrudals og að öllum líkindum vegna Hákonarstaða.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog tóku gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir Heiðarsel. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum Heiðarsels sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Heiðarsels sé úr landi Brúar sem er sjálfstæð jörð.⁴³³ Landamerkjabréf Heiðarsels er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um afmörkun, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af heimildum virðist ljóst að Heiðarsel er byggt úr landi Brúar. Í samræmi við það segir í sóknarlýsingu Þorvaldar Ásgeirssonar frá 1874 að Heiðarsel sé hjáleiga Brúar, fyrst byggð 1854. Með afsalsbréfi, dags. 21. október 1905 og þingl. 3. júní 1907, afsalaði Eiríkur Guðmundsson, þáverandi eigandi Brúar, „eignarjörð“ sína Heiðarseli til Sigfúsar Einarssonar. Síðari framsöl og veðsetningar Heiðarsels voru áfram færð á veðmálaregistor Brúar. Í gerðabók fasteignamati 1916-1918 segir Heiðarsel sé orðin sérstök eign. Innan merkja Heiðarsels eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Heiðarsels vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Fram-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Samkvæmt því er að framan greinir er Heiðarsel byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Heiðarsel hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Heiðarsels á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴³⁴ Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru þannig heimildir um annað en að Heiðarsel hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921 hafa eigendur Heiðarsels farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Heiðarsels sé þjóðlenda. Rannsókn

⁴³³ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴³⁵

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Heiðarsels, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.16. Grunnavatn

6.16.1. Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfuvæðis íslenska ríkisins sem einnig er gerð krafa til sem eignarlands Grunnavatns. Þjóðlendukröfuvæði íslenska ríkisins í máli þessu tekur til landsvæðis á Jökuldalsheiði, þar á meðal alls þess lands sem þinglýstur eigenda Grunnavatns gerir kröfu til sem eignarlands. Kröfum íslenska ríkisins er nánar lýst í kafla 3.1. og kröfum gagnaðila í kafla 3.22.

Að Grunnavatni liggur Möðrudalur til vesturs og Rangárlón og Sænautasel til norðurs. Til austurs er Eiríksstaðir en Heiðarsel til suðurs. Landsvæðið sem um ræðir liggur í yfir 550 m hæð yfir sjávarmáli. Vestan til er land hallamikið og lítt gróið þar sem hluti Þríhryningsfjallgarðs liggur. Austan Þríhryningsfjallgarðs liggur Háfsvatnaalda (643 m) en Háfsvönt liggja í lægð þar á milli. Umhverfis Háfsvatnaöldu er land hallalítið, votlent og mólent. Austast á svæðinu liggur Grunnavatnsalda (618 m), einnig kölluð Skotalda og Skollaalda. Bæjarstæði Grunnavatns lá sunnan Netselslækjar sem rennur í gegnum Grunnavatn.

Þá ber þess að geta að talið er vafalaust að við upphaf landnáms hafi gróðurþekja á Jökuldal, svo sem á Íslandi í heild, verið mun meiri að víðáttu og grósku en nú er, sbr. skjal nr. 31.

6.16.2. Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins, sbr. skjöl nr. 1 og 1(8), er almennt byggt á því að landnám og lög séu frumstofnunarhættir beins eignarréttar. Grundvöllur að beinum eignarrétti hafi verið lagður á landnámsöld við nám. Eftir það hafi lönd undirorpin beinum eignarrétti aldrei getað aukist heldur hafi eigendalausum svæðum fjölgað með tímanum. Heimildir um landnám á svæðinu bendi ekki til að stofnast hafi til beins eignarréttar að Jökuldalsheiði fyrir nám. Vísað er til dóma Hæstaréttar varðandi Gilsá, frá 21.1.1999, í máli nr. 171/1998, og varðandi Víðirhóla frá 17.2.2000 í máli nr. 368/1999. Í dómunum sýnist Hæstiréttur komast að þeirri niðurstöðu að landið hafi ekki verið numið. Vísað er til þess að samkvæmt Jónsbók hafi bæði verið heimilt að byggja sel í almenningum og eignarlandi. Upplýsingar um seljabúskap komi því ekki

⁴³⁴ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

⁴³⁵ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar (í viðauka)*.

að notum við mat á eignarréttarlegri stöðu svæðisins. Byggt er á Ferðabók Eggerts og Bjarna frá 18. öld en þar komi fram að heiðin milli Jökuldals og Möðrudals liggja notalaus vegna fjarlægðar frá byggð. Vísað er til þess að á tíma nýbýlatalilskipunarinnar hafi ekki verið gerður greinarmunur á afréttum og almenningum. Jafnframt er byggt á því að heimildir um fjallskil á Jökuldalsheiði bendi til afréttarsmölunar en það sé eitt þeirra atriða sem Hæstiréttur hafi lagt til grundvallar niðurstöðu sinni í svonefndum Gilsárdómi. Loks er vísað til þess að hefð sé framsal eignarréttinda en ekki frumstofnun. Þannig hafi ekki verið hægt að hefða land Sænautasels hafi landið verið þjóðlenda.

Af hálfu gagnaðila, sbr. skjöl nr. 9 og 9(3), er því haldið fram að land Grunnavatns sé innan landnáms Hákonar sem numið hafi Jökuldal allan fyrir vestan Jökulsá og ofan Teigará. Því er mótmælt að óljósar lýsingar Landnámu geti orðið til þess að frumstofnun eignarréttar yfir landi Grunnavatns verði dregin í efa. Vísað er til hreppsbókar Jökuldalshrepps frá 1854 en þar sé að finna elstu heimildina um Grunnavatn. Byggt sé á því í sýslu- og sóknarlýsingu frá 1874 og gerðabók fasteignamats 1916-1918 að Grunnavatn sé hjáleiga Brúar. Þá er byggt á því að í Ferðabók Ólafíusar frá 1776 segi að Ánavatn sé í landi Hákonarstaða, Eiríksstaða og Brúar. Vísað er til landamerkjabréfs Brúar frá 1890 en það bréf taki til lands Grunnavatns sem síðar hafi verið skipt út úr Brú. Þá er byggt á landamerkjabréfi Grunnavatns, dags. 21. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, en það sé áritað vegna aðliggjandi jarða. Vísað er til þess að gagnaðili hafi fengið greitt svokallað felligjald af hreindýrum sem felld hafi verið innan merkja jarðarinnar. Íslenska ríkið hafi með því og öðrum athöfnum sínum vakið hjá gagnaðila réttmætar væntingar til þess að land jarðarinnar innan lýstra merkja sé undirorpið beinum eignarrétti. Þá er byggt á svarbréfi hreppstjóra Jökuldalshrepps til sýslumanns í Norður-Múlasýslu dags. 3. júní 1920, um að enga almenninga eða afrétti sé að finna í hreppnum. Jafnframt er bent á að fjallskilavenjur geti ekki ráðið úrslitum þegar metið sé hvort land jarðar sé undirorpið beinum eignarrétti. Loks er vísað til þess að skilyrði hefðar séu uppfyllt en að öðru leyti vísað til sjónarmiða er fram komi varðandi Brú enda sé Grunnavatni skipt út úr henni.

6.16.3. Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Grunnavatns er rakin í kafla 5.22. Þar kemur fram að hér er um að ræða eitt svokallaðra heiðarbýla, sbr. kafla 6.1.2., í byggð með hléum á tímabilinu 1853 til 1923. Svo sem fram kemur í kafla 6.2. er því ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Af því verða engar afdráttarlausar ályktanir dregnar um hvort þar hafi í öndverðu verið stofnað til beins eignarréttar á þessu svæði með námi. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja fremur líklegt að svæði það sem hér er til umfjöllunar sé a.m.k. að hluta innan þess.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Grunnavatns er lýst í landamerkjabréfi en eldri heimildir um merki þess liggja ekki fyrir. Jafnframt verður litið til gagna um merki þeirra landsvæða sem liggja að Grunnavatni. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Grunnavatns verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem til umfjöllunar er.

Fyrstu og einu lýsinguna á landamerkjum Grunnavatns er að finna í landamerkjabréfi þess, dags. 13. október 1921 og þingl. 27. júlí 1992.

Verður þá fyrst litið til vesturmerkja Grunnavatns gagnvart Möðrudal. Samkvæmt landamerkjabréfi Grunnavatns eru merkin miðuð við Klettagil í þríhyrningsfjallgarði „... inn þríhyrningsfjallgarð í Svartagil.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Möðrudals og gagnkvæmt. Þá er landamerkjabréfið í ágætu samræmi við landamerkjabréf Möðrudals, ódagsett en þinglesið 25. júlí 1923.

Samkvæmt kröfugerð íslenska ríkisins fylgir þjóðlendukröfulína þess mörkum Grunnavatns og Möðrudals. Hefur eigandi Möðrudals, íslenska ríkið, dregið kröfulínu jarðarinnar gagnvart Grunnavatni nokkru austar en ef miðað væri við kröfulínur gagnaðila.

Norðurmerki Grunnavatns eru gagnvart Rangárlóni og Sænautaseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Grunnavatns eru merkin miðuð við „... Skotmannsvík beint í Rúnastein á Urðarhlíð, þaðan beint yfir Háfsvatnsöldu í Klettagil í þríhyrningsfjallgarði.“ Landamerkjabréfið var áritað vegna Sænautasels og Möðrudals en land Rangárlóns, fyrir norðan Grunnavatn, var á þessum tíma í eign Möðrudals. Landamerkjabréfið er í góðu samræmi við tvö landamerkjabréf Sænautasels, hið eldra dagsett 4. júní 1894 og þinglýst 6. júní sama ár, og hið yngra dagsett 24. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Bréf Sænautasels frá 1894 var áritað vegna Brúar en bréfið frá 1921 vegna Grunnavatns. Landamerkjabréf Rangárlóns, dags. 23. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922, er einnig í samræmi við landamerkjabréf Grunnavatns og áritað vegna þess.

Verður þá litið til austurmerkja Grunnavatns gagnvart Eiríksstöðum. Samkvæmt landamerkjabréfi Grunnavatns eru merkin miðuð við Ánavatn. Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða. Það er í samræmi við tvö landamerkjabréf Eiríksstaða, hið eldra dags. 21. maí 1894 og þingl. 6. júní sama ár, og hið yngra dags. 14. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Landamerkjabréf Eiríksstaða frá 1894 er áritað vegna Brúar en hið yngra vegna Brúar og Grunnavatns. Eldri heimildir um merki Eiríksstaða liggja ekki fyrir.

Suðurmerki Grunnavatns eru gagnvart Heiðarseli. Samkvæmt landamerkjabréfi Grunnavatns miðast þau við Svartagil „... í Búrfellshorn ytra, þaðan beint í krókinn ofan við Ánavatnsöldu utan við Hálsamýri, þaðan ræður Netselslækur í Ánavatn.“ Bréfið er áritað vegna Heiðarsels og gagnkvæmt. Þá er landamerkjabréf Grunnavatns í samræmi við landamerkjabréf Heiðarsels, dags. 13. október 1921 og þingl. 27. júlí 1922. Hér ber þess að geta að samkvæmt eldra landamerkjabréfi

jarðarinnar Brúar, sbr. kafla 6.13, sem dagsett er 4. júlí 1890 og þingl. 6. júní sama ár, voru merki hennar gagnvart Eiríksstöðum, Hákonarstöðum og Möðrudal, miðuð við garð „... er liggur úr Jökulsá utan við svokallaða „Orustustaði“, sjónhending í fremstu Hnefilöxl; þaðan í svokallaðan Stóralæk, er fellur í Þverárvatn, og allt land vestan vatna, út í sel sem stendur í svo kölluðum Skalladal; þaðan beina leið í Rúnastein á Urðarhlíð, sjónhending í hestleið á Þríhyrningsfjallgarði.“ Landamerkjabréfið er áritað vegna Eiríksstaða, Möðrudals og að öllum líkindum vegna Hákonarstaða. Samkvæmt þessari lýsingu liggur Grunnvatn á svæði sem áður var innan merkja Brúar.

Í kjölfar þess að ný landamerkjalog tóku gildi 1919 var gert landamerkjabréf fyrir Grunnvatn. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að landamerkjum sé þar rétt lýst. Af heimildum verður ráðið að land Heiðarsels sé úr landi Brúar sem er sjálfstæð jörð.⁴³⁶ Landamerkjabréf Grunnvatns er þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem þýðingu hafi hér. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja.

Af heimildum virðist ljóst að Grunnvatn er byggt úr landi Brúar. Í samræmi við það voru fyrstu aðilaskipti og veðsetningar Grunnvatns færð á veðmálaregistur Brúar. Aðrar heimildir vísa í sömu átt. Þannig segir í sóknarlýsingu Þorvaldar Ásgeirssonar frá 1874 að Grunnvatn sé hjáleiga Brúar. Þá segir í gerðabók fasteignamats 1916-1918 að Grunnvatn sé afbýli frá Brú. Innan merkja Grunnvatns eru leitarsvæði Jökuldælinga. Í sóknarlýsingu Hofteigssóknar frá árinu 1874 segir að aðalafréttarlönd séu „Fljótsdals- og Jökuldalsheiðin, þ.e. hver jörð hefur afrétt í þeirri heiði sem henni tilheyrir.“ Benedikt Gíslason í Hofteigi lýsir í bókinni *Göngur og réttir* fyrirkomulagi leita eins og þær voru á fyrri hluta 20. aldar. Það segir að heiðarsvæðið milli Gilsár og Möðrudalsfjallgarða sé smalað í einni rétt á Hákonarstöðum. Eftir 1950 urðu nokkrar breytingar á smölun. Virðist land Grunnvatns vera hluti af leitarsvæði sem kallað er Út-Fjallagarðar. Þurfa jarðir á Jökuldal að leggja sameiginlega til smölunar á þessu svæði.

Samkvæmt því er að framan greinir er Grunnvatn byggt úr landi jarðar og sama máli gegnir um aðliggjandi landsvæði. Óbyggðanefnd telur nægjanlega fram komið að Grunnvatn hafi stöðu jarðar að lögum, sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í almennum niðurstöðum óbyggðanefndar. Um þýðingu landamerkjabréfa fyrir jarðir við mat á sönnun um eignarhald að landi vísast til þess sem rakið er í kafla 6.1.1. Heimildir um beitarnot innan merkja Grunnvatns á síðari tímum verða fremur taldar vísa til notkunar viðkomandi landsvæðis en eignarréttarlegrar stöðu þess.⁴³⁷

⁴³⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴³⁷ Sbr. umfjöllun um jarðir og afrétti í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar verða ekki taldir hafa úrslitaáhrif í þessu sambandi.

Ekki eru þannig heimildir um annað en að Grunnvatn hafi verið byggt og nýtt eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Innan þeirra marka sem tilgreind eru 1921 hafa eigendur jarðarinnar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt.

Að öllu framangreindu virtu hefur af hálfu íslenska ríkisins ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Grunnvatns sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi eða hver séu mörk milli eignarlanda, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁴³⁸

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Grunnvatns, svo sem því er að framan lýst, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.17. Hluti Vatnajökuls

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu þess hluta Vatnajökuls sem til umfjöllunar er í máli þessu, sbr. kafla 2.4., og liggur sunnan þess lands sem fjallað er um í kafla 6.13., Brú.

Kröfugerð íslenska ríkisins felur í sér að umrætt jökulsvæði sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi innan jökuljaðars.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.⁴³⁹ Að því er varðar þann hluta Vatnajökuls sem hér um ræðir, er ekkert sem bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Að því leyti sem jökulsvæði þetta liggur að afrétti í þjóðlendu, svo sem skilgreint hefur verið fyrir í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði þetta á Vatnajökli, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Jökulsár á Jökuldal, til suðvesturs í miðja Breiðubungu.

⁴³⁸ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁴³⁹ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að vestan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Kverkár, og til suðvesturs inn á Vatnajökul, til skurðar við línu þá sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Að sunnan er miðað við línu sem liggur frá miðri Breiðubungu og til vesturs í stefnu á Svíahnjúk eystri, þar til kemur að hornmarki við vesturmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Miðhálandisskipulags og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Brúarjökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

6.18. Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eiga að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Þóknun til lögmanna vegna Laugarvalla tekur þannig m.a. mið af því að þrír lögmenn fóru með þá hagsmunagæslu, án þess að sýnt hafi verið fram á nauðsyn þess. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

7. ÚRSKURÐARORÐ⁴⁴⁰

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Brúaröræfi, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá tind í Álftadalsdyngju í 802 m hæð yfir sjávarmáli er dregin lína til norðvesturs í annan tind (840 m) og þaðan yfir þriðja tindinn (700 m) og beina línu í Kreppu. Ræður síðan Kreppa þar til Kverká fellur í hana, og Kverká að upptökum við Vatnajökul. Þaðan er jökuljaðrinum, eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, fylgt að upptökum Jökulsár á Jökuldal. Þeirri á er síðan fylgt að suðurmerkjum Laugarvalla, en þau liggja þaðan sem Sauðá fellur í Jökulsá. Þaðan er Sauðá fylgt þangað sem Stórilækur fellur í hana. Þaðan er dregin lína vestan megin Hvannstóðsfjalla í fjallgarðinn norðan við Vesturdal, inn undir Hvannstóðsfjöllum. Þar sem þessi merkjalína Laugarvalla sker línu sem dregin er frá tind í Þríhyrningsfjallgarði (777 m) og til suðausturs í stefnu á gilendann í Vesturárdal er hornmark. Frá hornmarkinu er framangreindri línu fylgt á í áðurnefndan tind í Þríhyrningsfjallgarði (777 m), þaðan er dregin lína í tinda í Álftadalsfjalli, þann fyrri í 828 m hæð yfir sjávarmáli og þann síðari í 904 m hæð yfir sjávarmáli. Loks er dregin lína í tind í Álftadalsdyngju í 785 m hæð yfir sjávarmáli og í þann tind á fjallinu er hér að framan var fyrst nefndur og er í 802 m hæð yfir sjávarmáli.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Brúar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir og liggur norðan Þjóðfells, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Úr gróf þeirri er fellur í Hölkná, framanverð við Súlendur er dregin lína suðvestur á Þjóðfell og þaðan í upptök Skarðsár. Frá upptökum Skarðsár er línan síðan dregin í Svartfell á sýslumörkum. Þaðan er fylgt sveitarfélagamörkum til austurs og suðausturs uns þau koma í gróf þá er fellur í Hölkná, framanverð við Súlendur.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. hluti Vatnajökuls, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

⁴⁴⁰ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirliggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamanur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Að austan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Jökulsár á Jökuldal, til suðvesturs í miðja Breiðubungu.

Að vestan er miðað við línu sem dregin er frá jaðri Brúarjökuls, við upptök Kverkár, og til suðvesturs inn á Vatnajökul, til skurðar við línu þá sem afmarkar svæðið til suðurs. Þar er hornmark.

Að sunnan er miðað við línu sem liggur frá miðri Breiðubungu og til vesturs í stefnu á Svíahnjúk eystri, þar til kemur að hornmarki við vesturmörk. Hornmark þetta kemur fram á korti Miðhálandisskipulags og er þar sem lína dregin frá aðalupptökum Jökulsár á Fjöllum við Dyngjujökul sker línu þá sem liggur á milli miðrar Breiðubungu og Svíahnjúka eystri.

Að norðan, á milli framangreindra austur- og vesturmarka við jaðar Brúarjökuls, er jökuljaðrinum fylgt og miðað við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku Þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. Þjóðll.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998. Þóknun málflytjenda ákvarðast svo: Friðbjörn E. Garðarsson hdl. kr. 3.980.000; Friðjón Örn Friðjónsson hrl. kr. 210.000; Kristinn Bjarnason hrl. kr. 210.000; Bjarni G. Björgvinsson hrl. kr. 870.000 og Óskar Sigurðsson hrl. kr. 615.000, og greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Gerður er fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulínu að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Kristján Torfason

Allan Vagn Magnússon

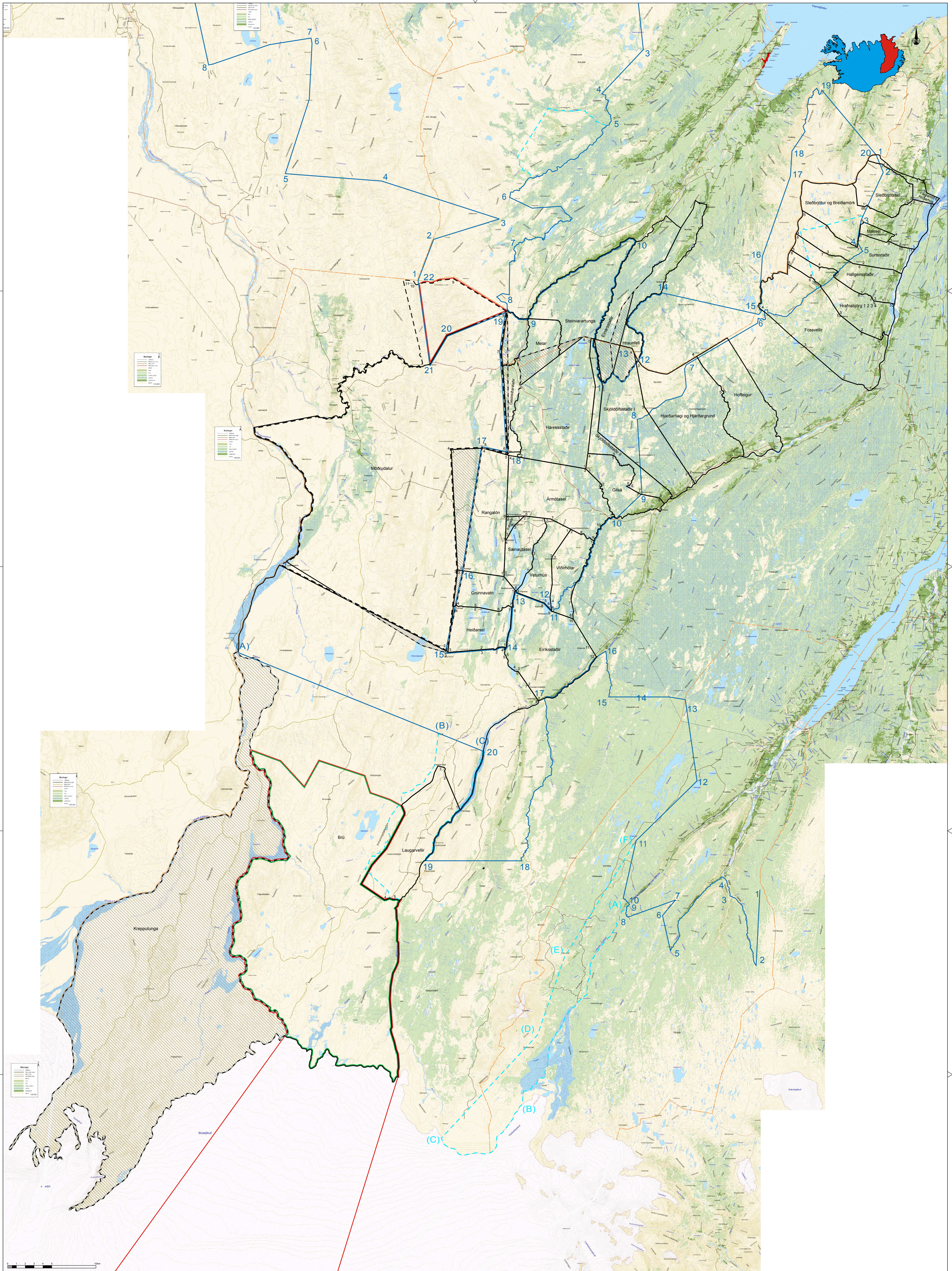
Sif Guðjónsdóttir

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðilaskrá

III. Skjalaskrá

Yfirlitskort
 Mál nr. 2/2005
 Jökuldalur norðan og vestan Jökulsár
 á Jökuldal ásamt Jökulsárhlið

- Mörk þjóðlendu skv. úrskurði öbygðanefndar
- Mörk aftréttareignar innan þjóðlendu skv. úrskurði öbygðanefndar
- Aðalkrafa ríkisins um þjóðlendumörk
- Varakrafa ríkisins um þjóðlendumörk

- Kröfur gagnadila ríkisins
- Afmörkun á kröfugerð ábúenda
- Skörun á kröfum gagnadila ríkisins
- Mörk sveitarfélaga

Um tölusetta kröfulínupunkta visast til kröfufýsinga málsaðila
 Línur sem liggja samsíða hafa sömu staðsetningu
 Um þjóðlendumörk á jökli, sjá yfirlitskort

II. Aðilaskrá

Þjóðlendum

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins.

Ármótasel

Guðrún Ragna Einarsdóttir

Ármótasel

Þorsteinn Snædal

Breiðamörk

Stefán Sigurðsson

Brú

Sigvarður Halldórsson

Brú

Stefán Halldórsson

Eiríksstaðir

Bragi S. Björgvinsson

Fossvellir

Anna Einarsdóttir

Fossvellir

Ragnheiður Ragnarsdóttir

Gilsá

Eiríkur S. Skjaldarson

Grunnavatn

Fljótshálsa

Hallgeirsstaðir

Benedikt Hrafnkelsson

Hallgeirsstaðir

Þórarinn Hrafnkelsson

Háreksstaðir

Sesselja Níelsdóttir

Heiðarsel

Fljótshálsa

Hjarðarhagi

Páll Hjarðar

Hjarðargrund

Guðgeir Ragnarsson

Hlíðarhús

Björg Runólfsdóttir

Hofteigur

Ríkissjóður Íslands

Hrafnabjörg I

Helga Hallgrímsdóttir

Hrafnabjörg I

Jónas Guðmundsson

Hrafnabjörg II

Rúnar Guðmundsson

Hrafnabjörg III

Jónas Guðmundsson

Hrafnabjörg IV

Helga Hallgrímsdóttir

Hrafnabjörg IV

Jónas Guðmundsson

Laugarvellir

Guðgeir Ragnarsson

Laugarvellir

Gunnhildur Þ. Hjarðar

Laugarvellir

Páll Hjarðar

Laugarvellir

Þorvaldur Benediktsson

Möðrudalur

Fjársýsla ríkisins

Möðrudalur

Vernharð Vilhjálmsson (ábúandi)

Rangalón	Atli Jóhann Hauksson
Rangalón	Jóhann Kr. Jónsson
Rangalón	Málfríður Þorvaldsdóttir
Skjöldólfsstaðir I	Vilhjálmur Snædal
Skjöldólfsstaðir I	Þorsteinn Snædal
Skjöldólfsstaðir II	Eiríkur S. Skjaldarson
Sleðbrjótssel	Ása S. Björnsdóttir
Sleðbrjótssel	Sólveig Björnsdóttir
Sleðbrjótssel	Svavar Björnsson
Sleðbrjótur	Lífsva ehf.
Surtsstaðir	Ragnheiður Haraldsdóttir
Surtsstaðir	Veturliði Kristjánsson
Sænautasel	Fljótsdalshérað
Veturhús	Dánarbú Björgvins Sigvaldasonar
Veturhús	Gréta Dröfn Þórðardóttir
Veturhús	Sigvaldi H. Ragnarsson
Víðirhólar	Aðalsteinn Jökull Kristjánsson
Víðirhólar	Anna Aðalsteinsdóttir
Víðirhólar	Anna Björg Þorgrímsdóttir
Víðirhólar	Dánarbú Björgvins Sigvaldasonar
Víðirhólar	Edda Einarsdóttir
Víðirhólar	Edda Katrín Rögnvaldsdóttir
Víðirhólar	Gísli Einar Rögnvaldsson
Víðirhólar	Gréta Dröfn Þórðardóttir
Víðirhólar	Guðmundur Jökull Þorgrímsson
Víðirhólar	Guðný Kristjánsdóttir
Víðirhólar	Margrét Pétursdóttir
Víðirhólar	Margrét Unnur Rögnvaldsdóttir
Víðirhólar	Sigvaldi H. Ragnarsson
Víðirhólar	Torfi Hermann Pétursson

III. Skjalaskrá¹

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 14.10.2004.
- 1(1) Skjalaskrá, dags. 10.11.2004.
- 1(2) Tilvísanaskrá, dags. 6.2.2004.
- 1(3) Kort sem sýnir kröfulínu fjármálaráðherra á Jökuldal norðan og vestan Jökulsár ásamt Jökulsárhlíðum og Hróarstungum ódags. en móttekið 2.11.2004. Gert af Sigurgeiri Skúlasyni (mælikvarði 1:100.000).
- 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 1.3.2004. Tilkynning um meðferð á svæði V.
- 1(5) Bréf fjármálaráðuneytisins til óbyggðanefndar um þjóðlendukröfur á svæði V, Norðausturlandi, dags. 11.11.2004.
- 1(6) Dómur Héraðsdóms Austurlands frá 30.10.2003 í málinu nr. S-175/2002 um rjúpnaveiðar á Jökuldalsheiði.
- 1(7) Dómur Héraðsdóms Austurlands 10.5.1996 í málinu nr. E-43/1996 um jörðina Háreksstaði Jökuldalshreppi.
- 1(8) Greinargerð fjármálaráðuneytisins fyrir hönd íslenska ríkisins, dags. 10.12.2005.
- 1(9) Kort (A4) sem sýnir breytingar á kröfulínu fjármálaráðherra á Jökuldal norðan og vestan Jökulsár ásamt Jökulsárhlíðum og Hróarstungum dags. 15.12.2005.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 10.8.2006.
Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):
- 2(1) Hjarðarhagi, dags. 19.6.1884 (*Merkt, 1, nr. 4*).
- 2(2) Hjarðarhagi, dags. 24.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði (*Merkt, 2, nr. 4*).
- 2(3) Hjarðargrund, útdráttur úr afsali, dags. 10.11.1958. (*Merkt, 3, nr. 4*).
- 2(4) Hofteigur, dags. 20.6.1884. (*Merkt, 4, nr. 4*).
- 2(5) Hofteigur, dags. 12.6.1923, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. a-b (*Merkt, 5, nr. 4*).
- 2(6) Hofteigur II, útdráttur úr afsali, dags. 7.12.1953, ásamt uppskrift frá a-b sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 6 a-b, nr. 4*).
- 2(7) Skjöldólfsstaðir, þingl. 21.6.1884. (*Merkt, 7, nr. 4*).
- 2(8) Skjöldólfsstaðir og Háreksstaðir, dags. 24.10.1921, ásamt uppskrift frá a-b Sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 8 a-b, nr. 4*).
- 2(9) Gilsá (nýbýli úr Skjöldólfsstöðum), útdráttur úr kaupsamningi, dags. 6.7.1941. (*Merkt, 9, nr. 4*).
- 2(10) Ármótasel, dags. 15.12.1921, ásamt uppskrift frá Sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt, 10, nr. 4*).
- 2(11) Arnórsstaðir, Víðirhólar, Möðrudalur, útdráttur úr dómsmálabók Norður-Múlasýslu, dags. 20.9.1888. (*Merkt, 11 a-b, nr. 4*).
- 2(12) Víðirhólar, dags. 24.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt, 12, nr. 4*).
- 2(13) Hákonarstaðir, dags. 2.6.1885. (*Merkt, 13 a-b, nr. 4*).
- 2(14) Hákonarstaðir og Víðirhólar, dags. 16.9.1893. (*Merkt, 14 a-b, nr. 4*).
- 2(15) Hákonarstaðir dags. 15.12.1921. (*Merkt, 15, nr. 4*).

¹ Skjölum er raðað undir efnisflokka og þau því ekki í réttri númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(16) Sænautasel, dags. 4.6.1894. (*Merkt, 16 a-b, nr. 4*).
- 2(17) Sænautasel, dags. 15.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði fylgir. (*Merkt, 17, nr. 4*).
- 2(18) Veturhús, dags. 24.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 18 a-b, nr. 4*).
- 2(19) Eiríksstaðir og Grund, vottorð, dags. 23.7.1893. (*Merkt, 19 a-b, nr. 4*).
- 2(20) Eiríksstaðir, Grund og Hákonarstaðir dags. 8.7.1897. (*Merkt, 20 a-b, nr. 4*).
- 2(21) Eiríksstaðir, dags. 21.5.1894. (*Merkt, 21, nr. 4*).
- 2(22) Eiríksstaðir, dags. 14.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 22 a-b, nr. 4*).
- 2(23) Brú, dags. 4.7.1890, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 23 a-b, nr. 4*).
- 2(24) Brú, dags. 14.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 24, nr. 4*).
- 2(25) Brú og Laugarvellir, dags. 15.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 25 a-b, nr. 4*).
- 2(26) Heiðarsel, dags. 13.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 26 a-b, nr. 4*).
- 2(27) Grunnvatn, dags. 24.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 27, nr. 4*).
- 2(28) Rangárlón, dags. 6.6.1894. (*Merkt, 28, nr. 4*).
- 2(29) Rangárlón, dags. 15.12.1921. (*Merkt, 29, nr. 4*).
- 2(30) Rangárlón, dags. 23.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 30 a-b, nr. 4*).
- 2(31) Möðrudalur, þingl. 25.7.1923, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 31 a-b, nr. 4*).
- 2(32) Víðidalur, þingl. 27.7.1922. (*Merkt, 32 a-b, nr. 4*).
- 2(33) Hauksstaðir, dags. 18.6.1883. (*Merkt, 33, nr. 4*).
- 2(34) Hauksstaðir, dags. 24.10.1921. (*Merkt, 34, nr. 4*).
- 2(35) Hauksstaðir, dags. 29.5.1964. (*Merkt, 35, nr. 4*).
- 2(36) Hauksstaðir, dags. 23.8.1968. (*Merkt, 36, nr. 4*).
- 2(37) Hvanná, dags. 20.6.1884. (*Merkt, 37 a-b, nr. 4*).
- 2(38) Hvanná, dags. 12.6.1923. (*Merkt, 38 a-b, nr. 4*).
- 2(39) Arnórsstaðir, dags. 30.11.1921. (*Merkt, 39 a-b, nr. 4*).
- 2(40) Arnórsstaðir, dags. 24.10.1921. (*Merkt, 40, nr. 4*).
- 2(41) Fagrahlíð og Hlíðarhús, þingl. 9.6.1890. (*Merkt, 1, nr. 3*).
- 2(42) Fagrahlíð og Hlíðarhús, dags. 30.6.1899. (*Merkt, 2, nr. 3*).
- 2(43) Hlíðarhús, dags. 24.7.1922. (*Merkt, 3 a-b, nr. 4*).
- 2(44) Hlíðarhús, Sleðbrjótur og Breiðamörk, samkomulag um landamerki og veiðiréttindi, dags. 30.7.1974. (*Merkt, 4 a-b, nr. 3*).
- 2(45) Sleðbrjótssel, dags. 28.4.1890. (*Merkt, 5 a-b, nr. 3*).
- 2(46) Sleðbrjótssel, dags. 30.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 6, nr. 3*).
- 2(47) Sleðbrjótssel II, útdráttur úr landskiptagjörð, dags. 26.4.1963, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 7, nr. 3*).
- 2(48) Sleðbrjótur og Mássel, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 8, nr. 3*).
- 2(49) Sleðbrjótur, dags. 24.7.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 9, nr. 3*).
- 2(50) Breiðamörk II, dags. 10.7.1965. (Endurrit). (*Merkt, 10, nr. 3*).
- 2(51) Surtsstaðir, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 11 a-b, nr. 3*).
- 2(52) Surtsstaðir, dags. 29.9.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt, 12 a-b, nr. 3*).
- 2(53) Surtsstaðir, landskiptagjörð, dags. 13.3.1961. (*Merkt, 13, nr. 3*).
- 2(54) Hallgeirsstaðir, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 14 a-b, nr. 3*).
- 2(55) Hallgeirsstaðir, dags. 29.9.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á

- a-b Seyðisfirði. (*Merkt, 15, nr. 4*).
- 2(56) Hrafnabjörg, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 16, nr. 3*).
- 2(57) Hrafnabjörg I og IV, ódags. (*Merkt, 17 a-b, nr. 3*).
- 2(58) Fossvellir, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 18 a-b, nr. 3*).
- 2(59) Fossvellir, dags. 28.10.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt, 19, nr. 4*).
- 2(60) Selland, útdráttur úr afsali, dags. 8.6.1944. (*Merkt, 20, nr. 3*).
- 2(91) Reykjahlíð í Skútustaðahreppi, dags. 8.4.1891. (*Merkt, 1 a-b*).
- 2(96) Gnýsstaðir, þingl. 14.7.1885. (*Merkt 28, nr 2*).
- 2(97) Gnýsstaðir, dags. 14.7.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt 29 a-b, nr 2*).
- 2(98) Hraunfell, þingl. 14.7.1885, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt 30, nr 2*).
- 2(99) Egilsstaðir, dags. júlí 1885, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 34, nr 2*).
- 2(100) Egilsstaðir, dags. 28.7.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt 35, nr 2*).
- 2(101) Egilsstaðir I og II, landskiptagerðir, dags. 21.3.1963. (*Merkt 36 a-b, nr 2*).
- 2(102) Hrappsstaðir, dags. júlí 1885. (*Merkt 31, nr 2*).
- 2(103) Hrappsstaðir, dags. 1.8.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 32 a-b, nr 2*).
- 2(104) Refsstaður, þingl. 14.7.1885. (*Merkt 37 a-b, nr 2*).
- 2(105) Refsstaður, dags. 28.7.1922, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt 38, nr 2*).
- 2(106) Refsstaður II og III, útdrættir úr afsölum, dags. 29.11.1951 og 26.7.1957, a-c ásamt uppskriftum. (*Merkt 39 a-b, nr 2*).
- 2(107) Böðvarsdalur, Fagridalur og Eyvindarstaður, þingl. 24.6.1884. (*Merkt 54, nr 2*).
- 2(108) Böðvarsdalur, Fagridalur og Eyvindarstaðir, dags. 7.7.1922. (*Merkt 55 a, nr 2*).
- 2(109) Vaðbrekka, dags. 13.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á a-b Seyðisfirði. (*Merkt 1, nr 2*).
- 2(110) Vaðbrekka II, útdráttur úr afsali, dags. 12.4.1957, ásamt uppskrift frá a-b Sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 2, nr 2*).
- 2(111) Aðalból, dags. 13.12.1921, ásamt uppskrift frá sýslumanninum á Seyðisfirði. (*Merkt 3 a-b, nr 2*).
- 2(112) Stóribakki og Blöndugerði, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 1 a-b, Hróarstunga*).
- 2(113) Litlibakki og Hræreklækur, dags. 21.6.1884. (*Merkt, 2 a-b, Hróarstunga*).
- 2(114) Hræreklækur, dags. í maí 1884. (*Merkt, 3 a-b, Hróarstunga*).
- 2(115) Galtastaðir ytri, dags. 5.6.1890. (*Merkt, 4 a-b, Hróarstunga*).
- 2(116) Stóribakki, dags. 23.9.1920. (*Merkt, 5, Hróarstunga*).
- 2(117) Blöndugerði, dags. 26.11.1921. (*Merkt, 6 a-b, Hróarstunga*).
- 2(118) Árbakki, landskiptagerð, dags. 14.8.1959. (*Merkt, 7 a-b, Hróarstunga*).
- 2(119) Galtastaðir ytri I og II, dags. 27.10.1951. (*Merkt, 8, Hróarstunga*).
- 2(120) Torfastaðir og Hnitbjörg, dags. 18.6.1883. (*Merkt, 21 a, nr. 3*).
- 2(121) Hnitbjörg og Torfastaðir, dags. 18.6.1883. (*Merkt, 21 b, nr. 3*).
- 2(122) Hnitbjörg, þingl. 9.6.1890. (*Merkt, 22, nr. 3*).
- 2(123) Ketilsstaðir, dags. 2.7.1916. (*Merkt, 23 a-b, nr. 3*).
- 2(124) Ketilsstaðir (athugasemd), þingl. 21.7.1922. (*Merkt, 24 a-b, nr. 3*).
- 2(125) Torfastaðir, dags. 5.12.1921. (*Merkt, 25 a-b, nr. 3*).
- 2(126) Hnitbjörg, dags. 17.10.1921. (*Merkt, 26 a-b, nr. 3*).
- 2(127) Fagrahlíð, dags. 17.10.1921. (*Merkt, 27 a-b, nr. 3*).
- 2(128) Ketilsstaðir I og II, landskiptagerð, dags. 13.2.1963. (*Merkt, 28 a-b, nr. 3*).
- 2(129) Skriðufell, útdráttur úr afsali, dags. 16.5.1950. (*Merkt, 29 a-b, nr. 3*).
- 2(130) Langagerði, útdráttur úr afsali, dags. 15.11.1941. (*Merkt, 41, nr. 4*).

- 2(131) Skeggjastaðir, þingl. 18.6.1883. (*Merkt, 4, nr. 4b*).
- 2(132) Hnefilsdalur, dags. 15.6.1884. (*Merkt, 5, nr. 4b*).
- 2(133) Gauksstaðir, dags. 16.6.1884. (*Merkt, 6, nr. 4b*).
- 2(134) Klaustursel og Fossgerði, dags. 14.6.1884. (*Merkt, 7, nr. 4b*).
- 2(135) Skeggjastaðir, dags. 28.10.1921. (*Merkt, 8 a-b, nr. 4b*).
- 2(136) Hnefilsdalur, dags. 18.10.1921. (*Merkt, 9, nr. 4b*).
- 2(137) Gauksstaðir, dags. 18.10.1921. (*Merkt, 10, nr. 4b*).
- 2(138) Merki, dags. 16.10.1921. (*Merkt, 11 a-b, nr. 4b*).
- 2(139) Klaustursel, dags. 16.10.1921. (*Merkt, 12 a-b, nr. 4b*).
- 2(140) Fossgerði, dags. 27.8.1922. (*Merkt, 13, nr. 4b*).
- 2(141) Arnarhóll og Merki, útdráttur úr byggingabréfi, dags. 8.11.1960. (*Merkt, 14 a-b, nr. 4b*).
- 2(142) Mælivellir, útdráttur úr afsali, dags. 12.11.1952 og 27.3.1957. (*Merkt, 15 a-b, nr. 4b*).
- 2(143) Refshöfði, yfirlýsing um landamerki, dags. 30.6.1966. (*Merkt, 16 a-b, nr. 4b*).
- 2(144) Skuggahlíð útdráttur úr kaupsamningi, ódags. (*Merkt, 17, nr. 4b*).
- 2(145) Smáragrund, útdráttur úr afsali, dags. 4.11.1937. (*Merkt, 18, nr. 4b*).
- 2(249) Hvanná I. Útdráttur úr landskiptagerð, dags. 22.9.1958. (*Merkt 42, nr. 4a*).
- 2(250) Hvanná II. Útdráttur úr landskiptagerð, dags. 22.9.1958. Útdráttur úr afsali, dags. 16.11.1962, hvað varðar ný merki milli Hvannár og Hofteigs. (*Merkt 43 a-b, nr. 4a*).
- 2(251) Hvanná III. Útdráttur úr afsali, dags. 1.9.1959. (*Merkt 44, nr. 4a*).
- 2(337) Brunahvammur, dags. 1.8.1894 (*Merkt, 19 a-b, nr. 2*).
- 2(338) Fagarakinn og Gestreiðarstaðir, útskrift úr dómsmálabók Norður-Múlasýslu, dags. 13.9.1892 (*Merkt, 21 a-b, nr. 2*).
- 2(339) Fagarakinn og Gestreiðarstaðir, dags. 13.7.1894 (*Merkt, 22 a-b, nr. 2*).
- 2(340) Steinvarartunga, dags. 24.2.1885 (*Merkt, 25, nr. 2*).
- 2(341) Steinvarartunga, dags. 12.8.1885 (*Merkt, 26 a-b, nr. 2*).
- 2(342) Böðvarsdalur, Fagridalur og Eyvindarstaður, þingl. 24.6.1884 (*Merkt, 54, nr. 2*).
- 2(343) Þorbrandsstaðir, þingl. 14.7.1885 (*Merkt, 56 a-b, nr. 2*).
- 2(344)
- 2(345) Þorbrandsstaðir, dags. 14.7.1922, ásamt uppskrift (*Merkt, 57 a-b, nr. 2*).

a-b

Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):

- 2(202) Makaskipti á Hrærekslæk (landamerki tiltekin) og hálfum *Saurstöðum/Surtsstöðum* (talað um landamerki sem jarðarinnar bréf ávísar), dags. 1.8.1647, afskrift, dags. 17.5.1712. Apogr. A.M. 5455. Staðfest uppskrift, dags. 30.1.1929. (*Merkt, 1 a-g, nr. 3*).
- 2(331) *Hákonarstaðamáldagi*. Skjal (skinnbréf, skorið í tvennt) þetta á að vera afrit af skjali gerðu í Skálholti 1663 og vera vitnisburður um Hákonarstaðakirkju og landamerki Hákonarstaða m.m. Þetta skjal liggur í jarðaskjölum Þ.Í. með athugasemdinni „líklega falsbréf“. Því var það ekki sent. Hins vegar kom í ljós, að það hefur verið fært inn í landamerkjabók Norður-Múlasýslu (sjá skjal nr. 2 (14)) og notað í dómsmálum, bæði máli Arnórstaða og Víðihóla gegn Möðrudal og máli Möðrudals og Bustarfells. Þetta skjal er heldur tortryggilegt eins og kemur fram í greinargerð starfsmanna Þ.Í. Afrit af landamerkjabréfinu hefur verið sent, en hér með fylgja ljósrit af þeim afritum sem lögð voru fram í áðurnefndum málum, N° 11 er úr Arnórstaðamáli, en Ltra D er úr Bustarfallsmáli, ásamt endurriti. (*Merkt 1 a-b, nr. 4a*).

Afsals og veðmálalækur (skjalaflokkur A.3.):

- 2(203) Lögfesta fyrir *Fögruhlíð* 1833 og 1845, ásamt uppskrift. (*Merkt, 1 a-b, nr. 3*).

a-b

- 2(204) Lögfesta fyrir *Möðrudal* 1844, ásamt uppskrift. (*Merkt, 1 a-b, nr. 4a*).
a-b
- 2(205) Lögfesta fyrir *Hákonarstöðum* 1844, ásamt uppskrift. (*Merkt, 2 a-b, nr. 4a*).
a-b
- 2(206) Lögfesta fyrir *Eiríksstöðum* 1844, ásamt uppskrift. (*Merkt, 3, nr. 4a*).
a-b
- 2(332) Afsalsbréf fyrir Laugavöllum, dags. 20.10.1924. Eiríkur Guðmundsson selur Einari Eiríkssyni. (*Merkt 4, nr. 4a*).
- 2(333) Kaupsamningur um Ármótasel, dags. 12.5.1925. Stefán Benediktsson selur Sigurjóni Ágústi Sigurðssyni. (*Merkt 5 a-b nr., 4a*).
- 2(334) Afsöl fyrir Rangárlóni, dags. 11., 12. og 27.7.1940 og 9.10. Guðný Torfadóttir, Guðlaug, Einar og Aðalbjörg Stefánsbörn og Sigurður Haraldsson selja Jóni Þórarinssyni Rangárlón. (*Merkt 6 a-e, nr. 4a*).
- 2(335) Afsal fyrir Veturhúsum, dags. 29.7.1942. Sýslumaður N. Múl. f.h. dánarbús Önnu Einarsdóttur (með heimild dómsmálaráðuneytisins) selur Kjartani Ólafssyni Veturhús. (*Merkt 7, nr. 4a*).
- 2(336) Afsal Brúareiganda fyrir Heiðarseli með rétti til Hrossagöngu í Arnardal að vetri, dags. 21.10.1905. (*Merkt 8, nr. 4a*).

Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):

- 2(93) Fasteignamat 1916-1918: Jökuldalur, norðan Jökulsár; *Hauksstaðir, Hvanná* (þar er athugasemd varðandi landamerki við Hauksstaði), *Hofteigur, Hjarðarhagi, Skjöldólfsstaðir, Arnórsstaðir, Hákonarstaðir* (Víðihólar voru þá komnir í eyði og metnir með Hákonarstöðum), *Grund, Veturhús* (þar segir, að landamerki séu ekki innfærð en ágreiningur enginn að sögn jarðeiganda (Hákonarstaðabónda)), *Eiríksstaðir, Brú, Laugavellir, Heiðarsel, Grunnvatn, Sænautasel, Rangárlón, Möðrudalur, Víðidalur* (landamerkjum Víðidals er þar lýst), *Háreksstaðir* (landamerki sögð ágreiningslaus). (*Merkt, 1 a-ee, nr. 4a*).
- 2(94) Fasteignamat 1916-1918: Jökulsárhlíðarhreppur; *Fagrahlíð, Hlíðarhús, Sleðbrjótssel, Sleðbrjótur, Grófarsel með Másseli* (hjáleiga frá Sleðbrjót, land óskipt), *Surtsstaðir, Hallgeirsstaðir, Hrafnabjörg, Fossvellir*. (*Merkt, 1 a-o, nr. 3*)
- 2(146) Jarðamat 1849 Jökuldals- og Hlíðarhreppar, ásamt uppskrift að hluta: *Ketilsstaðir, Torfastaðir, Fagrahlíð* með *Hnitbjörgum og Hlíðarhúsum, Sleðbrjótssel, Sleðbrjótur* með *Másseli, Surtsstaðir, Hallgeirsstaðir, Hrafnabjörg, Fossvellir* með *Fossvallaseli*. (*Merkt, 2 a-d, nr. 3*).
- 2(147) Jarðamat 1849 Jökuldals- og Hlíðarhreppur, ásamt uppskrift að hluta: *Hauksstaðir, Hvanná, Hofteigur, Hjarðarhagi, Skjöldólfsstaðir, Arnórsstaðir, Hákonarstaðir* með *Sænautaseli* og *Veturhúsum, Eiríksstaðir* með *Hneflaseli, Brú, Möðrudalur* með *Gestreiðarstöðum* og *Fögrukinn, Víðidalur, Háreksstaðir, Rangárlón*. (*Merkt, 2 a-f, nr. 4a*).
- 2(148) Jarðamat 1849 Jökuldals- og Hlíðarhreppur: *Gil, Skeggjastaðir, Teigasel, Hnefildalur, Gagursstaðir, Merki, Klaustursel* með *Fossgerði, Brattagerði, Aðalból, Vaðbrekka*. (*Merkt, 2 a-d, nr. 4b*).
- 2(207) Jarðamat 1804: *Möðrudalur, Kjólstaðir, Víðidalur, Brú, Eiríksstaðir, Hákonarstaðir, Arnórsstaðir, Skjöldólfsstaðir, Hjarðarhagi, Hofteigur, Hvanná, Hauksstaðir, Fossvellir, Hrafnabjörg, Hallgilsstaðir, Saurstaðir, Sleðbrjótur, Sleðbrjótssel, Fagrahlíð, Hnitbjörg*. (*Merkt, 3 a-n, nr.3 og 4a*).
a-b
Uppskrifað, sem helst skiptir máli.

Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.)

- 2(92) Aukaréttur að Ketilsstöðum á Völlum, dags. 30.10.1856. Dómur í a-b Háreksstaðamáli, ásamt uppskrift. (*Merkt, 28 a-n, nr.4a*).
- 2(149) Þing að Ási í Fellum, dags. 23.2.1759. Listi yfir eyðijarðir í fjórum a-b þingsóknum N-Múlasýslu, m.a. *Hlíðarhús og Sleðbrjótshjáleiga* í

- Brúarþingsókn, ásamt uppskrift. (*Merkt, 1 a-e, nr.3*).
- 2(150) a-b Manntalsþing við trébrúna, dags. 3.5.1775. Upplestur á lögfestu fyrir *Hrafnabjörgum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 2 a-b, nr.3*).
- 2(151) a-b Manntalsþing við trébrúna, dags. 3.5.1775. Upplestur á lögfestu fyrir *Fögruhlíð*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 3 a-b, nr. 3*).
- 2(152) a-b Manntalsþing að Fossvelli við trébrúna, dags. 16.11.1799. Upplesin lögfesta fyrir *Hrafnabjörgum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 4 a-b, nr. 3*).
- 2(153) a-b Manntalsþing að Fossvelli við trébrúna, dags. 11.7.1808. Upplesin lögfesta fyrir *Fossvelli*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 5 a-c, nr.3*).
- 2(154) a-b Manntalsþing að Fossvelli við trébrúna, dags. 15.6.1812. Upplesin lögfesta fyrir *Sleðbrjót*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 6, nr.3*).
- 2(155) a-b Extraréttur að Fossvöllum, dags. 11.6.1819 áhrærandi landmerki milli *Hrafnabjarga og Hallgeirsstaða*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 7 a-c, nr. 3*).
- 2(156) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 4.6.1832. Upplesin lögfesta fyrir *Surtsstöðum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 8 a-b, nr.3*).
- 2(157) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 1.6.1833. Upplesin lögfesta fyrir *Fögruhlíð*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 9 a-b, nr.3*).
- 2(158) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 29.5.1834. Upplesin lögfesta fyrir *Hallgeirstöðum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 10 a-b, nr. 3*).
- 2(159) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 29.5.1834. Upplesin lögfesta fyrir *Hrafnabjörgum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 11 a-b, nr.3*).
- 2(160) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 28.5.1848. Upplesin lögfesta fyrir *Fögruhlíðar*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 12 a-c, nr.3*).
- 2(161) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 28.6.1876. Upplesin lögfesta fyrir *Fögruhlíðar og Hlíðarhúsa*. (*Merkt, 13 a-b, nr.3*).
- 2(162) a-b Þing að Ási í Fellum, dags. 23.2.1759. Listi yfir eyðijarðir í fjórum þingsóknum í N-Múlasýslu, m.a. *Heiðarsel í Brúarþingsókn*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 3 a-e, nr. 4a*).
- 2(163) a-b Manntalsþing við trébrúna, dags. 24.5.1773. Upplestur á lögfestu fyrir *Hofteigs beneficio* ásamt *Arnórsstöðum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 4 a-c, nr.4a*).
- 2(164) a-b Manntalsþing við trébrúna yfir Jökulsá, dags. 10.5.1774. Upplestur á lögfestu fyrir *Möðrudal* á Fjalli, ásamt uppskrift. (*Merkt, 5 a-b, nr.4a*).
- 2(165) a-b Manntalsþing við trébrúna, dags. 27.5.1793. Upplestur á lögfestu fyrir landamerkjum og ítökum *Hofteigskirkju*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 6 a-b, nr.4a*).
- 2(166) a-b Manntalsþing við trébrúna, dags. 23.4.1796. Upplestur á lögfestu fyrir *Möðrudal* á Fjalli eftir gömlum máldögum og biskupa vísitasíum, ásamt uppskrift. (*Merkt, 7 a-b, nr.4a*).
- 2(167) a-b Manntalsþing að Fossvöllum við trébrúna, dags. 11.7.1808. Upplestur á lögfestu fyrir *Haugsstöðum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 8 a-c, nr.4a*).
- 2(168) a-b Manntalsþing að Fossvöllum við trébrúna, dags. 11.7.1808. Upplestur á lögfestu fyrir *Hjarðarhaga*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 9 a-c, nr.4a*).
- 2(169) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 11.5.1837. Upplesin lögfesta fyrir *Hákonarstöðum*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 10 a-c, nr.4a*).
- 2(170) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 20.5.1840. Upplesin lögfesta fyrir *Arnórsstaði*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 11 nr., 4a*).
- 2(171) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 13.6.1843. Upplesin lögfesta fyrir *Hofteigslandi*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 12 a-b, nr.4a*).
- 2(172) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 11.5.1844. Upplesin lögfesta fyrir *Möðrudal* á Fjalli, ásamt uppskrift. (*Merkt, 13 a-c, nr.4a*).
- 2(173) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 11.5.1844. Upplesin lögfesta fyrir *Hákonarstaða*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 14 a-c, nr.4a*).
- 2(174) a-b Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 11.5.1844. Upplesin lögfesta fyrir *Eiríksstaða*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 15 a-c, nr.4a*).

- 2(175) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 7.9.1844 áhrærandi eignarrétt til a-b *Háreksstaða*. Fram koma landamerki aðliggjandi jarða, ásamt uppskrift. (*Merkt, 16 a-f, nr.4a*).
- 2(176) Aukaréttur að Háreksstöðum, dags. 15.7.1845. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 17 a-f, nr.4a*).
- 2(177) Aukaréttur að Ketilsstöðum, dags. 11.8.1845. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 18 a-b, nr.4a*).
- 2(178) Aukaréttur að Ketilsstöðum, dags. 1.10.1845. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 19 a-b, nr.4a*).
- 2(179) Aukaréttur að Ketilsstöðum, dags. 11.11.1845. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 20 a-,c nr.4a*).
- 2(180) Áreiðar- og skoðunargjörð á *Háreksstaðaland*, dags. 2.9.1854, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt, 21 a-e, nr.4a*).
- 2(181) Aukaréttur að Hofteigi, dags. 26.5.1856 um eignarrétt til *Háreksstaðalands*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 22 a-c, nr.4a*).
- 2(182) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 12.6.1856. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 23 a-b, nr.4a*).
- 2(183) Aukaréttur að Bót í Tungu, dags. 5.7.1856. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 24 a-d, nr.4a*).
- 2(184) Aukaréttur að Hofi í Vopnafirði, dags. 12.8.1856. Áframhald a-b *Háreksstaðamáls*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 25 a-c, nr.4a*).
- 2(185) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 13.8.1856. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 26 a-d, nr.4a*).
- 2(186) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 20.9.1856. Áframhald *Háreksstaðamáls*, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 27 a-b, nr.4a*).
- 2(187) Manntalsþing að Skjöldólfsstöðum, dags. 20.6.1893. Þinglýst í a-b landamerkjadómi, dags. 20.9.1888 milli *Möðrudals á Fjalli og Víðirhóls og Arnórsstaða*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 42 a-b, nr. 4a*).
- 2(188) Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 25.6.1866. Fjórir menn útnefndir til að segja álit sitt á landakorti Vallanesprests yfir heiðarlönd er liggja kringum *Háreksstaðaland*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 29 a-d, nr.4a*).
- 2(189) Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 18.6.1883. Skrásett og þinglýst a-b landamerki nokkurra jarða þá m. *Hauksstaða á Jökuldal*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 30 a-c, nr.4a*).
- 2(190) Aukaréttur á skrifstofu sýslunnar, dags. 5.5.1884. Tveir óvilhallir menn skipaðir til þess að virða jörðina *Möðrudal* í Jökuldals- og Hlíðarhreppi. (*Merkt, 31, nr.4a*).
- 2(95) Skoðun og mat á Brú á Jökuldal, dags. 24.8.1824, ásamt uppskrift. (*Merkt, 2 a-b a-c, nr., 4a*).
- 2(198) Árið 1796 var lesin á Skútustaðáþingi lögfesta og byggingarbréf fyrir a-b *Reykjahlíð*. Ábúandi mótmælti byggingarbréfinu (inntak lögfestunnar fylgir ekki). (*Merkt,1, Suður-Þing*).
- 2(199) Árið 1799 spurt á Skútustaðáþingi hvort hrossaganga á Mývatnsfjöllum hafi verið nýtt af ábúendum *Möðrudals á Fjalli*, ásamt uppskrift. (*Merkt, 2, Suður-Þing*).
- 2(200) Árið 1804 lesnar á Skútustaðáþingi lögfestur fyrir Skútustöðum, *Reykjahlíð* og *Garði* (inntak vantar). (*Merkt, 3, Suður-Þing*).
- 2(201) Skútustaðáþing 1855. Lesin lögfesta fyrir *Reykjahlíð* (9. liður) (inntak vantar). (*Merkt, 4 a-b, Suður-Þing*).
- 2(210) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 15.9.1884. Útnefndir menn í áreið sem fara skal fram næsta sumar vegna landamerkjamáls er varðar *Möðrudal*. (*Merkt, 32, a-b, nr. 4a*).
- 2(211) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 15.9.1884. Útnefndir menn í áreið sem fara skal fram næsta sumar vegna landamerkjamáls er varðar *Möðrudal* og *Bustarfell*. (*Merkt, 33 a-b, nr. 4a*).

- 2(212) Aukaréttur að Hákonarstöðum, dags. 17.9.1885. Ágreiningur um landamerki á milli Arnórsstaða og Víðirhóls gegn Möðrudal, ásamt uppskrift. (*Merkt, 34, a-b nr. 4a*).
- 2(213) Aukaréttur að Gestreiðarstöðum, dags. 18.9.1885. Landamerkjamáll milli Arnórsstaða og Víðirhóls annars vegar og Möðrudals hins vegar, ásamt uppskrift. (*Merkt, 35 a-c, nr. 4a*).
- 2(214) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 25.5.1887. Vitni yfirheyrð í landamerkjamáli milli Möðrudals og aðliggjandi jarða að austan, ásamt uppskrift. (*Merkt, 36 a-b, nr. 4a*).
- 2(215) Manntalsþing að Fossvöllum, dags. 7.7.1888. Útnefndir þrjú dómsmenn í landamerkjamáll á milli Arnórsstaða ásamt Víðirhóli og Möðrudals annars vegar og Möðrudals og Bustarfells hins vegar, ásamt uppskrift. (*Merkt, 37 a-c, nr. 4a*).
- 2(216) Aukaréttur að Gestreiðarstöðum, dags. 17.7.1888. Ágreiningur um landamerki Arnórsstaða auk Víðirhóls og Möðrudals annars vegar og Brúnavamms og Möðrudals hins vegar, ásamt uppskrift. (*Merkt, 38 a-c, nr. 4a*).
- 2(217) Aukaréttur að Fossvöllum, dags. 20.9.1888. Dómur vegna landamerkja Arnórsstaða auk Víðirhóls og Möðrudals. (*Merkt, 39 a-d, nr. 4a*).
- 2(218) Aukaréttur að Skjöldólsstöðum, dags. 12.9.1892. Útnefndir menn í landamerkjamáli Bustarfells og Möðrudals. (*Merkt, 40 a-b, nr. 4a*).
- 2(219) Aukaréttur að Bustarfelli, dags. 13.9.1892. Dómur í landamerkjamáli Bustarfells og Möðrudals. (*Merkt, 41 a-c, nr. 4a*).
- 2(220) Sáttafundur í Vopnafirði, dags. 12.8.1884 á milli Bustarfells og Möðrudals vegna landamerkja. (*Merkt, 43, nr. 4a*).
- 2(238) Opið bréf, dags. 3.4.1674, þar sem jarðir eru lagðar til fátækra prestakalla á Íslandi. Meðal þeirra eru jarðirnar Hvanná (kölluð Hvammá í bréfinu) og Eiríksstaðir á Jökuldal. Tekið er greinilega fram, hvað jörðunum fylgi. (*Merkt, 1 a-b, nr. 4 a*).
- 2(239) Bréf innanríkisráðuneytisins til amtmanns í Norður- og Austuramtinu um nýbýlisréttindi á Möðrudalsheiði, dags. 26.5.1852. (*Merkt, 2, nr. 4 a*).
- 2(240) Konungsráðgjafi um sölu á Eiríksstöðum á Jökuldal, eign Skeggiastaðakirkju, dags. 16.2.1862. (*Merkt, 3, nr. 4 a*).
- 2(241) Yfirlit um öll prestaköll á Íslandi og tekjur þeirra 1748. (*Merkt, 1 a-b, almennt*).
- 2(242) Fyrirmæli til Ólafs Gíslasonar Skálholtsbiskups varðandi löggildingu máldagabókar Gísla Jónssonar, dags. 5.4.1749. (*Merkt, 2, almennt*).
- 2(243) Bréf tollkammersins til stiftamtmanns um uppörvun til byggingar eyðijarða á Íslandi, dags. 14. 3.1775. (*Merkt, 3 a-c, almennt*).
- 2(244) Tilskipun um réttindi fyrir þá, sem vilja byggja eyðijarðir eða óbyggðar lendur á Íslandi, dags. 15.4.1776. (*Merkt, 4 a-e, almennt*).
- 2(253) Bréf sýslumanns í Norður-Múlasýslu til amtmanns í Norður- og Austuramtinu varðandi nýbýlastofnanir, dags. 24.3.1849, ásamt uppskrift. (*Merkt 43a-b, nr. 4a*).
- 2(254) Bréf amtmanns í Norður- og Austuramtinu til sýslumanns í Norður-Múlasýslu, dags. 23.4.1849, með úrskurðum varðandi umsóknir um nýbýlastofnanir í Möðrudalsheiði, sem öllum er hafnað. (*Merkt 44a-b, nr. 4a*).
- 2(255) Bréf sýslumanns í Norður-Múlasýslu til hreppstjórans í Jökuldals- og Hlíðarhreppi, dags. 12.5.1849, þar sem tilkynnt er um bréf amtmanns, dags. 23.4.s.á. (*Merkt 45, nr. 4a*).
- 2(253) Bréf sýslumanns í Norður-Múlasýslu til amtmanns í Norður- og Austuramtinu varðandi nýbýlastofnanir, dags. 24.3.1849, ásamt uppskrift. (*Merkt 43a-b, nr. 4a*).
- 2(254) Bréf amtmanns í Norður- og Austuramtinu til sýslumanns í Norður-

- Múlasýslu, dags. 23.4.1849, með úrskurðum varðandi umsóknir um nýbýlastofnanir í Möðrudalsheiði, sem öllum er hafnað. (*Merkt 44a-b, nr. 4a*).
- 2(255) Bréf sýslumanns í Norður-Múlasýslu til hreppstjórans í Jökuldals- og Hlíðarhreppi, dags. 12.5.1849, þar sem tilkynnt er um bréf amtmanns, dags. 23.4.s.á. (*Merkt 45, nr. 4a*)
- 2(269) Beiðni Einars Hjörleifssonar til sáttanefndar um sáttastefnu, dags. 16.7.1844, a-b með áritunum um birtingu. Stefna sýslumanns, dags. 14.8.1844, til Jóns Sölvasonar, Háreksstöðum, Gunnlaugs Þorkelssonar, Eiríksstöðum, Péturs Péturssonar, Hákonarstöðum, Jónatans Péturssonar, Eyjólfssonar Bjarnasonar, Hjarðarhaga, Sigfúsar Finnssonar, Hofteigi, Hallgríms Péturssonar, Fremraseli (beiðni um yfirheyrslu Solveigar Eiríksdóttur, Miðhúsum, með áritunum var ekki sent óbyggðanefnd). Ásamt uppskrift. (*Merkt 46 a-d, nr. 4a*).
- 2(270) Spurningar, sem Einar Hjörleifsson vildi leggja fyrir vitni, dags. 7.9.1844, a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 47 a-b, nr. 4a*).
- 2(271) Vitnisburður Gunnlaugs Þorkelssonar á Eiríksstöðum, dags. 5.9.1844, þar a-b sem hann segist hafa heyrt, að Háreksstaðadalur og Vatnaflói séu innan landamerkja Skjöldólfsstaða. Hann viti ekki til, að neitt landspláss á Jökuldalsheiðum sé almenningur heldur heyrt, að Jökuldalsjarðir eigi land allt norður að Möðrudalslandi, ásamt uppskrift. (*Merkt 48*)
- 2(272) Innlegg Einars Hjörleifssonar, dags. 7.9.1844, ásamt uppskrift. (*Merkt 49 a-a-b c*).
- 2(273) Álit Jóns Sölvasonar, dags. 12.10.1844, að land fyrir norðan Fellnahlíð sýnist vera almenningur. (*Merkt 50 a-b*).
- 2(274) Vitnisburður Guttorms Þorsteinssonar á Hofi, dags. 21.9.1844, að eftir löggiltum máldögum og gömlum lögfestum Hofs og gamalla manna vitnisburðum séu landamerki fyrir Steinvarartungu að framanverðu úr Geldingalæk fremri, þaðan hér um bil í vestur í svokallaða Kolfinnulind niður af fremra Brunahorni og þaðan í Hofsa. (*Merkt 51*).
- 2(275) Vitnisburður Guðmundar Jónssonar á Másseli, dags. 6.10.1844, að aldrei hafi verið notað land fyrir norðan Fellahlíð [væntanlega frá Skjöldólfsstöðum], síðan hann myndi fyrst eftir. Guðmundur Gíslason á Másseli ber hið sama, dags. 8.10.1844. (*Merkt 52*).
- 2(276) Torfi Jónsson á Hlíðarhúsum og Sveinn Jónsson á Tjarnarlandi bera að þeir muni ekki eftir, að land fyrir norðan Fellnahlíð hafi verið notað, lánað eða leigt, nema einu sinni voru grafnar rætur við Háfslæk, dags. 21.10.1844. Benjamín Þorgrímsson á Bakkagerði ber hið sama, dags. 10.10.1844. (*Merkt 53*).
- 2(277) Spurningar, sem Jón Sölvason óskar, að lagðar séu fyrir vitni, dags. a-b 15.7.1845, ásamt uppskrift. (*Merkt 54 a-b*).
- 2(278) Spurningar, sem Jón Sölvason óskar, að lagðar séu fyrir vitnin, dags. 15.7.1845. (*Merkt 55*).
- 2(279) Innlegg Jóns Sölvasonar, dags. 13.7.1845. (*Merkt 56 a-d*).
- 2(280) Athugasemdir Jóns Sölvasonar, dags. 12.7.1845, við vitnisburði, dags. 7.9.1844. (*Merkt 57 a-b*).
- 2(281) Spurningar, sem Einar Hjörleifsson vill að lagðar séu fyrir vitni, dags. 12.7.1845, ásamt uppskrift. (*Merkt 58 a-b*).
- 2(282) Innlegg Einars Hjörleifssonar, dags. 11.8.1845. (*Merkt 59 a-d*).
- 2(283) Innlegg Jóns Sölvasonar, dags. 25.5.1845. (*Merkt 60 a-f*).
- 2(284) Innlegg Einars Hjörleifssonar, dags. 1.10.1845. (*Merkt 61 a-b*).
- 2(285) Bréf Einars Hjörleifssonar til sýslumanns, dags. 30.4.1856, með stefnu sýslumanns til Jóns Sölvasonar og Vigfúsar Péturssonar, dags. 3.5.s.á. (*Merkt 62 a-b*).
- 2(286) Sáttakæra Einars Hjörleifssonar til Jóns Sölvasonar, dags. 17.8.1855. (*Merkt*

63 a-d).

- 2(287) Spurningar, sem Einar Hjörleifsson óskar lagðar fyrir Sigurð Jónsson í Möðrudal, dags. 26.5.1856. (*Merkt 64 a-b*).
- 2(288) Innlegg Einars Hjörleifssonar, dags. 26.5.1856. (*Merkt 65 a-b*).
- 2(289) Nýbyggjarabréf Jóns Sölvasonar á Háreksstöðum, útgefið af amtmanni, dags. 14.10.1854. (*Merkt 66*).
- 2(290) Athugasemdir Jóns Sölvasonar, dags. 7.6.1856, við innlegg Einars Hjörleifssonar, dags. 26.5. (*Merkt 67 a-h*).
- 2(291) Athugasemdir Einars Hjörleifssonar við athugasemdir Jóns Sölvasonar, dags. 5.7.1856. (*Merkt 68 a-g*).
- 2(292) Vitnisburður Halldórs Jónssonar á Hofi, að hann hafi galdið ábúanda Skjöldólfsstaða fyrir notkun Grunnvatnsdals og þríhyrnings, sem liggur fyrir framan Steinvarartungu, til lands þess, sem Háreksstöðum var úthlutað árið 1854, dags. 28.5.1856. (*Merkt 69*).
- 2(293) Spurningar, sem Vigfús Pétursson, dags. 8.8.1856, vill lagðar fyrir vitni þann 12.8.s.á. (*Merkt 70 a-b*).
- 2(294) Spurningar, sem Vigfús Pétursson, dags. 8.8.1856, vill lagðar fyrir vitni þann 12.8.s.á. (*Merkt 71 a-b*).
- 2(295) Athugasemdir Jóns Sölvasonar og Vigfúsar Péturssonar, dags. 8.8.1856, við athugasemdir Einars Hjörleifssonar, dags. 5.7.s.á. (*Merkt 72 a-h*).
- 2(296) Framhald Einars Hjörleifssonar af skjölum E og O. (*Merkt 73*).
- 2(297) Viðbótarinnlegg Vigfúsar Péturssonar, dags. 16.9.1856. (*Merkt 74 a-c*).
- 2(298) Blýantsuppkast að teikningu af þrætulandinu. (*Merkt 75*).
- 2(299) Skýrari uppdráttur af þrætulandinu. (*Merkt 76*).
- 2(300) Beiðni um sáttafund, dags. 24.4.1884 með áritunum. (*Merkt 77 a-b*).
- 2(301) Vitnisburður Bjarna Rustikussonar, dags. 3.5.1884. (*Merkt 78 a-b*).
- 2(302) Vitnisburður Daníels Frímans Daníelssonar, að hafa heyrt melhólinn inn á öldunum norðan kvíslar fyrir framan Gestreiðarstaði nefnda Eyktargnípu, dags. 17.9.1884. (*Merkt 79*).
- 2(303) Vitnisburður Jóns Benjamínssonar á Háreksstöðum um, hvar Eyktargnípa sé, dags. 16.9.1885. (*Merkt 80*).
- 2(304) Vitnisburður Stefáns Stefánssonar, dags. 13.9.1885, um að hafa heyrt, að Rangárlón væri í Hákonarstaðalandi og hvar Arnórsstaðasel væri. (*Merkt 81*).
- 2(305) Kristján Sigurðsson, Víðihólum, biður sér dæmt land fyrir suðaustan línu frá a-b Rúnasteini beina línu í gil, sem fellur ofan vestan við Arnórsstaðasel, dags. 17.9.1885. Hákonarstaðamáldagi undirritaður af Brynjólfi Sveinssyni o.fl., dags. 14.6.1663 (afrit). (*Merkt 82*).
- 2(306) Vitnisburður Guðmundar Sigurðssonar um Eyktargnípu, dags. 26.6.1885. (*Merkt 83*).
- 2(307) Vitnisburður Sigfúsar Jónssonar, fyrrum á Hlíðarenda, um Eyktagnípu og Arnórsstaðasel, dags. 15.4.1884. (*Merkt 84 a-b*).
- 2(308) Jósef Jósefsson í Ameríku selur Sigbirni Sigurðssyni jarðir sínar dags. 21.1.1881, í Hákonarstaðaheiði, Víðihóla, Veturhús og Sænautasel, ennfremur Búðarháls austur að Eiríksstaðavegi og land það, sem Rangárlón stendur á, út að gili því sem fellur úr Sænautafellshala norðaustur af Rangárlóni. Sigbjörn Sigurðsson afsalar bróður sínum Kristjáni Jóni Sigurðssyni þessar jarðir 1881. (*Merkt 85 a-b*).
- 2(309) Sigbjörn Sigurðsson kvittar fyrir móttöku greiðslu fyrir áður nefndar jarðir, dags. 26.1.1882. (*Merkt 86*).
- 2(310) Landamerkjabréf Möðrudals með hjáleigunum Lóni, Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, gert af Stefáni Einarssyni, dags. 20.3.1884. (*Merkt 87*).
- 2(311) Gerningur um landamerki Háreksstaða og Möðrudals, dags. 19.9.1871. (*Merkt 88 a-b*).
- 2(312) Vitnisburður Péturs Péturssonar Jökuls, dags. 22.4.1873, um að hafa séð 16

- ára gamall Möðrudalsmáldaga á kálfsskinni, ritaðan á 14. öld, með tilteknum landamerkjum og að faðir sinn hafi eyðilagt hann. (*Merkt 89*).
- 2(313) Vitnisburður Odds Sæbjörnssonar, dags. 14.4.1884, um Eyktagnípu. (*Merkt 90*).
- 2(314) Kaupsamningur, dags. 1.6.1878, um hálfan Möðrudal, Víðidal, Gestreiðarstaði, Rangárlón og Fögrukinn. (*Merkt 91 a-b*).
- 2(315) Vitnisburður Ingibjargar Andrésdóttur, sem ólst upp á Gestreiðarstöðum og var einnig í Kinn, um landamerki Möðrudals, dags. 29.1.1886. (*Merkt 92 a-b*).
- 2(316) Vitnisburður Péturs Guðmundssonar, sem bjó á Gestreiðarstöðum 1869-1973, hver honum voru sögð merki Gestreiðarstaða og Háreksstaða. Hann heyrði ávallt, lækur sá, sem fellur undan Súlendum, væri landamerki milli Bustarfells og Möðrudals, dags. 4.1.1886 (*Merkt 93 a-b*).
- 2(317) Vitnisburður Gunnars Jónssonar, dags. 28.4.1845, um leyfi frá Möðrudalsbræðrum til að taka grös í hálsinum fyrir austan Gestreiðarstaðadal. (Frumrit og afrit). (*Merkt 94*).
- 2(318) Vitnisburður Bjarna Pálssonar, dags. 28.4.1845, að hann hefði heyrt dalinn fyrir austan „Cornseiru Dal” nefndan „Cornseiru Háls” en „Gestreiðar Háls” fyrir austan „Gestreiðar Dal” og Halldór Magnússon, sem ólst upp í Möðrudal fyrir 80 árum, tók að sögn álftrir í sárum á tjörnum á þeim hálsi. Einnig sagði hann Hákonarstaðabóndi hefði fengið leyfi Möðrudalsbónda til að taka fjaðrir fyrir norðan „Sæneitavatn”. (*Merkt 95*).
- 2(319) Innlegg málflytjanda Möðrudalsbónda, dags. 2.6.1886. (*Merkt 96 a-k*).
- 2(320) Vitnisburður Odds Sæbjarnarsonar og Jóns Methúsalemssonar um Arnórsstaðasel, dags. 6.10.1883. (*Merkt 97*).
- 2(321) Vitnisburður Jósefs Jósefssonar um áreið 1871, dags. 2.1.1886. (*Merkt 98 a-b*).
- 2(322) Vitnisburður Péturs Péturssonar Jökuls um landamerki Möðrudals og Hákonarstaða, dags. 16.12.1885. Samþykktur af tveimur mönnum (*Merkt 99 a-b*).
- 2(323) Frávísunarkrafa málflytningmanns Möðrudalseiganda, dags. 24.4.1889. (*Merkt 100 a-b*).
- 2(324) Bréf Methúsalems Einarssonar til sýslumanns, dags. 6.9.1884 um árangurslausu sáttatilaun. (*Merkt 101*).
- 2(325) Útdráttur úr sáttabók Vopnafjarðar, dags. 30.8.1884. (*Merkt 102 a-b*).
- 2(326) Vitnisburður um Eyktagnípu, dags. 15.9.1885. (*Merkt 103*).
- 2(327) Frumrit af vitnisburði Péturs Péturssonar Jökuls, dags. 22.4.1873 um glataðan Möðrudalsmáldaga á skinni, sjá fyrra Möðrudalsmál. (*Merkt 104*).
- 2(328) Réttarkrafa Methúsalems Einarssonar, dags. 17.9.1885. (*Merkt 105*).
- 2(329) Mótmæli Skjöldólfsstaðabónda móti merkjum, sem verið hafa í nokkur ár milli Háreksstaða og Gestreiðarstaða. Stefna til sáttanefndar, dags. 9.4.1885. (*Merkt 106 a-b*).
- 2(330) Uppdráttur af Jökuldalsheiði, ódags. (*Merkt 107 a-b*).
- 2(354) Landamerkjabréf Möðrudals með hjáleigunum Lóni, Gestreiðarstöðum og Fögrukinn, gert af Stefáni Einarssyni, dags. 20.3.1884. (*Merkt 87*).
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(61) Vitnisburður um landamerki Arnórsstaða á Jökuldal 1719. Vitnisburður um a-b Purkureka 1692 (afrit 1830-1840?), ásamt uppskrift. (*Merkt 91*).
- 2(62) Skrá um rekasanda fyrir Héraðsflóa 1579 (afskrift 1891). (*Merkt 92 a-d*)
- 2(346) Útdráttur úr dómabók Norður-Múlasýslu, dags. 22.8.1857. Skjal (*Merkt 75 a-b*), ásamt uppskrift.
- 2(347) Kvittun Skjöldólfsstaðabónda fyrir leigu eftir Grunnvatnsdal og þríhyrning a-b fyrir framan Steinvarartungu, dags. 28.5.1856. Skjal P (*Merkt 77*), ásamt uppskrift.
- Vísitasíubækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):*

- 2(63) Hofteigur 1641, ásamt uppskrift um það sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 4 a-4*).
- 2(64) Kirkjubær 1641, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-c*).
a-b
- 2(65) Möðrudalur 1645, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign. (*Merkt 8 a-b*).
a-b
- 2(66) Möðrudalur, máldagi Stefáns Jónssonar biskups, ásamt uppskrift af því sem
a-b varðar landeign og landamerki. (*Merkt 9*),.
- 2(67) Möðrudalur 1648, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 10 a-b*).
- 2(68) Möðrudalur 1677, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 14 a-d*).
- 2(69) Hofteigur 1677, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 17 a-c*).
- 2(70) Möðrudalur 1706, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 22 a-b*).
- 2(71) Hofteigur 1706, ásamt uppskrift af því sem varðar landeign og landamerki.
a-b (*Merkt 26 a-f*).
- 2(72) Hofteigur. (*Merkt 35 a-c*).
- 2(73) Möðrudalur. Þar er umsögn varðandi Möðrudal: *A Kyrkiunne liggur Biblia frá
Mödrudal og bakstur Járn, sa stadur er nu i eide*; (*Merkt 37 a b*).
- 2(74) Hofteigur 1734. (*Merkt 40 a-b*).
- 2(75) Hofteigur. (*Merkt 44 a-c*).
- 2(76) Hofteigur. (*Merkt 52 a-b*).
- 2(77) Möðrudalur var vísiteraður 1763 af prestinum á Skinnastöðum í umboði
a-b Skálholtsbiskups, ásamt uppskrift af athugasemd um skjalavöntun. (*Merkt 56
a-d*).
- 2(78) Möðrudalur 1771. (*Merkt 57 a-g*).
- 2(79) Möðrudalur. (*Merkt 58 a-c*).
- 2(80) Hofteigur. (*Merkt 61 a-d*).
- 2(81) Hofteigur, ásamt uppskrift á því sem segir um landeign. (*Merkt 70 a-c*).
a-b
- 2(82) Möðrudalur, ásamt uppskrift á því sem segir um landeign. (*Merkt 72 a-c*).
a-b
- 2(83) Torfastaðir og Ketilsstaðir í Jökulsárhlíð (1585/1672), ásamt uppskrift.
a-b (*Merkt 13 a-b*).
- 2(84) Kirkjubær 1677, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-c*).
a-b
- 2(85) Kirkjubær 1706, ásamt uppskrift. (*Merkt 27 a-f*).
a-b
- 2(86) Kirkjubær. (*Merkt 34 a-d*).
- 2(87) Kirkjubær. Vísitasía Ólafs Gíslasonar hefur ekkert fram yfir eldri vísitasíur
varðandi landeign. (*Merkt 45 a-c*).
- 2(88) Kirkjubær. Vísitasía Finns Jónssonar hefur ekkert umfram fyrri vísitasíur.
(*Merkt 53 a-c*).
- 2(89) Kirkjubær. Vísitasía Hannesar Finnssonar segir ekkert meir en fyrri
vísitasíur. (*Merkt 62 a-f*).
- 2(90) Kirkjubær. Vísitasía Helga G. Thordersesn segir ekkert umfram fyrri
vísitasíur. (*Merkt 69 a-d*).
- Skjalasöfn presta og prófesta (skjalaflokkur A.9.):*
- 2(209) Lögfesta fyrir *Fögruhlíð með Hlíðarhúsum og Hnitbjörgum*, dags. 6.5.1833,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt, 1 a-b, nr. 3*).
- 2(348) Vísitasía Hofs, dags. 8.9.1851, þar sem fjallað er um *Steinvarartungu*, býlið
a-b *Mel* og ágreining Hofs og Möðrudals, ásamt uppskrift (*Merkt, 7 a-b, nr. 2*).
- 2(349) Vísitasía Hofs, dags. 6.8.1853, þar er fjallað um áreið á mörk Hofs og

a-b Möðrudals, innfærður áreiðarsamningur frá 25.7. s.á. og prófastur fjallar um eignarlönd Hofskirkju, ásamt uppskrift varðandi það sem helst skiptir máli (*Merkt, 8 a-e, nr. 2*).

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10.):

2(267) Skýrsla sýslumanns í nyrzta hluta Múlasýslu yfir jarðir í sýslunni með dýrleika, nöfnum eigenda og ábúenda m.m. auk hjáleigna gerð 1753. (*Merkt 1 a-i*).

2(268) Skýrsla sýslumanns í miðhluta Múlasýslu yfir jarðir í sýslunni með dýrleika, nöfnum eigenda og ábúenda m.m. auk hjáleigna gerð 1753. (*Merkt 2 a-d*).

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):

2(221) Sjá skjal nr. 4(103).

2(222) Sala Arnórsstaða, dags. 10.9.1918. Lýsing jarðar, dags. 4.7.1915, fylgir með ásamt vitnisburði, dags. 13.2.1719 um landspláss Arnórsstaða handan Jökulsár. (*Merkt, 1 a-g, nr. 4a*).

2(223) Þreifingar um sölu Hvannár. Lýsing jarðar, dags. 20.6.1882 og umsögn prófasts á Valþjófsstað, dags. 15.10.1881. (*Merkt, 2 a-e, nr.4a*).

2(224) Sjá skjal nr. 4(104).

2(225) Skjöl varðandi sölu á *Eiríksstöðum* 1861 og 1862. [Ekkert kemur fram um mörk jarðarinnar eða landgæði]. Skjalasafn íslensku stjórnardeildarinnar IX. 10. (*Merkt, 3 a-d, nr. 4a*).

2(226) Afsal fyrir *Eiríksstöðum með hjáleigunni Hneflaseli* (afrit), dags. 18.3.1863. [Liggur með bréfi varðandi konungstíund af jörðinni]. (*Merkt, 4, nr. 4a*).

2(236) Skýrsla um tekjur og útgjöld Hofteigsprestakalls, dags. 11.7.1867. (Þar koma ekki fram neinar sérstakar upplýsingar). (*Merkt 5 a-c, nr.4 a*).

2(237) Skýrsla um tekjur og útgjöld Kirkjubæjarprestakalls, dags. 14.8.1867. Þar er talin meðal ónotaðra ítaka „Nautaafrétt í Kaldártúngum.” (*Merkt, 1 a-c, nr. 3*).

2(252) Stríðshjálparskattur 1681. Skýrsla sýslumanns í nyrzta hluta Múlasýslu, þar sem koma fram heiti jarða, dýrleiki, kúgildafjöldi og skattupphæð, ásamt uppskrift á jarðaheitum og dýrleika. (*Merkt 6 a-c, nr. 4a*).

2(260) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919 þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.

2(261) Sjá skjal nr. 4(106).

2(262) Sjá skjal nr. 4(107).

2(263) Sjá skjal nr. 4(108).

2(264) Sjá skjal nr. 4(109).

2(265) Sjá skjal nr. 4(110).

2(266) Sjá skjal nr. 4(104).

Bréfasöfn og bréfabækur biskupa (skjalaflokkur A.12.):

2(191) Kaupbréf fyrir 5 hndr. í *Skjöldólfsstöðum* 1657. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar V. bindi, bls. 579-581. (*Merkt, 1 a-c, nr. 4a*).

2(192) Kaupbréf fyrir hálfum *Hjarðarhaga* 1669. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar XII. bindi, bls. 118-120. (*Merkt, 2 a-c, nr. 4a*).

2(193) Samþykki fyrir sölu á hálfum *Saurstöðum/Surtsstöðum* 1657. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar III. bindi, bls. 407-408. (*Merkt 1. a-b, nr., 3*).

2(194) Kaupbréf fyrir hálfum *Saurstöðum/Surtsstöðum* 1657. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar IV. bindi, bls. 24-26. (*Merkt 2 a-c, nr.3*).

2(195) Kaupbréf fyrir hálfum *Saurstöðum/Surtsstöðum* 1660. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar VI. bindi, bls. 87-90. (*Merkt 3 a-d, nr. 3*).

2(196) Kaupbréf fyrir hálfum *Saurstöðum/Surtsstöðum* 1669. (Ekki vikið að

- landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar XII. bindi, bls. 34-36. (*Merkt 4 a-c, nr.3*).
- 2(197) Kaupbréf fyrir 4½ hndr. í *Hallgeirsstöðum* 1669. (Ekki vikið að landamerkjum). Bréfabækur Brynjólfs Sveinssonar XII. bindi, bls. 177-178. (*Merkt 5 a-b, nr. 3*).
- 2(208) Jarðamat 1804: *Reykjahlið*. (*Merkt: 1 a-b*).
- 2(256) Skýrsla um Hofteigsprestakall, dags. 14.6.1839, ásamt uppskrift það sem segir um máldaga. (*Merkt 3 a-b, nr. 4a*).
- 2(257) Skýrsla um Kirkjubæjarprestakall, dags. 25.5.1839, vegna brauðamats, ásamt uppskrifta af því sem segir um ónýtt ítök. (*Merkt 5 a-b, nr. 3*).
- 2(350) Bréf prófests í Norður-Múlaprófastsdæmis til stiftsyfirvalda, dags. a-b 14.1.1852, varðandi ágreining Hofs og Möðrudals um mörk *Steinvarartungu*. Varðar byggingu býlisins *Mels/Mela*. Með fylgja: Bréf Hofsprests til stiftsyfirvalda, dags. 6.1.1852 og afskrift Hofsprests af lögfestu *Steinvarartungu*, dags. 6.5.1785, og útdráttur úr óstaðfestri „afskrift” af gerningi frá Egidíusarmessu 1408, þar sem vikið er að mörkum Möðrudals og Bustarfells, ásamt uppskrift (*Merkt, 37 a-g, nr. 2*).
- 3(351) Bréf biskups til prófests í Norður-Múlaprófastsdæmi, dags. 16.3.1852, varðandi ágreining um, í hveirrar jarðar landi býlið *Melur sé* (*Merkt, 38c, nr. 2*).
- 3(352) Bréf biskups til Hofsprests, dags. 18.6.1855, þar sem fallist er á ályktun gerðarmanna, sem ályktuðu, að nýbýlið *Melur* væri utan marka Möðrudals (*Merkt, 39, nr. 2*).
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16.):*
- 2(247) Jarðabók 1696, bls. 436, 437, 440. Þar eru taldar upp jarðir, getið eignarhalds, leigukúgilda, landskuldar og jarðamats. Eftirtektarvert er, að sama mat er á prestssetrunum Kirkjubæ, Hofteigi og Möðrudal, öll metin á 12 hndr. (Sama mat á öllum jörðum kemur fram í jarðabók, sem talin er frá 1698 og annarri ártalslausri bók, sem báðar eru í rentukammersskjölum). (*Merkt, 1 a-d, nr. 4a*)
- 2(248) Skýrsla Kirkjubæjarprests um jarðir í Kirkjubæjarsókn, byggðar og í eyði, árið 1794, sem gerð var að ósk Sveins Pálssonar (sbr. bréf Guðmundar Péturssonar sýslumanns til Sveins, dags. 30.6.1795, sjá *Vopnafjörð A. 15. 2 a*). (*Merkt, 1, nr. 3 og 4 a*)
- 2(353) Vitnisburður Björns Jónssonar, dags. 4.7.1630, um landamerki Grímsstaða á Fjalli. Faðir hans byggði jörðina úr eyði og lögfesti hana. Segir Björn eiganda Hóls á Fjalli hafa fyrir fáum árum viljað eigna sér hluta landsins. (Uppskrift Jóns Þorkelssonar eftir AM 243, 4to). (*Merkt, 1 a-b, nr. 1*).
- Önnur prentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):*
- 2(245) „*Fornbýli og eyðibýli í Múlasýslum*”, eftir Halldór Stefánsson, fyrrum alþingismaður. Birt í ársritinu *Múlaþing*, 5. hefti. Telur Halldór upp eyðibýli eftir sveitum, en því miður getur hann ekki heimilda um einstök býli. (*Merkt, 1 a-e, almennt*).
- 2(246) Í Árbók Þingeyinga 1965, bls. 66-71, er grein eftir Jóhann Skaptason, sýslumann á Húsavík, „Sýslumörk Þingeyjarsýslu”, þar sem hann greinir frá því, hver hann telur vera mörk Þingeyjarsýslu. Þar heldur hann því fram, að mörk milli Suður-Þingeyjarsýslu og Norður-Múlasýslu eigi að vera um Kreppu og Krepputunga tilheyri Suður-Þingeyjarsýslu. (*Merkt, 1 a-c*)
- Bréfasöfn og bréfabækur biskupa:*
- 3 Ekkert lagt fram undir þessum lið, sjá skjalaflokk A.12. í skilabréfi Þjóðskjalasafns Íslands, skjal nr. 2.
- 4 Yfirlit óbyggðanefndar yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 16.8.2006.

Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):

- 4(18) Brú, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(19) Eiríksstaðir, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(20) Fossvellir, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(21) Hallgeirsstaðir, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(22) Háreksstaðir, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(23) Hjarðarhagi, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(24) Hlíðarhús, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(25) Hofteigur, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(26) Hrafnabjörg í Hlíð, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(27) Möðrudalur, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(28) Sleðbrjótur, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(29) Sleðbrjótssel, síða úr Veðmálaregistri Norður- Múlasýslu.
- 4(30) Ármótasel, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(31) Brú, yfirlitssíður úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- a-d
- 4(32) Brúarás, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(33) Eiríksstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(34) Fossvellir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(35) Fossvellir II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(36) Gilsá, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(37) Grunnvatn, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(38) Hallgeirsstaðir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(39) Heiðarsel, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(40) Hjarðargrund, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(41) Hjarðarhagi, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(42) Hofteigur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(43) Hrafnabjörg I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(44) Hrafnabjörg II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(45) Hrafnabjörg III, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(46) Hrafnabjörg IV, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(47) Laugarvellir, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(48) Möðrudalur, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(49) Möðrudalur II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(50) Möðrudalur IV, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(51) Rangalón, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(52) Skjöldólfstaður, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(53) Skjöldólfstaður I, $\frac{3}{4}$ hlutur úr Skjöldólfstaðar jörðinni, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(54) Skjöldólfstaður II, $\frac{1}{4}$ hluti Skjöldólfstaðar, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(55) Sleðbrjótur I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(56) Sleðbrjótur II, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(57) Sleðbrjótssel I, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(58) Sænautasel, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(59) Veturhús, yfirlitssíða úr Afsals- og Veðmálabók Norður-Múlasýslu.
- 4(94) Rangalón, óstaðfest þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(95) Breiðamörk II, þinglýsingarvottorð, dags. 18.7.2006.
- 4(96) Víðirhólar, tilkynning sýslumannsins á Seyðisfirði um að jörðin finnist ekki í þinglýsingabókum embættisins, dags. 18.7.2006.

Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):

- 4(103) Bréf Stjórnarráðs Íslands til allra sýslumanna, dags. 29.12.1919, þar sem beðið er um skýrslu um svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(104) Svarbréf Sýslumannsins í Norður-Múlasýslu dags. 4.11.1920 við bréfi Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.

- 4(105) Svarbréf Fljótsdalshrepps, dags. 22.5.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu vegna bréfs Stjórnarráðs Íslands, dags. 29.12.1919.
- 4(106) Svarbréf Hjaltastaðarhrepps, dags. 14.5.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(107) Svarbréf Jökuldalshrepps, dags. 3.6.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(108) Svarbréf Hlíðarhrepps, dags. 14.5.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(109) Svarbréf Tunguhrepps, dags. 22.10.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.
- 4(110) Svarbréf Fellahrepps, dags. 20.5.1920, til sýslumannsins í Norður-Múlasýslu varðandi svæði sem talin eru til almenninga eða afrétta.

Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):

- 4(16) Jökuldalur, Menningarminjar á miðhálandi Íslands. Svæðisskráning. Fornleifastofnun Íslands 1996, (, bls. 3-6, 65-67 og 174-190).
- 4(17) Kort af menningarminjum á miðhálandinu (mælikvarði 1:600.000), Norður-Múlasýsla og Norður Þingeyjarsýsla.

Önnur óprentuð frumgögn (A.16.):

- 4(99) Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga á Íslandi varðandi afrétti og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 20.2.1989.
- 4(100) Svarbréf Jökuldalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989, varðandi afrétt og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 1.12.1989.
- 4(101) Svarbréf Fljótsdalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989, varðandi afrétt og upprekstrarrétt sveitarfélaga, dags. 11.11.1989.
- 4(102) Bréf sveitarstjóra Fljótsdalshrepps til Skipulags ríkisins um ágreining um hreppamörk Fljótsdals og Jökuldalshrepps, dags. 19.9.1991.

Prentuð jarðabréf (skjalaflokkur B.1.):

- 4(92) Ljósrit úr *Jarðabréfum frá 16. og 17 öld*, Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Múlasýslur, bls. 265-274.

Prentuð fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2.):

- 4(1) Jarðatal J. Jónhsens, 1847 (bls. 350-369).
- 4(2) Ný jarðabók 1861 (bls. 132-141).
- 4(3) Fasteignabók 1921 (bls. 174-185).
- 4(4) Fasteignabók 1932 (bls. 93-98).
- 4(5) Fasteignabók 1942-1944 (bls. 50-54).

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):

- 4(6) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norður-Múlasýslu nr. 102/1893, B-deild, bls. 166-175.
- 4(7) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norðurmúlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað nr. 74/1902, B-deild, bls. 150-155.
- 4(8) Reglugjörð um fjallskil og refaveiðar í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað nr. 107/1918, B-deild, bls. 207-213.
- 4(9) Reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 69/1926, B-deild, bls. 143-151.
- 4(10) Reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 48/1934, B-deild, bls. 108-113.
- 4(11) Reglugerð um breyting á reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað nr. 48 frá 29. maí 1934. nr. 161/1944, B-deild, bls. 248-251.
- 4(12) Reglugerð um breyting á reglugerð nr. 161 frá 7 des 1944, um breyting á reglugerð um fjallskil í Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað, nr. 48 frá 29. maí 1934 nr. 92/1950, B-deild, bls. 241.
- 4(13) Fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað nr. 299/1975, B-deild, bls. 447-453.
- 4(14) Fjallskilasamþykkt fyrir Norður-Múlasýslu og Seyðisfjarðarkaupstað nr.

366/1989, B-deild, bls. 694-701.

4(15) Fjallskilasamþykkt fyrir Múlasýslur nr. 472/1991. Stjórnartíðindi 1991, B-deild, bls. 887-895.

Prentaðir máldagar ofl. úr Ísl. fornbréfasafni (skjalaflokkur B.5.):

- 4(60) Máldagi Vallaneskirkju 1270. Á helming viðreka við *Sleðbrjótsmenn*. (Í.F. II. b., bls. 83-84).
- 4(61) Máldagi *Reykjahlíðarkirkju* 1318. (Í.F. II. b., bls. 429-430).
- 4(62) Hítardalsbók 1367 nefnir Kristfjárjörðina *Fossvelli*. (Í.F. III. b., bls. 232).
- 4(63) Máldagar Péturs Nikulássonar 1394 og síðar. Máldagi *Reykjahlíðarkirkju*. (Í.F. III. b., bls. 508-511, 584-585).
- 4(64) Umfjöllun um Vilchinsmáldaga 1397 (almennt) (Í.F. IV. b., bls. 27-37).
- 4(65) Máldagi *Hofteigs* 1397, þar er *Hvannár* getið (Í.F. IV. b., bls. 213-214).
- 4(66) Máldagi *Möðrudals* 1397 (Í.F. IV. b., bls. 214).
- 4(67) Vilchinsmáldagar 1397 geta Kristfjárjarðarinnar á *Fossvöllum* (Í.F. IV. b., bls. 220).
- 4(68) Máldagi Hofteigs 1454. Lýst *landamerkjum Hofteigs og Arnórsstaða* (Í.F. V. b., bls. 127-128).
- 4(69) Sölubréf fyrir *Eiríksstöðum* 1474/1475 (Í.F. V. b., bls. 748-749).
- 4(70) Máldagar *Möðrudals* 1491 og 1518 (Í.F. VII. b., bls. 19).
- 4(71) Máldagar Hofteigs 1491 og 1518 (Í.F. VII. b., bls. 20).
- 4(72) Máldagi *Möðrudalskirkju* 1493. Lýst mörkum *Möðrudals* og *Bustarfells*. Eignarhald á *Gestreiðarhálsi* og hrossaganga handan Jökulsár. Þangað eiga kirkjusókn *Hákonarstaðir*, *Eiríksstaðir*, *Brú* og *Kjólstaðir* (Í.F. VII. b., bls. 198-199).
- 4(73) Sölubréf fyrir *Brú*, 20 hndr., 1500/1501 (Í.F. VII. b., bls. 527-528).
- 4(74) Vitnisburður 1512 um sölu á *Brú* (Í.F. VIII. b., bls. 368).
- 4(75) Gjafabréf fyrir *Hvanná* til Skriðuklausturs 1514 (Í.F. VIII. b., bls. 515-516).
- 4(76) Makaskipti á Eiríksstöðum 1522 (Í.F. IX. b., bls. 72-74).
- 4(77) Vitnisburður um *landamerki Möðrudals* 1532. Þar eru nefndar hálfar Herðibreiðstungur. Einnig er getið *Skjöldólfsstaða* (Í.F. IX. b., bls. 638-639).
- 4(78) Dómur um *Brú* 1544 (Í.F. XI. b., bls. 339-341).
- 4(79) Sala á *Hjarðarhaga* 1546/1547 (Í.F. XI. b., bls. 453-454).
- 4(80) Kirkja í *Möðrudal*. Graftarkirkja í *Hofteigi*. Kirknaskrá Páls Jónssonar 1200 (Í.F. XII. b., bls. 3).
- 4(81) *Brú*, 20 hndr., *Skjöldólfsstaðir* og *Hjarðarhagi* fyrir 30 hndr. lögð í kaupmála 1551 (Í.F. XII. b., bls. 302-303).
- 4(82) Gjörningur um máldaga og *landamerki Möðrudals* 1408. Lýst *landamerkjum*. *Kjólstaða* getið (Í.F. XII. b., bls. 37-39).
- 4(83) Máldagi *Hofteigskirkju* 1454/1622. Lýst *landamerkjum Hofteigs* og *Arnórsstaða* (Í.F. XII. b., bls. 44-45).
- 4(84) *Hauksstaðir* nefndir í tíundarreikningi 1564 (Í.F. XIV. b., bls. 324).
- 4(85) Uppgjöf á tilkalli til hálfra *Skjöldólfsstaða* 1568 (Í.F. XV. b., bls. 158-159).
- 4(86) Máldagi *Möðrudals* 1570 og síðar. *Kjólstaðir* nefndir (Í.F. XV. b., bls. 674-675).
- 4(87) Máldagi *Hofteigs* 1570 og síðar. *Hvanná*, *Arnórsstaðir*, *Kjólstaðir* nefndir (Í.F. XV. b., bls. 679-680).
- 4(88) Kristsbúið að *Fossvöllum* nefnt í Gíslamáldögum 1570 og síðar (Í.F. XV. b., bls. 707).
- 4(89) Vitnisburður um landeign *Reykjahlíðar* við *Mývatn* 1506 (Í.F. VIII. b., bls. 95-96).
- 4(90) Dómur 1506 þar sem *Reykjahlíð* eru dæmt til fullar eignar öræfi öll fyrir austan *Mývatn* (Í.F. VIII. b., bls. 97-99).
- 4(91) Samþykki og staðfesting 1506 á dómnunum um *Reykjahlíð* næsta á undan (Í.F. VIII. b., bls. 99-101).

- 4(97) Vitnisburður um sölu á *Bustarfelli* 1532 (lýst landamerkjum) (Í.F. IX. b., bls. 608-609).
- 4(98) Vitnisburður um sölu á *Bustarfelli* 1532 (lýst landamerkjum) (Í.F. X. b., bls. 66-67).

Landnáma (skjalaflokkur B.7.):

- 4(93) Landnámabók (Íslensk fornrit I. b.), bls. 392-294. (*Merkt 1 a-b, nr.4a*).

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Ármótasels:

- 5 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Ármótasel, dags. 18.3.2005.
- 5(2) Greinargerð, mótt. 9.3.2006.
- 5(3) Almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins vegna málsmeðferðar óbyggðanefndar á svæði 5.
- 5(4) Ljósrit af korti sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Ármótasels 2003.
- 5(5) Ljósrit af gervitunglamyndum sem á eru merkt staðsetning felldra dýra í Fljótsdalshreppi og Fljótsdalshéraði, ódags. en mótt. 24.6.2006. Myndirnar taka til allra jarða í umboði Friðbjörns Garðarssonar hdl. í máli nr. 2/2005.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Brúar 1 og 2:

- 6 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 6(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Brú I, dags. 18.3.2005.
- 6(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Brú II, dags. 18.3.2005.
- 6(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Brú, dags. 31.3.2005.
- 6(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Brú (Sigurðarskáli), dags. 31.3.2005.
- 6(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Brú (geymsla), dags. 31.3.2005.
- 6(6) Tilkynning um friðlýsingu fornminja í landi Brúar, dags. 18.12.1969.
- 6(7) Ljósrit úr bréfabók Jökuldalshrepps 1889-1904.
- 6(8) Umfjöllun um Netsel í bókinni *Byggðaleifar í Hrafnkelsdal og á Brúardölum* eftir Sveinbjörn Rafnsson.
- 6(9) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 6(10) Ljósrit af kortum sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Brúar a-c 2003 og 2004.
- 6(11) Tilkynning Náttúruverndarráðs til Sigvarðar Péturssonar varðandi friðlýsingu Kringilsárrana, dags. 20.5.1975, ásamt Frásögn Náttúruverndarráðs um tilkynningu friðlýsingarinnar, dags. 10.6.1975.
- 6(12) Bréf Náttúruverndarnefndar N-Múlasýslu til Náttúruverndarráðs í Reykjavík varðandi verndun Hvannalinda í Krepputungu, dags. 23.1.1970.
- 6(13) Bréf Veidistjórnunarviðs Umhverfisstofnunar til Friðbjörns Garðarssonar hdl. Staðfesting á greiddum felligjöldum á ákveðnar jarðir eftir upplýsingum skráðum á veiðileyfi án GPS punkta, dags. 21.6.2006.
- 6(14) Reglur til samþykktar um fjallgöngur í Fljótsdalshreppi, dags. 18.12.1864.
- 6(15) Landleigusamningur. Stefán og Sigvarður Halldórssynir leigja Völundi Jóhannessyni 5ha. úr landi Brúar í Grágæsadalei, dags. 1.2.1997.
- 6(16) Lóðarleigusamningur. Stefán og Sigvarður Halldórssynir leigja Jóhanni Stefánssyni 3ha. lóð austan Þríhryningsvatns á Brúaröræfum, dags. 15.10.1998.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Eiríksstaða:

- 7 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Eiríksstaði, dags. 18.3.2005.
- 7(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Eiríksstaði (2 síður), dags. 31.3.2005.
- 7(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Eiríksstaðakirkju, dags. 31.3.2005.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Fossvalla:

- 8 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Fossvelli I, dags. 18.3.2005.
 - 8(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Fossvelli II, dags. 18.3.2005.
 - 8(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Fossvelli I, dags. 31.3.2005.
 - 8(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Fossvelli II, dags. 31.3.2005.
 - 8(5) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Grunnavatns:

- 9 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 9(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Grunnavatn, dags. 18.3.2005.
 - 9(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Grunnavatn, dags. 31.3.2005.
 - 9(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
 - 9(4) Ljósrit af korti sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Grunnavatns 2003.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hallgeirsstaða:

- 10 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 10(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hallgeirsstaði, dags. 18.3.2005.
 - 10(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hallgeirsstaði (2 síður), dags. 31.3.2005.
 - 10(3) Greinargerð eigenda jarðarinnar Hallgeirsstaða, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
 - 10(4) Greinargerð eigenda jarðarinnar Vörðubrúnar, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Heiðarsels:

- 11 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 11(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Heiðarsel, dags. 18.3.2005.
 - 11(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Heiðarsel, dags. 31.3.2005.
 - 11(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hjarðarhaga og Hjarðargrundar:

- 12 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 12(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hjarðargrund, dags. 18.3.2005.
 - 12(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hjarðarhaga, dags. 18.3.2005.
 - 12(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Hjarðarhaga, dags. 31.3.2005.
 - 12(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Hjarðargrund, dags. 31.3.2005.
 - 12(5) Ljósrit úr Dóma- og þingbók 1842-1854, bls. 47-49.
 - 12(6) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
 - 12(7) Ljósrit af korti sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Hjarðarhaga árið 2003.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hlíðarhúsa:

- 13 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 13(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hlíðarhús, dags. 30.3.2005.
 - 13(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Hlíðarhús, dags. 31.3.2005.
 - 13(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Hrafnbjarga:

- 14 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.

- 14(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrafnabjörg I, dags. 18.3.2005.
- 14(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrafnabjörg II, dags. 18.3.2005.
- 14(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrafnabjörg III, dags. 18.3.2005.
- 14(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Hrafnabjörg IV, dags. 18.3.2005.
- 14(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrafnbjörg 1, dags. 31.3.2005.
- 14(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrafnabjörg 2, dags. 31.3.2005.
- 14(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrafnabjörg 3, dags. 31.3.2005.
- 14(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Hrafnabjörg 4, dags. 31.3.2005.
- 14(9) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Möðrudals:

- 15 Kröfulýsing, dags. 7.4.2005.
- 15(1) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 15(2) Afrit af embættisbréfum hreppstjóra í Jökuldals- og Hlíðarhreppi 1833-1854, fjallar m.a. um nýbýlið Mel.
- 15(3) Skipting dánarbús Stefáns Einarssonar, Möðrudal, dags. 5.10.1916.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Rangalóns:

- 16 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 16(1) Útrentun af færslum fyrir jörðina Rangalón af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, dags. 31.3.2005.
- 16(2) Afsal Guðnýjar Torfadóttur fyrir hluta Rangalóns til Jóns Þórarinssonar, dags. 11.6.1940.
- 16(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. og Bjarna G. Björgvinssyni hdl. vegna Skjöldólfsstaða I-II, Gilsá og Háreksstaða:

- 17 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 17(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Skjöldólfsstaði 1, dags. 17.3.2005.
- 17(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Skjöldólfsstaði 2, dags. 30.3.2005.
- 17(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Háreksstaði, dags. 30.3.2005.
- 17(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Gilsá, dags. 30.3.2005.
- 17(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Skjöldólfsstaði 1 (tvær síður), dags. 31.3.2005.
- 17(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Skjöldólfsstaði 2, dags. 31.3.2005.
- 17(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Gilsá, dags. 31.3.2005.
- 17(8) Fasteignamatsvottorð fyrir Háreksstaði, dags. 31.3.2005.
- 17(9) Fasteignamatsvottorð fyrir Skjöldólfsstaði 1 (lóð), dags. 31.3.2005.
- 17(10) Fasteignamatsvottorð fyrir Skjöldólfsstaðaskóla, dags. 31.3.2005.
- 17(11) Landskiptagerð Skjöldólfsstaða, dags. 15.6.2001, ásamt fylgigögnum.
- 17(12) Úrskurður matsnefndar eignarnámsbóta, dags. 17.11.1998.
- 17(13) Endurrit úr þingbók Héraðsdóms Austurlands, mál nr. S 495/1997 tekið fyrir. Dómþing háð 7.1.1998.
- 17(14) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 17(15) Ljósrit af kortum sem sýnir staðsetningu veiddra hreindýra í landi Háreksstaða 2003 og 2004.
- 17(16) Kvittun vegna greiðslu fyrir efnistöku í Háreksstöðum.
- 17(17) Bréfaskriftir milli Bjarna G. Björgvinssonar og Vegagerðar ríkisins varðandi greiðslu fyrir efnistöku í Háreksstöðum.
- 17(18) Hlutakort 1/3, dags. 14.6.2006, með teikningu Páls Pálssonar frá Aðalbóli af fyrrum landamerkjum Skjöldólfsstaðar og Brúar, ásamt vinnukorti Páls með áteiknuðum landamerkjum jarða, ódags.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Sleðbrjótssels:

- 18 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 18(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sleðbrjótssel, dags. 4.4.2005.
- 18(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sleðbrjótssel, dags. 31.3.2005.
- 18(3) Fasteignamatsvottorð fyrir Sleðbrjótssel (spilda), dags. 31.3.2005.
- 18(4) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 18(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Sleðbrjótssel, dags. 11.7.2006.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Sleðbrjóts og Breiðumarkar:

- 19 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 19(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sleðbrjót 1, dags. 18.3.2005.
- 19(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Sleðbrjót 2, dags. 18.3.2005.
- 19(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Breiðumörk, dags. 17.3.2005.
- 19(4) Fasteignamatsvottorð fyrir Sleðbrjót 1, dags. 31.3.2005.
- 19(5) Fasteignamatsvottorð fyrir Sleðbrjót 2, dags. 31.3.2005.
- 19(6) Fasteignamatsvottorð fyrir Breiðumörk 1, dags. 31.3.2005.
- 19(7) Fasteignamatsvottorð fyrir Breiðumörk 2, dags. 31.3.2005.
- 19(8) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Surtstaða:

- 20 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 20(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Surtstaði, dags. 18.3.2005.
- 20(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Surtstaði, dags. 31.3.2005.
- 20(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Sænautasel:

- 21 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 21(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Sænautasel, dags. 18.3.2005.
- 21(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Sænautasel, dags. 31.3.2005.
- 21(3) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Veturhúsa:

- 22 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 22(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Veturhús, dags. 18.3.2005.
- 22(2) Fasteignamatsvottorð fyrir Veturhús, dags. 31.3.2005.
- 22(3) Afsal Hjálmars Vilhjálmssonar f.h dómsmálaráðuneytisins til Kjartans Ólafssonar fyrir Veturhús, dags. 29.7.1942.
- 22(4) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
- 22(5) Kaupsamningur um 1/3 hluta Veturhúsa, dags. 14.5.1999.
- 22(6) Frávísun Kaupsamnings um Veturhús frá þinglýsingu, sýslumaðurinn á Seyðisfirði, dags. 5.1.2006.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Víðirhóla:

- 23 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 23(1) Fasteignamatsvottorð fyrir Víðirhóla, dags. 4.4.2005.
- 23(2) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.

Lagt fram af Friðjóni Erni Friðjónssyni hrl., Kristni Bjarnasyni hrl. og Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Laugavalla:

- 24 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
- 24(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Laugavelli, dags. 4.4.2005.
 - 24(2) Fasteignamatvottorð fyrir Laugavelli dags. 31.3.2005.
 - 24(3) Byggingabréf fyrir jörðina Laugavelli dags. 1.12.1903.
 - 24(4) Ljósrit úr Bréfabók Jökuldalshrepps 1889-1904.
 - 24(5) Greinargerð, mótt. 9.3.2006. Sjá einnig skjal 5(3), almenn umfjöllun í tilefni greinargerðar íslenska ríkisins.
 - 24(6) Samkomulag. Eigendur Laugavalla heimila Landsvirkjun að stunda rannsóknir í landi Laugavalla til undirbúnings virkjana á Austurlandi, dags. 5.7.2000.
 - 24(7) Samkomulag. Eigendur Laugavalla heimila Landsvirkjun notkun á landi Laugavalla í þágu framkvæmda vegna Kárahnjúkavirkjunar, dags. 21.10.2002.
 - 24(8) Bréf Iðnaðar- og Viðskiptaráðuneytis til Gunnhildar Þ. Hjarðar varðandi ósk Landsvirkjunar um heimild til að taka eignarnámi hluta jarðarinnar Laugavelli, dags. 11.5.2006.
 - 24(9) Greinargerð og yfirlit vegna málskostnaðarkrafna vegna Laugavalla, ódags. en mótt. 23.6.2006.
 - 24(10) Laugavallaland. Nánari greinargerð um efnistökur og stíflur. Dags. í desember 2004.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Reykjahlíðar:

- 25 Kröfulýsing, dags. 30.3.2005.
- 25(1) Uppdráttur af merkjum fyrir Krepputungu.
 - 25(2) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð 1, dags. 19.1.2004.
 - 25(3) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð 3, dags. 19.1.2004.
 - 25(4) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð 4, dags. 19.1.2004.
 - 25(5) Þinglýsingarvottorð fyrir Reynihlíð, dags. 19.1.2004.
 - 25(6) Þinglýsingarvottorð fyrir Víðihlíð, dags. 19.1.2004.
 - 25(7) Þinglýsingarvottorð fyrir Reykjahlíð 2, dags. 19.1.2004.
 - 25(8) Þinglýsingarvottorð fyrir Bjarg, dags. 19.1.2004.
 - 25(9) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð aðveitust. af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
 - 25(10) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð 1 af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags
 - 25(11) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð 2 af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
 - 25(12) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð 2 (lóð) af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
 - 25(13) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð 3 af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
 - 25(14) Útrentun af færslum fyrir jörðina Reykjahlíð 4 af heimasíðu Fasteignamats ríkisins, ódags.
 - 25(15) Ljósrit af afréttarskrá Skútustaðahrepps dags. 13.3.1978.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Hofteigs:

- 26 Kröfulýsing ásamt skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 26(1) Þinglýsingavottorð fyrir Hofteig, dags. 6.12.2005.
 - 26(2) Fasteignamatvottorð fyrir Hofteig, dags. 30.3.2005.

Lagt fram af Andra Árnasyni hrl. vegna Möðrudals:

- 27 Kröfulýsing ásamt skjalaskrá, dags. 8.4.2005.
- 27(1) Þinglýsingavottorð fyrir Möðrudal, dags. 6.12.2005.

27(2) Fasteignamatvottorð fyrir Möðrudal, dags. 30.3.2005.

Lagt fram af Óskari Sigurðssyni hdl. vegna Víðihóla:

- 28 Kröfulýsing, dags. 31.3.2005.
28(1) Fasteignamatvottorð fyrir Víðihólar, dags.4.4.2005.
28(2) Greinargerð, dags. 8.3.2006.

Lagt fram af málsaðilum:

- 29 a Yfirlitskort. Mál nr. 2/2005. Kröfulínur allra málsaðila. Dags. 14.6.2006.
b Hlutakort 1/3. Dags. 14.6.2006.
c Hlutakort 2/3. Dags. 14.6.2006.
d Hlutakort 3/3. Dags. 14.6.2006.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 30 30(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 17.8.2005.
30(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 20.12.2005.
30(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 9.3.2006.
30(4) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 21.6.2006.
30(5) Fundargerð endurupptöku, dags. 17.8.2006.
31 Greinargerð Hjörleifs Guttormssonar náttúrufr. um staðhætti og gróðurfar, dags. 16.5.2006.
32 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða. Dags. 26.7.2006.

Hliðsjónargögn

Lagt fram til hliðsjónar af Andra Árnasyni hrl. f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Dómur Hæstaréttar 1997, bls. 2792, um jörðina Laugarvelli í Jökuldalshreppi.
Ónr. Dómur Hæstaréttar 21.1.1998, mál nr. 171/1998, varðandi Gilsá í Jökuldalshreppi.
Ónr. Göngur og réttir eftir Braga Sigurjónsson. 5. bindi, bls. 312-366.
Ónr. Austurland I, II og V. Safn austfirzka fræða, ritstj. Halldór Stefánsson og Þorsteinn M. Jónsson. (I bindi, síður:149-163, 166-171, 182-229, 236-259, II bindi, síður: 36-45 og V bindi, síður: 328-329).
Ónr. Múlaþing 5. hefti 1970 (síður 172-188).
Ónr. Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 2000. Hofteigssókn 1874, (bls. 96-99).
Ónr. Múlasýslur, Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1844, Reykjavík 1994. Möðrudalssókn 1839-1844. (bls. 225-229)
Ónr. Lýsing Íslands eftir Þorvald Thoroddsen, 1919. (bls.194-195).
Ónr. Sveitir og jarðir í Múlaþingi, I. bindi. 1974. (bls. 240-245, 249, 251-257, 259-273, 275-286, 313, 190-209, 211-212, 214-225, 227-228, 230-231 og 234-235)
Ónr. Landnámabók, (bls. 294-295). Nánari skýringar Ólafs Sigurgeirssonar hrl. vantar á þessu skjali.
Ónr. Ferðabók Eggerts Ólafsson og Bjarna Pálssonar um ferðir þeirra árin 1752-1757, 2.bindi. 1981. (bls. 83, 114 og 116-117).
Ónr. Yfirlit málflutningsræðu, dags. 23.6.2006.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

- Ónr. Skrá um eyðibýli í Norður-Múlasýslu.Ferðabók Ólafs Olavíusar, II. b. bls. 137-141. (*Merkt B 11.2.a-c*).
Ónr. Jökuldalsheiðin og byggðin þar. Halldór Stefánsson: Austurland: Safn austfirzka fræða, I. b. bls. 145-274. (*Merkt B 11.3*).
Ónr. Landnám í Austfirðingafjórðungi. III. Einstök landnám. Halldór Stefánsson:

- Austurland: Safn austfirzkra fræða, II. b. bls. 25-43, 54-59. (*Merkt B.11.4*).
- Ónr. Skýrslur um Hofteigs- og Kirkjubæjarbrauð 1854. (*Merkt B. 11. 2 a-g, nr. 4a/3*).
- Ónr. Sveinbjörn Rafnsson: Byggðaleifar í Hrafnkeldal og á Brúardölum bls. 75-92 og 109-111. (*Merkt B. 11.3, nr. 4a*).
- Ónr. Lyfrd. og Hrd. (1802-1873) VIII. b. 1857-1863 bls. 13-14, 94-98, 404-406 Háreksstaðamál. (*Merkt B. 3.1. a-h, nr. 4a*).
- Ónr. Lyfrd. og Hrd. (1802-1873) IX. b. 1863-1867 bls. 65-71, 396-397 Háreksstaðamál. (*Merkt B.3.2 a-f, nr. 4a*).
- Ónr. Lyfrd. og Hrd. (1890-1894) IV. b. bls. 210-211. Möðrudalur og Arnórsstaðir 1891, frávísun. (*Merkt B.3.3 a-b, nr. 4a*).
- Ónr. Skýrslur í máli 2/2005 hjá óbyggðanefnd, (10 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).
- Ónr. Bréf sýslumanns Norður-Múlasýslu um afréttarskrár, dags. 27.1.1986.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Reykjahlíðar:

- Ónr. “Sýslumörk Þingeyjarsýslu” úr Árbók Þingeyjarsýslu 1965 eftir Jóhann Skaptason (bls. 90-101).

Lagt fram til hliðsjónar af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Brúar:

- Ónr. Manntal á Íslandi 1816, 1. hefti. Prentað að tilhlutan Ættfræðifélagsins með styrk úr ríkissjóði. Akureyri 1947.
- Ónr. Grein úr Glettingi -tímarit um austfirsk málefni, 1 tbl. 2005, eftir Heimi Þór Gíslason, *Um Fjallgrös*.
- Ónr. Tíðindi um stjórnamálefni Íslands, fyrsta bindi 1854-63, bls. 702-703. *Bréf dómsmálastjórnarinnar til amtmannsins yfir norður- og austurumdæminu, um jarðarafgjöld af nýbýlinu Brattagerði*.
- Ónr. Yfirlit málflutningsræðu, ódags. en mótt. 24.6.2006.
- Ónr. Múlasýslur, Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1874, Reykjavík 2000. Hofteigssókn 1840. (bls. 66-67 og 96-97).

Lagt fram til hliðsjónar af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna jarða í máli nr. 2/2005:

- Ónr. Forn jarðamörk í Jökuldal og Fljótsdal. Uppdráttur gerður af Páli Pálssyni á Aðalbóli, ódags.

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmennt um rannsókn óbyggðanefndar

- Ónr. Yfirlit yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll. nr. 58/1998, sbr. lög nr. 65/2000.
- Ónr. Listi ÞÍ yfir þær jarðir á svæði 5 sem leitað er heimilda um. Dags. 28.2.2005-1.3.2005. Breytt 4.4.2005.
- Ónr. Listi óbn yfir jarðir (og eyðibýli) á svæði 5 sem kröfulína íslenska ríkisins liggur um og/eða meðfram, dags. 20.3.2005.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Norður-Múlasýslu A, 1883-1951.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Norður-Múlasýslu B, 1921- 1979.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Þingeyjarsýslu A, 1883-1888.
- Ónr. Efnisyfirlit landamerkjabókar Þingeyjarsýslu B-E, (B1888-1890, C 1890-1901, E1901-1936).
- Ónr. Efnisyfirlit Björns Teitssonar o.fl. („Heimildaskráning jarða“), fyrir Múlasýslur.
- Ónr. Afrit af erindi óbyggðanefndar dags. 6.9.2005. Beiðni um gögn úr Afsals- og veðmálabókum sem eru í vörslu Sýslumannsins á Seyðisfirði.